

TÍTULO

¿COOPERAS O COMPITES?

UNA APROXIMACIÓN AL SINDICALISMO AGRARIO CATALÁN DESDE
LA PRODUCCIÓN AGROECOLÓGICA

AUTOR

Pablo Pellicer García

Esta edición electrónica ha sido realizada en 2018

Tutoras	Mamen Cuéllar Padilla ; Aintzira Oñederra Aramendi
Instituciones	Universidad Internacional de Andalucía ; Universidad de Córdoba ; Universidad Pablo de Olavide
Curso	<i>Máster Oficial en Agroecología : un enfoque para la sustentabilidad rural (2016/2017)</i>
ISBN	978-84-7993-539-9
©	Pablo Pellicer García
©	De esta edición: Universidad Internacional de Andalucía
Fecha documento	2017

Reconocimiento-No comercial-Sin obras derivadas

Usted es libre de:

- Copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra.

Bajo las condiciones siguientes:

- **Reconocimiento.** Debe reconocer los créditos de la obra de la manera especificada por el autor o el licenciador (pero no de una manera que sugiera que tiene su apoyo o apoyan el uso que hace de su obra).
- **No comercial.** No puede utilizar esta obra para fines comerciales.
- **Sin obras derivadas.** No se puede alterar, transformar o generar una obra derivada a partir de esta obra.
- *Al reutilizar o distribuir la obra, tiene que dejar bien claro los términos de la licencia de esta obra.*
- *Alguna de estas condiciones puede no aplicarse si se obtiene el permiso del titular de los derechos de autor.*
- *Nada en esta licencia menoscaba o restringe los derechos morales del autor.*

¿Cooperas o compites? Una aproximación al sindicalismo agrario catalán desde la producción agroecológica

Trabajo Final del Máster en *Agroecología: un enfoque para la sustentabilidad rural*.

Curso 2016-2017

Autor: Pablo Pellicer García

Tutoras: Mamen Cuéllar Padilla y Aintzira Oñederra Aramendi

*“Instrúyanse, porque tendremos necesidad de toda vuestra inteligencia.
Agítense, porque tendremos necesidad de todo vuestro entusiasmo.
Organícense, porque tendremos necesidad de toda vuestra fuerza.”*

A. Gramsci

¿Cooperas o compites? Una aproximación al sindicalismo agrario catalán desde la producción agroecológica

Autor: Pablo Pellicer García

Tutoras: Mamen Cuéllar Padilla y Aintzira Oñederra Aramendi

Resumen

La *pagesia* agroecológica, así como el conjunto de la *pagesia* familiar catalana, viven un contexto de crisis permanente. Con ello, la disminución constante de las rentas agrarias y la consecuente precarización derivan en un abandono continuo de explotaciones agrícolas de pequeñas dimensiones. En este sentido, cuestiones como el difícil acceso a la tierra, la escasa eficiencia y rentabilidad de algunas fincas, o la incorporación de grandes explotaciones industrializadas a los nichos de mercado que proporciona la certificación ecológica, y acompañadas de un estancamiento generalizado en los grupos de consumo agroecológicos, son aspectos clave para entender esta situación.

En este contexto, las respuestas desde la *pagesia* agroecológica son diversas, a la par que limitadas por su difícil situación. Así, mientras que la rica diversidad de asociaciones creadas por las productoras se orientan a obtener un feedback económico a corto plazo (búsqueda de nuevos canales de comercialización, aumento de la eficiencia y rentabilidad productivas...), se perciben síntomas de creciente competencia entre las propias productoras agroecológicas.

En paralelo, si bien los sindicatos agrarios han jugado históricamente un papel fundamental para dar respuesta a estas problemáticas mediante la articulación política de la *pagesia*, así como en la construcción de un rico entramado asociativo (cooperativismo,...), su deriva hacia la prestación de servicios ha generado un creciente clima de desafección por parte de las productoras agroecológicas. Sin embargo, se perciben tendencias incipientes para la articulación política de la agroecología, tanto desde las estructuras sindicales existentes, como desde otras organizaciones y movimientos con un carácter más informal y espontáneo, y que podrían ser la semilla del cambio hacia redes mayores de cooperación y de construcción de colectividad desde las productoras agroecológicas.

Palabras clave: sindicalismo agrario, crisis, acceso a la tierra, desagrarización, cooperación, competencia, transición social agroecológica, agroecología política.

Agradecimientos

Me gustaría agradecer a todas aquellas personas que, de una manera u otra, han estado presentes durante este proceso. Por ello, me gustaría agradecer, primero de todo, al constante apoyo de mi familia, que siempre está presente: a Carmen y Antonio, mis padres, y a Jorge, mi hermano.

Asimismo, quería agradecer la buena predisposición de Mamen y Aintzira, muy especialmente teniendo en cuenta las limitaciones temporales con las que partíamos. Sus aportaciones han sido esenciales para no perderme durante el trascurso de la investigación.

Pero no podría haber vivido este proceso de la misma manera sin la ayuda de los compañeros y compañeras con las que hemos compartido vivencias durante la realización del máster. Y, es que, el intercambio de información y de conocimientos, así como la convivencia durante los meses presenciales del máster en Baeza, han sido fundamentales para mi crecimiento, tanto académico como personal.

Particularmente, me gustaría agradecer a Iraís, Mario y Jessica, con quienes hemos intercambiado dudas y frustraciones, pero también nos hemos apoyado a largo de estos últimos meses. Asimismo, querría mencionar muy especialmente a Elena, quien no solamente ha sido un enorme y constante apoyo en este proceso, sino que también hemos podido compartir otras tantísimas vivencias durante estos meses. Muchísimas gracias.

Finalmente, me gustaría agradecer la imprescindible participación de todas aquellas personas entrevistadas para el TFM. A la buena predisposición de las pagesas y pagesos agroecológicos entrevistados, y a Carles, representante de la Unió de Pagesos, quienes, pese a su escasa disponibilidad temporal, han hecho todo lo posible por encontrar un hueco y participar en este estudio. Ellas y ellos son el alma de este proyecto.

¡Muchísimas gracias a todas!

Índice

1. INTRODUCCIÓN	1
1.1. <i>PRESENTACIÓN DEL PROYECTO</i>	<i>1</i>
1.2. <i>JUSTIFICACIÓN</i>	<i>2</i>
2. OBJETIVOS	5
2.1. <i>OBJETIVO GENERAL.....</i>	<i>5</i>
2.2. <i>OBJETIVOS ESPECÍFICOS</i>	<i>5</i>
3. ANTECEDENTES.....	6
3.1. <i>EL SISTEMA AGROALIMENTARIO CATALÁN EN LA ACTUALIDAD</i>	<i>6</i>
3.1.1. La estructura de la producción agroalimentaria: un campo sin gente	6
3.1.2. El poder de la agroindustria: de la producción a la distribución.....	10
3.1.3. Nadar a contracorriente: las respuestas desde el movimiento agroecológico	14
3.2. <i>EL SINDICALISMO AGRARIO CATALÁN</i>	<i>16</i>
3.2.1. Un repaso histórico: las respuestas del sindicalismo agrario a los cambios del sistema agroalimentario catalán	17
3.2.2. El sindicalismo agrario actual en Catalunya	29
4. METODOLOGÍA.....	32
4.1. <i>METODOLOGÍA.....</i>	<i>32</i>
4.1.1. Fase inicial.....	33
4.1.2. Selección de proyectos.....	34
4.1.3. Trabajo de campo	35
4.1.4. Análisis de los resultados.....	35
4.2. <i>LIMITACIONES DEL ESTUDIO</i>	<i>36</i>
5. CASOS DE ESTUDIO	37
5.1. <i>CARACTERIZACIÓN GENERAL</i>	<i>37</i>
5.2. <i>ESPECIFICIDADES DE LOS PROYECTOS ESTUDIADOS</i>	<i>38</i>
6. RESULTADOS.....	46
6.1. <i>PERCEPCIÓN DE ESTRESSES Y FACTORES DE VULNERABILIDAD.....</i>	<i>46</i>
6.1.1. El acceso a la tierra	47
6.1.2. Manejo en finca y cuidados personales	49

6.1.3.	Comercialización de la producción.....	51
6.1.4.	Precarización y anti-cooperación.	54
6.2.	<i>PERCEPCIONES ENTORNO AL SINDICALISMO AGRARIO CATALÁN</i>	56
6.2.1.	Deriva hacia un sindicalismo de prestación de servicios	56
6.2.2.	Desafección por el modelo sindical.....	58
6.3.	<i>ESTRATEGIAS DESDE LA AUTO-ORGANIZACIÓN DE LA PAGESIA AGROECOLÓGICA</i>	60
6.3.1.	Aprendizaje y mejora de las técnicas de producción	61
6.3.2.	Cooperación para la comercialización.....	63
6.3.3.	Articulación política	65
7.	DISCUSIÓN	67
7.1.	<i>DISCUSIÓN DE LOS RESULTADOS</i>	67
7.2.	<i>LÍNEAS FUTURAS DE INVESTIGACIÓN</i>	70
8.	CONCLUSIONES	71
9.	BIBLIOGRAFÍA	73

ANEXOS

ANEXO I: GUIONES DE ENTREVISTAS

ANEXO II: TRANSCRIPCIONES DE LAS ENTREVISTAS

1. Introducción

1.1. Presentación del proyecto

La presente investigación es el resultado del Trabajo Final del Máster de “Agroecología: un enfoque para la sustentabilidad rural”, realizado durante el curso 2016-2017.

Este proyecto, pretende realizar una primera aproximación a la situación relacional entre los actuales sindicatos agrarios catalanes y la *pagesia* agroecológica que se distribuye por el territorio. Con esta motivación, por lo tanto, se ha tratado de diagnosticar, mediante diversas entrevistas semiestructuradas, cuáles son las principales problemáticas que incrementan la vulnerabilidad de los proyectos productivos agroecológicos y qué respuestas se articulan colectivamente por ellos, poniendo el foco central de atención en el sindicalismo agrario. Para ello, la memoria del estudio se ha estructurado en ocho apartados principales:

En el primer apartado, el mismo en el que se encuentran estas líneas, se realiza una presentación del proyecto, así como la justificación teórica para su desarrollo. En ella, se ha tratado de hacer hincapié en las distintas articulaciones colectivas que han tejido las propias productoras agroecológicas para contrarrestar los estreses derivados del Sistema Agroalimentario dominante.

En el segundo apartado, por lo tanto, se recoge esta justificación para dar pie a los objetivos del estudio. Entre los cuales, tal y como se ha mencionado brevemente, está dibujar un pequeño esbozo de los principales estreses que influyen sobre la viabilidad de las producciones agroecológicas catalanas, así como aproximarse a la posible confluencia entre éstas y los sindicatos agrarios, y describir qué otras articulaciones colectivas se están llevando a cabo.

Con estos planteamientos previos, en el tercer apartado, o “antecedentes”, abordaremos el marco territorial en el que se desarrolla el estudio, es decir, Catalunya. Por ello, por un lado se describirán cuáles son los rasgos principales del Sistema Agroalimentario catalán, sus problemáticas principales, y qué respuestas colectivas de desarrollan por el movimiento agroecológico catalán frente a esta situación. Por el otro lado, se realiza una contextualización del sindicalismo agrario catalán, describiendo cuáles han sido sus articulaciones y propuestas históricas, así como describiendo su evolución reciente, en la que se ha consolidado mayoritariamente un sindicalismo muy burocratizado y orientado a la prestación de servicios.

Así, una vez planteada esta contextualización, cabe desarrollar cuáles son las percepciones desde las propias productoras agroecológicas. Por este motivo, en los apartados cuarto y quinto se describe la metodología utilizada y los casos de estudio. La metodología se apoya principalmente en las entrevistas semi-estructuradas a diferentes actores clave: tanto a productoras agroecológicas con cierto bagaje histórico, como al punto de vista desde la representación sindical.

En el sexto apartado, por lo tanto, se exponen los resultados obtenidos de las entrevistas realizadas. Éstos se presentan según la percepción de estreses, la percepción entorno al sindicalismo agrario, y las respuestas colectivas que se están tejiendo (tanto desde dentro como desde fuera de los sindicatos) para cubrir las necesidades de los proyectos productivos. Asimismo, en el sexto apartado se discuten estos los resultados en base a la contextualización inicial del proyecto y, finalmente, en el apartado “conclusiones” se resumen brevemente los aspectos de más relevancia percibidos.

1.2. Justificación

La auto-organización campesina mediante la formación de estructuras sindicales y cooperativas ha jugado tradicionalmente un papel fundamental para articular al campesinado como sujeto político a lo largo de la historia (Mayayo i Artal, 1995). Y lo continua jugando.

En este sentido, es de especial relevancia cómo el movimiento agroecológico toma fuerza desde la auto-organización campesina, principalmente en aquellos países del Sur Global. Latinoamérica es uno de los máximos exponentes de cómo se han desarrollado las propuestas agroecológicas impulsadas desde la producción. Entre ellos, podemos destacar casos como el de Brasil, en dónde, articulados mediante el *Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra* (MST), se ha logrado articular alternativas agroecológicas a escalas territoriales amplias, todo influyendo y contribuyendo desde las políticas públicas¹ (Petersen, 2016). Con éste empuje, se han logrado poner sobre el tablero políticas que favorecen a la agricultura familiar, el acceso a la tierra y los canales cortos de comercialización, entre otros aspectos. Todo ello, manteniendo en el horizonte político la Soberanía Alimentaria.

En este mundo globalizado, no obstante, se han incrementado los rasgos diferenciales de las regiones del Sur respecto a las del Norte Global. Si bien la Vía Campesina se construye como un intento de articular al campesinado de todo el globo bajo un mismo movimiento para defender el horizonte común de la Soberanía Alimentaria mediante la agroecología (Calle Collado et al., 2010), los movimientos agroecológicos del Sur Global están poniendo el pie con más fuerza en el acelerador (Collado and Gallar, 2010).

Así, las sociedades del Norte Global se caracterizan por tener un mundo rural fuertemente despoblado y con una desagrarización evidente que, fruto de muchos años de desarrollo urbano-industrial, deja a las pequeñas explotaciones agrarias familiares con un peso sociopolítico relativamente bajo en su contexto actual.

¹ Es importante considerar que éstas políticas se han desarrollado sin problemas, siempre y cuando no atacaran al “agronegocio”. Intentos de políticas realmente radicales para transformar la realidad han sido tumbadas por el gobierno. Asimismo, Brasil vive en la actualidad un contexto de “golpe de Estado” bajo el que se están desarticulando políticas públicas hechas hasta ahora.

Por lo tanto, gran parte del movimiento agroecológico del Norte Global se articula desde las consumidoras e intentando principalmente generar alternativas al cuello de botella que ejercen los canales de distribución agroalimentaria y que fomentan una lógica de destrucción social y ambiental. Por ello, muchas de las alternativas generadas en estas regiones se orientan, desde el consumo, al establecimiento de canales cortos de comercialización (cooperativas de consumo, SPGs,...).

En este contexto, en contraposición a la enorme literatura que se ha elaborado sobre las prolíficas articulaciones de los movimientos campesinos desde el Sur Global, en las regiones del Norte Global ha habido una investigación mucho menor sobre cómo la auto-organización desde la producción articula alternativas al SAA globalizado.

Bajo esta lógica, se pueden nombrar estudios e iniciativas que, partiendo de una escala más o menos local, intentan articular el movimiento agroecológico desde la producción a escalas mayores. Son el caso, en Catalunya, de redes y organizaciones como la *Xarxeta de Pagesos Agroecològics*, *Baix Maresme Agroecològic*, *Associació de Productores Agroecològiques de la Garrotxa*, etc. Sin embargo, en su conjunto, no se encuentran en el mejor estado de salud y existen dificultades evidentes para articular un salto de escala para fortalecer la transición agroecológica (Llaurant Barcelona, 2016; Martín et al., 2017).

En este sentido, estudios como el de Correro Humanes (2016) muestran cómo desde las iniciativas de producción agroecológica es esencial mantener un equilibrio entre las dimensiones materiales (recursos económicos, prácticas productivas ecológicas,...), organizativas (dicotomía entre eficiencia y horizontalidad, adaptación al ritmo de la actividad socioeconómica,...) y socioafectivas (cuidados de las relaciones y las necesidades personales,...), para garantizar su sostenibilidad. Asimismo, el mismo estudio refuerza la idea de cómo el auto-reconocimiento de la pagesia y la experiencia de las iniciativas veteranas ya consolidadas es especialmente útil para dar apoyo y fortalecer a los proyectos productivos incipientes.

Estos aspectos son esenciales para comprender qué papel puede jugar el sindicalismo agrario en las regiones del Norte Global. En este sentido, es de gran relevancia la aportación que realiza Calvário (2017) sobre el sindicato EHNE-Bizkaia y su viraje hacia el horizonte de la Soberanía Alimentaria, formando, para ello la red Etxalde. De acuerdo con el estudio, se muestra cómo el propio sindicato EHNE-Bizkaia ha transicionado desde el corporativismo hacia un plano más universal, escalando en la solidaridad más allá de los miembros del propio grupo social del sindicato para incluir a miembros de grupos sociales subordinados. Bajo esta lógica, se ha promovido la conexión de diferentes iniciativas existentes, así como la promoción de otras nuevas mediante la re-campesinización.

Las iniciativas y acciones desde el sindicalismo agrario catalán, se pueden enmarcar perfectamente con la misma lógica. Pese a no existir este viraje político hacia la Soberanía Alimentaria, en cierto modo se comparten iniciativas y horizontes comunes con el movimiento agroecológico. De esta manera, la potenciación de canales cortos de comercialización, el reconocimiento de la pequeña *pagesia* familiar como sujeto político y la valorización cualitativa de sus productos, así como de los beneficios sociales y ambientales que comportan, son prácticas habituales en sindicatos como la Unió de Pagesos (Peix Massip, 2011).

Asimismo, hemos visto cómo el auto-reconocimiento de la pagesia es un hecho fundamental para la perdurabilidad de las iniciativas productivas, así como el establecimiento de lazos con otras iniciativas más veteranas (Correro Humanes, 2016). En este contexto, las estructuras sindicales pueden favorecer un marco en el que se potencie la construcción de esa “clase campesina” en el ideario de las productoras. Así, tal y como nos dice Calvário (2017), en Etxalde, la identificación colectiva como “baserritarras” es esencial para entender los progresos que se han dado a través de esta estructura. Es relevante resaltar que, tanto baserritarras que practican la agricultura y ganaderías convencionales, como las que abrazan modelos productivos agroecológicos, caminan en conjunto hacia el horizonte de la Soberanía Alimentaria.

Sin embargo, tal y como se ha mencionado, la agroecología promueve y requiere de un marco de cooperación y apoyo mutuo entre las personas y colectivos. Así, el viraje de los sindicatos y organizaciones agrarias principales en Catalunya hacia un sindicalismo de “prestación de servicios” y su articulación mediante una estructura piramidal, pueden suponer un freno para el desarrollo de propuestas agroecológicas desde estos colectivos.

Por otro lado, tanto Correro Humanes (2016) como Calvário (2017), coinciden en señalar las grandes dificultades que supone gestionar las iniciativas productivas y mantenerlas en un activismo político militante, que fomente la agroecología y escale en el camino de la Soberanía Alimentaria, en el contexto de precariedad que fomenta la realidad socioeconómica actual.

Así, queda por ver en qué medida el sindicalismo agrario catalán puede responder a las necesidades de las productoras agroecológicas y tejer lazos de solidaridad con las consumidoras y el conjunto del movimiento agroecológico para fortalecer y fomentar el salto de escala en las redes agroalimentarias alternativas y caminar hacia la Soberanía Alimentaria.

2. Objetivos

2.1. Objetivo general

El objetivo general de este trabajo es el de proporcionar una primera aproximación a la relación actual entre sindicalismo agrario y el movimiento agroecológico en Catalunya, teniendo en cuenta, para ello, las percepciones y estrategias existentes por parte de proyectos productivos agroecológicos ya consolidados en el territorio.

2.2. Objetivos específicos

Para llegar a dicho objetivo general, los objetivos específicos planteados son los siguientes:

- Describir las percepciones de las productoras agroecológicas entorno a las estructuras sindicales actuales que están presentes en el territorio catalán, teniendo en cuenta las particularidades y contexto social, económico y político de la región.
- Detectar los aspectos clave, a nivel social, organizativo, material o ambiental, que condicionan la sostenibilidad de los proyectos agroecológicos y estudiar la practicidad del sindicalismo agrario como herramienta para hacer frente a estos en la coyuntura actual.
- Definir y analizar qué articulaciones y estrategias se están tejiendo en la actualidad desde los proyectos productivos agroecológicos para fortalecer su resiliencia socioeconómica, tanto desde dentro como desde fuera de las estructuras sindicales existentes.

3. Antecedentes

3.1. El Sistema Agroalimentario catalán en la actualidad

El Sistema Agroalimentario (SAA) abarca todas las fases y formas de organización asociadas a la función alimentaria, es decir, todos aquellas fases que van desde la producción de alimentos a su consumo.

Los procesos de industrialización y globalización del SAA han generado una desarticulación sin precedentes de la estructura social del campo, mediante su despoblación y su desagrarización, y afectando a su sustentabilidad social, económica, cultural y ambiental.

En este sentido, la globalización del SAA ha acelerado las dinámicas de empobrecimiento, así como ha potenciado la “economía de la adquisición” como método de hacer dinero, facilitando los procesos especulativos sobre el territorio (Naredo, 2009).

En este contexto, es importante tener en cuenta la prioridad estratégica que representa la distribución alimentaria y el acceso a los mercados en la actualidad. Así, Ploeg (2010) nos señala cómo los *imperios alimentarios* buscan, cada vez más, la desconexión en tiempo y en espacio de la producción y el consumo de alimentos, produciendo una enajenación de la población frente al sistema agroalimentario.

Estos fenómenos no ha sido extraños en Catalunya y sus efectos han sido muy contundentes a todos los niveles. Los veremos a continuación.

3.1.1. La estructura de la producción agroalimentaria: un campo sin gente

Así pues, las diferentes políticas estatales y supra-estatales, que se han ido sucediendo desde la década de 1960, han modificado la estructura de la producción agroalimentaria en Catalunya a unos niveles sin precedentes, adaptándolos a este nuevo mercado global.

En este contexto, la industrialización agraria, la creciente especulación sobre el territorio y la cooptación de la cadena agroalimentaria (desde la producción hasta el consumo) por parte de las grandes empresas agroalimentarias, han contribuido a vaciar el campo, imposibilitando el acceso a la tierra y la viabilidad económica de la actividad agraria de pequeña y mediana escala, y acarreando un proceso de degradación social y de migración de las poblaciones rurales hacia las ciudades.

Por lo tanto, la dinámica de despoblamiento rural en Catalunya frente al gran crecimiento poblacional del conjunto del territorio es un aspecto de gran relevancia. En este sentido, es importante destacar cómo los municipios de menos de 5.000

habitantes han disminuido tanto en números absolutos como en proporción: pasaron de ser el 55% en el año 1900, al 31% en el año 1950, y al 10% en el año 2008 (Fundació Mòn Rural, 2009). A su vez, la concentración de población se ha ubicado principalmente alrededor de la Región Metropolitana de Barcelona, en donde también se sitúan la mayor parte de las infraestructuras urbano-industriales y los procesos especulativos derivados sobre la tierra (Llaurant Barcelona, 2016) (Ilustración 3.1).

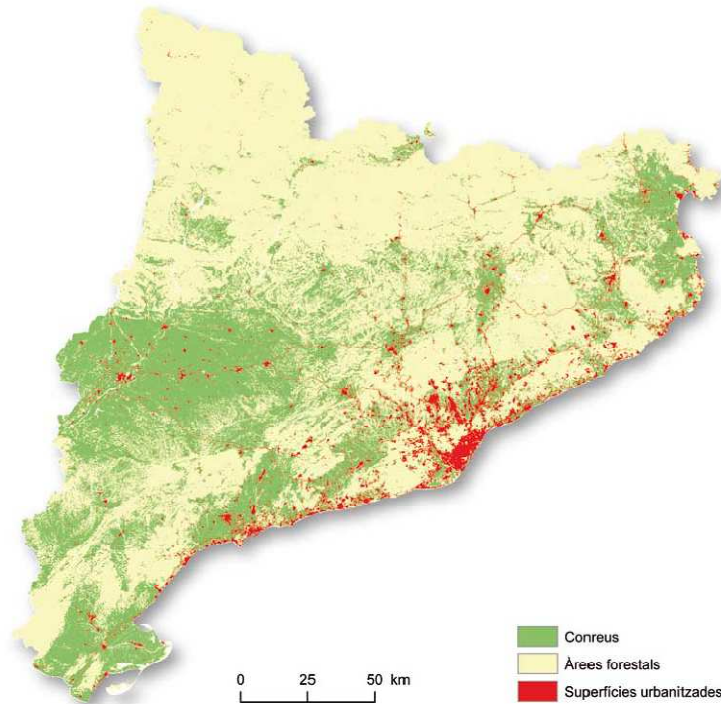

Ilustración 3.1. Mapa de usos del suelo en Catalunya. Se puede diferenciar entre cultivos (verde), áreas forestales (beige) y superficies urbanizadas (rojo). Fuente y elaboración: Fundació Mòn Rural (2009), pág. 16.

En consonancia, si bien la Superficie Agraria Utilizada (SAU) representaba (en 2013) un 35% del total del territorio catalán (DARP, 2016a), ésta sufre un constante retroceso. Estudios como el de Ibàñez and Burriel (2010), demuestran cómo la SAU ha disminuido en prácticamente un 12% tan sólo en el periodo 1993-2005, a medida que crecen otros usos del suelo, como bosques, matorrales, prados y urbanizaciones en superficies tradicionalmente agrícolas.

Asimismo, es importante destacar las diferencias geográficas de este modelo de crecimiento depredador de la vida en el mundo rural. En este sentido, informes como el de Llaurant Barcelona (2016) cuantifican, entre los años 1990 y 2012, una pérdida del 30% al 50% de la SAU en la Región Metropolitana de Barcelona (RMB). Todo ello, en pos de las recalificaciones de suelo promovidas para alimentar a una creciente burbuja inmobiliaria en la región.

Evidentemente, la pérdida de SAU en el territorio va de la mano con la desaparición de las explotaciones agrícolas y ganaderas, especialmente aquellas de dimensiones pequeñas y medianas. En la actualidad, permanecen unas 59.000 explotaciones

agrarias repartidas por todo el territorio catalán (DARP, 2016a). Sin embargo, tan sólo en la primera década de los años 2000, han desaparecido más de 6.800 fincas agrícolas de pequeña y mediana escala en Catalunya, es decir, ha habido una pérdida de dos explotaciones agrarias de media diaria (Soler, 2013).

La cara opuesta de la moneda, la representa la concentración parcelaria por parte de muchas empresas de la agroindustria. Este proceso ha sido propiciado por las políticas públicas que se han sucedido durante la última mitad del siglo XX.

Así, mientras la mayoría de productoras agrícolas y ganaderas sufría un proceso de proletarización que conllevaría una gran dependencia de las agroindustrias (inversiones en maquinaria, sistemas de regadío, insumos químicos,...) (Peix Massip, 2011a; Puig Vallverdú, 2014), las pequeñas propiedades que no pudieran afrontar dicha inmersión serían absorbidas por otras mayores.

En este sentido, la influencia que ha ejercido la PAC sobre la estructura de la propiedad de la tierra no es nada menospreciable. La evolución de la PAC ha favorecido el proceso de especialización agraria, de concentración de la tierra y de dependencia alimentaria mediante la sustitución del sistema de ayuda a la producción hacia un sistema de pago único ligado a la dimensión de las fincas (Soler and Fernández, 2015).

Los resultados de este proceso son contundentes. Mientras que el tamaño medio de las explotaciones agrarias en Catalunya ha crecido hasta 19,1ha (DARP, 2016a), tan sólo un 5% de las explotaciones concentran el 44% de las tierras agrícolas en el territorio catalán (Llaurant Barcelona, 2016).

Asimismo, la población agraria catalana representa actualmente el 1,6% de la población activa total (en el conjunto del Estado es del 4%). Por lo tanto, parece inevitable concluir que ha habido una *desagrarización* de la sociedad rural catalana.

De la mano de estos procesos, la sociología y estructura de la producción ha sufrido una importante transformación. Mientras que, durante la primera mitad del siglo XX, la población agraria estaba formada principalmente por una mezcla diversa de *rabassaires* y *aparceros* (principalmente), pequeños propietarios (distribuidos por todo el territorio) y jornaleros (especialmente en las zonas de regadío de Barcelona y en el Delta del Ebro) (Mayayo i Artal, 1995), en la actualidad encontramos una estructura social radicalmente diferente. Las ilustraciones 3.2. y 3.3. nos ayudan a hacernos una idea.

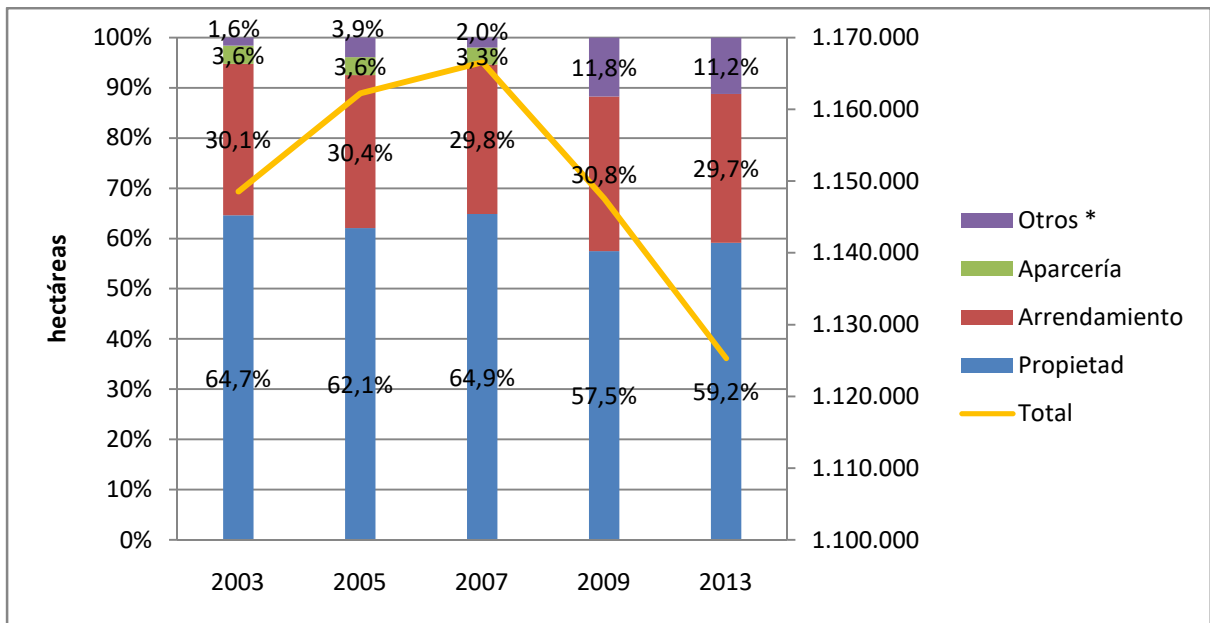

Ilustración 3.2. Superficie Agraria Útil (SAU) por régimen de propiedad y uso. Cabe destacar que “Otros*” incorpora el régimen de aparcería a partir del año 2009. Elaboración propia a partir de datos del DARP (2017) o del IDESCAT (anuari estadístic del sector agrari)

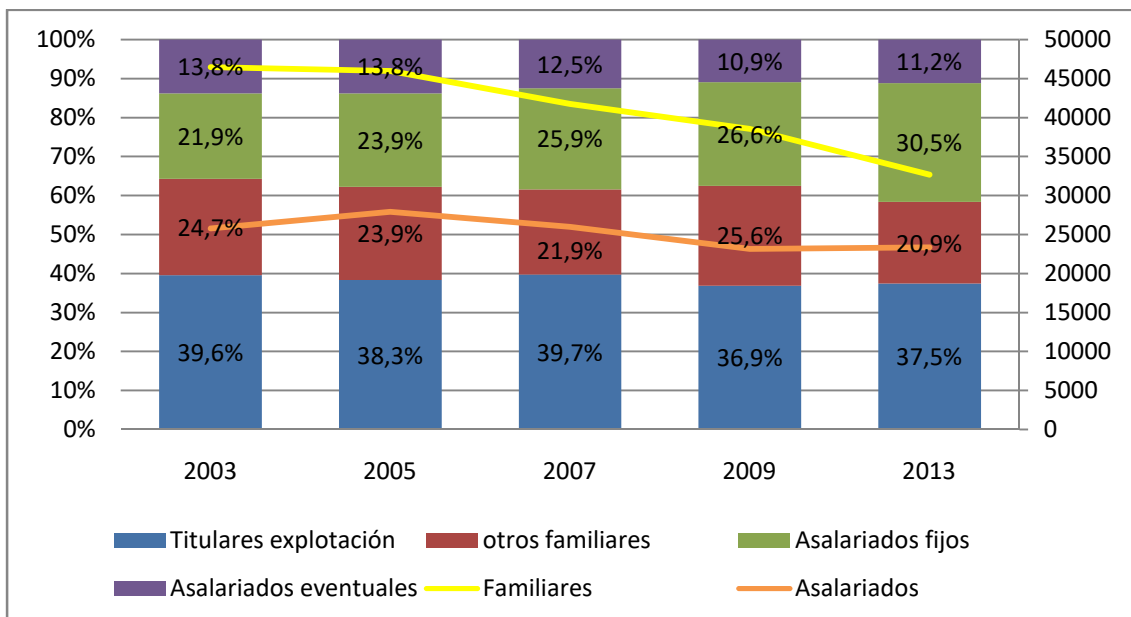

Ilustración 3.3. Tipología de la ocupación agraria. Datos expresados en Unidades de Trabajo Anual (UTA). Cada UTA equivale al trabajo que realiza una persona a tiempo completo durante todo un año. Es importante destacar cómo el trabajo familiar ha seguido una dinámica de descenso, mientras se ha mantenido más o menos estable el trabajo asalariado. Elaboración propia a partir de datos del Idescat (2015).

Por lo tanto, tal y como se esboza en los dos gráficos anteriores, actualmente el principal régimen de uso de la superficie agraria es la propiedad privada, seguido del arrendamiento. Así pues, regímenes de trabajo del campo como los contratos de

aparcería, que constituían tradicionalmente una parte muy importante del trabajo en el campo catalán, son anecdóticos en la actualidad. Por otro lado, pese a los procesos de acaparamiento de tierras descritos con anterioridad, la principal fuente de mano de obra agraria es la familiar (tanto por las propias titulares de las producciones como de sus conyugues y otras familiares), aspecto que desvela la importancia estructural que mantiene hoy en día la agricultura familiar, si bien está en retroceso.

Finalmente, cabe destacar que la población agraria catalana está fuertemente envejecida y masculinizada: ya en el año 2007 la población agraria de mayor proporción (24,2%) eran personas jubiladas mayores de 65 años (Idescat, 2009), lo que se traduce en que, como mínimo, 1 de cada 7 explotaciones agrarias estuviera en manos de jubilados y sin relevo generacional (Fundació Món Rural, 2009). Asimismo, el total de hombres para ese mismo año representaba aproximadamente el 64%, cifra que se dispara al 88% de hombres cuando se enfoca la mira en las personas titulares de la producción (Idescat, 2009).

Así pues, estos datos dejan entrever un dato esencial. El papel fundamental de la mujer, especialmente en aquellas explotaciones familiares, es a menudo invisibilizado, al no tratarse de un trabajo remunerado. Esta invisibilización tiene mucho que ver con la imposición de la mirada mercantil que hoy en día domina la gobernanza agroalimentaria (Llaurant Barcelona, 2016).

3.1.2. El poder de la agroindustria: de la producción a la distribución

La continua pérdida de pequeñas y medianas explotaciones agrarias y el constante acaparamiento de tierras por parte de pocas manos, responde al modelo de SAA globalizado, hecho por y para la agroindustria y con la connivencia de las administraciones públicas.

Así, el éxodo rural ha dejado un campo cada vez menos poblado pero que, todavía gestiona, mediante la agricultura y la ganadería, el 35% de la superficie total del territorio catalán. De ésta, los cultivos (herbáceos y leñosos, de regadío y secano, así como barbechos) suponen la mayor parte (DARP, 2016a).

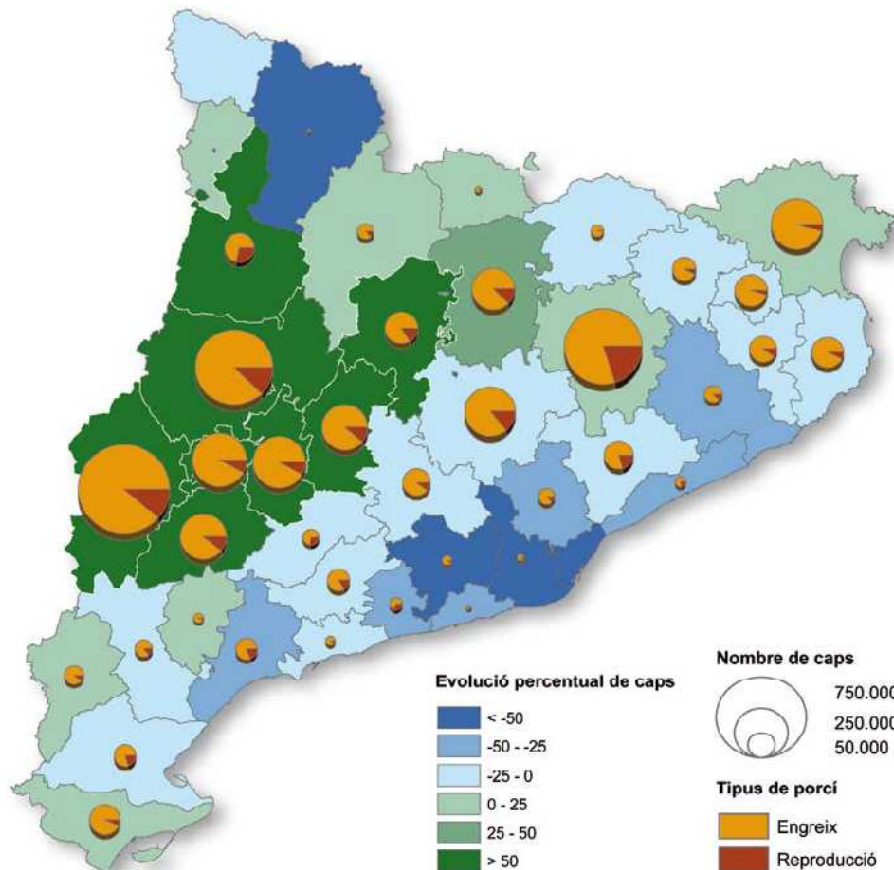
En este sentido, la orientación de la producción agroalimentaria catalana se ha especializado siguiendo una zonificación geográfica determinada, siendo las zonas de llano, en el eje Lleida-Vic-Girona, las más proclives para la intensificación de la producción. Así, se puede diferenciar claramente entre la zona centro-norte, especializada en cereales y cultivos mediterráneos, y la zona meridional, especializada en arboricultura mediterránea. Asimismo, la zona limítrofe entre las dos, destaca por los cultivos de regadío (Fundació Món Rural, 2009).

Con ello, podemos ver cómo los cultivos herbáceos extensivos (principalmente cereales, legumbres, forrajes, cultivos industriales y, en menor medida, patatas) cubren el 60% de la SAU, mientras que el resto de la superficie se reparte entre la arboricultura de secano (olivares, viña y frutos secos), con un 30%, y los cultivos de huerta, con un 10% (Fundació Món Rural, 2009).

Sin embargo, la importancia de la agricultura como gestora del territorio no repercute tan directamente en la dimensión económica. En este sentido, mientras que la producción agroalimentaria catalana representó, en el 2014, un volumen total de 4.349,8 millones de euros (el 10,6% del conjunto del Estado), la producción ganadera fue responsable del 65,09% de la renta agraria (en el conjunto del Estado es del 39,3%), frente al 32,06% de las producciones agrícolas y el 2,85% correspondiente a la elaboración y transformación de productos por las propias productoras y cooperativas (DARP, 2016a).

Con ello, es importante destacar que la principal producción agroalimentaria catalana es la porcina, que representa un 37,14% de la renta agraria total. Ésta es seguida en la lejanía por la producción avícola (11,15%) y la fruta fresca (7,73%) (DARP, 2016a).

Así pues, el caso del cerdo es paradigmático en el SAA globalizado de Catalunya. Esta tendencia se puede ver reflejada en los datos del Idescat (2009), donde se visualiza una pérdida del 19,7% de las fincas ganaderas totales en el periodo 1999-2007. Sin embargo, la pérdida de fincas ganaderas general contrarresta con el gran auge sin precedentes de la producción porcina, que se concentra principalmente en el eje de Lleida-Vic-Girona (ver Ilustración 3.4.) (Fundació Món Rural, 2009; Idescat, 2009). Casualmente, en el mismo eje geográfico, también se concentran las explotaciones agrícolas con mayor extensión (principalmente cereales) (Fundació Món Rural, 2009).

Il·lustració 3.4. Número de cabezas de porcino por municipios (2008) y evolución por comarcas (1997-2008). Se puede observar la predominancia de las granjas de engorde o “engreix” frente a las de reproducción. Por otro lado, el eje geográfico de Lleida-Vic-Girona ha sido el epicentro del crecimiento de la cabaña porcina, en contraposición a las zonas cercanas a la provincia de Barcelona, donde el crecimiento urbanístico e industrial ha sido mayor. Fuente: Fundació Món Rural (2009), pág 101.

En este sentido, en el año 2008 la producción porcina ya representaba aproximadamente el 64% de las Unidades Ganaderas (UG) totales, seguida de la producción avícola (21%), la bovina (11%), la ovina (2%), la equina (0,5%) y la caprina y la conejera (0,3%) (Idescat, 2009).

Estos datos esbozan la imagen de una transición que, catalizada ya desde hace años por las administraciones públicas, ha transformado las cabañas extensivas tradicionales, dependientes del medio físico local y modeladoras históricas de paisajes mosaico (López *et al.*, 2007; López-i-Gelats *et al.*, 2011), hacia una especialización en una ganadería intensiva depredadora de recursos naturales deslocalizados y con una orientación a un mercado globalizado (González Hidalgo *et al.*, 2012; Duch and Soler, 2015; Llaurent Barcelona, 2016) y generando, también, toda una industria subsidiaria alrededor y muy vinculada a la producción transgénica.

Así, se estima que, dado el consumo europeo de productos cárnicos y la dependencia de la soja del sistema de producción animal, Europa necesita cada año casi 11 millones de hectáreas cultivadas de soja (González Hidalgo *et al.*, 2012). En este contexto, es importante destacar que, en el año 2015, la mayor parte de las importaciones de

productos agroalimentarios fueron de cereales y oleaginosas. Éstas, fueron proporcionales a las exportaciones de productos cárnicos (DARP, 2016a).

Sin embargo, las dinámicas de importación-exportación de lugares cada vez más lejanos, no ha sido exclusivamente relacionada con la industria del cerdo. En este sentido, la distribución moderna ha cambiado el dónde, el cómo y el qué consumimos, poniendo nuestro consumo al servicio de la lógica del mercado y de la maximización de sus beneficios (Montagut and Vivas, 2007). Así, al igual que ocurre en el campo de la producción, la globalización ha conllevado una concentración de los canales de distribución en manos de pocas empresas: tan sólo cinco empresas controlan el 55% de las ventas de alimentos en el Estado español (Montagut and Vivas, 2007).

Con esta coyuntura, la principal conexión de Barcelona con el mercado globalizado es Mercabarna. Ésta entidad ejerce como instrumento de la administración pública orientado principalmente a la logística de grandes agronegocios privados (ODG et al. 2015; Llaurant Barcelona, 2016). De hecho, Mercabarna declara sin tapujos sus intenciones de posicionarse como el *Hub* alimentario de Europa, es decir, el nodo de importación y exportación de todo el continente (Ajuntament de Barcelona, 2012).

Así, con este paradigma de progreso en el objetivo, la venta de producciones locales (provincia de Barcelona) en Mercabarna ha pasado de ser del 25% en 1996 al 13% en 2012 (Soler, 2013) y es que, hoy en día, el poder de la comercialización está orientada hacia la exportación de productos al mercado europeo. Así, cuatro mayoristas, de los 149 ubicados en Mercabarna, controlan el 13% de los puntos de venta y 20 de las empresas principales controlan más de un tercio del total de éstos (ODG et al., 2015).

Por lo tanto, tal y como se mencionaba al inicio, podemos ver cómo el agronegocio acapara y controla todos los pasos del proceso agroalimentario, desde la producción y hasta su consumo, pasando por el procesado y la distribución. En este sentido, la especulación voraz que existe sobre el territorio y la cooptación de los canales de venta suponen unas lógicas de poder impecables que perjudican a las de siempre: tanto las productoras como las consumidoras. Así, la pequeña pagesia se ve obligada a abandonar sus producciones por la inviabilidad de la renta agraria, mientras que las consumidoras han perdido la capacidad de decisión sobre su consumo y modo de vida, provocando desafección alimentaria (Soler and Calle Collado, 2010), que comparte espacio con una desafección política general.

No obstante, el peso sociopolítico de las consumidoras en la sociedad catalana es muy grande, si bien las alternativas que se llevan tejiendo durante años están en un momento crucial, dando señales ambivalentes entre potencialidad y crisis (Llaurant Barcelona, 2016; Martín et al., 2017). A continuación, se repasará con más detalle su situación.

3.1.3. Nadar a contracorriente: las respuestas desde el movimiento agroecológico

Los grandes impactos sociales y ambientales que se derivan del modelo hegemónico de producción y consumo agroalimentarios han dado lugar a amplias y heterogéneas respuestas a todos los niveles.

En un primer momento, durante la década de 1960 y en pleno auge del incipiente modelo agroindustrial a nivel global, la crisis ecológica, derivada de este cambio en las prácticas agrarias, formularía a la agricultura ecológica como respuesta alternativa. Ésta, en su origen trató de vincular una visión integral para la transformación del sistema agroalimentario pero, en pocas décadas, ha logrado adaptarse completamente a las reglas del mercado globalizado (Pomar and Tendero, 2015)

En este contexto, la producción y el consumo ecológicos en Catalunya se encuentran con un crecimiento exponencial sin precedentes: de acuerdo con datos del CCPAE (2016), en el último año aumentaron un 10,5% el número de operadores, siguiendo un ascenso imparable desde la última década. Asimismo, el aumento de la superficie de producciones ecológicas ha incrementado hasta abarcar una superficie de 171.936 ha, es decir, aproximadamente el 15% de la superficie agraria total (DARP, 2016a). De ésta extensión, la viña ocupa el 40% de esta superficie cultivada ecológica, mientras que el bovino de carne se sitúa en la cabeza de la producción ganadera ecológica con un 51% del número de explotaciones (CCPAE, 2016).

Por otro lado, los datos desde el consumo son también al alza. Es bien relevante que, actualmente, el 45% de la producción se vende en Catalunya, el 18% en el resto del Estado español, un 24% en la UE y un 13% fuera de la UE (CCPAE, 2016).

Así pues, son crecientes las críticas orientadas hacia la certificación ecológica y, es que, si bien la agricultura ecológica proporciona una serie de pautas técnicas generales para la sustentabilidad de los ecosistemas agrarios (fortalecimiento de los equilibrios de nutrientes, control natural de plagas, substitución de insumos químicos por biológicos,...) (Guzman and Morales, 2012), en última instancia supone una reproducción de las dinámicas comerciales y desequilibrios sociales que se perpetúan bajo el sistema agroalimentario globalizado.

Por este motivo, las propuestas desde la agroecología son diversas y tratan de abarcar la sustentabilidad agraria desde las perspectivas agronómica, social y ecológica (Guzman and Morales, 2012), mediante la confluencia dinámica entre movimientos sociales, por un lado, y práctica y ciencia alternativas a sus respectivos modelos “convencionales”, por el otro (Sevilla Guzmán and Martínez-Alier, 2006; Calle Collado et al., 2010). Intentando articular, así, unas nuevas pautas relacionales más biocéntricas que, mediante las “3Cs” (cooperación, cuidados y cierre de circuitos) (Collado and Gallar, 2010; Calle Collado et al., 2013) promuevan una economía que ponga en el centro la reproducción de la vida (Martín et al., 2017).

Asimismo, este anhelo ha guiado la experimentación agroecológica que, durante las últimas dos décadas, se ha plasmado en cooperativas de consumo, ferias agroecológicas o redes de pequeñas productoras ecológicas.

En este sentido, la FCCUC (2010) y Martín et al. (2017) nos describen cómo desde las primeras experiencias de consumo agroecológico catalanas (como ejemplos están El Brot de Reus, en 1987; El Rebot de Girona, en 1988; y Germinal en Barcelona, en 1993), se van replicando a escala local, y por todos los puntos de la geografía, durante los años 90s, viniendo acompañados por iniciativas desde la producción como la *Coordinadora de Agricultura Ecológica* (1983), o de oferta formativa, como la incorporada por la Escola Agrària de Manresa (1989).

Pese a ello, no sería hasta los años 2000 cuando se daría el gran crecimiento de los grupos y cooperativas de consumo, replicándose más y más iniciativas por todo el territorio y apareciendo listas de espera en muchos grupos de consumo. Con ello, se vería la necesidad de coordinarse para conseguir una mayor incidencia social y política. Fruto de este contexto, nacería en 2005 la coordinadora catalana de grupos de consumo ecológicos, *Ecoconsum* y, en 2008, un espacio informal de encuentro entre productoras y consumidoras agroecológicas, *La Repera*. Asimismo, nacerían algunas organizaciones de coordinación entre productoras, como el caso de la *Xarxeta de Pagesos Agroecològics*, (FCCUC, 2010; Martín et al., 2017).

En este sentido, si bien no existen muchos estudios sobre el volumen de la producción y del consumo agroecológicos en Catalunya, se calcula que, en el 2010, existían unas 123 cooperativas de consumo que abarcaban a más de 4.000 unidades de consumo distribuidas por diferentes colectivos, es decir, unas 12.000 personas. Cabe destacar que el 82% de éstos se ubican en la provincia de Barcelona (FCCUC, 2010).

Con estos datos en la mano, es evidente que, pese a sus enormes crecimientos hasta la actualidad, el consumo agroecológico aún hoy en día es anecdótico cuando se compara con los principales canales de consumo controlados por la agroindustria. Así, mientras que la soberanía alimentaria, los circuitos cortos o el “kilometro cero” son conceptos que están cada vez más al orden del día en el imaginario común, el reto logístico que plantean es muy grande frente a la poca práctica generalizada y consolidación de circuitos cortos (Llaurant Barcelona, 2016).

En este contexto, Martín et al.(2017) y Llaurant Barcelona (2016), coinciden en señalar que el contexto actual para el movimiento agroecológico es crucial, dando señales ambivalentes entre potencialidad y crisis:

Por un lado, las articulaciones del movimiento agroecológico están dando síntomas de estancamiento (Correro Humanes, 2016; Martín et al., 2017). Así, mientras el mercado total de la agricultura ecológica certificada crece exponencialmente (CCPAE, 2016), en muchos de los grupos de consumo han desaparecido las grandes listas de espera que hace pocos años les caracterizaban, disminuyendo los miembros de los colectivos y aumentando la rotación interna de sus miembros. Todo ello, contrasta con la situación de expansión y buena salud general de la que parece gozar la red de Economía Social y Solidaria (ESS) catalana (Martín et al., 2017).

Por el otro, los intentos de rearticulación del movimiento agroalimentario mediante el establecimiento de puentes entre la ESS y la agroecología (Martín et al., 2017) y la presión política a la administración pública para el desarrollo de políticas públicas que favorezcan el desarrollo agroecológico, parece que están dando sus frutos (Llaurant Barcelona, 2016; Martín et al., 2017).

Así, desde la “Carta para la Soberanía Alimentaria desde nuestros municipios” del I Congreso Internacional de ESS (2014), motivada por la incidencia política del movimiento agroecológico, y hasta llegar al “Pacto de la política alimentaria urbana de Milán” (2015), parece que se empiezan a dibujar nuevas políticas públicas para incidir en los circuitos agroalimentarios (Llaurant Barcelona, 2016).

Sea como sea, parece que el movimiento agroecológico catalán se encuentra en un punto de inflexión crucial. Aún está por ver de qué manera afectará al movimiento agroecológico el desarrollo de esa nueva ola de políticas públicas sobre el terreno, así como la propia capacidad del movimiento agroecológico de rearticularse y saltar de escala tanto desde la producción como del consumo.

En este sentido, abordar una respuesta a la situación desde las productoras agroecológicas parece complicado teniendo en cuenta su menor peso social (1,6% de la población activa) y parece muy necesario continuar fortaleciendo esos lazos de reconocimiento y solidaridad entre campo y ciudad, entre productoras y consumidoras. En esta coyuntura, y bajo una desafección política general, aún queda por ver cuál es el papel que pueden desempeñar los sindicatos agrarios, que tradicionalmente han jugado un papel esencial en la dignificación de la *pagesia* catalana y en su construcción como sujeto político activo, tal y como veremos a continuación.

3.2. El sindicalismo agrario catalán

Como hemos visto, la industrialización y la globalización del SAA no han repercutido precisamente a favor del desarrollo y estabilidad de la pequeña y mediana *pagesia* catalana. Por el contrario, la disminución de las rentas agrarias mediante la cooptación de la distribución y venta agroalimentarias han venido acompañadas de la especulación sobre la tierra y la concentración parcelaria en pocas manos, agudizando el éxodo rural en Catalunya.

Pese a ello, cabe destacar que la crisis agraria no es nueva. Por el contrario, el nacimiento del sindicalismo agrario catalán va muy ligada a este contexto de crisis permanente en el mundo rural.

Por este motivo, entender el sindicalismo agrario catalán en la actualidad requiere realizar un ejercicio retrospectivo para comprender cuál ha sido su evolución histórica, teniendo en cuenta los diferentes contextos sociopolíticos y económicos que han interactuado con el mundo rural en Catalunya.

De esta manera, tal y como veremos en los apartados siguientes, será imprescindible tener en cuenta la ya mencionada crisis crónica que lleva sufriendo el mundo rural a lo largo de la histórica. Sin embargo, la irrupción del modelo urbano-industrial en Catalunya también supuso la llegada de nuevas corrientes ideológicas al campo catalán, teniendo como consecuencia el nacimiento de las dos vertientes tradicionales del asociacionismo (cooperativismo y sindicalismo) agrario catalán: la revolucionaria y la reformista (Mayayo i Artal, 1995).

Así pues, el asociacionismo reformista y el revolucionario han ido evolucionando conjuntamente (uno en contraposición del otro) a lo largo de la historia. No obstante, la hegemonía de una vertiente respecto a la otra ha venido muy determinada por la influencia de los diferentes regímenes políticos que se han sucedido en el Estado español y que han acabado de inclinar la balanza en esa disputa (Mayayo i Artal, 1995; Pomés Vives, 1998; Bonal, 2000; Puig Vallverdú, 2014).

En este sentido, para entender la idiosincrasia del asociacionismo agrario catalán en cada momento histórico cabe preguntarse, tal y como sugiere Mayayo i Artal (1995), cuál es la base social de estas organizaciones agrarias. Como veremos, se ha evolucionado de una base social principalmente de campesinos sin tierra, que la trabajaban mediante contratos de aparcería o de *rabassa morta*, a una base social que, ya en la actualidad, es principalmente propietaria.

Bajo esta premisa, podemos ver cómo cuestiones como la propiedad de la tierra y el acceso jurídico a ésta han sido los ejes centrales de las luchas sindicales históricas en Catalunya (Mayayo i Artal, 1985, 1995; Pomés Vives, 1998) pero, actualmente, estas disputas han pasado a compartir protagonismo con la lucha por el control de las rentas agrarias mediante el acceso a los mercados y a los insumos agrícolas (Peix Massip, 2011b)

Para explicar este proceso, se ha dividido la explicación de la evolución del sindicalismo agrario catalán en dos apartados principales:

El primero, se subdivide en cinco fases: 1) el nacimiento del asociacionismo en el s.XIX; 2) las disputas durante los primeros años del s.XX; 3) el resurgimiento asociacionista durante la II República; 4) la represión franquista; y, finalmente, 5) el modelo actual derivado de la transición.

El segundo, analizará brevemente cómo se ha configurado el marco sindical actual y cuál es el papel que ejercen los sindicatos agrarios en la actualidad, desde sus disputas con la administración para mejorar el marco normativo según sus intereses, a las acciones y campañas enfocadas a la sociedad civil en general.

Así pues, a continuación se describirá con mayor detalle la evolución histórica del sindicalismo agrario en Catalunya, así como las respuestas que se dan en la actualidad.

3.2.1. Un repaso histórico: las respuestas del sindicalismo agrario a los cambios del sistema agroalimentario catalán

3.2.1.1. *El nacimiento de una nueva cultura organizativa: el asociacionismo agrario del siglo XIX*

El asociacionismo y la articulación colectiva han sido constantes en el mundo rural desde sus inicios. Esta idea, la describe Mayayo i Artal (1995), mencionando cómo “el individualismo *pagès* es un espejismo urbano que se estrella frente a la rica tradición societaria de los *pageses*. El *pagès*, siempre piensa en primera persona del plural”.

Asimismo, Ploeg (2010) atribuye a la cooperación un papel fundamental en la regulación y fortalecimiento de las interrelaciones básicas de la *condición campesina*.

En este sentido, en las sociedades rurales catalanas, la parroquia ha ejercido tradicionalmente como eje vertebrador de esa organización colectiva, agregando corporativamente a su alrededor a toda la población de la comunidad mediante las obrerías, cofradías y *pavordes* (administraciones). De esta manera, se articulaba la lucha contra el enemigo común: el Estado e, incluso, el obispado (Mayayo i Artal, 1995).

No obstante, a medida que el modelo de desarrollo urbano-industrial va tomando fuerza en Catalunya, también se introducen nuevas lógicas de pensamiento en las sociedades rurales. Bajo este contexto, la parroquia va perdiendo esa hegemonía organizativa tradicional, mientras se permeabilizan cada vez más las nuevas lógicas de pensamiento. Así, con este cambio cultural en marcha en el seno de las comunidades rurales, se empezarán a gestar las nuevas respuestas organizativas: el cooperativismo y el sindicalismo agrarios, tanto de la corriente reformista como de la revolucionaria (Mayayo i Artal, 1985, 1995).

Por un lado, fue la patronal agraria catalana la primera en organizarse para lograr sus nuevas aspiraciones de modernización agrícola. Consecuencia de ello fue el nacimiento, en 1851, del *Institut Agrícola Català de Sant Isidre* (IACSI)², la primera organización agraria a nivel estatal. El IACSI, se implementó especialmente en las zonas más industrializadas, cercanas a la ciudad de Barcelona (Mayayo i Artal, 1995).

Por el otro lado, avivado por las condiciones sociopolíticas de abertura del *sexenio democrático* (1868-1874), nacerán también las primeras organizaciones sindicales obrero-agrarias revolucionarias, como la *Unión de Trabajadores del Campo* (1972-1974), que saldrán bajo el fuelle de la Primera Internacional, pero tendrán poco recorrido vital (Pomés Vives, 1998). Sin embargo, se habían plantado las primeras semillas para la gestación de nuevos paradigmas de organización social en el mundo rural (Mayayo i Artal, 1985, 1995; Pomés Vives, 1998; Gavaldà, 2016)

En este sentido, habrá que esperar hasta finales del s. XIX para ver los frutos del proceso cultural que se estaba desarrollando bajo la nueva influencia ideológica de las ciudades en contraposición al “paraguas” parroquial tradicional. Así, coincidiendo con la aparición de la Ley de asociaciones de 1887, se vivirá una estimulación del societarismo rural de nuevo tipo: asistencial, económico, recreativo y sindical (Mayayo i Artal, 1995; Planas i Maresma, 2003). Los elementos de ruptura surgidos a partir de dicha ley, siguieron cuatro grandes direcciones del asociacionismo: el apoyo mutuo, el cooperativismo, las sociedades recreativas y la lucha sindical (Mayayo i Artal, 1995).

Como se ha mencionado anteriormente, el IACSI fue la pieza clave en la estructuración del asociacionismo de los propietarios hasta la década de 1890. A partir de aquí también se crean, con la finalidad de afrontar las transformaciones agrarias y la

² El IACSI nace, en Barcelona, como una organización principalmente de empresarios agrícolas. Su lema era “Mejoramiento de la agricultura y defensa de la propiedad”, dejando claras sus aspiraciones para la modernización agraria (inicialmente relacionada con a mecanización y la llegada de insumos) ligada a un desarrollo capitalista de la agricultura (defendiendo la estructura de la propiedad privada en Catalunya y la asalariación de la mano de obra) (IACSI, 2017).

creciente conflictividad en el campo, las *Cámaras Agrarias*³ las *Juntas de Defensa contra la Filoxera* (posteriormente *Juntas de Plagas del Campo*) (Mayayo i Artal, 1995). En este sentido, es muy destacable la aparición de la filoxera y la llegada de la crisis agrícola al campo catalán, ya que estos fenómenos imposibilitaron el desarrollo de las empresas agrarias capitalistas basadas en la *asalariación* de la mano de obra y la intensificación de capital (Mayayo i Artal, 1995; Planas i Maresma, 2003).

Así, el desarrollo de la agricultura catalana estuvo marcado por la consolidación de las explotaciones familiares, tanto con tierras propias como bajo contratos de cultivo. En este contexto, el campo catalán se formaría principalmente por una mezcla social diversa: *rabassaires*⁴ y aparceros (principalmente), pequeños propietarios (distribuidos por todo el territorio) y jornaleros (especialmente en las zonas de regadío de Barcelona y en el Delta del Ebro) (Mayayo i Artal, 1995). Asimismo, cabe destacar que el cooperativismo (de elaboración y consumo) y el sindicalismo agrarios fueron claves para la supervivencia de las explotaciones agrícolas familiares (Mayayo i Artal, 1985, 1995).

En este sentido, fue especialmente a partir de los años 1894-96 cuando el cooperativismo y sindicalismo agrarios revolucionarios ganaron la hegemonía social en el campo catalán en contraposición a las políticas *caciquistas* de los propietarios (contratos de cultivo exagerados, precios altísimos en la compra de productos del campo, impuestos de consumo...) (Mayayo i Artal, 1985, 1995; Pomés Vives, 1998). Uno de los reflejos de ello, fue el nacimiento, en 1894, de la *Sociedad de Trabajadores Agrícolas del Pueblo de Barbará (Tarragona)* que ejercería, a partir de entonces, como referente del asociacionismo agrario en Catalunya (Mayayo i Artal, 1985, 1995).

3.2.1.2. La lucha por la hegemonía en el campo catalán en el s.XX

La segunda mitad del s.XIX estuvo marcada por ese largo proceso de cambio cultural en el seno de las comunidades rurales. A finales del s.XIX, pues, se irían replicando la formación de asociaciones agrícolas (cooperativas y sindicatos), tanto de aspiración reformista como revolucionaria.

Fruto de estos procesos, en el año 1899, el IACSI consigue articular la *Federació Agrícola Catalano-Balear* que, posteriormente, serviría como modelo de referencia para el resto de federaciones de propietarios rurales del Estado y ayudaría a crear, en 1903, la *Unión Agraria Española* (Mayayo i Artal, 1995; Planas i Maresma, 2003).

^{3 3} Las Cámaras Agrarias, en su inicio se crean con el objetivo de "defender y fomentar los intereses de la agricultura, de la propiedad rústica, de los cultivos y de las industrias rurales, cualesquiera que sean los procedimientos o métodos que dentro de la Ley hayan adoptado o adopten para la realización de estos fines" (Mayayo i Artal, 1995).

⁴ Los *rabassaires* eran aparceros ligados al cultivo de viña. Por lo tanto, los rabasaires eran campesinos no propietarios que trabajaban las tierras de cultivo bajo el contrato de *Rabassa Morta*. Estos contratos permitían la utilización del dominio útil de las fincas a cambio del pago anual de una parte de las ganancias. Los contratos de rabassa morta se disolvían cuando morían dos tercios de los cepas de vid plantadas. Este hecho supuso gran conflictividad social, especialmente a partir de la crisis de la filoxera a finales del s.XIX.

Así, a partir del nacimiento de la *Federació Agrícola Catalano-Balear*, se conseguiría dinamizar la gestación de nuevos sindicatos agrícolas de la patronal y de Cajas Rurales (Mayayo i Artal, 1995). Cabe destacar, también, que estos sindicatos agrícolas tenían un carácter local y partían de una composición social interclasista, ayudando, en buena medida, a rebajar la conflictividad creciente en el campo catalán y a llevar la movilización social hacia los intereses de los grandes propietarios (Planas i Maresma, 2003). Consecuentemente, las articulaciones de la patronal agraria a través del sindicalismo vertical y el cooperativismo, ejercían de herramienta de superación de los conflictos sociales en el campo y sus órganos de propaganda se dirigían principalmente a párrocos, ingenieros agrícolas y maestros, mientras que sus protestas se enfocaban hacia los poderes públicos (Mayayo i Artal, 1995).

En este sentido, la patronal agraria catalana continuaría articulándose primordialmente en el IACSI y en la mencionada federación. Uno de los frutos más destacables que produjeron fue en el *IV congreso* (1901) de la *Federació Agrícola Catalano-Balear* donde se elaboró el primer proyecto de reglamentación de los sindicatos agrícolas en el Estado. Éste, se traduciría en la Ley de Sindicatos Agrícolas de 1906⁵ (Mayayo i Artal, 1995).

La vía reformista del asociacionismo agrario, por lo tanto, estaba en auge durante los primeros años del nuevo siglo y su influencia política era cada vez mayor. Como consecuencia, también lograron, en 1912, la re-estructuración de la *Escuela de Peritos y Capataces Agrícolas* y su conversión en la *Escuela Superior de Agricultura* de Barcelona (ESAB), siempre siguiendo con su lógica de promoción de la modernización tecnológica de la agricultura (Mayayo i Artal, 1995).

Por lo tanto, en los primeros años del s. XX sería la patronal agraria catalana la que llevaría la voz cantante en la organización del mundo rural. No sería hasta la década de 1910 cuando este proceso se empezaría a revertir de nuevo.

El sindicalismo agrario de clase (revolucionario) en un inicio se reimpulsaría a la sombra de la *Agrupación Socialista de Reus* (FC-PSOE) la cual tenía vinculaciones orgánicas con la *Unión General de Trabajadores* (UGT) (Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1986; Mayayo i Artal, 1995). Sin embargo, entre los años 1914-1916 hubo una disputa por la hegemonía social en el campo catalán, de la cual salieron ganando las tesis anarcosindicalistas (Mayayo i Artal, 1995).

En este contexto, la Federación Provincial de Reus (socialista) se adhirió en 1914 a la *Federación Nacional de Obreros Agrícolas de España* (FNOAE), que se había fundado en Córdoba en 1913 (Mayayo i Artal, 1995). La FNOAE, por lo tanto, estaría influenciada desde sus inicios por los jornaleros agrícolas, mayoritarios y con una situación muy precaria en el campo andaluz. En este sentido, el principal órgano de expresión de la FNOAE era *La voz del Campesino* y su cabecera era “La tierra para los que la trabajan”(Mayayo i Artal, 1985).

En consecuencia, del III Congreso de la FNOAE en Úbeda (1916) salen resoluciones pro-anarquistas. A raíz de ello, muchos de los sindicatos agrarios de influencia socialista

⁵ Se puede consultar el contenido dicha ley en el dossier de la Asociación de Estudios Cooperativos (1970) , en las páginas 51-54. Descargable en: <http://pendientedemigracion.ucm.es/info/revesco/Digital/Imagen%20Revesco/22.impresso.pdf>

(principalmente ubicados en la zona de Reus) pasan, en Catalunya, a adoptar estos postulados, comenzando así la hegemonía del anarcosindicalismo en el campo catalán, que durará hasta los inicios de la dictadura de Primo de Rivera (Mayayo i Artal, 1995; Gavaldà, 2016).

En un inicio, el anarcosindicalismo, abanderado por la Confederación Nacional del Trabajo (CNT), había ganado muchísimo prestigio especialmente en el área metropolitana de Barcelona, en donde se concentraba un gran número de jornaleros y la actividad sindical (huelgas, sabotajes,...) era frenética (Mayayo i Artal, 1995). Asimismo, la zona de Valls (Tarragona), sería otros de los epicentros del anarcosindicalismo catalán (Mayayo i Artal, 1995; Gavaldà, 2016).

Así pues, el anarcosindicalismo se extendería como una mancha de aceite a medida que se replicaban las huelgas en el campo y la ciudad durante el periodo de 1917-1921; la conflictividad en el campo catalán habría llegado a sus máximos históricos (Mayayo i Artal, 1995). Tal y como destaca Mayayo i Artal (1989), “el anarquismo recogió la tradición igualitarista de las comunidades rurales y secularizó la utopía, ligándola con un proyecto de transformación global de las relaciones sociales”.

En este sentido, es importante destacar que los anarcosindicalistas plantearon la lucha sindical en el campo desde un enfoque doble: el control del mercado del trabajo (concepción de Sindicato Único) y la revisión de los contratos de cultivo (buscando una contribución mayor de los propietarios en los costes de producción) (Mayayo i Artal, 1995).

La autodisolución de la FNOAE para integrarse en la CNT (1918) fue un hecho muy relevante para afianzar la alianza campo-ciudad que tanto habían buscado los anarcosindicalistas. Sin embargo, este hecho hizo perder el instrumento genuinamente *pagès* que suponía la FNOAE, diluyéndose también la fuerza campesina y sus órganos de expresión (“La Voz del Campesino”) dentro de la CNT (Mayayo i Artal, 1995; Gavaldà, 2016).

En este contexto, nace la *Unió de Rabassaires* (UR) en 1921. Teniendo por lema “*la terra per a qui la treballa*”, y con los principios de “la tierra es propiedad de todos los hombres y sólo el trabajo crea los derechos efectivos para la posesión y usufructo de la misma” (Puig Puigcerver, 2001), la UR se forma por republicanos de izquierdas, abogados y políticos, y aprovecha la auto-organización de las sociedades de resistencia que ya habían creado los campesinos en Catalunya (Mayayo i Artal, 1995; Pomés Vives, 1998). Asimismo, el rápido crecimiento de la UR y su ambigüedad frente a la Dictadura de Primo de Rivera, permitió que se consolidara y lograra la hegemonía social en el mundo rural catalán durante aquellos años (Mayayo i Artal, 1989, 1995; Pomés Vives, 1998; Puig Puigcerver, 2001).

3.2.1.3. El resurgimiento del asociacionismo agrario durante la II República y la Guerra Civil (1931-1939)

La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) supuso un estancamiento general para el asociacionismo agrario. No obstante, la ambigüedad de la UR frente a la Dictadura permitió que el sindicato se consolidara en el territorio, aunque también supuso la congelación del rápido crecimiento que había tenido en los primeros años (Pomés Vives, 1998). También fue el caso del cooperativismo de los propietarios agrícolas, que se continuó desarrollando sin problema.

Como ejemplo de esto último, podemos citar las experiencias de la comarca del Maresme que despuntó como epicentro del cooperativismo agrario de la patronal agrícola durante aquellos años (Mayayo i Artal, 1995). Así, entre otras articulaciones, es destacable la creación de la *Federació de Sindicats Agrícoles del Litoral* (FSAL) que tendría unos objetivos principalmente comerciales, orientados a la exportación y la gestión de la Denominación de Origen (DO) “Mataro’s Potatoes”, su variedad autóctona de patatas (Mayayo i Artal, 1995; Planas i Maresma, 2003).

No obstante, el final de la Dictadura de Primo de Rivera da pie a un nuevo resurgimiento del movimiento cooperativo y sindical a lo largo y ancho del Estado. En este sentido, es de nuevo la vía del asociacionismo reformista la que vuelve a tomar la iniciativa: en 1930 se crea la *Unió de Sindicats i Pagesos de Catalunya* (USP), que tiene entre sus objetivos principales la “lucha contra los monopolios de los fabricantes y los suministradores de abonos (químicos)”, contando con la adhesión de sindicatos católico-reformistas y tenía, tal y como dejan ver sus objetivos, un carácter esencialmente económico (la finalidad principal era que dichos sindicatos compraran abonos químicos a través de la USP) (Mayayo i Artal, 1995).

El asociacionismo reformista continuaría progresando durante aquellos años, hasta articular, en 1931, la *Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya* (USA), a la cual se adhirieron la FSAL, la USP y la *Unió de Viticultors de Catalunya* (UVC), entre otras organizaciones (Planas i Maresma, 2003). La USA se estructuró por sectores productivos y sus objetivo principal era trabajar para “mejorar económicamente la agricultura”(Mayayo i Artal, 1995; Planas i Maresma, 2003). Con todo y con ello, tal y como describe Mayayo i Artal (1995), esta organización fue mirada con recelo por los sindicatos de izquierda, puesto que la USA defendía explícitamente la tesis de que “la lucha de clases perjudica la riqueza agrícola”, relativizando, además, la problemática sobre el acceso a la tierra, pero considerando esencial la colocación y valorización de los productos de la tierra.

Así pues, los primeros años de la república fueron, como se ha mencionado anteriormente, un empuje para el resurgimiento del cooperativismo y sindicalismos agrarios. En este sentido, muchos sindicatos de tradición revolucionaria adoptarían vías legalistas, reivindicando sus reclamaciones por la vía jurídica primero, pero sin renunciar a la acción directa, en caso de ser necesario (Mayayo i Artal, 1995). Así, reivindicaciones tales como la revisión de los contratos de cultivo acabarían

promoviendo cambios legislativos, como la *Llei de Contractes de Conreu*(1934)⁶, que pretendía mejorar las condiciones de los contratos de *rabassa morta*, haciendo más accesible la propiedad jurídica de la tierra a los *rabassaires*(Mayayo i Artal, 1995; Pomés Vives, 1998).

Así, durante esos años se fueron replicando nuevos sindicatos y cooperativas agrarias a lo largo y ancho del territorio catalán. En este sentido, a partir de los *hechos de octubre* de 1934, las posturas de los sindicatos agrícolas revolucionarios se consolidan más aún en su perspectiva de clase y se fortalece el código moral de los *pagesos*, ejerciendo acciones colectivas solidarias (trabajo colectivo de las tierras de enfermos y represaliados, así como negación de trabajar las tierras de los campesinos desahuciados por los propietarios) (Mayayo i Artal, 1995). Asimismo, la UR iría ampliando su base social a medida que fue profundizando en su vertiente cooperativista y política: creación de una mutua de accidentes, establecimiento de puesto de venta directa en el Mercado del Born (Barcelona), la creación de cooperativas de consumo y el inicio de contratos de exportación para sus cooperativas vitivinícolas (Mayayo i Artal, 1989, 1995; Pomés Vives, 1998).

En este contexto, tanto la UR como la CNT, en sus respectivos congresos realizados en 1936, ahondaron aún más en sus intenciones de garantizar el acceso a la tierra para las personas campesinas (Mayayo i Artal, 1995; Pomés Vives, 1998; Puig Puigcerver, 2001; Pablo and Sociedad, 2016), si bien, cada sindicato partía de una concepción revolucionaria distinta: la CNT hizo claros sus propósitos de vincular las colectividades a la industrialización de la agricultura (“explotación moderna, mecánica, química, obras hidráulicas”) (Mayayo i Artal, 1995), mientras que la UR se postuló a favor de la agricultura familiar y promovió la expropiación sin compensación a los terratenientes y la creación de cooperativas ahí donde fuera necesario (Pomés Vives, 1998).

Éste último aspecto, el de la concepción de cómo se tendría que gestionar la propiedad y el acceso a la tierra (colectivizaciones frente a cooperativas) es de especial relevancia para entender la gran conflictividad que hubo durante la Guerra Civil (1936-1939) dentro de los territorios antifranquistas. Así, en Catalunya, esta tensión entre las dos tesis (la revolucionaria de las colectivizaciones, frente a la reformista de las cooperativas) explotaría con especial virulencia en el año 1937 (Mayayo i Artal, 1989, 1995; Puig Puigcerver, 2001; Gavalda, 2016).

Pese a ello, durante esos años de conflicto bélico, se llevaron a cabo numerosas iniciativas que ayudaron a mejorar la realidad del mundo rural. Sin embargo, el franquismo llegaría justo a tiempo para recoger sus cosechas (Mayayo i Artal, 1995).

⁶ La *Llei de Contractes de Conreu* (1934) tenía como finalidad última convertir en propietarios a todos los *pagesos* de Catalunya. Construyendo, así, una sociedad de “hombres” libres gracias a ser económicamente independientes. Se puede consultar la ley en: www.agroteritori.org/ficha.php?doc=183&cid=1

3.2.1.4. La dictadura franquista (1939-1975): entre la represión asociativa y la industrialización agrícola

El régimen franquista eliminó, de un plumazo, todo el tejido asociativo que se había estado construyendo en Catalunya desde la segunda mitad del s.XIX.

Primero, con la ley de 1939, se creó la *Delegación Nacional de Sindicatos* (DNS). Bajo dicha ley también se ilegalizó, expropió y persiguió toda estructura organizativa contraria al régimen (Turrado Fernández, 2012). Posteriormente, con la elaboración de la ley de Cooperativas de 1942, el franquismo se aseguró un marco legal en que cualquier empresa cooperativa entraba de lleno en el sindicalismo vertical (Romero, 1981; Mayayo i Artal, 1995; Peix Massip, 1999).

Así, tal y como relata Romero (1981), bajo el marco de dicha ley, las empresas cooperativas eran consideradas como “empresas sin ánimo de lucro”, cosa que las hacía muy poco operativas a nivel económico y con una fuerte tutela de la administración pública sobre ellas. En este sentido, la *Obra Sindical de Cooperación* (Ministerio de Trabajo) tenía adherida a su estructura a la *Unión Territorial de Cooperativas del Campo* (UTECA), de carácter provincial. Esta unión de cooperativas tenían funciones administrativas y de control económico de las propias cooperativas que la conformaban (la adhesión era obligatoria), además de hacerles pagar una cuota (tributo) muy elevada (Romero, 1981; Mayayo i Artal, 1995). Las uniones provinciales, a su vez, se organizaban bajo la estructura vertical de la *Unión Nacional de Cooperativas del Campo*, que eliminaba la cohesión territorial (Mayayo i Artal, 1995).

Con todo y con eso, la estructuración del control franquista sobre el campo no acababa aquí. Los socios de toda cooperativa agrícola estaban obligados a sindicarse en las *Hermandades de Agricultores y Ganaderos* (el sindicato vertical del campo) (Mayayo i Artal, 1995; Peix Massip, 1999). Pocos años después, en 1947, las Hermandades de Agricultores y Ganaderos se integrarían en las *Cámaras Oficiales Sindicales Agrarias* (COA), dependientes también de la DNS (Mayayo i Artal, 1995; Peix Massip, 1999; Turrado Fernández, 2012). El Estado franquista, pues, había conseguido el tutelaje paternalista, en base a los principios del nacionalcatolicismo, de toda organización agraria en España (Mayayo i Artal, 1995).

Pese a ello, el régimen franquista iría adoptando, poco a poco, una postura más adaptada al contexto internacional en el que se vivía. En este sentido, primero el *Plan de Estabilización* (1959-1961) y, seguidamente, los *Planes de Desarrollo* (1964), supondrían un punto de inflexión en la estructura de la producción agraria en el Estado español, representando un gran paso hacia la intensificación de la agricultura y la ganadería y desintegrando la producción de una respecto a la otra (Roigé Ventura et al., 1975).

La llegada del Sistema Agroalimentario (SAA) industrializado, de mano de las mencionadas políticas, supuso también un punto de inflexión para la sustentabilidad socioambiental en las sociedades rurales del Estado español.

Por un lado, desintegrar la producción agrícola de la ganadera y alejarse del cierre de ciclos (de nutrientes, materiales,...) y la acentuación de la dependencia de los insumos

externos (químicos, alimentación...) sentaría las bases de la insostenibilidad ambiental de nuestro sistema agroalimentario actual (Gómez Sal, 2013; Infante *et al.*, 2014).

Por el otro lado, se substituiría la gran autosuficiencia tradicional de las familias campesinas y, con ello, se volverían más dependientes y vulnerables frente a las lógicas mercantiles (Peix Massip, 2011b). Es decir, tal y como describe Puig Vallverdú (2014), la *pagesia* se vio inmersa en un proceso de *proletarización*⁷ y empezaría una crisis de ruptura en el campo: el *éxodo rural*. Es decir, la migración histórica desde el campo hacia las ciudades ahora afectaría, también, a arrendatarios y pequeños propietarios.

Sin embargo, a pesar de esta situación, las décadas de 1960-1970 suponen un empuje para la reorganización sindical en el campo catalán. Principalmente de la mano del movimiento estudiantil y obrero, y aglutinando a viejos militantes comunistas y socialistas con jóvenes provenientes de ámbitos agrarios y formados en la *Escuela de Peritos Agrícolas* (Mayayo i Artal, 1995; Puig Vallverdú, 2014), en el año 1968 se crean las *Comissions Pageses* (CCPP).

Las CCPP nacen con un fuerte sentido de solidaridad campo ciudad, abanderada por lemas como “La unió fa la força” o “Volem escoles dignes per als nostres fills” (Mayayo i Artal, 1995) y se articulan, tal y como su homólogo *Comisiones Obreras* (CCOO), a lo largo y ancho del Estado Español (Puig Vallverdú, 2014). Asimismo el sindicato CCPP, aunaría las dos tradiciones ideológicas del sindicalismo agrario: la reformista, mediante la demanda de democratización y profesionalización de las cooperativas agrarias⁸; y la revolucionaria, reivindicando formas de trabajo en común y colectivizaciones (Mayayo i Artal, 1995; Puig Vallverdú, 2014).

En este sentido, durante la década de 1970, las CCPP seguirían prioritariamente una línea política de infiltración en las estructuras del sindicalismo vertical con la finalidad de acelerar el proceso de democratización (Mayayo i Artal, 1995; Peix Massip, 1999). La mayoría de acciones reivindicativas catalizadas por CCPP fue coordinada con otras organizaciones repartidas por todo el Estado y sus protestas principales serían sobre los precios de los productos (como las “guerras del pimiento, de la patata y del panizo”) y la insumisión ante las cuotas de la Seguridad Social Agraria (Mayayo i Artal, 1995; Peix Massip, 2011b; Puig Vallverdú, 2014), mientras se iba, progresivamente,

⁷ El proceso de proletarización viene dado por dos factores principalmente: 1) la diversificación del trabajo asalariado temporal, tanto dentro como fuera de la agricultura, o 2) por la reconversión de las explotaciones agrícolas/ganaderas con financiación externa, perdiendo poco a poco el control de los medios de producción para poder obtener maquinaria u otros insumos externos (abonos, fertilizantes, semillas,...).

⁸ Las leyes del cooperativismo bajo la dictadura franquista empezarían a dar un giro en 1969, cuando se crea el Estatuto Fiscal de las Empresas Cooperativas y, en 1971 se aprueba un nuevo reglamento con la finalidad de acercarse más a los principios hegemónicos de los países de la Comunidad Económica Europea (CEE). No sería, sin embargo, hasta el año 1974 cuando se aprobaría la Ley General de Cooperativas. Con esta ley, el cooperativismo gana cierto fuelle para su desarrollo, ya que se quita el control ejercido desde el sindicalismo vertical, pasando al Ministerio de Trabajo y de Hacienda, y se incorpora la posibilidad de admitir votos plurales (Romero, 1981; Mayayo i Artal, 1995).

disputando el poder del sindicato vertical, es decir, de las Hermandades de Agricultores y Ganaderos (Mayayo i Artal, 1995; Peix Massip, 1999; Navarro, 2014).

Por otro lado, las protestas por el acceso a la tierra y contra el desarrollo urbano-industrial también tomaron un papel central en aquellos años. Así, las CCPP fueron muy activas en las protestas contra la expropiación de tierras de cultivo para la construcción de infraestructuras esenciales para este modelo de desarrollo (autopistas, centrales nucleares, petroquímicas,...). En este contexto, de la necesaria convergencia entre las protestas de la CCPP y las de los movimientos ambientalistas (como el movimiento antinuclear en *Terres de l'Ebre*), nacería, en 1974, el sindicato agrario *Unió de Pagesos* (UP), que se declararía heredero de la desaparecida UR y será el sindicato agrario hegemónico en Catalunya hasta nuestros días (Mayayo i Artal, 1995; Peix Massip, 1999; Bonal, 2000; Puig Vallverdú, 2014).

3.2.1.5. La estabilización de un nuevo marco sindical: de la transición española a la “democratización” del campo catalán

Hablar de sindicalismo agrario en Catalunya desde la transición española y hasta nuestros días es, prácticamente, hacer un monólogo sobre la historia de la *Unió de Pagesos* (UP) que, desde su formación en 1974, ha sido la central sindical agraria hegemónica en el territorio catalán.

Como se ha mencionado con anterioridad, los años 70s fueron una época especialmente convulsa en todo el territorio rural del Estado y, en Catalunya, tendría lugar el nacimiento de la UP a partir de ese caldo de cultivo reivindicativo. Cabe destacar, también, que la iglesia volvería a tener un papel central en las sociedades rurales, sirviendo como articulación para las aspiraciones democráticas de la *pagesia* (Mayayo i Artal, 1995).

En este contexto, el sindicato agrario UP nacería con la pretensión de aunar en su organización a toda la diversidad social que caracteriza a la *pagesia* catalana. Su autodefinición como “sindicato agrario, unitario, democrático e independiente” describía su voluntad interclasista y la pretensión de aglutinar en su formación tanto a agricultores como a ganaderos y pasando por arrendatarios, aparceros, masoveros, jornaleros y propietarios (Mayayo i Artal, 1995), siempre con la condición de que fueran personas que trabajaran directamente la tierra, pero sin discriminación ideológica, religiosa o política (Mayayo i Artal, 1995; Bonal, 2000; Puig Vallverdú, 2014).

Así pues, con el auge de la organización agraria durante la transición, la *pagesia* catalana tendría nuevas estructuras sindicales para canalizar sus reivindicaciones y, éstas, estarían coordinadas con las alianzas que habían tejido en sus inicios las CCPP a lo largo y ancho del Estado durante los últimos años del franquismo.

En este sentido, las ya mencionadas “guerras del tomate, del pimiento, de la patata y del panizo” (1975-1976), que tenían el objetivo de presionar al Estado por el establecimiento de unos precios dignos de los productos agrícolas, se verían replicadas

en muchos puntos de la geografía, también en Catalunya (Mayayo i Artal, 1995; Navarro, 2014; Puig Vallverdú, 2014). Sería el inicio del declive del sindicalismo vertical en el campo (Mayayo i Artal, 1995; Navarro, 2014).

Con esta dinámica, los “Encuentros de Comisiones Campesinas” de 1976, que estarían propiciados por el activismo de la *Juventud de Acción Rural Católica* (Puig Vallverdú, 2014), darían lugar al nacimiento de la *Coordinadora de Organizaciones de Agricultores y Ganaderos* (COAG), coordinadora de organizaciones territoriales agrícolas y ganaderas en el ámbito estatal, y a la que la UP se adhirió desde sus inicios (Mayayo i Artal, 1995; Puig Vallverdú, 2014). La propia COAG se autodefinió como “democrática, independiente, antimonopolista, unitaria, progresista y defensora de la explotación familiar” (Puig Vallverdú, 2014).

La UP, por lo tanto, iría ganando la disputa en el campo catalán frente a las estructuras de sindicalismo vertical franquistas, aunque el camino no sería fácil. Sus reivindicaciones principales durante esos años fueron cuatro: la libertad sindical, la seguridad social equiparada, la revisión de precios de los productos y el desmantelamiento de las Cámaras Agrarias, de las Hermandades oficiales y de la COSA (Mayayo i Artal, 1995).

Asimismo, la lucha sindical llevada a cabo en el campo catalán por UP fue muy productiva a varios niveles: desde tractoradas y huelgas (tanto por reivindicaciones propias en Catalunya como por solidaridad con otras organizaciones Estatales y con otros sectores productivos), hasta la disputa desde dentro de las propias estructuras del sindicalismo vertical (Mayayo i Artal, 1995; Peix Massip, 1999; Puig Vallverdú, 2014).

Con este contexto de agitación social, la UP, la COAG y otras organizaciones sindicales serían legalizadas con la *Ley de Libertad Sindical* en abril de 1977, con lo que se vivió una rápida expansión del asociacionismo agrario por todo el Estado (Puig Vallverdú, 2014). Sin embargo, poco después de su legalización, en junio de ese mismo año, se volverían a cortar las alas al sindicalismo agrario contestatario con el *RD del 15 de Junio de 1977*⁹, que reconocía a las Cámaras Agrarias como organismos de representación de los y las agricultoras y ganaderas y se declaraban herederas del patrimonio sindical, usurpando así las funciones propias de los sindicatos (Mayayo i Artal, 1995). Así, Peix Massip (1999), resalta cómo a través de las Cámaras Agrarias se había logrado parar la democratización del campo con el mantenimiento del modelo organizativo proveniente de la dictadura. Asimismo, los sindicatos agrarios serían denominados a partir de ahora como *Organizaciones Profesionales Agrarias*, dejando, oficialmente, el ámbito sindical en exclusividad a la representatividad en otros sectores productivos (Navarro, 2014).

Rápidamente, la UP se opuso al nuevo reconocimiento de las Cámaras Agrarias, aunque encontrándose prácticamente sola en su boicot (Mayayo i Artal, 1995). Pese a ello, quedó demostrada la fuerte implantación de la UP en el campo catalán, obteniéndose en el año 1978 una abstención del 77% en las elecciones a las Cámaras Agrarias (Mayayo i Artal, 1995; Puig Vallverdú, 2014).

⁹ Se puede consultar el RD del 15 de Junio de 1977 en: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1977-13884>

Siguiendo con esta tónica, el desmantelamiento de las Cámaras Agrarias fue la reivindicación principal de la UP a lo largo de los años¹⁰. Su protesta se canalizó especialmente por la denuncia de las redes clientelares que habían tejido estas estructuras para asegurar su poder en el campo, la retención de las subvenciones por parte de estos organismos (por ejemplo, retrasando el pago de la subvención de carburante a los y las agricultoras y ganaderas) y la continuada lucha por el precio de los abonos y por la revisión del precio de los productos (Puig Vallverdú, 2014).

Asimismo, la UP va asumiendo progresivamente mayores funciones de servicios agrarios (abogados, fiscalidad, economía,...), lo que supone para el sindicato agrario un afianzamiento de su posición, a medida que continúa con su crecimiento en la afiliación (Mayayo i Artal, 1995). Con este contexto, llega la década de 1980, y tanto la UP como la COAG mantienen en aumento su conflictividad con los gobiernos centrales y de la Generalitat. No obstante, la entrada del Estado español en la Unión Europea (UE) en 1985, y la asunción de la Política Agraria Común (PAC), supone otra vuelta de tuerca en la fuerza de negociación de los sindicatos agrarios.

En este sentido, el re-afianzamiento del modelo agroindustrial y el inicio de la globalización alimentaria acompañada por sucesivas reconversiones agrarias en todo el Estado (López, Bermejo and Oteros, 2013; Navarro, 2014), construyen un contexto en el que se hace muy necesaria la reformulación del modelo sindical. Con ello, tal y como remarca Puig Vallverdú (2014), reivindicaciones típicas de UP-COAG durante los años previos, como son la fijación de precios mínimos para los productos, perdían el sentido al no tener ya el Estado español soberanía para regular estos aspectos.

En paralelo, tendría lugar una reforma de las Cámaras Agrarias que, gracias a un recurso de la UP en el Tribunal Constitucional, se reformula la *Llei de Cambres Agràries* de 1986, quedando, éstas, como estructuras de carácter consultivo, sin afiliación obligatoria y bajo control de la *Generalitat de Catalunya* (Puig Vallverdú, 2014).

Pese a ello, el sindicalismo agrario catalán tendría que lidiar con un creciente contexto hostil para la viabilidad de la agricultura familiar: la constante privatización de servicios públicos por parte de la administración catalana, reconversiones agrarias promovidas por el nuevo contexto europeo y la destrucción constante del territorio por las infraestructuras necesarias para el desarrollo urbano-industrial (Mayayo i Artal, 1995). En este contexto, los años 90s empezarían también con importantes cambios para la *pagesia* catalana:

Por un lado, a nivel europeo tendría lugar en 1992 la “*Reforma Mc Sharry*” de la PAC, bajo la cual las subvenciones de ésta a las personas productoras se adecuaban a los requisitos impuestos por la *Organización Mundial del Comercio* (OMC). Entre las consecuencias más relevantes de dicha reforma, se puede destacar la reducción de

¹⁰ Su propuesta alternativa era la creación de un Organismo de Servicios Agrarios (exclusivamente técnico y dependiente de la Consejería de Agricultura de la Generalitat) y que tuviera un carácter consultivo (no vinculante) con la finalidad de respetar el papel de los sindicatos agrarios (Mayayo i Artal, 1995).

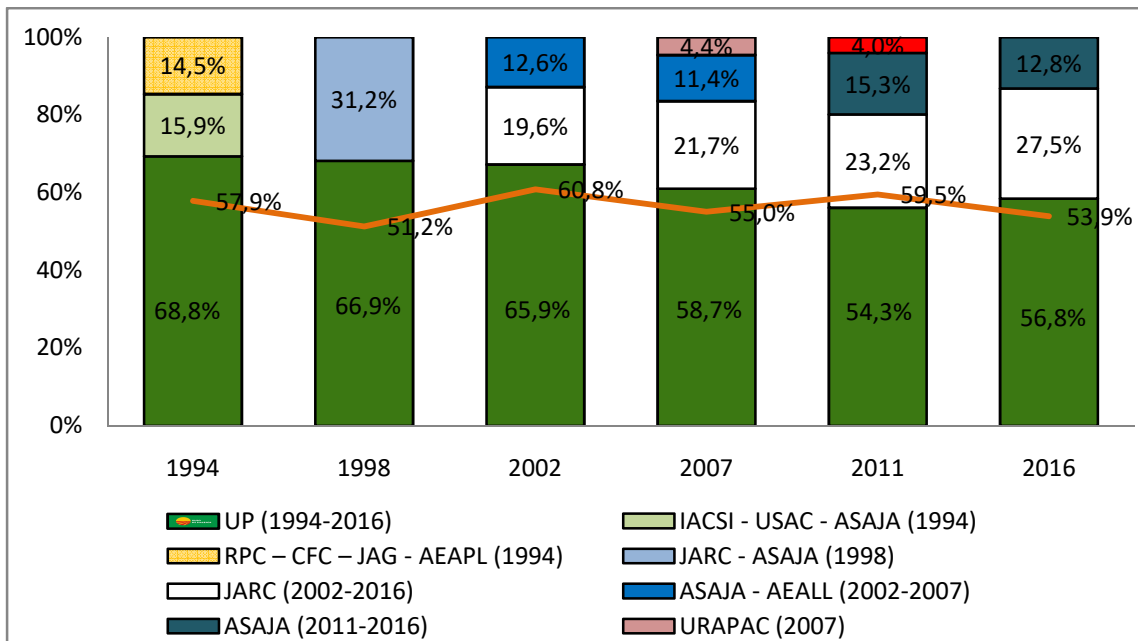
excedentes de producción y la aproximación de los precios al mercado mundial (previamente los productos europeos competían bajo coste debido a la subvención de la producción), pero sin mantener la renta agraria de las explotaciones más vulnerables ni frenar el abandono y la industrialización de la producción, ni tampoco frenar sus impactos ambientales derivados (López et al., 2013).

Asimismo, dentro del territorio Estatal y tras una larga lucha desde el fin de la dictadura, se aprueba con el RD del 25 de Octubre de 1991 la disolución de la *Confederación Nacional de Cámaras Agrarias* (CONCA). Posteriormente, la Generalitat de Catalunya aprobaría la *Llei 17/1993* del 28 de Diciembre¹¹, bajo la que se regularía el funcionamiento y las elecciones en las Cámaras Agrarias (competencia ahora de la autonomía). Se habría estabilizado el sistema representativo en el campo catalán y, con él, uno de los periodos de mayor conflictividad social en el campo.

3.2.2. El sindicalismo agrario actual en Catalunya

A partir de las elecciones a Cámaras Agrarias de 1994, se estableció un nuevo modelo para la representatividad de las organizaciones agrarias profesionales en el campo catalán. Éstas, durarán hasta la entrada en vigor de la *Llei 17/2014*, bajo la cual desaparecerán definitivamente como estructuras de representatividad en el campo, pasándose, entre otras cuestiones, a votar a organizaciones agrarias en lugar de a personas determinadas. No obstante, este cambio no sería dado sin grandes tensiones entre los diferentes actores (Pomares, 2017). Sea como fuere, durante todos estos años, la hegemonía de la UP ha sido constante (ver ilustración 3.5.).

¹¹ Se puede consultar esta ley en: Asimismo, cabe destacar que dicha ley se mantendrá en vigor prácticamente hasta la actualidad, cuando, a través de la *Llei 17/2014* del 23 de diciembre, cuando desaparecen las Cámaras Agrarias:

Il·lustració 3.5: resultados de las elecciones agrarias en Catalunya (1994-2016).Elaboración propia a partir de datos del (DARP, 2016b).

En este sentido, las diferentes sopas de letras que conforman la diversidad de candidaturas a las elecciones agrarias son herederas de las dos tendencias históricas del sindicalismo agrario en Catalunya, es decir, el sindicalismo “reformista” y del “revolucionario”.

Así, frente a la candidatura de la UP, se postularían fuerzas pertenecientes, principalmente, a la patronal agraria histórica: éstas son las siglas de ICASI-USAC-ASAJA¹² (CEOE) y RPC-CFC-JAG-AEAPL¹³ que, con el transcurso del tiempo acabarían reformuladas bajo las organizaciones de *Joves Agricultors i Ramaders de Catalunya* (JARC) y la *Asociación Agraria de Jóvenes Agricultores* (ASAJA). Por lo tanto, tal y como podemos intuir, la representatividad de la agricultura familiar en el campo catalán recaería principalmente sobre el sindicato mayoritario: la UP¹⁴.

Sin embargo, la realidad de las personas productoras de alimentos sufrió enormes cambios con la entrada del Estado español en la UE y la consecución de políticas

¹² Las siglas corresponden a: el Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), la *Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya* (USAC) - *Sindicat de Pagesia i els Joves Agricultors de Catalunya* y la *Asociación Agraria de Jóvenes Agricultores* (ASAJA), vinculada a la *Confederación Española de Organizaciones Empresariales* (CEOE)

¹³ Las siglas corresponden a: *Ramaders i Pagesos de Catalunya* (RPC), el *Consorti Forestal de Catalunya* (CFC) y la *Associació d'Empresaris Agraris de la Província de Lleida* (AEAPL), que tendrían fuerte vinculación con el Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca (DARP) y el partido *Convergència Democràtica de Catalunya* (CDC)

¹⁴ Existen otras formaciones que se declaran también defensoras de la agricultura familiar, como el caso de la *Unió de Ramaders i Pagesos de Catalunya-Unió de Pequeños Agricultores* (URAPAC-UPA), integrada en la *Unión General de Trabajadores* (UGT). Sin embargo, estas otras organizaciones no mantienen una presencia muy fuerte en Catalunya y no obtuvieron representatividad en las últimas elecciones.

públicas que fueron orientando el modelo de producción agroalimentario hacia un mercado globalizado.

Este hecho, como es de esperar, tendrá una repercusión directa sobre las organizaciones agrarias y, es que, poco a poco, se produciría un viraje en su seno hacia un sindicalismo más de “prestación de servicios” (Mayayo i Artal, 1995). Este fenómeno, se ha ido haciendo más y más evidente a lo largo de los años y ha conllevado algunas crisis internas (Cortes, 2001)¹⁵.

Sin embargo, el sindicalismo agrario continúa manteniendo un papel fundamental para la organización desde las productoras, entre la que podemos destacar la defensa de los intereses concretos de los sectores agrarios o la formación y el asesoramiento técnico que, en su esencia final, mantienen la búsqueda de la dignidad de la pequeña y mediana economía agraria familiar (*Revista Soberanía Alimentaria, Biodiversidad Y Culturas*, 2014).

En este sentido, de cara al exterior, podemos destacar cómo sus ámbitos de actuación principales son dos: la intervención directa con la sociedad civil (campañas,...) y la acción sobre las administraciones públicas (adecuación de marco legislativo catalán, español y europeo,...) (Peix Massip, 2011b; Moyano Estrada, 2012; Turrado Fernández, 2012; Navarro, 2014).

Así, las campañas de los sindicatos agrarios han sido muchas y a todos los niveles: Abarcando desde el estrechamiento de lazos entre consumidoras y productoras con campañas para valorizar el producto local y la función social y ambiental de la *pagesia* catalana, a presiones a las administraciones públicas para promover marcos legislativos que favorezcan a la *pagesia* a través del fortalecimiento de canales de venta de proximidad y medidas para mejorar el funcionamiento de las cadenas agroalimentarias (Peix Massip, 2011).

Pese a ello, la realidad social de la *pagesia* en Catalunya es compleja y los sindicatos agrarios tienen que lidiar con las contradicciones que supone aunar bajo una misma estructura organizativa a personas tan diversas socialmente. Así, cuestiones como apostar claramente por las producciones ecológicas, chocan de bruces con una estructuras nutridas en gran medida por productoras convencionales poco dispuestas, a priori, a apostar por un cambio en los métodos de producción.

Sin embargo, es el conjunto de la pequeña y mediana *pagesia* familiar (ecológica y convencional) el que se encuentra en crisis. La labor de los sindicatos agrarios continúa siendo esencial para dignificar a las productoras y mantener a la *pagesia* como un sujeto político activo en la sociedad catalana actual.

¹⁵ Así, fruto de una crisis en UP, nacería en el 2002 la *Assemblea Pagesa*. Esta sería una organización que, pese a ser minoritaria, tuvo la intención de trazar lazos entre productoras y consumidoras, así como de mantener una dinámica asamblearia y una postura militante por una agricultura sana social y ambientalmente (*Assemblea Pagesa*, 2002) y que acabaría repercutiendo en campañas contra los cultivos transgénicos, especialmente. Fruto de ella, nacería la organización *Som Lo Que Sembrem* que, en el curso 2008-2009 llevó ante el Parlament de Catalunya una ILP para declarar a Catalunya “Zona libre de transgénicos”. Sin embargo, la ILP no sería aprobada .

Así, todavía queda por explorar la adecuación o potencialidad de las herramientas y estructuras que ofrecen los sindicatos agrarios catalanes, en la actualidad, para defender los intereses de la pequeña *pagesia* agroecológica y promover un cambio en esta dirección.

4. Metodología

4.1. Metodología

El presente estudio se basa en un análisis de las percepciones y visiones entre los actores clave implicados. Es decir, la información a obtener procede de una visión subjetiva proveniente de los proyectos productivos estudiados, abordando lo que Sevilla Guzmán (1998) define como dimensión sociocultural. Por ello, nos alejamos de los datos cuantitativos, aplicando una metodología cualitativa principalmente mediante la realización de entrevistas semiestructuradas.

Asimismo, los datos recabados y su análisis no están exentos de sesgos por parte de la propia persona investigadora. En este sentido, dichos sesgos pueden tener lugar a lo largo de todo el proceso y son de naturaleza distinta, tal y como detallan Rubio and Varas (1997). En este proyecto de investigación, cabe destacar la subjetividad de análisis, es decir “gafas” propias con las que mira la persona investigadora, así como otros sesgos relacionados con el tiempo disponible, la economía o financiación para realizar el estudio y la selección o muestreo de los propios proyectos a investigar. En los siguientes apartados se detallará con más precisión todas estas fases del proyecto.

Fases del proceso

Ilustración 4.1. Fases del proceso de investigación

4.1.1. Fase inicial

La primera de las fases ha consistido en la definición del área de estudio y en la formulación de los objetivos de investigación, así como en un primer abordaje de la metodología y las técnicas de investigación a utilizar.

Durante este proceso, por lo tanto, se ha realizado principalmente la revisión de la **bibliografía** existente, con la finalidad de desarrollar tanto el contexto histórico y socioeconómico de estudio, como el marco teórico sobre el que se sostendrá el presente Trabajo Final de Máster (TFM). Así pues, a partir de las experiencias y resultados descritos en diversos estudios, informes y bases de datos, se ha tratado de contextualizar las relaciones actuales entre el sindicalismo agrario y la agroecología en Catalunya.

En este sentido, cabe destacar que actualmente no se han encontrado estudios previos que relacionen agroecología y sindicalismo agrario en el territorio catalán. Asimismo, es importante mencionar que la situación de los sindicatos agrarios en Catalunya es especialmente precaria en la actualidad, fruto, entre otros factores, de los procesos históricos de éxodo rural y de terciarización de la economía, descritos en los antecedentes.

Sin embargo, se pueden destacar estudios de especial relevancia para la contextualización de este TFM. Entre ellos, Mayayo i Artal, (1995) realiza una radiografía minuciosa sobre cuál ha sido la evolución histórica del sindicalismo y

cooperativismo agrarios en Catalunya, desde sus inicios y hasta la conformación de las estructuras sindicales actuales que se formaron y maduraron en los años de la transición española y con la entrada del Estado español en la Unión Europea. Asimismo, otros documentos de trabajo relevantes sobre sindicalismo agrario catalán han sido los elaborados por Peix Massip (1999, 2011), que detallan la evolución de los conflictos y estrategias de las principales estructuras sindicales agrarias durante los últimos años, si bien están muy centradas en el análisis desde dentro de la *Unió de Pagesos* (UP).

Por otro lado, el contexto sobre el movimiento agroecológico en la actualidad ha sido elaborado mediante las importantísimas aportaciones de estudios como el de Correro Humanes (2016), el de Martín et al., (2017), o el de Llaurant Barcelona (2016). En ellos, se pueden encontrar claves para entender el movimiento agroecológico catalán en la actualidad, tanto desde la producción como desde el consumo.

4.1.2. Selección de proyectos

Para la selección de los proyectos de producción agroecológica referentes se ha partido de una búsqueda de las iniciativas y de la facilitación de contactos mediante informantes clave.

Por un lado, las búsquedas por internet se han centrado en las informaciones proporcionadas por las propias productoras o por las redes en que éstas se organizan (*La Xarxeta de Pagesos Agroecològics, Baix Maresme Agroecològic, Associació de Productores Agroecològiques de la Garrotxa, Cooperativa Integral Catalana,...*).

Por el otro lado, la facilitación de contactos de iniciativas mediante informantes claves ha sido principalmente a través de compañeras del área de *Agroecología, Soberanía Alimentaria y Mundo Rural de Ecologistas en Acció* en Barcelona, así como otras compañeras ligadas al cooperativismo de consumo y al movimiento agroecológico en Catalunya.

Asimismo, partiendo de este punto inicial, se han definido una serie de **criterios de selección**, con la finalidad de acotar los proyectos agroecológicos de estudio dentro de la diversidad de experiencias encontradas en todo el territorio catalán. Así pues, los criterios se especifican a continuación:

- Iniciativas que se consideran a sí mismas como agroecológicas
- Gestoras de recursos naturales. Es decir, como productoras, gestionan, modelan y se adaptan a las características del territorio en el que trabajan.
- Con una experiencia de **10 años** o más de funcionamiento: Bajo esta premisa, se espera encontrar proyectos productivos ya consolidados y, por lo tanto, que hayan pasado las etapas de crisis habituales durante los primeros años. Asimismo, se espera que tengan un discurso más sopesado sobre la cuestión del sindicalismo agrario.
- Experiencias que han tenido alguna relación o alianza con el sindicato agrario
- Representantes de sindicatos agrarios

4.1.3. Trabajo de campo

Por otro lado, el trabajo de campo es una parte fundamental para este estudio. Éste, se ha realizado entre los meses de Agosto y Octubre de 2017 y se ha fundamentado en la realización de **entrevistas individuales semiestructuradas** a diferentes personas que gestionan experiencias de producción agroecológica.

Como se ha descrito en el apartado anterior, se ha tratado de seleccionar a experiencias productivas agroecológicas con un mínimo de 10 años de historia, con la finalidad de que hayan tenido mayor riqueza de vivencias como productoras. Asimismo, aspectos como la vinculación o no con sindicatos agrarios ha sido otro de los ejes fundamentales de la selección de los proyectos a estudiar. En este sentido, las diferentes vinculaciones y experiencias con el sindicalismo agrario es un aspecto clave para incluir distintas voces que aporten complejidad y diversidad al estudio.

Por este motivo, durante el trabajo de campo se ha entrevistado a 8 personas productoras con diferentes perfiles, si bien su orientación productiva mayoritaria es la hortícola. Asimismo, con el ánimo de incluir visiones más vinculadas al discurso oficial de los sindicatos agrarios, una de las personas entrevistadas es la responsable de la sectorial de Agricultura Ecológica del sindicato Unió de Pagesos.

En este sentido, las entrevistas se han realizado principalmente en la provincia de Barcelona, repartidas entre las comarcas del Vallès Oriental, el Maresme y el Baix Llobregat. Asimismo, se han incluido también experiencias localizadas en la provincia de Girona, en las comarcas de l'Empordà y la Garrotxa, y en la provincia de Lleida, en la comarca de la Noguera.

Durante este proceso, se han visitado in situ las experiencias productivas seleccionadas y, allí, es donde se han podido realizar las entrevistas individuales. Dichas entrevistas se han grabado con el consentimiento de la persona interlocutora y se han transcrito literalmente para poder realizar el análisis.

Asimismo, la persona investigadora, como compromiso ético con las personas entrevistadas, ha acordado mantener el anonimato de éstas. Este último aspecto, persigue el objetivo de proteger datos o vivencias personales concretas que puedan ser relevantes para la investigación, pero que, a su vez, son sensibles. Por este motivo, se ha generado una codificación de las entrevistas realizadas.

4.1.4. Análisis de los resultados

Finalmente, esta última fase, ha consistido en la transcripción y análisis de la información recogida durante las entrevistas de campo. Los datos recabados en esta fase, serán descritos en el apartado de "Resultados" del presente proyecto.

En este sentido, el análisis ha consistido en la lectura minuciosa de todas las transcripciones, identificando y adjudicando categorías o temas a lo largo del contenido de cada entrevista. Éstos, se han ido revisando, agrupando o dividiendo a

medida que se ha ido avanzando en la lectura de las transcripciones y en su análisis. De esta forma, se ha podido obtener, desde las propias personas participantes, los rasgos esenciales que construyen sus opiniones.

Cabe resaltar que en este análisis no se han buscado figuras de consenso, sino que se ha intentado abarcar toda la diversidad de opiniones posible, dentro de las limitaciones del propio estudio. Asimismo, se ha intentado centrar el estudio en entender cómo esta diversidad construye las interacciones que se puedan dar entre experiencias de producción agroecológica y las organizaciones sindicales agrarias que tienen presencia en Catalunya.

4.2. Limitaciones del estudio

Toda investigación está sujeta a sesgos de distinta naturaleza y que la condicionan durante todo el proceso. Entre ellos, como se ha mencionado anteriormente, podemos encontrar las limitaciones derivadas de la propia persona investigadora, sus “gafas”. Es decir, la mirada con la que observa que el objeto de estudio, así como los aspectos cotidianos que condicionan de qué modo se desarrolla el proceso o se establece la participación de las personas entrevistadas en la investigación.

En este caso, el avance de la investigación ha sido condicionado, en un inicio, por el encaje de ésta dentro del marco que la caracteriza como Trabajo Final de Máster (TFM). Por ello, el trabajo de campo se ha tenido que realizar en unas de las épocas de mayor volumen de trabajo para la producción hortícola, cosa que no ha facilitado la participación de muchos proyectos productivos en el estudio.

En este sentido, el sesgo derivado de la precariedad temporal en la que viven inmersas muchas productoras agroecológicas, ha sido acrecentado por un cierto grado de saturación de muchas personas respecto a estudios similares a éste. Bien sea por proyectos de final de carrera, de posgrado, o por otras investigaciones similares, existe una cantidad relativamente importante de investigaciones que focalizan su estudio en los proyectos productivos agroecológicos catalanes, especialmente en aquellos ubicados en la provincia de Barcelona. Así, no ha sido extraño encontrar manifestaciones de cierta saturación entre las personas contactadas inicialmente para participar en las entrevistas, aspecto que se ha sumado a su ya escasa disponibilidad temporal.

Por lo tanto, los aspectos anteriores han sido determinantes para limitar y sesgar el abanico de personas participantes en el estudio. Asimismo, cabe destacar cómo la mayoría de los proyectos que se definen como agroecológicos mantienen principalmente producciones de huerta intensiva, hecho que contrasta con la gran diversidad productiva que existe en Catalunya. Este aspecto, si bien se ha tratado de solventar contactando con proyectos de diferentes orientaciones productivas, no ha sido posible lograr una participación más diversa. La misma dinámica ha ocurrido cuando se ha tratado de buscar una equidad de género entre las personas participantes, así como una representación mayor de personas vinculadas a los sindicatos y organizaciones profesionales agrarias que no son representadas en este estudio.

5. Casos de estudio

5.1. Caracterización general

Durante el trabajo de campo se ha conseguido realizar un total de 8 entrevistas a personas productoras con diferentes perfiles, una de las cuales es un representante del sindicato agrario Unió de Pagesos.

Así, los proyectos productivos comparten ciertos rasgos similares entre sí. Este hecho ha sido facilitado, en parte, por el filtraje que se ha realizado con los criterios de selección, detallados en el capítulo de “metodología” de este estudio. No obstante, se han dejado otros aspectos abiertos. Por ello, a continuación se realizará una breve caracterización del conjunto de proyectos estudiados.

Una de las primeras observaciones que podemos realizar es que todas las personas participantes mantienen proyectos con un mínimo de 10 años de experiencia y realizan un manejo ecológico en finca. Asimismo, estas personas gestionan fincas de tamaño pequeño que, bien concentradas o dispersas en varias parcelas, en ningún caso suman más de 10ha. Este aspecto se entiende, en parte, por el acceso jurídico a la tierra y la orientación productiva que tienen.

En este sentido, la mayoría de las producciones respaldan el trabajo y uso de la tierra principalmente a través de contratos de alquiler, aunque existen algunas personas, cuyo origen es de familia pagesa, como SA01, EA05 y EA06, que tienen terrenos en propiedad.

Por otro lado, a excepción de SA01, cuyas producciones familiares se orientan también a la ganadería bovina y a los cereales, la orientación productiva principal de la mayoría de proyectos estudiados es la horticultura intensiva. Sin embargo, existen algunos de los proyectos que apoyan su producción con una diversificación económica. Estos son los casos de EA03 y EA04, que complementan su producción hortícola con actividades tales como la artesanía alimentaria o el asesoramiento técnico en otras producciones.

En todo caso, los requisitos que conlleva mantener una producción hortícola intensiva (cuyos productos principales son perecederos) bajo una apuesta por la agroecología, hace muy necesario buscar estrategias para estrechar lazos con las consumidoras, así como con otras productoras.

5.2. Especificidades de los proyectos estudiados

A continuación se detallan los rasgos principales que caracterizan a cada una de las experiencias entrevistadas:

- **Sindicato Agrario 1**

Código	
SA01	
Perfil del representante	
Vinculación agricultura	Familia pagesa
Formación	Pagès
Edad	64
Sexo	Hombre
Motivación/es para manejo ecológico en finca	Requisito planteado en el momento en que su hijo se incorporó a la explotación familiar.
Características de su producción	
Estructura organizativa	Empresa familiar. En activo varios miembros de la familia.
Años de experiencia en producción ecológica	20
Tipo de producción	Cereal, ganado (bovino) y huerta
Otras producciones secundarias	-----
Relación con sindicatos agrarios	
Representante del sector de Agricultura Ecológica del sindicato Unió de Pagesos. Vinculación histórica al sindicato.	

Tabla 5.1. Características representante sindical

▪ **Experiencia Agroecológica 1**

Código	
EA01	
Perfil productor/as	
Origen	Primera generación + familia pagesa
Formación	Activismo en movimientos sociales + pagès de toda la vida
Edad	40
Sexo	Hombre
Motivación/es para manejo ecológico en finca	Condición previa a empezar con la actividad agrícola.
Características producción	
Estructura organizativa	Cooperativa. 2 personas socias.
Años de experiencia en producción ecológica	10
Tipo de producción	Hortícola.
Otras producciones secundarias	Gallinas, huevos
Tamaño y relación jurídica tierra	7ha. Dispersadas en varias parcelas de diferentes pueblos. Alquiler.
Relación con el movimiento agroecológico	
Cooperativas de consumo; redes agroecológicas comarcales y regionales.	
Relación con sindicatos agrarios	
Afiliación reciente al sindicato Unió de Pagesos. Campañas en defensa de la tierra. Intención de promover agroecología y soberanía alimentaria dentro del sindicato.	

Tabla 5.2. Características Experiencia Agroecológica 1

▪ **Experiencia Agroecológica 2**

Código	
EA02	
Perfil productor/as	
Origen	Familia pagesa
Formación	Pagesa de toda la vida. Diversos cursos en agricultura ecológica.
Edad	60
Sexo	Hombre
Motivación/es para manejo ecológico en finca	Salud e implicaciones ambientales y sociales. Había trabajado en la explotación familiar en la época de máximo apogeo de uso de insumos químicos y no comulgaba con las implicaciones ambientales ni sociales de la deriva general de la producción agrícola.
Características producción	
Estructura organizativa	Empresa familiar, con trabajadoras contratadas.
Años de experiencia en producción ecológica	30
Tipo de producción	Hortícola.
Otras producciones secundarias	Gallinas, huevos. Otras aves.
Tamaño y relación jurídica con la tierra	8ha. Concentradas en una finca. Alquiler.
Relación con el movimiento agroecológico	
Cooperativas de consumo; presencia en mercados locales;	
Relación con sindicatos agrarios	
Afiliada al sindicato Unió de Pagesos desde siempre. Llegó a ocupar cargos en la comarca y en la sectorial de Agricultura Ecológica.	

Tabla 5.3. Características Experiencia Agroecológica 2

- **Experiencia Agroecológica 3**

Código	
EA03	
Perfil productor/as	
Origen	Primera generación.
Formación	Ingeniería Agrónoma
Edad	55
Sexo	Mujer
Motivación/es para manejo ecológico en finca	Requisito previo a empezar con el proyecto productivo.
Características producción	
Estructura organizativa	Empresa familiar. 1 persona. Recientemente contratada otra persona para apoyo puntual.
Años de experiencia en producción ecológica	23
Tipo de producción	Hortícola y elaboración de conservas
Otras producciones secundarias	Gallinas, huevos.
Tamaño y relación jurídica con la tierra	2ha. Parcelas repartidas en distintos lugares. Alquiler.
Relación con el movimiento agroecológico	
Vinculación a redes agroecológicas locales.	
Relación con sindicatos agrarios	
Vinculación histórica al sindicato Unió de Pagesos. Trabajó en éste como técnica y, actualmente, mantiene su afiliación.	

Tabla 5.4. Características Experiencia Agroecológica 3

- **Experiencia Agroecológica 4**

Código	
EA04	
Perfil productor/as	
Origen	Primera generación
Formación	Ciencias Ambientales
Edad	39
Sexo	Hombre
Motivación/es para manejo ecológico en finca	Requisito previo para empezar con el proyecto productivo.
Características producción	
Estructura organizativa	Empresa familiar. 1 persona.
Años de experiencia en producción ecológica	15
Tipo de producción	Hortícola.
Otras producciones secundarias	No. Pero diversificación económica hacia el asesoramiento.
Tamaño y relación jurídica con la tierra	1/3ha. Una única finca. Alquiler.
Relación con el movimiento agroecológico	
Relación con redes agroecológicas locales y comarcales. Socio de cooperativa de consumidoras y productoras.	
Relación con sindicatos agrarios	
No.	

Tabla 5.5. Características Experiencia Agroecológica 4

▪ **Experiencia Agroecológica 5**

Código	
EA05	
Perfil productor/as	
Origen	Familia pagesa.
Formación	Ingeniería agrónoma y pagesa de toda la vida.
Edad	40
Sexo	Hombre
Motivación/es para manejo ecológico en finca	Salud e implicaciones ambientales y sociales. Cambio de dieta en la familia y, en congruencia con el proceso, decidieron transitar hacia un manejo ecológico en finca.
Características producción	
Estructura organizativa	Empresa familiar. Personas de la familia implicadas, así como algunas trabajadoras contratadas.
Años de experiencia en producción ecológica	10
Tipo de producción	Hortícola.
Otras producciones secundarias	-----
Tamaño y relación jurídica con la tierra	5ha. Concentradas en una finca. Propiedad.
Relación con el movimiento agroecológico	
Cooperativas de consumo y venta directa.	
Relación con sindicatos agrarios	
Vinculación histórica al sindicato Unió de Pagesos. Mantiene su afiliación a éste. Especialmente militantes en la comarca (poca afinidad con la dirección nacional del sindicato). También utilizan la plataforma de Asamblea Pagesa, para coordinar movilizaciones.	

Tabla 5.6. Características Experiencia Agroecológica 5

- **Experiencia Agroecológica 6**

Código	
EA06	
Perfil productor/as	
Origen	Familia pagesa.
Formación	Pagesa de toda la vida
Edad	65
Sexo	Hombre
Motivación/es para manejo ecológico en finca	Preocupación por el estado de la finca. Técnicas utilizadas cuando seguía un manejo convencional, habían empobrecido la tierra y su biodiversidad.
Características producción	
Estructura organizativa	Empresa familiar. Diversas trabajadoras contratadas.
Años de experiencia en producción ecológica	20
Tipo de producción	Hortícola y plantas medicinales.
Otras producciones secundarias	-----
Tamaño y relación jurídica con la tierra	10ha. Concentradas en una finca. Propiedad y alquiler.
Relación con el movimiento agroecológico	
Redes agroecológicas locales, comarcales y regionales, trabajando especialmente en la recuperación de variedades locales y la lucha contra los transgénicos.	
Relación con sindicatos agrarios	
Vinculación histórica con el sindicato Unió de Pagesos. Fue militante en el sindicato Unió de Pagesos, pero fue expulsada por divergencias con el comité nacional. Vinculación a Assemblea Pagesa.	

Tabla 5.7. Características Experiencia Agroecológica 6

- **Experiencia Agroecológica 7**

Código	
EA07	
Perfil productor/as	
Origen	Primera generación
Formación	Curso producción ecológica en Escuela Agraria
Edad	36
Sexo	Mujer
Motivación/es para manejo ecológico en finca	Requisito previo para empezar con el proyecto productivo.
Características producción	
Estructura organizativa	Empresa familiar. 1 persona. Ayuda puntual de personas para el trabajo en el huerto y la venta en mercados.
Años de experiencia en producción ecológica	14
Tipo de producción	Hortícola y frutales
Otras producciones secundarias	-----
Tamaño y relación jurídica con la tierra	2ha. Concentradas en una finca. Alquiler.
Relación con el movimiento agroecológico	
Cooperativas de consumo; redes agroecológicas locales, comarcales y regionales; y articulación con otras productoras.	
Relación con sindicatos agrarios	
No afiliación. Por el momento, ha participado en cursos formativos ofrecidos por el sindicato Unió de Pagesos. No está afiliada, pero muestra interés por el contacto con otras productoras que pueden ofrecer las estructuras sindicales.	

Tabla 5.8. Características Experiencia Agroecológica 8

6. Resultados

6.1. Percepción de estreses y factores de vulnerabilidad

Uno de los aspectos más comunes entre las personas entrevistadas es la percepción constante de vulnerabilidad e incertidumbre sobre el futuro de sus producciones agroecológicas. Por ello, un aspecto habitual ha sido que las personas productoras no sientan que se hayan consolidado, por muchos años que lleven en el negocio. En este caso, EA03 hace referencia a la situación de la siguiente manera:

“aquí, incluso hicimos una asociación agroecológica en la comarca...y hacíamos actividades y así... y, claro, yo representa que era la consolidada, ¿no? Pero... bueno, me veían así.... Porque hacía más años... pero claro, consolidada no... voy haciendo, ¿sabes? Si ya hace años, parece que vayas tirando, ¿no? Pero no.” (EA03).

A su vez, la propia entrevistada manifiesta sus dudas sobre la continuidad de su proyecto:

“ahora, aguantaré hasta... me quedan 10 años para jubilarme... ¿aguantaré hasta los 65? No sé que decirte... porque los precios van bajando...y cada vez tienes que ser más eficiente trabajando. y ya lo eres porque tienes más experiencia... pero tiene que haber un mínimo...” (EA03)

En este sentido, las causas que incrementan la vulnerabilidad son de naturaleza diversa y actúan a distintas escalas. Así, para lograr la sostenibilidad de los proyectos productivos y fortalecer su resiliencia, es muy necesario buscar un equilibrio entre las diferentes dimensiones materiales (recursos económicos,...), organizativas (eficiencia, adaptación a los ritmos del mercado,...) y socioafectivas (cuidados de las relaciones y necesidades personales,...).

Sin embargo, cabe tener en cuenta que sobre cada dimensión que entra en juego para el funcionamiento de los proyectos, inciden una serie de estreses que, en mayor o menor medida, ponen en jaque su sostenibilidad. Así, como primer paso en esta exposición de resultados, se describirán los estreses principales que han identificado las personas entrevistadas. Para visualizarlos con mayor facilidad, se ha elaborado la ilustración 5.1.:

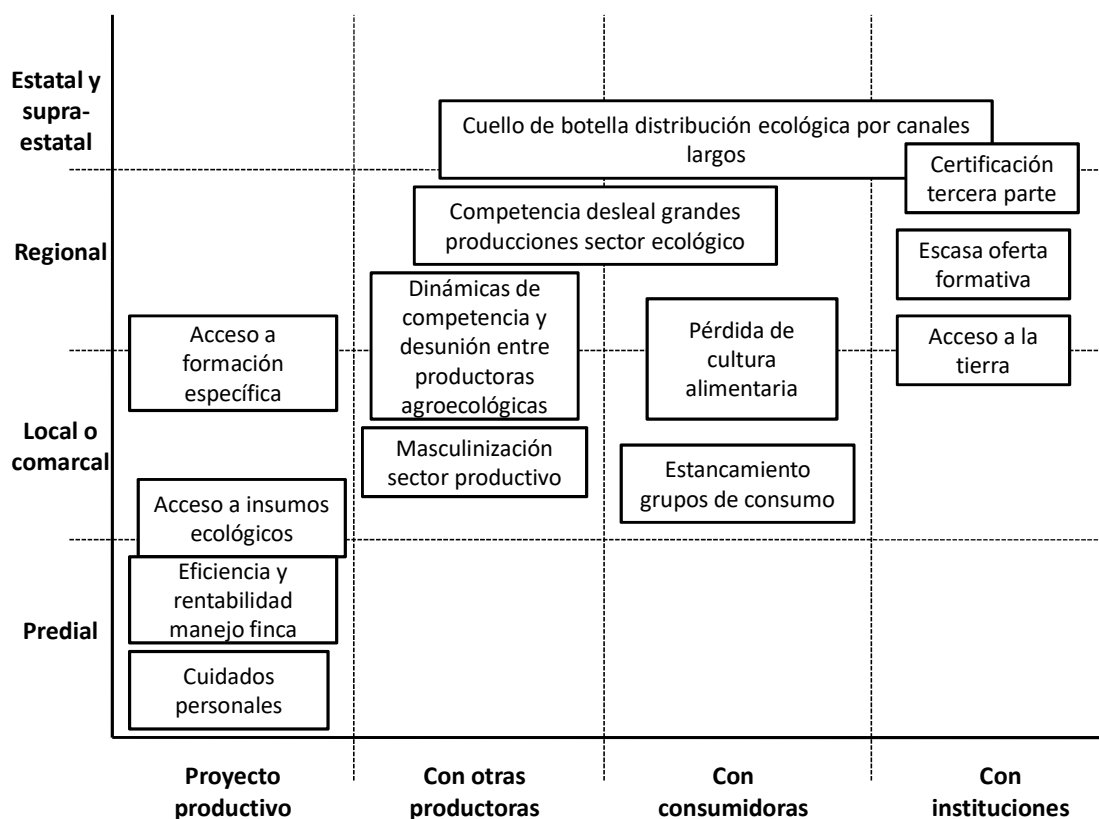

Ilustración 6.1. Principales problemáticas mencionadas por las personas entrevistadas. En el eje vertical, se incorpora la escala en la que actúan dichos estreses, y en el eje horizontal se especifica con qué actores están relacionadas estas problemáticas. Elaboración propia

Asimismo, a continuación se describirán con mayor detalle estas problemáticas:

6.1.1. El acceso a la tierra

Una de las problemáticas que más se ha repetido en las entrevistas ha sido la cuestión del difícil acceso a la tierra y la inseguridad jurídica que existe sobre su uso. Así, en Catalunya, la tierra ha ido sufriendo fuertes procesos especulativos y, obviamente, esta situación ha perjudicado principalmente a la viabilidad de las pequeñas explotaciones agrarias familiares. Así lo perciben, por ejemplo, EA02, EA04 y EA07.

Por un lado, los proyectos que se desarrollan en zonas agrarias situadas en zonas periurbanas, principalmente alrededor del área metropolitana de Barcelona, tienen que aprender a gestionar la incertidumbre que se deriva de una presión constante sobre la parte del territorio que aun no ha sido urbanizado:

“aquí la problemática que tenemos es esta, ¿no? No podemos comprar tierra... ni trabajando 50 años... una finca de estas de aquí, del Maresme... un pagès no la puede comprar. Entonces, ¿qué has de hacer? Pues alquilar... y, ¿qué pasa? Pues como que son zonas muy golosas.... Pues “bueno, si un día lo vendemos... pues, claro, no te podemos hacer un contrato largo, porque claro, entonces la finca se devalúa, ¿no?” Y,

entonces, “¿sabes qué? Pues que te haremos un contrato de precario”... jah!...i...pero es que claro, entonces no podré hacer inversiones porque no sé el tiempo que podré estar aquí...”no, no, claro. No queremos que hagas inversiones... que hagas invernaderos... no hagas nada... no plantes árboles... no.” Y, entonces, claro, estás en una situación de “o lo tomas, o lo dejas” (EA02).

Por otro lado, las diferentes políticas agrarias que se han sucedido, han condicionado indudablemente la estructura de la producción agraria actual: “ves, ves, ves, ves... y no es fácil, porque, además, hay mucha gente que tiene terreno... y, aunque sea sólo para plantar girasol para cobrar la subvención... pues tiran por aquí y ya está...” (EA07); mientras que la agroindustria ha jugado un papel principal en la especulación sobre la tierra agrícola, para dar salida a sus prácticas social y ambientalmente insostenibles:

“Porque el sistema agroindustrial acapara las tierras, y favorecido por la normativa. Claro, si tu tienes granjas de cerdos por todas partes, tienes que verter las deposiciones... y si las tienes que verter, aquella tierra ya está hipotecada para ir a ecológico... porque no puedes. Por lo tanto, el sistema agroindustrial... temen que haya un desarrollo agroecológico o de cosas así alternativas. Por lo tanto, necesita esta tierra, la acaparan. Sea a través de los purines, sea a través de comprarla... de lo que sea, ¿no?” (EA04)

Así, sea por los motivos que sea, una cuestión aparece de forma evidente sobre la mesa: la tierra no es para quien la trabaja.

En este sentido, bajo una dinámica de desaparición constante de pequeñas explotaciones agrarias y falta de relevo generacional, las personas interesadas en iniciar o mantener una actividad productiva agraria tienen que asumir la incertidumbre que vendrá dada por la imposibilidad de conseguir la propiedad jurídica de la tierra o, por lo menos, unas garantías mínimas de su uso a largo plazo. Por ello, su capacidad de desarrollo y su viabilidad serán fuertemente condicionadas:

“Claro, los nuevos pageses... lo primero que encuentran es que tienen que alquilar las tierras... con un oficio en el que las inversiones son a muy largo plazo... el riego, los invernaderos, espacios donde guardar la maquinaria... esto no se paga con un alquiler de 7 años... por lo tanto, la gracia es que la administración pueda asegurar un precio justo para trabajar y ganarte la vida, y asegurar el alquiler hasta que te jubiles.” (EA05).

Con ello, muchas iniciativas de producción agroecológicas incipientes realizan su actividad bajo un marco de precarización constante del que no es nada fácil salir:

“y... bueno, hemos ido haciendo lo que hemos podido, ¿no? Después de 15 años de hacer de pagesa... finalmente encontré un campo un poco decente... porque siempre, de

entrada, lo que encuentras es tierra marginal... o sea, lo que nadie quiere... y ahora tampoco la quiero yo, porque por algo es marginal” (EA03)

6.1.2. Manejo en finca y cuidados personales

Asimismo, estrechamente ligado al acceso a una tierra en condiciones para trabajar, está el manejo y productividad que se obtiene de ella. En este sentido, las personas entrevistadas han percibido varios puntos críticos en cuanto a su gestión en finca.

Por un lado, aquellas personas que han estado tradicionalmente vinculadas al campo han vivido el cambio de un manejo convencional a otro ecológico motivados principalmente por cuestiones de salud, tanto de ellas mismas como de la tierra que trabajaban:

“Como que este cambio lo hicimos no por interés económico, que es lo que hace mucha gente, sino porque no podías continuar de esa manera... no podías cambiar de tierras, tenías muy poca tierra aquí, 10ha y estaba todo podrido y no podías cambiar a más lejos... aquí tienes el almacén... la tierra alrededor es la principal, porque la proximidad del tipo de cultivo, ¿no? Y tenías que volver a sanear las tierras, y es lo que hemos hecho.” (EA06)

“Acababa intoxicado, varias veces. Algún vecino acabó en el hospital, también intoxicado.... Se utilizaban de una manera en aquel momento, productos.... Super heavy... productos que ahora están prohibidos... hasta en el desierto... y, en aquel momento, pues se utilizaba por desconocimiento. Porque no sabías como tractar aquellas plagas, que eran nuevas y, entonces, venía el comercial y decía.... “buaaah, esto, pueeeeeees, mata todo”... y sí, sí, mata todo, empezando por el pagès, ¿no?” (EA02)

Sin embargo, las transiciones realizadas desde un manejo convencional a un manejo en ecológico no se han vivido como procesos precisamente sencillos. Principalmente esto ha sido causado por una cierta marginalización tradicional de la agricultura ecológica frente a la convencional, habiendo una escasez de oferta formativa generalizada, así como pocas productoras que realizaran manejo de huerta en ecológico: *“El aprendizaje de hacer convencional a ecológico, fue básicamente leyendo y preguntando. Pero tampoco. Hace diez años no había tanta agricultura en huerta como la que hay ahora... era difícil encontrar a gente con experiencia para poderte asesorar o ir preguntando... por lo tanto, era ir probando” (EA05)*. Y, es que, contar con un marco de apoyo e intercambio de conocimientos con otras productoras más experimentadas es esencial para asegurar la viabilidad de los proyectos *“esto se tiene que aprender con gracia. No se hace con libros, no se hace con cursillos, no se hace de ninguna manera... se hace trabajando con personas que saben trabajar. Y ya está. Si esto lo puedes hacer más rápido, pues mejor. No te has de comer tanto esta precariedad y reduces las posibilidades de fracasar” (EA01)*.

Por otro lado, todavía hoy en día se perciben ciertas problemáticas a la hora de acceder a algunos insumos necesarios para la producción ecológica, así como trabas burocráticas derivadas de los procesos de certificación por tercera parte *“encontrar semilla ecológica, todavía es complicado. No hay. La burocracia, aunque es necesaria... pero complica mucho la vida”* (SA01); Con esta misma lógica, sacar una rentabilidad mínima a las producciones ecológicas, dado el contexto en el que vivimos, se percibe como uno de los grandes puntos críticos: *“aprender a controlar la hierba sin utilizar nada más que medios físicos, ¿eh? (...) es mucho más importante aprender a sacar buenos rendimientos con muy pocas cosas. Eso es muy complicado. Y controlar la hierba también es muy complicado”* (SA01); *“evidentemente tienes que hacer agricultura ecológica, ¿no? Pero, a la vez, para ser eficiente, también necesitas tecnificarte... o sea, de alguna manera sí que necesitas... puede que no tantos insumos basados en el petróleo... pero bueno, también los necesitas... porque, al final, necesitamos estar arriba y abajo, arriba y abajo, y no nos podemos escapar...”* (EA03).

Esta misma idea es reforzada por EA04, quien se dedica, además de a la producción, al asesoramiento técnico en otras fincas:

“Si no hay una convicción de que se han de hacer estructuras más fuertes y, sobretodo, dejar de producir como... lo siento, ¿eh?... pero mucha gente produce como en el parvulario, ¿eh?. O sea... se piensan que la agroecología y la agricultura ecológica es... es hacer y... bueno, Dios dispondrá, ¿no?... Es decir, si no hay una profesionalización real, se va a pique. Es decir, asociacionismo y, sobretodo, el tema de producir. Yo, por suerte o por desgracia, me dedico a asesorar a muchas explotaciones. El año pasado llevé 20 o 30. De estas, te diría que tan sólo un 20% podías ver que aquello tenía futuro, ¿no? Porque estaban mecanizados, eran consecuentes... trataban bien el producto... gestionaban bien el suelo...” (EA04)

Con estas perspectivas en mente, se puede abordar la cuestión de por qué tantos proyectos de producción agroecológica incipientes acaban fracasando en un contexto, el catalán, en el que la producción y consumo ecológicos se encuentran en un crecimiento continuado desde hace ya varios años (CCPAE, 2016).

Uno de los aspectos principales por los que las personas entrevistadas explican este fenómeno es la disponibilidad de muchas productoras, especialmente aquellas que son pagesas de nueva generación, a sobrellevar cualquier problemática relacionada con el terreno o su balance productivo a base de invertir tiempo y energías, sin reparar en los cuidados personales. En este caso, EA03 lo describe de la siguiente manera:

“este es también el error que cometemos muchos, ¿no?. Claro, nos hace tanta ilusión que cogemos lo que nadie quiere, pero por algo es así... porque no da, porque no se accede bien con el tractor, porque está colindante con el bosque y entonces los animales comen mejor que tu... bueno, ¿me entiendes? Cuesta más de trabajar (...) También en este trabajo es importante el conocimiento y todo... las condiciones de la tierra.... La estructura que puedas tener... pero, después, qué dimensión tienes que tener para ganar... y eso no está escrito. Eso depende de lo que tienes, de tus ganas de pensar, de la edad...” (EA03)

Esta problemática es ampliamente percibida y compartida por el resto de entrevistadas: *“está la producción, que también parece que sea muy fácil... ¿no? Y*

dices, va, si me cojo un trozo de tierra... pasa por todas partes, de salir pageses como setas, ¿no? Y, sobretodo, en ecológico... y... no, no es tan fácil. Realmente ya no es tan sólo tener una formación, sino que es tener una práctica. Es súper importante tener una práctica. Y, entonces, el reto es que el sitio donde te encuentres, lo conozcas y te adaptes a él, ¿no? Es un poco una simbiosis, ¿no?” (EA07); “es que, además, los proyectos fracasan. La gente está dispuesta a aguantar muchos y algunos sobreviven por eso, pero hay otros que no y no se trata de que tengas que aguantar “tanto”. Es decir, tiene que ser viable (...) es un contrapeso de estas ideas preconcebidas y demasiado teóricas y que, al final, para producir necesitas un “saber hacer” muy importante, ¿no? No puedes estar perdiendo el tiempo y ni tan siquiera te das cuenta de que estas perdiendo el tiempo...” (EA01).

6.1.3. Comercialización de la producción

Otro de los puntos críticos que han sido reconocidos por las personas entrevistadas es la comercialización de la producción. En este aspecto, todos los proyectos participantes trabajan para estrechar la relación directa con las personas consumidoras. Las vías para ello son diferentes y han ido cambiando a lo largo de los años. Así, desde los inicios en los que se empezaba a producir en ecológico en Catalunya y en los que los mercados locales para esta producción eran prácticamente inexistentes: *“Porque, en aquel momento, aquí en Catalunya, no había mercado de producto ecológico y casi todo lo teníamos que vender a Alemania... a Francia... claro, entonces para hacer exportación, pues tenías que tener un volumen grande... y esto nos metió muchos palos, porque no teníamos ni idea...y entonces, en Alemania son muy exigentes en cuanto a calidad... y eso... y bueno, aprendimos a base de los golpes que nos metieron, ¿no? Pero bueno, así se avanza...” (EA02);* y hasta en los últimos años, marcados por una necesaria reformulación de la comercialización de la mano del contexto de crisis económica: *“sí, el 2008 fue la hostia y, entonces fue... redefinir todo el modelo. Es decir, de tener cestas fijas, con gente convencida, pam, pam, pam, pam... de repente, crisis... se desmorona todo y a reconstruir todo el sistema e ir a cosas más flexibles. Es decir, las cestas desaparecieron... apareció la carta... ¿sabes? El “quiero esto, quiero aquello...”, eeehhh.... Ampliamos mucho más los clientes, abrimos una tienda virtual... ¿sabes? O sea, fue como una transición de un modelo muy stalinista, ¿sabes? A un modelo absolutamente neoliberal... ¿sabes?” (EA04);* la comercialización ha sido uno de los retos constantes para las productoras agroecológicas entrevistadas.

En este sentido, es importante destacar cómo unos de los primeros factores de influencia en la comercialización han sido los ciclos productivos en finca. Estos, condicionan las premisas bajo las que se puede desarrollar la comercialización

“al tener que hacer rotación de cultivos, tuve que buscar otro sistema de ventas, ¿no? Mercabarna no servía... y tuve que hacer venta directa, ¿no? Empezamos vendiendo en casa, con una pequeña tiendecita muy sencillita u, poco a poco, ir creciendo...” (EA05)

A su vez, tal y como percibe EA02, los cambios culturales en el consumo de los alimentos han obligado a redefinir los principales productos cultivados en huerta, reduciendo su diversidad:

“se ha perdido un poco la sabiduría que tenían las abuelas que se dedicaban a cocinar, que estaba en muchas casas así... donde había mucha familia... porque era una riqueza... sabían aprovechar muchas verduras... y, claro, pues ahora te encuentras que mucha verdura ha acabado desapareciendo por eso, porque la gente no sabe cómo se come...” (EA02)

Así pues, con el objetivo de asegurar una salida a la producción en las diferentes etapas del año, las personas entrevistadas han buscado una diversificación cada vez mayor de estos canales de comercialización (venta directa en la “agrobotiga” de la finca, a cooperativas de consumo, participación en mercados locales, venta a comercios de productos ecológicos, exportación...). Bajo la misma lógica, existe cierta relación entre las propias productoras a la hora de intercambiar su producto para asegurar cierta variedad de oferta en la venta directa por cestas, tal y como muestran las siguientes citas:

“vendemos a cooperativas de consumo y tenemos tienda, hacemos cestas... y... bueno, vendemos nuestro producto y también vendemos producto de otros y de distribución. También hacemos una parte de compra-venta...” (EA01)

“tenemos diferentes vías, ¿no? No puedes tener una sola porque... te estrellarías, ¿no? Vendemos en mercados, vendemos a tiendas, vendemos a cooperativas de consumidores... y, entonces, muuuuuuchos de los “cistellaires” estos, pues claro, también ven que en invierno o... hay temporadas en que les falta producto porque... porque el tema de que la cesta funcione es que haya variación durante todo el año...” (EA02)

Esta diversificación en la comercialización, por lo tanto, se articula como una respuesta a la precariedad histórica que han vivido las productoras a la hora de dar salida a sus productos con unos precios dignos.

Así, por un lado, se percibe una limitación de salida de los productos en canales de venta directa que son, a priori, bajo los que podrían obtener un mayor margen de beneficios y lograr una sostenibilidad económica de sus producciones. Este hecho, se ha mencionado específicamente en cuanto a cooperativas de consumo:

“aunque en teoría representa que el consumidor ecológico está concienciado y demás... es muy poco fiel, ¿no? Quiero decir, durante el verano desaparecen tres meses... o van probando... van cambiando... van y vienen... por temporadas... no puedes depender de una sola cosa, ¿no? Tienes que tener diferentes cosas, ¿no? Las cooperativas de consumidores de la ciudad van muy bien, pero bueno, si hay una semana en la que hay puente, pues ¿tú qué haces con el producto esa semana? Es todo un conglomerado...” (EA02)

Por el otro lado, a la hora completar la comercialización con canales largos, existe un creciente cuello de botella en las empresas comercializadoras de producto ecológico. Éstas son pocas y aumentan su margen de beneficio en detrimento tanto de productoras como de consumidoras, tal y como lleva pasando desde hace tiempo con los canales de comercialización de la producción convencional:

“Cada vez es más complicado... yo empecé y... y lo que les pasa a los convencionales, que han perdido ingresos... también nos ha pasado a nosotros... y cada vez más... porque cada vez hay más oferta... y cada vez los precios son más en función de la oferta y la demanda, y no como al principio que eran precios más... “políticos”, ¿no? (EA03)

“el producto convencional se está pagando muuuuuuy por debajo del precio de coste digno para el pagès. Y el Pagès tiene que vender porque no puede hacer otra cosa, ¿no? Y, en cambio, el producto ecológico tiene un rango de precio muy por encima, ¿no? Sería lógico una la diferencia de un 10-15% entre uno y el otro, pero ahora hay un 200-300%... no cuadra. Es porque estas empresas de distribución ecológica pactan precios, mientras que las otras no lo hacen, hacen mucha más competencia en la distribución. En ecológico, al ser pocos comercializadores, pueden jugar con esto de los precios. Y esto genera que exista esta diferencia de precios de cara al consumidor” (EA02)

Sumado a este aspecto, vivimos una etapa mercantil en la que son cada vez más las grandes producciones que entran a producir bajo la certificación ecológica y, por lo tanto, compiten directamente con la pequeña pagesia agroecológica. En este sentido, a la inicial entrada masiva de productos de huerta principalmente estivales (invernaderos almerienses,...), ahora se empieza a percibir también la llegada hortalizas de invierno, provenientes grandes producciones ubicadas en otras regiones del Estado (la ribera de Navarra,...):

“toda la parte de la producción hortícola de aquella zona... están saltando ecológico. Y están saltando a ecológico con una mecanización terrible... porque vienen del convencional industrial mecanizado a piñón.... Y están llegando productos de invierno con unos estándares de calidad...ehmmmm..... muy bestias. No quiero decir que sea sostenible. Pero estándares de calidad muy bestias en un sector, con unos precios increíbles. Y esto está haciendo que a los agroecológicos de aquí, la única opción que les queda es rifar, comprar y vender. Y producir cuatro cositas. Por lo tanto, si no hay un proceso de mecanización y de... no de mecanización, pero de hacer más competitivas las explotaciones... o sea, habrá gente que tendrá campos, que hará cosas... pero la gran cantidad de la producción será comprada” (EA04).

6.1.4. Precarización y anti-cooperación.

Los estreses descritos en los apartados anteriores nos sirven para dibujar un esbozo de la precariedad cotidiana en la que viven inmersas muchas de las producciones agroecológicas en Catalunya. Así, tal y como se mencionaba al inicio del capítulo de “Resultados” del presente estudio, entre las personas entrevistadas es común encontrar un sentimiento de falta de consolidación de sus proyectos. Éste, tal y como se ha podido ver, es el resultado de estar a expensas de los balances económicos derivados de la comercialización, la escasa eficiencia y rentabilidad de algunas producciones y, en muchos casos, también de la falta de garantías sobre poder mantener el derecho futuro de uso de la tierra que trabajan. De hecho, en diversas entrevistas se ha descrito cómo muchos de los proyectos de producción agroecológica que existen actualmente en Catalunya tuvieron sus inicios marcados por la crisis económica que aterrizó en el año 2008:

“hay muchas nuevas explotaciones agrícolas que no vienen de hijo de pagès. Yo soy uno de los pocos que vengo de hijo de pagès y... con una explotación de 5ha, con invernadero y todo... ya montado. Ponle que todos los que había hace 7 u 8 años... a la que empezaron, es eso, con la crisis... “yo cojo media hectárea, una hectárea... un muticultor... hago cestas sin certificar... las vendo aquí... poco a poco pillo un tractor de segunda mano... ahora me doy de alta en el CCPAE...” (EA05)

Este aspecto ha supuesto un punto de inflexión en la consolidación del movimiento agroecológico catalán desde la producción, especialmente por lo que respecta los estándares productivos de muchas iniciativas, así como a la escasa proliferación de redes de cooperación:

“al movimiento agroecológico, la crisis le ha debilitado mucho. O sea, le ha castigado mucho. Pero ahora está en un momento crucial. Es un momento en el que si no se sale del individualismo y de la producción pequeña y se hace un salto... en 5 años no quedará ni uno. Porque muchos de los agroecológicos actuales, digamos... la producción es muy pequeña están entrando masivamente a ecológico muchas producciones grandes...” (EA04).

Asimismo, las principales redes que se han tejido entre las productoras agroecológicas tienen un marcado carácter económico, principalmente orientado al intercambio y a la compra-venta de productos para asegurar una oferta adecuada para las consumidoras:

“y los que han salido ahora nuevos, pues la mayoría van por libre y las agrupaciones que hacen son tan sólo por intereses económicos, para intercambiar producto entre los cuatro amiguetes que tienen muy buen rollo, pero, aparte de aquí, no tienen ningún tipo de interés en reivindicar nada, ni la ecología ni nada, les interesa mucho tirar hacia adelante y ya está, ¿no?... es la diferencia principal que yo veo entre la generación de ahora y la que empezamos hace treinta años haciendo agricultura ecológica... muy diferente” (EA02).

Partiendo de esta situación de precariedad económica, algunas de las personas entrevistadas han identificado una importante dinámica de individualismo y competencia entre las propias productoras agroecológicas:

“entonces hay una competencia muy... supongo que es fruto de la sociedad capitalista que tenemos ahora, ¿no? Y, entonces, hay una competencia muy bestia en un sector muy pequeño, porque a los clientes ecológicos, los compartimos los cuatro que estamos por aquí alrededor...” (EA02)

“cuatro hortelanos que hay... dices, hostia, como mínimo podríamos hacer esto, aquello otro, tal y cual... pero después todos van al mercado, tienen que vender... y si uno tiene muchas zanahorias, se las tiene que quitar de encima... tiene que bajar el precio... y al final también... porque no se puede ser generoso porque no se gana suficiente. Esta limitación de los ingresos hace que los principios éticos... bueno... eh... van quedando apartados” (EA03).

Asimismo, esta situación se percibe como una limitación a la hora de elaborar respuestas colectivas frente a los diferentes estreses que afectan tanto sobre las productoras agroecológicas como sobre la pequeña pagesia en general. Así lo describe EA01:

“bueno, a mi me ha parecido muy... muy curioso y que está muy bien... o sea, como mundos separados, nosotros somos una mierdecita, somos cuatro pagesitos que, igual que en el mundo convencional la mayoría no se organiza, no se interesa por temas políticos, tan sólo van a.... a su día a día...y... y con mucho respeto, quiero decir que puncan mucho, pero no se preocupan de transformar la sociedad, ni defender los intereses del colectivo de los pageses. No se hace ni con los que puedan ser más agroecológicos, ni se hace demasiado con los convencionales tampoco, ¿no?” (EA01)

En consonancia con ello, uno de los retos principales a abordar sería cómo articular redes para ubicar a la pagesia catalana y, en concreto, a aquella pagesia que mantiene un manejo ecológico y se reconoce como agroecológica, para ubicarla como un sujeto político activo en el panorama actual:

“Porque todo el mundo se dedica a ir a la suya y ya está, ¿no? Ahora, en este momento, un reto sería este, ¿no? Que toda esta gente, que ahora somos tan... cuando yo empecé seríamos unos veinte... y, ahora, en toda Catalunya, debemos de ser 300 o más... contando con la fruticultura, la ganadería, etc... que toda esta gente se uniera todos a una, pues se podrían reivindicar muchas cosas, ¿no? Pero de momento no se ve ninguna motivación por ningún lado, ¿no?” (EA02)

6.2. Percepciones entorno al sindicalismo agrario catalán

6.2.1. Deriva hacia un sindicalismo de prestación de servicios

Los sindicatos agrarios han jugado tradicionalmente un papel fundamental en la articulación de luchas y propuestas políticas desde el campesinado catalán, sirviendo como herramienta imprescindible para el abordaje de problemáticas semejantes a las descritas en los apartados anteriores anterior: acceso a la tierra, cooperación y apoyo mutuo entre productoras, reivindicación de mejores rentas agrarias, fortalecimiento de redes de comercialización, etc.

No obstante, el sindicalismo agrario en la actualidad no está exento de controversia, tal y como muestran las percepciones de las propias productoras entrevistadas, muchas de las cuales mantienen una relación estrecha con el sindicalismo agrario y, concretamente, con la Unió de Pagesos (UP).

Así, es importante destacar que la UP emergió y se consolidó durante los años de la transición española, y bajo la pretensión de aglutinar en su estructura a la amplia diversidad de sensibilidades sociopolíticas que ha existido tradicionalmente en la pequeña pagesia familiar catalana. Con esta declaración de intenciones, la UP se reconocería como heredera de la desaparecida Unió de Rabassaires (UR) y bebería de las dos tradiciones de lucha agraria sindical catalanas (reformista y revolucionaria), formando una estructura transversal, unitaria y horizontal:

“en realidad, nosotros nacimos y crecimos con la transición. Que fue un momento de gran implicación en el movimiento político transversal. Y con este movimiento político transversal nació la Unió de Pagesos, hace cuarenta y algo ya, etc, etc, etc., ¿no? Por lo tanto, los pageses estaban en un mundo en el que veían que se tenían que implicar para influir y salir de las estructuras verticales en las que no teníamos voz.” (SA01)

“Como en base a toda la gente que se movió en las primeras elecciones democráticas, en los ayuntamientos después de la dictadura, fue la Unió de Pagesos en la que había todavía una filosofía extraordinaria ahí en sus inicios... de aquel sindicalismo unitario, horizontal...” (EA06)

Sin embargo, el carácter unitario de la UP ha sido simultáneamente una virtud y una problemática para el funcionamiento del propio sindicato. Así, uno de los principales papeles que se deben trabajar, de acuerdo con las declaraciones de SA01, es el de encontrar y potenciar los puntos de confluencia entre las diferentes personas militantes y defenderlos frente a la administración. Y, es que, mantengan la orientación productiva que mantengan, es el conjunto de la pequeña pagesia catalana la que está sufriendo una crisis permanente:

“Claro, quiero decir,... el tío que hace no se qué, no es mi enemigo, es un compañero que tiene otra opción económica. Y ya suficiente que no nos ganamos la vida, imagínate tú, que, encima, nos peleamos, porque sí (...) dar a entender que esta postura, que es la mía, de no quererme pelear con los que hacen maíz transgénico en la plana de Lleida, pero yo tengo que potenciar que la Administración facilite una normativa con la que no molestaremos a nadie y sea buena para todo el mundo. Eh... ¿me entiendes? Y... si buscas esto en vez de decirle: no, no, es que tenemos que poner una normativa... que para hacer maíz transgénico te han de cobrar una tasa extra de no sé cuanto... y se pone “así”, no? Dices, bueno, tú, escucha... tú estás aquí. Va, ayúdame. Esto, mucha parte de este trabajo es trabajar con el técnico que está al tanto de las normativas, las propuestas y no sé qué,... y hablar y trabajar con el resto y discutir y proponer con quien toque, que es la Administración.” (SA01)

Pese a esta voluntad, el sindicato no ha estado exento de tensiones internas. Así, por ejemplo, queda reflejado en la experiencia de EA02, quien encontró reticencias entre las personas militantes del sindicato a la hora de promover la sección de agricultura ecológica en éste:

“Pero en aquel momento, yo era la oveja negra en el sindicato... decían “donde va este hippie aquí, qué nos tiene que venir a enseñar...” y, bueno, en aquel momento íbamos muy a contracorriente de todo y, por eso, existía la necesidad de juntarnos los siete u ocho y, dentro de la Unió de Pagesos, pues hicimos una sección de agricultura ecológica.... Y hacíamos reuniones muy periódicas...” (EA02)

Asimismo, este “ir a contracorriente” y el divergir con las líneas de acción mayoritarias dentro del sindicato, ha propiciado etapas de fractura en el seno de la organización, tal y como describe desde su experiencia propia EA06:

“a nosotros nos expulsaron de la Unió de Pagesos. En la comarca de la Noguera, a todos los dirigentes de la comarca nos expulsaron. Íbamos por libre. Nos encontrábamos con que cuando había un consejo nacional de la Unió de Pagesos, nosotros, por ejemplo, perdíamos las votaciones. Lo que se acordaba arriba, a las comarcas, aunque discrepásemos, teníamos que hacer lo que dijera la mayoría. Y dijimos que no, que se había acabado. Empezábamos a llevar iniciativas propias, que no estaban bien vistas por la dirección nacional, pero nosotros nos queríamos equivocaaaaaar... teníamos el derecho a equivocarnos, ¿no?... en nuestro ámbito. Pues no... “porque estáis en contra de la línea mayoritaria del sindicato, que dice que tenemos que actuar todos igual...”. Una mierda. Y una vez, dos y tres y nos expulsan” (EA06).

En este sentido, dos aspectos importantes se plantean sobre la mesa:

Por un lado, existe una burocratización y una la deriva de los sindicatos hacia la prestación de servicios (gestión de subvenciones de la PAC, agroseguro,...) como

consecuencia de las necesidades de ciertos sectores productivos: *“Claro, en nuestra comarca no... pero en los sectores como el cereal... que hacen la subvención... que hacen el no sé qué... entonces, necesitan muuuuuucho papeleo para poder cobrar. Entonces ya les va bien que el sindicato haga estas tareas, ¿no? O contratan a una gestoría, o al sindicato”* (EA05). En consonancia con ello, es importante destacar que esta deriva burocrática deja de lado a algunas de las necesidades principales de las productoras agroecológicas, quienes mantienen en su mayoría producciones hortícolas. En este sentido, SA01 describe cómo la mayor parte de su trabajo como representante sindical está destinada a la gestión burocrática relacionada con otras producciones (herbáceos, ganadería,...): *“Siempre hay una maraña de normativas que afectan a temas de cálculos de nitrógeno en avicultura, con temas de lo que se considera ganadería intensiva y qué no.... Con, en fin... cosas de estas. Cosas prácticas, ¿no? Como se interpreta lo que es un herbáceo que tiene derecho a ayudas por... sobrecostes y cuales nos quieren quitar o nos han quitado... si es que nosotros tenemos informes y entonces todo es una discusión viva. Esto es el día a día”* (SA01).

Por el otro lado, la mayor complejidad de las estructuras sindicales y su burocratización han propiciado un proceso de creciente dependencia de la financiación pública, acompañado de una pérdida de la conflictividad y del discurso reivindicativo en el campo catalán:

“entonces, ¿es un instrumento válido? Bueno, qué les pasa a los sindicatos y... eso, ¿no? Bueno, que han creado una estructura y una infraestructura... y, ¿quién mantiene esta infraestructura? Pues los propios afiliados, ¿no? Que utilizan los servicios y tal... y, entonces, bueno... pasan a ser menos reivindicativos, ¿no?” (EA03)

“Porque ellos han convertido el sindicato, lo convirtieron como la UGT o... la CCOO... que es un sindicato de servicios. Cuando haces un sindicato de servicios, contratas a mucha gente para que te den servicio, ¿no? El papeleo necesita mucha mano de obra. Cuando un sindicato tiene a mucha gente contratada, necesita muchas pelotas a final de mes. Cuado... no te llega con las pelotas de las cuotas... has de pedir las... a la Administración.” (EA05).

6.2.2. Desafección por el modelo sindical

Como consecuencia de los aspectos descritos anteriormente, se ha observado un cierto grado de desafección con las estructuras sindicales presentes en Catalunya. Este hecho es percibido por la propia UP, en donde, si bien se mantiene como el sindicato agrario con más afiliación de Catalunya, la militancia de sus afiliados ha ido disminuyendo:

“tú ya lo sabes, gente que levante el dedo para dedicar tiempo a cambio de nada al colectivo, cuesta encontrar. Los tiempos en los que estábamos centenares y centenares militando, pues han pasado a la historia... pero bueno, esta es la estructura que tenemos montada y, pues, va funcionando, va funcionando bastante bien...” (SA01)

Mientras tanto, las productoras agroecológicas entrevistadas perciben esta situación de diferentes maneras:

Por un lado, la precariedad en la que se desenvuelven muchos proyectos productivos, reduce la capacidad e interés de estos a destinar energías a aspectos menos inmediatos que la propia supervivencia económica:

“es que tienes la otra faena que es la de la supervivencia. Y entonces esta... pues, claro, quiere decir destinar horas... y... destinar tiempo a una cosa que... no sabes si sirve o no sirve, ¿no? Entonces cuesta mucho... es muy difícil animar a la gente (...) Claro, te tienes que mover mucho... para que te hagan un poooooooooooco de caso. Quiero decir, a ver, en este país ha mandado quien ha mandado. Ha mandado quien favorecía a los de Freixenet, a Codorniu, a.... ¿no? Nooooo a los pequeños pageses, ¿no? O sea, demasiado esfuerzo, ¿me entiendes? Para conseguir... ¿no sabes muy bien qué? Y, además, es muy fácil desanimar... porque tú haces una movilización y al día siguiente no has conseguido nada... necesitas tiempo para conseguir las cosas, ¿no?” (EA03)

Por otro lado, la deriva hacia una prestación de servicios y la profesionalización sindical, ha provocado rechazo entre algunas personas: *“lo que quieren es que la Unió de Pagesos sea doméstica de la política. Y el pueblo no tiene que ser doméstico de la política. La política no tiene que ser profesional. Y lo es. El sindicalismo no tiene que ser profesional. Y lo es” (EA06)*; Mientras que, en paralelo, existe una desafección entre las propias personas que están afiliadas, bien sea causada por la percepción de falta de conflictividad desde los sindicatos: *“En el Maresme, creíamos que no teníamos que ir tanto por aquí. Que teníamos que ser más altruistas... que la Unió de Pagesos tenía que ser una cosa más sindical. Cuando hay algún... mal uso de la Administración, meterle caña. No cuando digan ellos...” (EA05)*; o bien sea promovida por la sensación de aislamiento del sector ecológico y agroecológico dentro de la propia estructura: *“y con los que somos ecológicos, en el sindicato, somos siempre una minoría, ¿no? Entonces en el sector “purista” de la agroecología, pues, igual somos cinco... o diez... ¿no? ¿Sabes? Eh... no tenemos capacidad de acción de ningún tipo.” (EA01)*; notándose, a su vez, una falta de trabajo para la creación y consolidación de vínculos entre campo y ciudad *“Entonces no tiene la parte militante, de calle, de... de construcción de alternativas de comercialización... de que la sociedad esté volcada con el campo, también, ¿no?” (EA01)*

Esta percepción por parte de algunas productoras agroecológicas, como se ha mencionado con anterioridad, son también percibidos por el representante de la Unió de Pagesos entrevistado, quien ha subrayado reiteradamente la dificultad de unificar bajo la misma estructura a toda la diversidad que caracteriza a la pagesia catalana, muy especialmente en referencia al sector ecológico más “alternativo”:

“A nosotros nos cuesta bastante entrar como organización a esta gente que viene desde el mundo más alternativo, porque hacen un poco... como ellos son tan alternativos, automáticamente todo lo que no es alternativo, es sistema. Y claro, esto lo hace difícil... pero no tanto a la gente que viene desde el mundo profesional en cuanto a que entiendan que si les preocupa su futuro, se tienen que implicar. No hay “casa tuya”, que también, sino como a colectivo” (SA01)

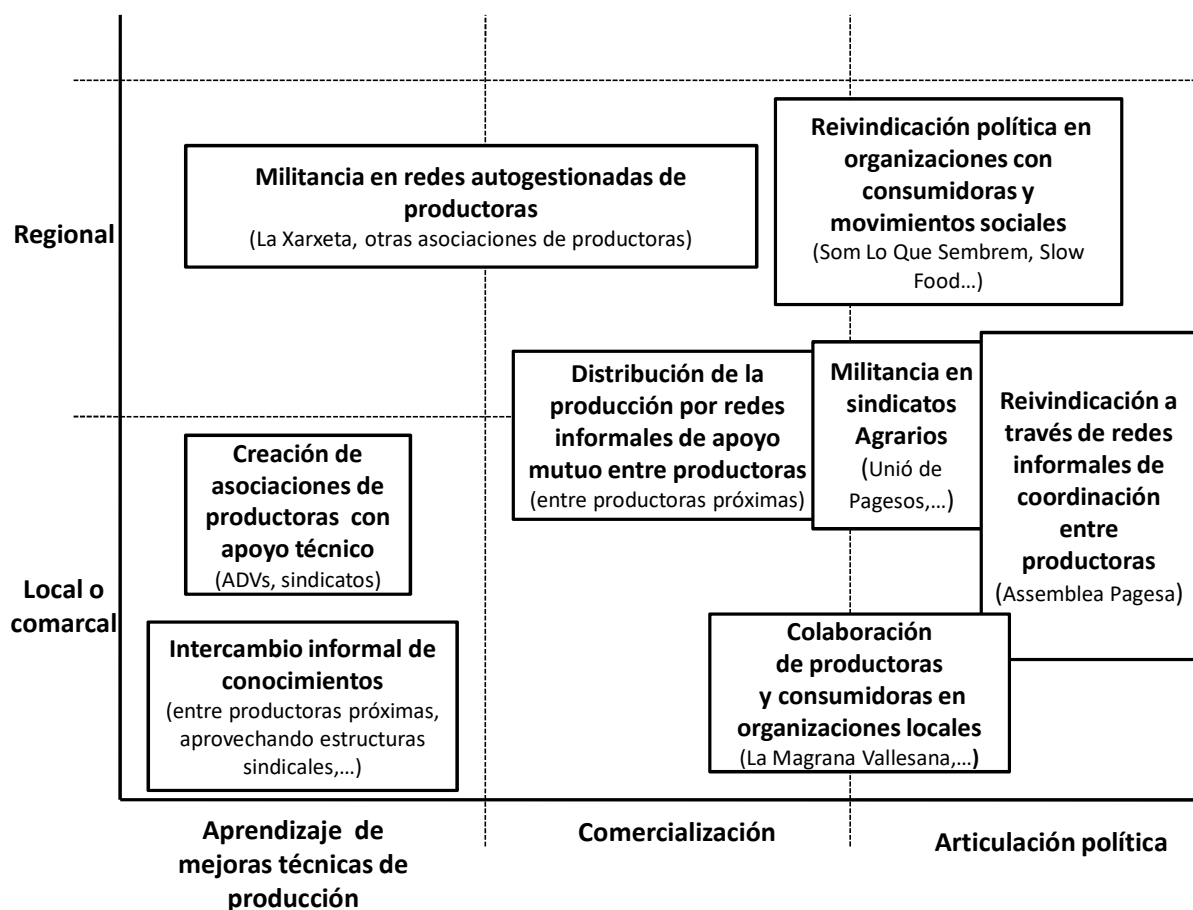

Ilustración 6.2. Tipología de estrategias y redes en las que trabajan las productoras entrevistadas. En el eje vertical podemos ver la escala (local, comarcal o regional) y en el eje horizontal la motivación de la asociación (producción, comercialización, política)

Asimismo, si bien existe una interrelación estrecha entre muchas de las estrategias identificadas, para una exposición más clara de éstos, los resultados se van a exponer en tres apartados diferenciados, que veremos a continuación: 1) Aprendizaje y mejora de las técnicas de producción; 2) Cooperación para la comercialización; 3) Articulación política.

6.3.1. Aprendizaje y mejora de las técnicas de producción

En este sentido, una de las primeras problemáticas identificadas entre las personas productoras ha sido el acceso a información y la difusión del conocimiento técnico para mejorar la eficiencia de sus producciones. Este aspecto ha marcado tradicionalmente a las producciones ecológicas. Así, una de las primeras articulaciones desde las propias productoras fue la Coordinadora d'Agricultura Ecológica (CAE), la cual facilitó el acceso a información técnica a las incipientes producciones ecológicas en los años 70-80:

“al principio, como que no sabíamos. Veníamos de la agricultura convencional, pero no sabíamos nada de la agricultura ecológica... pues la primera etapa fue de conocimiento. En aquel momento, cuando se creó la CAE, se realizaron unos cursos en la Escuela Agraria de Caldes de Montbui... en aquel momento se empezaron a hacer cursos de agricultura ecológica y vinieron técnicos de fuera...” (EA02)

Sin embargo, en la década de 1980, y como un intento de dar respuesta al creciente uso irracional de agroquímicos en muchas producciones convencionales, se creó la figura de las *Agrupacions de Defensa Vegetal* (ADV). Éstas, constituidas como organizaciones sin ánimo de lucro, estuvieron pensadas en un inicio para la promoción de un uso más controlado de agroquímicos mediante el asesoramiento de personal técnico, generándose la figura de la “agricultura integrada”. No obstante, desde la producción ecológica y entre productoras agroecológicas entrevistadas, se ha ido aprovechando cada vez más este marco asociativo, replicándose pequeñas ADVs ecológicas por todo el territorio y ayudando, así, a solventar problemas técnicos en los campos:

“A través de una de las faltas que había, que era la formación, pues ahora hay... a través de las ADVs... pues ahora hay muchas que hacen asesoramiento sobre el tema ecológico, y mucha de la gente que hay pues tiene carreras y están más o menos preparados... pues esto se ha solventado, ¿no?”(EA02)

“Se creó una asociación de pageses ecológicos de aquí de Girona, de las comarcas gironinas. También para poder crear una ADV, una Asociación de Defensa Vegetal... que es que haya un técnico, ¿no?... que... que supervise los cultivos y que te pueda asesorar en cuanto a tratamientos o prácticas agrarias y bueno... tal. Y... y para poder crear la ADV se creó la asociación” (EA07)

Asimismo, existe un trabajo creciente para establecer vínculos entre las diferentes asociaciones de productoras. Una de las principales motivaciones para ello es el intercambio de conocimientos técnicos para mejorar las producciones. En este caso, EA07 describe cómo se van tejiendo los contactos con otras agrupaciones del sur de Francia, en dónde existe una mayor experimentación en técnicas de agricultura ecológica:

“Han hecho charlas aquí... hemos ido a dar charlas allá... y a explicar el proyecto también de la Xarxeta, fuimos a explicar allí... y... bueno, más ir haciendo contacto. También, a nivel de técnicas, son más potentes allá... por el proyecto este de experimentación que tienen. Y entonces está muy bien porque a nivel de plagas y enfermedades y todo aquello... pues, saben bastante más ellos y... bueno, un poco recreando alianzas en este sentido.” (EA07).

Por otro lado, se busca también el aprendizaje colaborativo entre las pagesas agroecológicas. En este sentido, podemos destacar la experiencia de EA06, cuya asociación mantiene el ánimo de compartir el conocimiento agrícola aprendido, para replicarlo en otras partes del territorio, pero evitando la formación de grandes estructuras organizativas:

“Nosotros podemos compartir todo el conocimiento, como plantamos, como hacemos esquejes, como sembramos... estas cosas, lo otro... espabílate. Autónomos. Hacemos una red invisible...” (EA06)

En paralelo, EA03 y EA07 hacen referencia sus inicios como pagesas, en los que pudieron contar con el apoyo de otras personas con mayor experiencia. En el caso de EA07 fue su etapa formativa la que le proporcionó esta simbiosis *“coincidió que había un ex-profesor de la escuela agraria también aquí en el Empordà. Me junté con él y cono otro compañero que él conocía”* (EA07); mientras que EA03 recalca la enorme funcionalidad que supuso su paso previo como técnica en la Unió de Pagesos para recibir conocimientos de manejo así como para haber establecido una red de contactos con otras productoras: *“y esto, parezca que no, pero recibes mucha información... porque en las reuniones de sindicalismo sí que se habla de lo que se tiene que hablar... pero entre medio se hablaba de lo que hacía cada uno... si he hecho esto, aquello o lo otro y, tal... y a la hora de ponerte, tienes información que no sabías y la empiezas a relacionar. Entonces el hecho de venir a esta comarca, de alguna manera ya tenía conocidos ya...”* (EA03).

Finalmente, cabe recalcar la formación dada por otras redes de apoyo entre productoras. Este es el caso de La Xarxeta, en la que se han establecido dinámicas formativas autogestionadas, por y para las pagesas que componen la organización:

“Habíamos hecho algún taller, cosa que también estaba muy bien... de plagas, enfermedades, de hongos,... o de hacer plantel, ¿no?” (EA07)

6.3.2. Cooperación para la comercialización

Como hemos visto, otro de los principales problemas para la viabilidad de los proyectos agroecológicos es la comercialización de la producción y sacar una rentabilidad mínima con esta.

En general, como característica intrínseca de las productoras agroecológicas, existe una búsqueda constante para el establecimiento y consolidación de canales cortos de comercialización. En este sentido, hay un abanico amplio de estrategias para la comercialización a nivel local y regional.

Por un lado, encontramos las asociaciones de productoras y de consumidoras, como el caso de *La Magrana Vallesana*:

“Es decir, todos los instrumentos que hay hoy en día, no sirven... tienes que crear nuevos... has de crear asociaciones o cooperativas o como le quieras llamar, pero con estos criterios... La Magrana es un ejemplo de esto. Es un ejemplo de una nueva cooperativa, en este caso de consumidores, pero también de productores... que tiene otras reglas, que tiene otro sistema de funcionamiento más democrático, ¿no? (...) Si cada ciudad mediana tuviera una Magrana... sólo la Magrana y arrastra... cinco o seis productores. Imagínate, cinco o seis por cuarenta capitales de comarca... doscientas. Cada año se incorporan ochocientos jóvenes agricultores. Y abandonan dos mil, así que está claro... en diez años se va a pique el sector agrario... porque se jubilan en diez años más del 50% de la población activa agraria”

Sin embargo, a excepción de EA04, quien mantiene una producción pequeña y puede orientar su venta prácticamente en exclusiva a la mencionada asociación (que, por otro lado, es la asociación con más consumidoras de Catalunya), el resto de entrevistadas realizan un trabajo constante para diversificar sus canales de venta más allá de las cooperativas de consumo.

En este sentido, las relaciones entre productoras se establecen, en primera instancia, de un modo más informal a nivel local.

Así, podemos observar colaboraciones en cuanto a intercambio de producto:

“Cada cual tenía su finca, cada cual tenía sus clientes, o no... hacíamos sobretodo en formato cestas... y, a partir de aquí, cada cual encarriló lo suyo, pero apoyándonos los unos con los otros... La idea siempre ha sido esta, ¿no? No tan sólo ser un productor solo y mantener toda la producción, que es muchísima faena, sino ser varios y... y intercambiar el producto, ¿no? Entonces hacíamos esto, cinco o seis productos cada uno, según la época del año y, entonces los intercambiábamos. Y así es un poco como nació, ¿no?” (EA07)

“Nosotros tenemos un microclima al estar cerca del mar, ¿no? Y claro, vienen muchos cistellaires del Vallès, a los que se les ha helado la verdura y entonces vienen aquí a buscar la verdura para las cestas y, bueno... hay mucho movimiento.” (EA02)

Como por lo que respecta a la colaboración en la distribución:

“Pero lo que es el transporte donde está la gente, ¿no? A Barcelona y eso... eeeeemm... pues he encontrado maneras así un poco solidarias, ¿no? Pues algún pagès que sí que baja... y, entonces me baja lo mío, me hace el transporte, a no precio de transporte... sino un precio, digamos de complemento suyo... y bueno, aquí ganamos todos, ¿no? (...) Muchas veces vendemos a las mismas tiendas y, al revés, algún cliente que me sale a mí, pues en este caso es él el que lo aprovecha más, ¿no?” (EA03)

Por otro lado, las asociaciones pagesas que tienen un carácter más formal, se constituyen principalmente para establecer canales de intercambio y de comercialización a mayores escalas.

En el primer caso, podemos encontrar a *La Xarxeta*, en la que se han llegado a generar dinámicas intercambio interno de producción a escala regional: *“fuimos creciente todos con aquello, ¿no? Y hubo un momento súper interesante y muy potente, que realmente movíamos mucho producto, y había mucho transporte interno... o sea, tenía un sentido real, ¿no? Práctico, más que nada.” (EA07)*. Sin embargo, los intentos desde *La Xarxeta* de dar otra vuelta de tuerca a las relaciones entre productoras y consumidoras, logrando mayor implicación de las segundas mediante el trabajo para un Sistema Participativo de Garantía (SPG), parece que no ha sido exitosos, provocando la desmotivación y la salida de algunas integrantes *“se estuvo trabajando mucho en un tema de un sello participativo. Que también fue muy interesante... pero*

tampoco llegaba nunca a ninguna parte, ¿no? Eran muchas voces y... y, al final, siempre eran las cuatro mismas que hablaban... y es eso, y la teoría era muy, muy interesante. Pero no acababa de haber una cuestión práctica, ¿no? (EA07); “nos interesaba mucho la parte política, la parte del SPG y eso está totalmente bloqueado” (EA01).

En el segundo caso, podemos identificar trabajo hacia la consolidación de otros canales de comercialización a escalas mayores. En este aspecto, una de las asociaciones que están trabajando en Girona, cerca de la frontera con el Estado francés, además del intercambio de conocimiento sobre técnicas de manejo en finca, también busca consolidar canales de venta entre las dos regiones y con otras tiendas ecológicas consolidadas en el territorio:

“estamos trabajando, de momento, aparte de lo de Francia... en comercializar aquí en conjunto con... supermercados o tiendas ecológicas... eh... bueno, ofrecer nuestro producto y, bueno, poder también tener un espacio con lo nuestro, ¿no? Y también pues es una manera de darlo a conocer y de que ellos no lo tengan que gestionar. Porque también es una cosa que nos encontramos” (EA07)

Finalmente, encontramos el caso de EA06, quien ha podido establecer canales específicos de comercialización a partir de su militancia en asociaciones como *Slow Food* o *Dolça Revolució*, mediante las cuales se articulan canales específicos de comercialización (tiendas, restauración...), así como se realiza un trabajo para la promoción de otra cultura alimentaria mediante la recuperación y valorización de variedades locales:

*“aquí empezamos con estas campañas hace años... y ahora van a remolque. Pero ha sido la sociedad la que ha hecho ver esto, ¿no? Claro, hemos recuperado variedades, por ejemplo, aquí en Lleida, con *Slow Food*, de la cabra, de pimientos... de olivas, de viña,... y claro, la Administración viene detrás a preguntar cuáles son las variedades que hemos encontrado (...) la Generalitat va detrás nuestro como laca, para ver dónde estaban estas variedades antiguas, para dárselas a Torres o a Reventós, ¿eh?” (EA06)*

6.3.3. Articulación política

Las estrategias colectivas vistas hasta ahora se complementan con otras articulaciones de orientación más política para dar respuesta a los diferentes estreses socioeconómicos que han percibido las productoras entrevistadas.

En este sentido, algunas de las organizaciones mencionadas hasta ahora tienen una naturaleza multifuncional, trabajando aspectos técnicos, comerciales y políticos. Como ejemplos podemos citar a La Magrana Vallesana, La Xarxeta de Pagesos Agroecològics, *Slow Food* o *Dolça Revolució*.

Sin embargo, cuestiones urgentes como el acceso a la tierra, el envejecimiento de la población activa agraria o buscar mecanismos de presión para unas mejores rentas

agrarias, suelen quedar fuera del rango de la mayoría de articulaciones descritas hasta ahora. Este hecho lo describe EA01 de la siguiente manera:

“Porque hemos visto que por la vía de movimiento social y pageses que hacen venta directa y que se reconocen que hacen redes de productores, etc., se está trabajando más bien en la comercialización exclusivamente. Pero la propia. No una cosa común, ¿vale? No es un trabajo sindical. Son proyectos de ayudarse o de intercambiar producto o de compra conjunta de productos que no son suyos para completar la oferta... y aquí ya no pasa, ¿sabes? Son historias comerciales. Hemos probado de que fueran más políticas con la Xarxeta... el SPG y tal... pues, nosotros hemos estado en esto y no se puede avanzar a nivel político, ni a nivel de creación de colectividad y con los consumidores tampoco lo hemos conseguido.” (EA01)

En este sentido, pese a la creciente desafección que se vive en torno al modelo sindical actual, existen productoras que mantienen o inician su militancia en sindicatos agrarios. En este caso concreto, en la Unió de Pagesos.

Con ello, las redes sociales y estructuras formadas por los sindicatos se conciben como una oportunidad para realizar una mayor incidencia política por y para la pagesía, poniendo sobre la mesa cuestiones como el envejecimiento de la población activa, el acceso a la tierra y cómo fomentar procesos de re-campesinización:

“Es cambiar esta mentalidad y decir, mira, pues es posible que haya gente que viene de la ciudad y que haga proyectos y consiga tirar para adelante... ¿no? Y reclamar que se les dé todo el apoyo. Es algo en lo que intentamos trabajar... al menos debatir. Y, después, pues, en algún sitio, pues tendríamos que poder conseguir que todo este mundo que tiene la agroecología que es muy urbano o muy neo-rural, pues nos ponemos todos en un mismo proyecto de transformación y el sindicato podría ser una vía. Y esto quiere decir, pues convencer a compañeros de que se apunten y poner en la agenda del sindicato toda esta cuestión.” (EA01)

En paralelo, otras productoras agroecológicas, vinculadas tradicionalmente a la Unió de Pagesos, mantienen una militancia activa en el sindicato, específicamente para abordar cuestiones locales y comarcales:

“Estamos utilizando la herramienta del sindicato para agruparnos y organizarnos. Tenemos para esto al sindicato ahora mismo. Que era el origen de la Unió de Pagesos (...) con la Unió de Pagesos, la oficial, no tengo feeling, no tengo representación, no tengo nada... En cambio, con la Unió de Pagesos del Maresme, es aquello que cuando nos llama el sindicato... “Escucha, que mañana hay reunión en tal sitio, que tenemos que hablar de este tema...”. Pues voy a esa reunión y a aquel tema. “Escucha... hacemos algo, ¿no? ¿O llevamos tractores? Mañana todos en tal lugar con el tractor”... Pum! Allí estamos con el tractor. Esto es lo que hemos hecho. Militar. Pero cuando hay problemas. Son problemas de la comarca: de aquel a quien le han puesto una rotonda donde no tocaba... de aquel que... tal.”. (EA05)

Asimismo, podemos observar cómo, mediante las estructuras sindicales, se continúan manteniendo los lazos de solidaridad entre la pagesía, facilitando así la incorporación de la nueva pagesía agroecológica en las dinámicas reivindicativas:

“No están afiliados. Pero participan. Cuando hay una mani, cuando se tiene que sacar el tractor... etc. Ya es un primer paso, ¿no? Y costará, porque... porque muchos hijos

de pageses continuamos en la Unió de Pagesos porque el padre ya estaba. Pero claro, ellos no. Ellos no vienen de pagès... entonces, claro, están muy desconectados” (EA05)

No obstante, este último aspecto no se ha mantenido exclusivamente mediante las estructuras formales de los sindicatos. En este sentido, ha jugado un papel fundamental la Asamblea Pagesa. Ésta, si bien se constituyó en sus inicios como una organización sindical agraria, pero con la necesaria inclusión de participación ciudadana

“Primero, primero, la Asamblea Pagesa, fue. Nos reunimos todos, no solamente pageses de aquí de la comarca, de Lleida, y algunos de Barcelona... porque entendíamos que la relación de pageses y ciudadanos en general tiene que existir (...) Porque el pagès, si no tiene feeling con la sociedad, no sabe lo que quiere, ¿no?” (EA06)

Con ello, cabe destacar que la Asamblea Pagesa no se ha desarrollado como un sindicato agrario, sino como un movimiento de naturaleza organizativa más informal y espontánea *“hay redes de contactos... y cuando se tienen que facilitar contactos para mover tractores por libre... pues se hace a través de los contactos de la Asamblea Pagesa”* (EA06). Así, se ha conseguido vehicular algunas reivindicaciones (lucha antitransgénicos,...) que han atraído especialmente a pagesas de nueva generación *“puede que los de primera generación y, los más así... aunque puede que no sea tal cual un sindicato, es más un movimiento... puede que sean más próximos a la Asamblea Pagesa, ¿no?”* (EA03).

7. Discusión

7.1. Discusión de los resultados

Los resultados de las entrevistas muestran cómo en Catalunya, los proyectos de producción agroecológica se desenvuelven en un ambiente complejo, teniendo que enfrentarse a diversos estreses que los empujan hacia una precarización constante de la vida. Así, coincidiendo con el análisis que realizan Correro Humanes (2016) y Calvário (2017) en sus respectivos estudios con productoras agroecológicas en Catalunya y Euskadi, se han podido identificar aspectos como el acceso a la tierra, la viabilidad económica de las producciones, o los tiempos y eficiencia en el trabajo, entre algunos de los principales estreses percibidos por las personas participantes en la presente investigación.

Así pues, la cuestión del acceso a la tierra se dibuja como uno de los escollos principales a superar. Por un lado, los proyectos productivos incipientes tienen que abordar el difícil acceso a unas tierras adecuadas para cultivar (calidad y fertilidad del suelo, accesibilidad con maquinaria agrícola,...) en un contexto en el que la concentración parcelaria y la presión especulativa sobre la tierra, ejercida por el desarrollo urbano-industrial (en aquellas zonas periurbanas, más próximas a la ciudad), y el modelo turístico (compra de parcelas y masías como segundas residencias,...), son enormes. Por el otro lado, la incertidumbre sobre la tenencia futura de la tierra, que

en muchos casos se mantiene mediante contratos de arrendamiento, es especialmente limitante para un oficio en el que las inversiones a largo plazo en infraestructura (invernaderos, maquinaria agrícola, riego...) son determinantes para asegurar la viabilidad de las producciones. Por lo tanto, tal y como muestran las percepciones de las personas entrevistadas, una parte importante de los proyectos productivos agroecológicos que se establecen en el territorio, lo hacen fuertemente condicionada por la incertidumbre sobre su proyección futura.

Sin embargo, este hecho contrasta con la realidad general del conjunto de la pagesia catalana, en la que prácticamente el 60% de la SAU la trabajan directamente personas propietarias (DARP, 2017). Pese a ello, cabe destacar cómo, aún accediendo a la propiedad de la tierra, el proceso de proletarización del conjunto de la pagesia (disminución de las rentas agrarias mediante el control de los insumos agrícolas y del acceso a los mercados), ha derivado en un abandono continuo de explotaciones familiares de pequeñas y medianas dimensiones (Soler, 2013) y ha venido acompañada por un fuerte envejecimiento de la población activa agraria y de un escaso relevo generacional.

La proletarización de la pagesia, en el caso concreto de las productoras agroecológicas, viene dada, cada vez más, por la cooptación de sus mercados por una cantidad cada vez mayor de grandes producciones, fuertemente mecanizadas, reconvertidas a ecológico. Con ello, y con unas actitudes muy monopolistas por parte de las pocas empresas comercializadoras de producción ecológica certificada en el territorio catalán, la pagesia agroecológica ve cómo su renta va bajando más y más, viviendo un proceso similar al ya sufrido por la pagesia “convencional”.

Fruto de esta deriva, las personas entrevistadas han percibido crecientes dinámicas de competencia entre algunos de los propios proyectos agroecológicos incipientes que, presionados por su enorme precariedad económica, priorizan dinámicas de competencia a la hora de comercializar su producción en el reducido nicho de mercado agroecológico (mercados locales, cooperativas de consumo...), antes que establecer puentes de colaboración con otras productoras.

Pese a ello, también se vislumbran estrategias colectivas por parte de las productoras agroecológicas para encarar este contexto. Así, las entrevistas muestran cómo los proyectos agroecológicos trabajan en distintos ámbitos para fortalecer su resiliencia socioeconómica. Principalmente, esto se da mediante la creación y mantenimiento de redes sociales principalmente orientadas a la mejora colaborativa en los aspectos técnico-productivos (ADV, ...) y en la comercialización de la producción (venta directa en finca, a grupos de consumo, ...).

En este sentido, uno de los ámbitos en los que se ha desarrollado mayor diversidad de iniciativas colectivas es precisamente en la comercialización. Así, los proyectos estudiados siguen una lógica asociativa similar a las descritas por Calle Collado et al. (2009), en las que se intenta seguir una praxis para la redefinición de las relaciones de poder en el sistema agroalimentario, volviendo a poner en el centro a las productoras de alimentos.

Precisamente, esta motivación es la que han seguido algunas redes creadas a nivel local y comarcal, tales como son La Magrana Vallesana (cooperativa de productoras y consumidoras) o la PACA (Acord per a la Producció i el Consum Agroecològic), y

pasando por los intentos de La Xarxeta de Pagesos Agroecològics de establecer un Sistema Participativo de Garantía (SPG) promovido desde las propias productoras.

No obstante, estas iniciativas a menudo chocan de bruces con una realidad, la de consumo agroecológico en Catalunya, que se revela insuficiente para dar salida a la producción de la mayoría de proyectos productivos y, a su vez, muestra síntomas de estancamiento (Llaurant Barcelona, 2016; Martín et al., 2017). Como consecuencia de ello, hemos podido observar cómo la diversificación de redes de comercialización, incluyendo el fortalecimiento de canales de venta más largos (como venta a cadenas de supermercados “bio”,...) es otro de los objetivos prioritarios de las redes de productoras que se están tejiendo.

Esta es precisamente una de las líneas de trabajo prioritario desde los propios sindicatos agrarios. Tal y como describe Peix Massip, (2011), relatando, concretamente, la incidencia de la Unió de Pagesos sobre la cadena alimentaria, con iniciativas como “Catalunya, Terra Pagesa” o “Catalunyam!”, así como en la elaboración de diversas Iniciativas Legislativas que trabajan por la mejora de las rentas agrarias mediante la promoción de marcos legales para la asunción de precios más dignos en la venta de la producción.

Sin embargo, el papel central que han ejercido tradicionalmente los sindicatos agrarios en la articulación social y política del campo catalán (fomento del cooperativismo, fortalecimiento de la pagesia como sugeto político, cultivo de lazos de solidaridad campo-ciudad, lucha directa por el acceso a la tierra...) (Mayayo i Artal, 1995), ha ido disminuyendo a medida que se ha profundizado en el proceso de globalización del Sistema Agroalimentario.

En otras palabras, desde los años de la transición española, en los que la Unió de Pagesos trataría de rearticular el riquísimo y diverso movimiento asociativo y reivindicativo que había caracterizado al campo catalán hasta la llegada de la dictadura franquista, y hasta la actualidad (Mayayo i Artal, 1995; Bonal, 2000), los sindicatos agrarios han sufrido una deriva paulatina hacia su burocratización.

En este sentido, las estructuras sindicales se han consolidado como entidades orientadas a la prestación de servicios y, en un intento de dar respuesta a las nuevas necesidades de la mayoría de sus personas afiliadas (gestión de subvenciones de la PAC, agroseguro,...), han ido relegando a la propia acción sindical a un segundo plano. En este proceso, se produciría también una desafección creciente frente al modelo sindical, aspecto que ha sido reconocible durante las entrevistas realizadas para este estudio.

No obstante, los sindicatos agrarios continúan manteniendo un papel muy importante en las reivindicaciones agrarias. Y es que estas estructuras proporcionan espacios de confluencia, intercambio de conocimiento y de apoyo mutuo entre las propias productoras. Este aspecto es indispensable, tal y como recalcan Corro Humanes (2016) y Calvário (2017) para apoyar la consolidación de aquellos proyectos incipientes.

En este sentido, se ha identificado una tendencia similar a la descrita por Calvário (2017) en su estudio. Y, es que, las “prácticas desordenadas de ganarse la vida” (Loftus, 2013), es decir, esa precariedad socioeconómica y temporal en la que se desenvuelve

especialmente la pagesia agroecológica de nueva generación, suponen un importante factor limitante a su participación en construcciones colectivas que aborden problemáticas de tipo más estructural (como el acceso a la tierra, el envejecimiento poblacional, el trabajo para la soberanía alimentaria,...).

Con todo y con ello, las entrevistas realizadas muestran cómo, pese a la ya mencionada desafección frente al modelo sindical actual, existe una incipiente militancia dentro de las estructuras sindicales (específicamente en la Unió de Pagesos), especialmente por parte de aquella pagesia agroecológica de nueva generación (que, por ende, no cuenta con una vinculación tradicional a sindicatos agrarios).

Este hecho, tal y como se ha demostrado, puede ser fundamental para articular prácticas colaborativas entre la “nueva” y la “vieja” pagesia y dar respuesta a problemáticas comunes, así como facilitar la incorporación y fortalecer la resiliencia de nuevos proyectos productivos.

Cabe destacar, asimismo, que esta militancia mantiene una lógica de abajo a arriba, siendo principalmente activa a nivel local o comarcal y, más o menos, desvinculadas de las dinámicas del comité nacional del sindicato. Asimismo, mantienen una relación estrecha con movimientos organizativos más informales y espontáneos, tales como la Asamblea Pagesa. Así, estas experiencias incipientes pueden ser las semillas para inclusión de un enfoque agroecológico en las agendas de los sindicatos y fomentar, con ello, un salto de escala futuro en el movimiento agroecológico catalán desde la producción.

7.2. Líneas futuras de investigación

El presente trabajo ha tratado de ser una aproximación a la situación actual entre la pagesia agroecológica y el sindicalismo agrario catalanes. Fruto de las limitaciones derivadas de este carácter generalista, y sumado a las limitaciones con las que se ha contado para el estudio (tiempo, disponibilidad de los actores participantes,...), durante la investigación han salido distintos puntos que no han sido abordados. Por ello, se han enunciado algunas líneas para profundizar en futuras investigaciones:

- Realizar una IAP para tratar de fortalecer las incipientes iniciativas de productoras agroecológicas que tratan de trabajar desde los sindicatos agrarios. Entre otras cosas, estableciendo un feedback con las personas participantes en este proyecto y facilitando espacios de intercambio de opiniones para el fortalecimiento de estas líneas de trabajo.
- Analizar proyectos con otras orientaciones productivas. En el presente estudio se han abordado principalmente las percepciones de personas dedicadas a la horticultura intensiva, sin embargo, la realidad productiva catalana es mucho más diversa y sería necesario tener en cuenta estos otros puntos de vista para comprender mejor la situación del sindicalismo agrario.

- Estudiar el enfoque sindical desde otras organizaciones agrarias. Si bien la Unió de Pagesos es la organización agraria hegemónica en Catalunya, existen otras organizaciones que tienen cierta consolidación en el territorio. Entre ellas, podemos mencionar a JARC que, si bien bebe de una tradición “reformista” y muy vinculada a los grandes propietarios agrícolas catalanes, su adhesión a la COAG en los últimos años puede ser un incentivo para la materialización de iniciativas agroecológicas en el territorio catalán. Sin embargo, en este estudio no se han identificando avances en esta parte.
- Realización de estudios que aborden rigurosamente la perspectiva de género: durante el trascurso del estudio y de las entrevistas, se han hecho evidentes cuestiones como la masculinización del sector agrario, la desigualdad de oportunidades (acceso a la tierra,...), o en el propio reconocimiento de las mujeres pagesas como iguales por parte del resto del colectivo pagès.
- Abordar la cuestión de los derechos laborales en el mundo agrario. Si bien se ha descrito cómo las pagesas agroecológicas (así como el conjunto del colectivo pagès) viven en una situación de gran precariedad económica, no es menos cierto que los sindicatos y organizaciones profesionales agrarias ejercen de voz de la “patronal” en las negociaciones del Convenio del Campo. En este sentido, los derechos laborales dan otra vuelta de tuerca, a peor, para el creciente colectivo de trabajadoras del campo asalariadas. Con ello, parece esencial establecer criterios de calidad en el empleo agrario desde un enfoque agroecológico.

8. Conclusiones

El presente estudio ha tratado de analizar algunas de las claves para comprender las potencialidades y limitaciones que pueden existir en la relación entre los sindicatos agrarios y la pagesia agroecológica catalanes. Para ello, nos hemos apoyado en la percepción que tienen diversas productoras agroecológicas sobre los principales estreses (sociales, económicos, ambientales,...) que interfieren en la viabilidad de sus proyectos productivos, así como sobre el pragmatismo de articular sus reivindicaciones colectivas a través de los sindicatos agrarios existentes.

En este sentido, se ha podido constatar cómo muchos de los proyectos agroecológicos participantes se desenvuelven en una precariedad constante, que viene determinada por una coyuntura hostil. Así, la falta de garantías sobre uso futuro de la tierra que trabajan, el manejo poco eficiente en finca, la cooptación del mercado ecológico por grandes empresas de producción y distribución, o estancamiento de los canales cortos de comercialización agroecológica, son algunos de los aspectos principales que contribuyen en mayor medida a esta precarización.

Frente a este escenario, encontramos dos tipos de tendencias. Por un lado, muchas pagesas agroecológicas trabajan activamente para la creación de organizaciones y redes que se orientan principalmente a dar respuesta a estos estreses inmediatos:

asesoramiento técnico de las producciones (ADVs), redes de intercambio de productos (La Xarxeta,...), o articulaciones a distintos niveles para dar salida a las producciones (cooperativas de productoras y consumidoras,...). Por el otro lado, sin embargo, algunas productoras entrevistadas perciben cómo la mencionada precarización, más que servir para tejer alianzas colectivas, repercute en un incremento de la competencia entre el propio sector agroecológico para asegurar nichos de mercado compartidos.

En este contexto, el papel de los sindicatos agrarios puede ser esencial para cumplir una función clave que siempre han jugado: la construcción de colectividad y la articulación política de la pagesia catalana.

En este sentido, si bien encontramos cómo sindicatos como la Unió de Pagesos están trabajando activamente en iniciativas que pueden ser atractivas para el conjunto de la pagesia familiar, así como de aquellas productoras que se identifican como “agroecológicas” (defensa de la producción local,...); existe cierta desafección de los proyectos agroecológicos frente al modelo sindical actual. Ésta, se deriva principalmente de las reticencias por compartir espacios con una importante parte de la afiliación dedicada a la agricultura y ganadería convencionales (transgénicos, ganadería intensiva...), así como de la percepción de que estos sindicatos han dejado de lado la propia acción sindical para orientarse hacia la prestación de servicios (gestiones burocráticas,...).

Sin embargo, aunque aisladas y, en ocasiones, latentes, se pueden identificar iniciativas localizadas que trabajan precisamente para la creación de articulaciones políticas de los proyectos agroecológicos. Éstas, van desde la incidencia directa en cooperativas compartidas entre productoras y consumidoras (La Magrana Vallesana,...), pasando por redes informales de movilización entre productoras (Assemblea Pagesa,..) y con otros movimientos sociales (Som Lo Que Sembrem,...), y hasta la militancia dentro de las propias estructuras sindicales para volver a poner sobre la agenda sindical aspectos tan urgentes como el acceso a la tierra o la recampesinización de la sociedad.

Estas experiencias, por lo tanto, dibujan un hilo de esperanza para combatir el estancamiento actual que vive el movimiento agroecológico, tanto desde la producción como desde el consumo, e iniciar un eventual salto de escala desde el trabajo colectivo de la pagesia.

9. Bibliografía

Ajuntament de Barcelona (2012) *El sector agroalimentario en Barcelomna*. Barcelona. Available at: <http://barcelonacatalonia.cat/b/wp-content/uploads/2012/12/esp-alimentaria-26-03.pdf>.

Asociación de Estudios Cooperativos (1970) *Legislación Cooperativa Española, Estudios Coooperativos*. Madrid. Available at: <http://pendientedemigracion.ucm.es/info/revesco/Digital/ImagenRevesco/22.impreso.pdf>.

Assemblea Pagesa (2002) *Assemblea Pagesa. Qui som?* Available at: <https://assembleapagesa.wordpress.com/qui-som/>.

Bonal, R. (2000) 'Vint-i-cinc anys de la Unió de Pagesos', *Revista Catalana de Sociologia*, 12(2000), pp. 245–266.

Calle Collado, Á., Cuellar Padilla, M. and Vara Sánchez, I. (2013) 'La transición social agroecológica', *Procesos hacia la soberanía alimentaria. Perspectivas prácticas y teóricas desde la Agroecología Política.*, (Ploeg 2010), pp. 81–99.

Calle Collado, Á., Soler Montiel, M. and Rivera Ferré, M. (2010) 'Soberanía alimentaria y Agroecología Emergente: la democracia alimentaria', *Aproximaciones a la Democracia Radical*, pp. 213–238.

Calle Collado, Á., Soler Montiel, M. and Vara Sánchez, I. (2009) 'La desafección al sistema agroalimentario: ciudadanía y redes sociales', in *I Congreso Español de Sociología de la Alimentación*. Gijón, pp. 1–23.

Calvário, R. (2017) 'Food sovereignty and new peasantries: on re-peasantization and counter-hegemonic contestations in the Basque territory', *The Journal of Peasant Studies*. Taylor & Francis, 44(2), pp. 402–420. doi: 10.1080/03066150.2016.1259219.

CCPAE (2016) 'Estadístiques de la producció agrària ecològica a Catalunya'. Barcelona: Consell Català de la Producció Agrària Ecològica (CCPAE), p. 35. Available at: http://www.ccpae.org/index.php?option=com_content&task=view&id=400&Itemid=232&lang=ca_ES.

Collado, Á. C. and Gallar, D. (2010) 'Agroecología Política: transición social y campesinado', *VII Congreso Latinoamericano de Sociología Rural LASRU*, p. 23.

Correro Humanes, A. (2016) *Echar raíces . Claves para la perdurabilidad de proyectos agroecológicos colectivos*. Universidad Internacional de Andalucía.

Cortes, J. M. (2001) 'La Unió de Pagesos sofre la crisi més grave de su historia', *El País*, 8 June. Available at: https://elpais.com/diario/2001/06/08/catalunya/991962452_850215.html.

DARP (2016a) *Dades bàsiques de l'agroalimentació a Catalunya*. Barcelona. Available at: http://agricultura.gencat.cat/ca/departament/dar_estadistiques_observatoris/dar_publicacions_estadistica_dar/dar_dades_basiques_agricultura_ramaderia_pesca_catalun

ya/.

DARP (2016b) *Eleccions agràries. Resultats electorals comparats (1994-2016)*. Barcelona. Available at: <http://agricultura.gencat.cat/ca/departament/eleccions-agraries/resultats-comparats/>.

DARP (2017) 'Estadístiques de la estructura i producció agrícola'. Barcelona: Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació (DARP). Available at: http://agricultura.gencat.cat/ca/departament/dar_estadistiques_observatoris/dar_mapa_web_dades_estadistiques/.

Duch, G. and Soler, C. (2015) 'Porcs, pagesia catalana i sobirania alimentària', *El Crític. Periodisme d'investigació*, 25 November. Available at: <http://www.elcritic.cat/actualitat/porcs-pagesia-catalana-i-sobirania-alimentaria-6877>.

FCCUC (2010) *Els grups i les cooperatives de consum ecològic a Catalunya. Diagnòstic de la situació i promoció del cooperativisme*. Barcelona. Available at: http://xarxanet.org/sites/default/files/Diagnosi_grups_de_consum_Catalunya.pdf.

Fundació Món Rural (2009) *Atles de la nova ruralitat*. Barcelona. Available at: <http://www.fmr.cat/atles/materials/atlesruralitat.pdf>.

Gavaldà, A. (2016) *La col·lectivització agrària a l'Alt Camp (1936-1939). A la recerca d'una millora socioeconòmica*. 1 edició. Edited by Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili. Tarragona: Publicacions URV. Available at: <http://llibres.urv.cat/index.php/purv/catalog/download/207/243/473-1?inline=1>.

Gómez Sal, A. (2013) *Sostenibilidad ecológica y dimensiones evaluativas en la agricultura*. SEAE. Cuaderno técnico.

González Hidalgo, M., Copena Rodríguez, D., Delgado Cabeza, M., Pérez Neira, D., Simón Fernández, X. and Soler Montiel, M. (2012) *Alimentos kilométricos. Las emisiones de CO2 por la importación de alimentos al Estado español*. Madrid.

Guzman, G. and Morales, J. (2012) 'Agroecología y agricultura ecológica. Aportes y sinergias para incrementar la sustentabilidad agraria.', *Agroecología*, 6, pp. 55–62. Available at: <http://revistas.um.es/agroecologia/article/view/160671/140541>.

I Congreso Internacional de ESS (2014) 'Carta per una Sobirania Alimentària des dels nostres municipis. Per tal ue des de les revoltes germinin transicions.', in *I Congrés Internacional d'Economía Social i Solidària*. Zaragoza.

IACSI (2017) *Història de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI)*. Available at: <http://www.institutagricola.org/content/63-historia>.

Ibàñez, J. and Burriel, J. A. B. (2010) *Ocupació del sòl a Catalunya: 3a edició del Mapa de Cobertes (MCSC-3)*. Barcelona. Available at: http://www.creaf.uab.es/mcsc/resu_res/CaracteristiquesResultatsMCSC3.pdf.

Idescat (2009) 'Els canvis en les explotacions agràries catalanes (1999-2007)', *Dossiers Idescat. Informació estadística oficial*. Barcelona. Available at: <http://www.idescat.cat/cat/idescat/publicacions/cataleg/pdfdocs/dossier02.pdf>.

Idescat (2015) *Estadístiques agràries*. Available at: <http://www.idescat.cat/economia/inec?tc=3&id=dd02>.

Infante, J., Aguilera, E., González de Molina, M., Infante Amate, J. and Molina, M. G. De (2014) 'La gran transformacion del sector agroalimentario español. Un análisis desde la perspectiva energetica (1960-2010)', *Documentos de trabajo de la Sociedad Española de Historia Agraria*, 1403, p. 61.

Llaurant Barcelona (2016) *Mesures per construir Sobirania Alimentària a Barcelona. Recull de propostes per al desenvolupament de polítiques municipals*. Barcelona. Available at: <http://llaurantbarcelona.info/mesures-per-construir-sobirania-alimentaria-a-barcelona/>.

Loftus, A. (2013) 'Gramsci, nature, and the philosophy of Praxis', in Ekers, M., Hart, G., Kipfer, S., and Loftus, A. (eds) *Gramsci: space, nature, politics*. Oxford: John Wiley & Sons, pp. 178–196.

López-i-Gelats, F., Milán, M. J. and Bartolomé, J. (2011) 'Is farming enough in mountain areas? Farm diversification in the Pyrenees', *Land Use Policy*, 28(4), pp. 783–791. doi: 10.1016/j.landusepol.2011.01.005.

López, D., Bermejo, I. and Oteros, E. (2013) *Bienvenida , Miss PAC. Manual para analizar los fondos de desarrollo rural de la UE (2014-2020)*. Edited by Ecologistas en Acción. Madrid. Available at: https://associaciosalutiagroecologia.files.wordpress.com/2013/12/cuaderno_-miss_pac.pdf.

López, F., Tàbara, J. D., Plaixats, J., Milán, M. J., Piedrafita, J. and Bartolomé, J. (2007) 'Importància de la ramaderia extensiva de muntanya en la conservació de la biodiversitat: Avaluació Ambiental Integrada de la ramaderia a l'entorn del Parc Natural de l'Alt Pirineu (Pallars Sobirà).', *Ramaderia per a la Conservació & Conservació per a la Ramaderia*.

Martín, A., Homs, P. and Flores-Pons, G. (2017) *El canvi d'escala: un revulsiu per a la sostenibilitat del cooperativisme agroecològic?* Santa Coloma de Queralt.

Mayayo i Artal, A. (1985) 'El naixement del moviment cooperatiu a la Conca de barberà', *Estudis d'Història Agrària*, (5), pp. 133–155.

Mayayo i Artal, A. (1989) *La destrucció del món rural català 1880-1980: de pagesos a obrers i ciutadans*. Universitat de Barcelona.

Mayayo i Artal, A. (1995) *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya, 1893-1994*. 2012th edn. Edited by Afers. Barcelona: Afers. doi: 978-84-86574-25-3.

Ministerio de Trabajo y Seguridad Social (1986) *El Socialismo Español y la cuestión Agraria (1890-1936)*. Madrid.

Montagut, X. and Vivas, E. (2007) *Supermercados, no gracias. Grandes cadenas de distribución: impactos y alternativas*. Edited by Icària Editorial. Barcelona: Icària Editorial.

Moyano Estrada, E. (2012) 'Sindicalismo, democracia y agricultura familiar', *UPA. Veinticinco años de sindicalismo agrario progresista*, pp. 211–231. Available at: http://www.upa.es/upa_25aniversario/pag_210-232_eduardomoyano.pdf.

Naredo, J. M. (2009) 'Economía y poder. Megaproyectos, recalificaciones y contratas.',

Economía, poder y megaproyectos, pp. 13–52. Available at: <http://www.elrincondenaredo.org/Biblio-EYN-2009-001.pdf>.

Navarro, E. (2014) 'Labrar democracia y sembrar sindicalismo. Breve historia del sindicalismo agrario.', *Revista Soberanía Alimentaria, Biodiversidad y Culturas*, pp. 6–10.

ODG, *Revista Soberanía Alimentaria Biodiversidad y culturas* and GRAIN (2015) *La ruta del tomàquet*. Available at: <https://vimeo.com/136482422>.

Pablo, U. and Sociedad, E. (2016) 'La transición a agricultura ecológica en la Unión Europea Mayor) Interacción entre las diferentes escalas', pp. 1–13.

Peix Massip, A. (1999) *El camí cap a la llibertat sindical del camp (1974-1999)*. Lleida: Pagès Editors.

Peix Massip, A. (2011) 'Els canvis en la cadena agroalimentària i la resposta de l'associacionisme agrari', in. Lleida: Universitat de Lleida. Available at: <http://www.geosoc.udl.cat/congressos/felipdomenech/2014/Peix.pdf>.

Petersen, P. (2016) 'Avances y límites de una Política de Agroecología: reflexiones a partir de Brasil'.

Planas i Maresma, J. (2003) *Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: Els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX*. Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

Ploeg, J. D. van der (2010) *Nuevos campesinos. Campesinos e imperios alimentarios*. Edited by Icària. Barcelona: Icària. doi: B-3.582-2010.

Pomar, A. and Tendero, G. (2015) *Ja volem el pa sencer. Respostes a la pobresa alimentària en clau de Sobirania Alimentària*. Barcelona. Available at: http://xarxaconsum.net/mm/file/Ja_volem_el_pa_sencer.pdf.

Pomares, E. (2017) 'La representativitat agrària enfronta agrament UP i JARC', *El Punt Avui*. Available at: <http://www.elpuntavui.cat/economia/article/18-economia/1272958-la-representativitat-agraria-enfronta-agrament-up-i-jarc.html>.

Pomés Vives, J. (1998) *Sindicalisme pagès i republicanisme popular a Catalunya (1918-1930). La Unió de Rabassaires : entre el radicalisme obrerista i la via cooperativista*. Universitat Autònoma de Barcelona.

Puig Puigcerver, R. (2001) *A cavall de la utopia*. Edited by Cossetània Edicions. Valls.

Puig Vallverdú, G. (2014) 'La democratització al camp. la formació i les primeres accions de la Unió de Pagesos en la construcció de la democràcia a la Catalunya rural', in *Congrés Internacional Sobre Transicions en El Món Contemporani*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, pp. 1–15.

Revista Soberanía Alimentaria, Biodiversidad Y Culturas (2014) 'Sindicalismo: Nuevas preguntas y nuevas respuestas. El punto de vista de la gente joven.', pp. 51–54.

Roigé Ventura, X., Contreras, J., Cots, P., Font, J., Gómez, M. P., Parès, P. M., Peret, M., Ros, I. and Such, X. (1975) *La ganadería en el Pirineo catalán, Cuadernos de la Transhumancia*. Available at: http://www.mapama.gob.es/es/desarrollo-rural/temas/politica-forestal/13_pirineo_catalan_02_01_tcm7-46122.pdf.

- Romero, C. (1981) 'De la Ley de Cooperativas de 1942 al Reglamento Sociedades Cooperativas de 1978: un análisis crítico', *Agricultura y Sociedad*, 18, pp. 33–63. Available at: http://helvia.uco.es/xmlui/bitstream/handle/10396/5638/a018_02.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Rubio, M. J. and Varas, J. (1997) 'Análisis de la realidad en la intervención social. Métodos y técnicas de investigación.' Madrid: CCS.
- Sevilla Guzmán, E. (1998) 'La agroecología como estrategia metodológica de transformación social'. Córdoba, pp. 1–7.
- Sevilla Guzmán, E. and Martínez-Alier, J. (2006) 'New Rural Social Movements and Agroecology', *The Handbook of Rural Studies*, pp. 468–479. doi: <http://dx.doi.org/10.4135/9781848608016>.
- Soler, C. (2013) 'Mercats municipals: una eina de potenciació del camp?' Barcelona: Revista Soberanía Alimentaria, Biodiversidad y Culturas. Available at: https://ddd.uab.cat/pub/estudis/2013/174201/mermunein_a2013.pdf.
- Soler, C. and Fernández, F. (2015) *Estructura de la propiedad de la tierra en España. Concentración y acaparamiento*.
- Soler, M. and Calle Collado, Á. (2010) 'Rearticulando desde la alimentación : canales cortos de comercialización en Andalucía', *Patrimonio cultural en la nueva ruralidad andaluza. PH CUADERNOS*, pp. 259–283. doi: 10.1590/S0864-34662008000300001.
- Turrado Fernández, J. A. (2012) 'El sindicalismo agrario desde sus orígenes a nuestros días. Años 1906-2012'. León: ASAJA León, pp. 1–15.

Anexos

Anexo I: Guiones de entrevista

➤ Guión de entrevista a proyectos agroecológicos:

- ¿Cuáles fueron los inicios de este proyecto productivo? ¿por qué agroecología?
- ¿Cuáles han sido los logros y amenazas para la viabilidad del proyecto?
- ¿Qué estrategias o redes habéis tejido para hacer frente a esas amenazas?
- ¿Cómo valoras la situación actual del movimiento agroecológico catalán?
- ¿Qué papel juega el sindicalismo agrario en esta coyuntura?
- ¿Qué ha motivado (o no) vuestra afiliación sindical? ¿se han cumplido las expectativas?
- Os sentís parte del sindicato? Cuáles son las herramientas del sindicato para asegurar la participación de las productoras en la toma de decisiones y así responder a las necesidades reales del movimiento agroecológico?
- ¿Qué líneas de lucha u organización (sindicales o no) consideras prioritarias? ¿A qué escalas conviene organizarse y con qué visiones de futuro?
- ¿Qué expectativas de futuro tenéis para vuestro proyecto?

➤ **Guión de entrevista a representantes sindicales:**

- ¿Cómo fueron sus inicios en la producción ecológica? ¿Cuáles fueron las motivaciones para ello?
- ¿Cuáles han sido los retos principales a los que has tenido que hacer frente?
- ¿Cómo valoras la situación actual de la producción ecológica?
- ¿Por qué decidiste vincularte a un sindicato agrario?
- ¿Qué estrategias se llevan a cabo desde el sindicato? ¿Cuáles son las principales luchas?
- ¿De qué manera el sindicato garantiza la participación de las personas afiliadas? ¿De qué herramientas y mecanismos dispone para ello?
- ¿Cuáles consideras que son los retos principales para la pagesia ecológica en el futuro? ¿Qué papel desempeñará el sindicalismo agrario con todo ello?

Anexo II: Transcripciones de las entrevistas

➤ Entrevista SA01

- **P:** Com t'havia comentat per telèfon, estic fent aquestes entrevistes com a part del TFM del Màster en Agroecologia. Per aquest motiu, estic entrevistant a pagesos.... i m'agradaria conèixer els punts de vista des dels sindicats agraris. Primer de tot, m'agradaria saber com vas començar a l'agricultura i ramaderia ecològica?
- **R:** Nosaltres a casa nostra ens vam certificar, ja no sé quants anys fa.....però, deu n'hi dó, molts. El meu fill se'n va anar a Mèxic per un.. presumpte intercanvi universitari i va passar que no tenia cap interès a l'explotació a tenir ganes d'engegar alguns projectes a casa nostra. I abans de que tornés vam tenir dues coses clares: 1) que, òbviament, havíem d'agafar la via ecològica. Si no ell no podia engegar cap projecte I 2) que havia de fer una formació que a casa no li podíem donar. O sigui, quan tornés havia de fer una formació nova que li dongués unes bases. Que no té res a veure amb el tema ecològic, però clar, la va fer a Manresa, que en aquell moment era la única que oferia un programa complet amb formació en agricultura ecològica.... i així va començar. D'això ja en fa uns quants anys.... No ens va costar filosòficament el canvi, perquè ja no fèiem... feiem el mínim mínim en convencional i vam patir en alguns alguns temes haver d'aprendre. De fet, quan et passes a ecològic ja passa això, que has de tornar a aprendre. Perquè si no pots fotre una sulfatada per solucionar no sé quin problema, doncs tens que aprendre i això és un procés, no? Ja passa això.
- **P:** i a la Unió de Pagesos (UP), com veu entrar, al sindicat?
- **R:** Nosaltres com vam entrar al sindicat? Bueno, de tota la vida. La meva dona en va ser fundadora.... osigui que... jo em vaig afegir més tard perquè venia d'un altre món... etcétera, etcétera, no?... i llavors a la que ens vam certificar jo ja vaig ser responsable a la meva Comarca i després a ser responsable a la Permanent. De fet això són uns processos que s'expliquen en uns minuts, però són processos d'uns quants anys, no?
- **P:** Ah si.... i com a agricultor ecològic, quins diries que han estat els principals reptes que has tingut per tirar endavant amb l'explotació?
- **R:** Bueno....mmmmmm....els reptes... osigui, per començar no va ser problema. O sigui: trobar llavor, trobar llavor ecològica, encara ara és complicat. No n'hi ha. La burocràcia, tot i que és necessària però...complica molt la vida. Però això ja depèn, és personal...si la taula està així (buida), un n'està molt més content que si en comença a haver papers, no? i.... en el tema real i pràctic, aprendre a controlar l'herba sense utilitzar res més que mitjans físics, eh? No n'hem tingut....mmmm.... problemes greus amb temes de plagues, eh...plagues no... per tant, això, pues mira.... inclús amb horta ho hem pogut controlar amb tractaments molt bàsics fets

per nosaltres. O sigui que mira, eh... vol dir que no és tan important... és molt més important aprendre a treure bons rendiments utilitzant molt poques coses. Això és molt complicat. I controlar l'herba també és molt complicat. Així que això...

- **P:** I per donar sortida als productes?
- **R:** Sortida als productes, eeh....ja formava part del projecte. O sigui, jo ja portava boví de carn, poquet, eh. O sigui, ja en tenia i en comercialitzava en directe, a particulars. Vull dir, això no em va representar cap tipus de canvi. Per altres productes, en cereal... ha estat una mica un mix entre els projectes del meu fill, que necessitant farines de blats ecològics... i vendre a farinera. Que gastí ecològic. Una mica....o el pinsaire ecològic, certificat (blat, ordi,), també. No és molt diferent a com feia abans. L'únic que abans quan feia en convencional comprava a la cooperativa de la comarca i ara no ens serveix perquè no treballa en ecològic i per tant he hagut de buscar una mica més lluny. I la mateixa cooperativa a la que li compro pinsos pels meus vedells, doncs si tinc gra per vendre-li doncs també me'l compra i vaig buscar algun client que...fessin farina i.... entre el que gastem nosaltres i el que volques...així. A nivell de cereal. A nivell d'horta, va sobretot per venda directa. Tenim botiga. I alguna cosa que sigui més d'intercanvi. No d'intercanvi de productes, sinó intercanvi econòmic, no? En venem i en comprem a una sèrie de productors ecològics de coses que nosaltres no en fem. Eh. Però tot amb la idea d'acabar venent a mercats i botigues, que és el que tenim. Ocasionalment hem acabat tenint algun tracte, però no de forma regular, amb Hortec. Eh, a nivell de... com a botiga li comprem alguns productes i així.
- **P:** Hortec és la cooperativa aquesta que es troba a Mercabarna, no?
- **R:** Sí, efectivament.
- **P:** I en aquesta realitat quotidiana que has descrit, quin encaix té la UP? És una eina útil?
- **R:** Bueno, la UP és la única organització que té i utilitza la seva capacitat, la té i molt bona, i la utilitza per defensar els interessos dels pagesos. Més enllà de les normatives, no? Quan hi ha situacions d'abús... una part de la feina que fem, per exemple per la campanya que hi va haver, amb èxit, per eliminar tots els productes que eren per trinxar els rius amb productes que eren convencionals i tal, és una cosa que vam liderar....fem, molt sovint, a Casa Ametller o a Veritas, se'ls ha denunciat moltes vegades per publicitat enganyosa i.... en fi, com o fem també amb el convencional, ho fem amb ecològic. Amb això estem al dia. Tenim una gran capacitat d'influir en l'administració perquè sempre que anem a parlar amb d'administració anem amb arguments tècnics contrastables, sovint més bons que els seus. Després els acceptaran o no, perquè l'administració és una cosa molt rara, eh? Però tenim molt bona capacitat tècnica i després també molta capacitat d'influir en el CCPAE. De fet, el CCPAE, malgrat el que l'administració intenta convertir-lo en una espècie de burocràcia més, controlada per ella; el CCPAE depèn d'un consell. Que és un consell electe. I nosaltres hem guanyat les eleccions per

majoria absoluta sempre, d'ençà que es va crear. I tenim molt a veure amb la forma de treballar del CCPAE. Ara, potser avui en dia estaríem amb temes de...però s'ha d'esperar a que hi tornin a haver eleccions... però amb temes de com aconseguim reduir una mica la burocràcia i podem potenciar aspectes més d'analítiques i coses d'aquestes, no? Però diguem que primer hi ha d'haver eleccions i després hi ha d'haver, diguem-ne, un debat nostre, i de fora de nosaltres, però que està en el sector: cap a on vols anar.... sempre, el CCPAE és la certificadora, que de fet és la millor d'Espanya, reconeguda a nivell mundial. De fet és la única certificadora espanyola que pot exportar directament amb el seu segell als EEUU. Les demés no. Les demés tenen una doble certificació, avalada per Europa. I això ve perquè, desgraciadament, les certificadores privades, sobretot del sud, eh, són, eh... bueno, ja ens entenem, no? Osigui, tens una certificadora bona. A la pràctica, no deixes de tenir una certificació que es basa molt en el paper. I que els papers quadren. I els papers quadren i a vegades dius, bueno, a vegades els papers ho aguanten molt tot, eh? En canvi darrere hi ha poca analítica. Per què hi ha poca analítica? Perquè és cara. I el pressupost del CCPAE el paguem íntegrament, hasta el últim centim d'euro, els pagesos que certifiquem... pagesos, obradors i...les botigues que estiguin certificades, que són poques. Llavors clar, eh, els canvis tampoc poden ser ràpids perquè si t'equivoques i perds qualitat de certificació, doncs les conseqüències poden ser molt importants. Per lo tant, estem amb aquest tema. Creiem que hi ha certa necessitat de reformar algunes coses, falta definir amb cura quines. Però serem nosaltres els que liderarem això. Som els únics que tenim capacitat tècnica per fer-ho. Està així.

- **P:** I dins de la UP, com veus la convivència entre productors ecològics i convencionals? Al final és un sindicat unitari a Catalunya i entenc que hi pot haver interessos diferents?

- **R:** Mira....emmmm....això s'ha de tenir en compte dels dos cantons. Quan estàs a la meua posició has de ser molt conscient d'aquesta diversitat i, òbviament, és diversitat d'interessos. Eh, i a veure com treballes això: d'una banda tens un responsable d'herbacis i que conrea panís transgènic i un volum molt important d'afiliats de la Unió que estan en convencional, allà a Lleida que fan panís transgènic.... i de l'altre cantó tens un sector ecològic que, per principi, és diametralment oposat. No hi ha massa conflicte, excepte en aquest punt concret... Quan ho mires com a organització, evidentment has d'intentar que tothom tingui el seu espai per viure i evitar els conflictes, perquè els conflictes no porten mai enlloc. No pot haver guanyadors i perdedors. Internament té més capacitat un sector d'herbacis que treballen en convencional, a dintre de la Unió, perquè té més afiliats que són convencionals, diguem-ne. Però externament, tens un mercat que l'únic que creix, realment, de forma exponencial, és el consumidor ecològic. Per lo tant, no ens podem barallar entre nosaltres, hem de poder buscar espais en els que ens respectem, internament, a nivell de discussió i...i això és molt complicat perquè requeriries complicitats que l'administració només les té de boquilla, però no actua, a nivell de... normatives... o de....sí, normatives. Que no tenen per què ser de "prohibició de", per afavorir, sinó, més aviat de "potenciació de" determinades coses. Encara hi som a temps en alguns aspectes. Tu no pots plantejar, a la Plana

de Lleida, on se fan 30.000ha de panís transgènic, que jo vull fer un panís ecològic i que els altres ho modifiquin tot perquè jo ho pugui fer sense tenir problemes. Bueno, no sé, alguna administració més tipus francesa alomillor haurien prohibit, o no haurien deixat aquest creixement, no? No sé, no sé...però a la pràctica i a la realitat és que allò no ho pots fer. Però, tens un Canal Segarra-Garrigues per desenvolupar, amb una zona adequada, es podria potenciar fiscalment.... per què? Perquè el panís ecològic val uns diners que compensarien desenvolupar el regadiu... en fi, amb una mica d'imaginació i amb relativament pocs diners l'administració podria fer coses. Però que jo tingui les idees, no vol dir que l'administració estigui disposada. Per lo tant, jo com a organització....mmm... tinc la obligació d'evitar un enfrontament obert que afectaria a tothom, però sobretot a nosaltres com a organització. El productor ecològic és un handicap per a nosaltres com a organització. Perquè clar, ens veu com una gent que no acaba de tenir l'aigua clara. Però clar, la realitat del país és la que és, i.....tu individualment tires pel camí que creies oportú, però com a col·lectiu no pots tenir....obviar-la. La realitat és la que és i no la pots obviar com a col·lectiu. Ja es lo que hay. Eh. És a dir, teòricament som lliures de transgènics, partidaris, eh, com a organització, però a la pràctica hi hem de conviure. I llavors la solució està en... buscar i trobar sortides, necessites una complicitat administrativa que està molt lluny de passar. Jo crec que, mica en mica, és un tema que hem d'anar...no sé si imponent, eh, perquè això és molt ambigu... però bueno, per la via del mercat. Del consumidor. O sigui, realment l'únic que fa respecte al polític és.... bueno, són dos coses: una, la capacitat econòmica. Els calers. Això ja ho sabem tots. I, l'altra, el vot. Però encara hi ha mooolt poca gent que determini el seu vot en funció d'un tema tan concret com el fet de prohibir o no els transgènics... m'entens? Doncs aquests que vénen aquí montando el pollo, després voten a qui no ha fotut res per evitar-ho.... o sigui, em fots el pollo a mi, em demanes que jo em suïcidi, però tu què fas? Eh....sempre... La Unió de Pagesos, mira; Catalunya és, probablement el país més diversificat, a nivell agrari, eh, del món. Té una orografia, una climatologia i una microclimatologia, que fa que hi hagi, pràcticament, de tot. En tots els modos, totes les circumstàncies, tot... i la Unió és un reflex de lo que hi ha. Proporcionalment tenim més afiliats que els que puguin tenir CCOO en el seu àmbit... i, clar, som de tot Catalunya i, per tant, representem tot tipus de situacions particulars i, per lo tant, està.....ple de contradiccions. Com hem pogut ser una organització amb capacitat tècnica, que ha influït en tot...que avui en dia és pràcticament impossible que l'administració pública hagi de fer una normativa nova sense que tingui, com a mínim, que discutir-se amb nosaltres. M'entens? Ni aquí...ni casi a Madrid. Eh. Vull dir, amb aquestes contradiccions i és perquè les sabem portar sense matar-nos els uns als altres. Entenem que aquesta diversitat hi és i que és una dificultat però també és una riquesa. I en ecològic es lo mateix: entre un productor ecològic del Maresme, o dels Vallesos, o del Baix Llobregat i....un de Osona, hi ha diferències enormes. És clar. És que són agricultures diferents, ramaderies diferents, circumstàncies completament diferents. Però ens hem d'entendre. Si volem tirar endavant un projecte comú que és una certificació,.....jo sóc anti-fanàtic de la filosofia, eh,....però un respecte per les bases de la seva filosofia i seriositat hi ha de ser-hi,si no de seguida ens convertim ràpidament en un tio que busca un mercat. Home, sí, ja hi està bé que hi hagi un

mercat ecològic que potenciï aquests aspectes, però hi ha d'haver un respecte filosòfic de concepte a darrere, eh? Per lo tant, hi jugues una mica amb com vas compaginant aquestes coses.

- **P:** Sí, és una complexitat molt interessant....
- **R:** És complexe, és complexe....però bueno, aquí estem. I, de moment....
- **P:** I tant..... i et volia preguntar: abans feies referència a que una de les maneres de que t'escoltin els polítics és amb el vot. I malauradament la pagesia està en retrocés...no? Vull dir, cada cop es tanquen més explotacions,etc. Llavors, s'articula d'alguna manera...és a dir, la ciutat sempre ha mirat d'esquenes al camp, no? S'articula d'alguna manera la relació amb els consumidors, amb la ciutat? Com es pot revertir aquesta dinàmica?
- **R:** Nosaltres tenim diferents associacions de consumidors, eh? Bàsicament tenim relacions amb associacions de consumidors...de fet, estan representades al consell del CCPAE les que nosaltres apoiem. N'hi ha d'altres que criden molt, però....no. Mira...al final n'has de treballar amb gent seria. I la gent seria no és la que criden de destruir el món. La gent seria és la que diu: vale, molt bé; nosaltres estem aquí, vosaltres esteu aquí i ara a veure què podem fer per treballar. Eh? I això també passa a nivell d'associacions i de consumidors i de coses d'aquestes. És lo mateix. Els serios que són els que treballen per fer accions de consumidors potents, capaces de tenir criteri...que vol dir, capaces d'influir, eh... no surten als diaris a cridar. En canvi, aquesta gent de....del tipus de Som lo que Sembrem i coses així,eh, són tres, són molt cridaners però al darrere no hi ha res. No hi ha res més que intentar...fotre maranya, per exemple aquí, no? Amb el twitter i aquestes històries... però a darrere no hi ha propostes sèries...A mi no em serveix que jo...què en faré, eh? Per exemple, comencem a cridar "s'ha de prohibir els transgènics!", però jo a la meva organització tinc 300 ecològics i 3000 convencionals, dels quals 1500 gasten transgènic. L'Administració no solament no ha prohibit l'ús de transgènic, sinó que l'ha potenciat. Passa per què? Perquè és un tema econòmic, que s'ha mogut per la banda econòmica....mmm... quan hi va haver la famosa ILP...eem...
- **P:** Sí, aquella contra els transgènics, no?
- **R:** Sí, la de contra els transgènics. No va passar de Comissió. És clar que la organitzaven aquests, eh? Aquests, de...mmm...
- **P:** De Som lo Que Sembrem, no?
- **R:** Sí, exacte. Si l'haguéssim fet nosaltres, hauria anat al Parlament. Al Ple. Cridar no serveix de res. Has de negociar. Has de parlar. Amb tothom, eh?...Tu creus que nosaltres defensem una normativa o una esmena, amb un pressupost o lo que sigui, parlant només amb els de En Comú Podem? Ho fem amb els de Podem, amb els de En Comú, amb els de Catalunya Sí Que es Pot, amb els de Esquerra, amb els

de Ciutadans, amb el PP, amb tots. Parlem amb tots cada vegada. Que s'ha tornat molt complicat, eh? Perquè dels temps que hi havia 3 partits a ara...ara n'hi ha 10, o 12...però n'has de parlar amb tots. I fas entendre el que tu estàs explicant, i el per què, i què demanes i així es tiren moltes coses endavant. De fet en tires més coses endavant, en aquests sentit, quan es posen molt dures en el Parlament, ara, que no pas amb el Departament (DARP). Que és monolític. I igual de poc entenedor.... I amb associacions de consumidors doncs funcionem pràcticament igual. Mantenim contacte amb varies. El mantenim i el potenciem. Però ha de ser gent una mica seria. Clar, vull dir,...el tio que fa nosequé no és el meu enemic, és un company que té una altra opció econòmica. I ja prou que no ens guanyem la vida, imagina't tu que a sobre ens barallem, perquè sí.En quant al tema de....mira, el moviment de productors ecològics, ara estan arribant ja a producció ecològica...com sempre hi ha hagut molta gent en els últims anys, molta gent que arriba des de...des del món urbà i es decanta per un tipus de vida diferent, la majoria fracassarà, igual que han fracassat els anteriors. Però no tots, eh. Tens exemples de gent...emm... no més capacitada tècnicament sinó més amoblada, de que no són flors i violes...i de saber el que és preparar un projecte serio i estar disposat a treballar-lo....per lo tant hi ha gent que té èxit i aconsegueix assentar-se. I estan arribant bastants joves que...arriben des del món ja professional agrari, com a una alternativa en la que es barreja la filosofia i l'economia, no? Com a una opció de futur més clara que la convencional, sobretot en explotacions petites i mitjanes, eh? Es creen uns mercats en els que està més ben remunerat per la feina i tal...i tens que jugar amb les dues coses, perquè quan tu vas a discutir una interpretació d'una normativa amb el CCPAE o amb el DARP, doncs estàs afectant a tots dos. A tots els col·lectius. A nosaltres ens costa bastant entrar com a organització a aquesta gent que ve des del món alternatiu, perquè fan una mica....com ells són tan alternatius, automàticament tot el que no és alternatiu, és sistema. I clar, això ho fa difícil....però no tant a la gent que ve des del món professional en quant a que entenguin que si els hi preocupa el seu futur, s'hi han d'implicar. No hi ha "casa teva", que també, sinó com a col·lectiu. I que només hi ha una organització que s'ho curri: que som nosaltres. Perquè els altres, les sopes de lletres.... estan molt lluny de treballar de veritat i la Federació de Cooperatives, pues, mira, en tenim molt bona relació perquè el representant....bueno, com sempre moltes vegades això depèn de les persones...en aquest cas el representant de la Federació de Cooperatives és el gerent de la Cooperativa de Salelles i hi tenim mooolt bona relació. Molt bona. Perquè en tenim molts interessos comuns. I per lo tant treballem plegats. Amb altres sectors, aquí i a dalt no s'entenen, eh? Però en aquest, ens hi entenem molt bé. Perquè jo entenc molt bé quan em diu que determinada normativa,...que podia ser interessant fa 20 anys, doncs que....en una sola línia feies dels dos tipus i no sé què....doncs que,ara, els que tenen dos línies els hi és perjudicial, a part de posar en dubte si els controls són adequats per si hi han problemes de contaminació. Jo ho entenc. Perquè clar, el tio s'ho ha currat en època de vaques flaques per tenia que portar 500kg a 300km per servir a un client...i, ara, que surt un client de 15.000kg al mes, la finca del costat amb una sola línia, serveixi. Dius, clar, doncs bueno....o quan diu que té problemes per subministrar-se panís ecològic, per exemple, o soja,...que ve de les quimbambes, que no sé què, que no sé quantos,....que es queixava de que aquest any hi ha hagut

una espècie de moviment especulatiu que ha fet que França comprés molt gra ecològic aquí, i que ara li fa patir si tindrem subministres de gra nacional quan s'acabin les existències que tenen, no? O ho haurèm d'anar a buscar no se sap a on....clar, per nosaltres són molt preocupants aquestes coses. Llavors això vol dir com potenciem que es pugui fer panís ecològic aquí a Catalunya...que tenim la mateixa idea exacta...etc. Molta part de la meua feina és aquesta.

- **P:** I ara que feies menció a la relació amb la Federació de Cooperatives, quines aliances....

- **R:** Entendre'm amb la gent, entendre'm amb els consumidors, evitar guerres internes, explicar les coses bé aquí dintre....em...fer entendre que aquesta postura, que és la meua, de no vull barallar-me amb els que fan panís transgènic a la plana de Lleida, però jo he de potenciar que l'Administració faciliti una normativa amb la que no molestarem a ningú i serà bo per tothom. Eh, m'entens? i....si busques això en comptes de dir-li: no, no, és que hem de posar una normativa....que per fer panís transgènic, t'han de cobrar una taxa extra de no sé quanto i se t'hi posa aixís, no? Dius, bueno, tu, escolta....tu estàs aquí, va ajuda'm. Això, molta part d'aquesta feina és treballar amb el tècnic que està al tant de les normatives, les propostes i no sé què,...i parlar i treballar amb la resta i discutir i proposar amb qui pertoqui, que és l'Administració.

- **P:** 30:37 Has fet referència a la taxa pel panís transgènic...o sigui, actualment, tal i com has dit abans, realment qui assumeix els costos del CCPAE a l'actualitat són els propis pagesos ecològics. És a dir, la lògica actualment és al revés; qui paga la taxa és el pagès ecològic, no?

- **R:** Tots els costos, va ser la condició de l'últim intent de liquidar el CCPAE en els temps d'en... aquest que era d'Unió (UDC)....el conseller d'Agricultura, que al mateix temps era el responsable d'organització d'Unió Democràtica.....emmm....bueno, és igual. De fet, ja fa molts anys que una part dels costos...el CCPAE és un organisme públic. Però ja feia molts anys que una part dels costos els pagàvem nosaltres amb les nostres quotes, eh? i una altra part l'administració. Finalment en els últims temps de Convergència (CDC), eh? amb l'excusa de suprimir gastos van voler integrar el CCPAE, suprimint les seves funcions, dins del Departament d'Agricultura. Nosaltres ens hi vam oposar. Però va ser a canvi de que aquests 30.000 euros que posava el Departament, doncs, els van suprimir. I ara ho paguem tot nosaltres. mmmmm....quina és la lluita? que ells entenguin que.... a veure, això és una tendència natural, eh, al treballar dins d'un organisme públic, no? La tendència natural és que es sentin funcionaris. Però no són funcionaris. Per lo tant la lluita és que no se sentin funcionaris. Eh? I és important que tinguem eleccions aviat per poder fer una empemta en aquest sentit, perquè ara l'estem perdent. El Departament fa tot el que pot per allunyar les decisions, no ja de les "sopes", com en diem nosaltres, que són organitzacions i tal... sinó del Consell. Que són els que ens representen allà. Tot el que pot....eh? sempre hi ha cosa molt política, eh? i pràctica, eh? Sempre hi ha una maranya de

normatives doncs que afecten als temes dels càlculs de nitrògen en aviram, amb temes de què és considera ramaderia intensiva i què no...amb, en fi...coses d'aquestes. Coses pràctiques, no? Com s'interpreta el que és un herbaci que té dret a ajudes per...sobre sobre costos i quins ens en volen treure o ens han tret... si és que nosaltres tenim informes i llavors tot és una discussió viva. Això és el dia a dia.

- **P:** Quin dia a dia!...jejeej

- **R:** i tant, jejeej

- **P:** Et volia preguntar dues preguntes més, atès que s'està acabant el temps del que disposem....una era quins són els mecanismes que té la UP per garantir que, que bueno, que els pagesos afiliats tenen veu dins de l'organització...

- **R:** Sí, això és el mateix que a la resta d'organitzacions. És piramidal, com qualsevol organització, eh? em.... hi ha l'òrgan suprem són els que van al congrés a través dels seus delegats. eh? llavors n'hi ha un Consell Nacional, que són escollits cada 4 anys i que es reuneix unes quantes vegades l'any. Que porta delegació de totes les comarques i sectors. Aquest és l'únic que té poder de firma, per dir-ho així. Llavors, a part d'aquests òrgans, que són, diguem-ne, "els que manen", eh? A lo gros...eh? doncs a partir d'aquí ja hi ha una estructura que està formada pel coordinador nacional, per la comissió permanent nacional (que és de la que jo formo part), que s'escull en el congrés. O sigui, el congrés escull una comissió permanent. A aquesta comissió permanent es parla per a la distribució de les diferents responsabilitats...mmm... decideix més o menys i la porta a un consell nacional perquè les aprovi: Tú ets responsable d'això, d'això, d'això, i d'això. Jo per exemple tinc, coordinació territorial de comarques centrals, responsable del sector ecològic a la Permanent, eh? Això ho aprova el Consell Nacional. Llavors a partir d'aquí, eh, aquest consell el formen els delegats de totes les comarques. Les comarques tenen la mateixa estructura piramidal: tenen coordinador comarcal, una comissió permanent comarcal, un consell comarcal que és qui aprova les responsabilitats i les assemblees locals, que són tots els afiliats. Doncs és el mateix, eh? És una estructura piramidal en el que hi ha, pues eh, el Permanent Nacional, els responsables de sectors...cada sector, el que sigui, com nosaltres, doncs hi ha els responsables de totes les comarques, de totes les comarques que vulguin enviar un representant allà, etc etc. no? Llavors com s'arriba? t'arriba un input exterior, no?...eeh...El Departament ens envia un esborrany de no sé què que vol modificar. Bueno, s'ho miraran, ens ho pasaran a la sectorial (és a dir, a mi, com a responsable d'aquí i a la sectorial perquè s'ho miri el seu responsable del sector) per opinar. Si corre molta pressa, doncs envies inputs, eh? per correu, etc...o, si hi ha temps, ho passen a les seves comarques. Paral·lelament, si el responsable del sector o jo ho considerem oportú, podem enviar aquella qüestió directament via correu electrònic a tota l'afiliació que està donada d'alta en el sector perquè qui vulgui, opini, no? Això és una cosa que t'ha arribat de fora, entra a través de serveis tècnics, hi ha un retorn (a vegades gran, a vegades petit) i hi ha resposta en funció d'aquest retorn, no? Si és una cosa interna, arriba al responsable del sector, al tècnic, al responsable de la comarca (que a vegades és el responsable del sector), depèn....arriba sobre una problemàtica particular o més general que afecta una cosa determinada. I té el mateix procés: això es trasllada cap a un servei tècnic, que farà una proposta, que es passara

cap avall, amb el seu retorn, es reformularà en funció del retorn i això es traslladarà i llavors anirem a discutir-lo amb els serveis tècnics del Departament, eh? i així funcionen les coses. A totes les dimensions funcionem igual: les comarques són sobiranes, cada comarca farà la seva, dintre del que marquen els Estatuts, eh? cal consensuar tot. Funciona bastant bé. Com totes les organitzacions, "professionals", diguem-ne (CECOT, CEPIM, i tal...) o, tú ja ho saps, de gent que aixequi el dit per dedicar temps a canvi de res al col·lectiu costa de trobar. Els temps en que estàvem centenars i centenars militant, doncs han passat a la història.... però bueno, aquesta és l'estructura que tenim muntada i, pues, va funcionant, va funcionant bastant bé....eeeh... la gent té més tendència potser a queixar-se d'un problema particular, però, en definitiva, salvo excepció, un problema que jo tingui particularment és un problema que és comú a molta més gent, eh? que si jo sé traslladar-lo, essent un militant de base, o que aquí es sàpiga transformar dient, " a veure, això que diu aquest, com afecta en termes generals?" i , per lo tant, com intervenim tenint en compte el col·lectiu, pues funciona així, eh? inputs, inputs i outputs. I la organització funciona, bastant, bastant bé, dintre de lo que cap.

- **P:** i quan et referies als temps "d'abans" i tal, trobes que ara l'afiliació és menys militant que quan es va crear la UP o en els primers anys?

- **R:** Sí. Si....però això és normal, eh? A veure, si ens fem extracció dels últims...mmm...any i mig, o sis mesos, diga-li com vulguis, d'aquest tema transversal que ara ens porta al carrer a tothom...en realitat, nosaltres vam néixer i créixer amb la transició. Que va ser un moment de gran implicació en el moviment polític transversal. I amb aquest moviment polític transversal va néixer la UP, fa quaranta i algo ja, etc etc etc, no? Per lo tant, els pagesos estaven en un món que veien que s'havien d'implicar per influir i sortir de les estructures verticals ens les que no teníem veu.

- **P:** O sigui, les Cambres Agràries, i tot això, no?

- **R:** Exacte, sí. Ara, doncs on estem? Doncs estem en una cultura que.... apretant un botó tens tota la informació i per lo tant doncs pots tirar endavant. Però aquesta no és la realitat. Tens tanta informació i tant confusa que difícilment. I després, individualment, no tens capacitat. Segons com, sí que pots, en aquest món que ens plantegen de "campi qui pugui" i la llei del més fort, ser capaç de sortir-te'n. Tú, personalment, a la teva explotació. Però com a col·lectiu no pots influir i nosaltres tenim vocació d'un model d'ocupació del territori en base a explotacions familiars, de diferents mides, però explotacions familiars, que siguin rentables i això només es pot fer com un col·lectiu. Costa trobar a gent, sí. Però en vas trobant, en vas trobant. Has de posar-li una mica la pistola al pitó i dir-li....tiu, quants anys tens? 30. Vale. i...jo, quants tinc? 64, bien. Tinc que decidir el futur per tú? o poder vols preocupar-te tú de veure quin és el teu futur? i..."oooh, tinc molta feina". Doncs també la tinc jo..."home, no sé si podré...". Doncs dedica el temps que tinguis. No cal que vagis cada dia de reunió. Et dediques 20 minuts a mirar-te el correu i respondre les coses que et diguin, o fer les teves aportacions per via adequada, per via correu. I de tant en tant, quan es decideixi, o quan ho decidiu, us reuniu i parleu físicament, que és important conèixe's. A veure si consensuem entre tots una postura de un tema determinat que hagi d'anar a....a través de qui sigui, en aquest cas seria en ecològic, seria a través meu i amb el tècnic de la mà, al Departament d'Agricultura..... oo als partits polítics que volem que facin no sé què. ehm? i hi vas trobant. Vas trobant. Potser ara una miiiiica més....costa

molt, eh? és que això és molt personal, eh? (molt personal del que ho intenta fer, eh, de aconseguir captar gent). Peeero, una mica més d'ençà que la crisi ha fet adonar a tothom de que som mooolt poca cosa. I que o ens organitzem una mica o....eh? i llavors trobes algo més de gent jove. I és el camí.

- **P:** Molt bé... si vols deixem aquí l'entrevista, que ja és l'hora que m'havies comentat.

- **R:** Sí, gràcies que he de marxar a una reunió. Si vols podem buscar una data....i completar, depèn de la presa que tinguis.

➤ **Entrevista EA01**

- **P:** M'agradaria saber com porteu el projecte, feu horta...

- **R:** Sí...

- **P:** i també porteu algun bestiar?

- **R:** No, fem fruita i verdura. Sobretot verdura. Variada. Ecològica. I venem a cooperatives de consum i tenim botiga, fem cistelles... i....bueno, venem el nostre producte i també venem producte d'altres i de distribució. També fem una part de compra-venda..

- **P:** ajam, molt bé. I com vau decidir donar el pas cap a l'agroecologia?

- **R:** bueno, d'inici era així, eh? perquè...bueno, el meu soci era pagès, tenia un camp. Però havia parat la producció. Es va reenganxar, diguem, amb aquest sistema. I jo m'hi posava de zero. Una de les potes principals del projecte era això ja...

- **P:** ja s'havia plantejat des de l'inici...

- **R:** exacte.

- **P:** i en aquest temps que porteu quins han estat els principals reptes que heu hagut d'afrontar?

- **R;** aquí és la terra. Aconseguir terra. És difícil i hi han hagut problemes com el d'Eurovegas i la part de la zona agrícola que no està al Parc Agrari, es volia urbanitzar i, clar, això va afectant doncs que no tens accés a la terra. És la part més difícil....créixer... Ara mateix tenim camp a Sant Vicenç, a Sant Boi i a Santa Coloma...llavors és....és un desastre.

- **P:** Són de lloguer els camps?

- **R:** Sí. Menys un que és del meu soci.

- **P:** Es nota bastant la pressió en aquest sentit, doncs.... i, pel contrari, quines han estat les principals victòries que heu aconseguit amb el projecte? Quines han estat les parts positives?

- **R:** Bueno, amb la fusió entre una part d'experiència i de...de que el meu soci és pagès de sempre. I fusionat amb una part de militància meva a les cooperatives de consum i....de manera de fer diferent, no? Llavors tenim tot de criteris que no és

només la certificació del CCPAE, no? Doncs, el fet d'aquesta mateixa fusió de l'inici, doncs ja és l'èxit, no? perquè és una fusió de discursos, de...de coneixements, de contactes, i de maneres de veure la història també, que es compensa. Si et passes de radical per un cantó o per l'altre, no va... si vols ser molt purista, no...tampoc va.

- **P:** Sí, és difícil...i, doncs, el CCPAE està certificat per les cooperatives de consum, o teniu alguna mena de certificació per part de les cooperatives..?
- **R:** Si bueno, tots han vingut al camp. Jo he anat a assemblees seves... però bueno, ja fa temps i ens coneixem de fa molts anys. Ja no venen tant...però sí. Transparència, explicar tots els dubtes...això.
- **P:** Així doncs, amb aquest context que viu la pagesia, quin és el paper que poden desenvolupar els sindicats agraris a l'actualitat, aquí a Catalunya?
- **R:**mmm....vull, dir, això sobretot amb el meu soci, ell ha tingut relació amb els sindicats pel tema expropiacions, no? vull dir...que hem tingut problemes perquè han fet carreteres, han fet l'AVE...hem tingut problemes perquè totes les famílies d'aquí tenien camps, no? i els hi han expropiat, no? la relació que ténen amb el sindicat la Unió de Pagesos (UP) és aquest, no? és molt pràctic, no?
- **P:** a nivell d'assessorament tècnic per resoldre aquestes situacions?
- **R:** no...bueno, sí.... osigui... i de fet denúncies conjuntes, i de fer presió i exigir que els hi paguin i els indemnitzin correctament... tot això, no? emmm.... jo del que puc parlar més és del que veig directament i és que.... doncs que hi ha molta distància entre....és que.... per aquí també has de definir des de quin punt de vista ho veus, no? Perquè existeix una cosa difusa que és com un sector "agroecològic", però tampoc no és suficient aquesta paraula per definir cap moviment social...perquè no està estructurat, eh? Llavors és difícil d'explicar-lo....jo puc parlar, doncs, desde el meu cas concret, desde les cooperatives de consum....i com a pagès que, doncs que volem canviar la manera de relacionar consum....doncs no hi he tingut cap paper en el sindicalisme...
- **P:** ajam. i hi militeu a algún sindicat?
- **R:** sí, però això és molt recent....és de l'any passat.
- **P:** ajam. i des de dins del sindicat heu intentat una mica...diguem, promoure l'agroecologia,....
- **R:** és que, què vol dir promoure...què vol dir l'agroecologia?.. i què vol dir promoure l'agroecologia, no?....és molt....bueno, jo ho he trobat molt,....molt curiós i que està molt bé...o sigui, com a mons separats, nosaltres som una merdeta, som quatre pagesets que, igual que en el món convencional la majoria no s'organitza, no s'interessa per temes polítics, només van a....al seu dia a dia...i....amb molt de respecte, vull dir penquen molt, però no es preocupen de transformar la societat, ni defensar els interessos del col·lectiu dels pagesos. No es fa ni amb els que puguin ser més agroecològics ni es fa gaire amb els convencionals tampoc, no? i amb els que som ecològics, al sindicat, som sempre una petita minoria, no? Llavors en el sector "purista" de l'agroecologia, doncs, igual som 5...o 10....no? saps? eh...no tenim capacitat d'acció de cap mena....i....bueno....mmm....el estar a la UP, lo que m'he trobat és amb moltes

coses comunes. Clar, la gran majoria són aspectes comuns entre els dos mons, no? clar, perquè son pagesos al final i defensen el territori i...i defensen, pues moltes coses semblants a les nostres, no?...Tenir accés a la terra, que hi hagi una comercialització que sigui viable, que defensen els circuits curts, que defensen moltíssimes coses. Llavors són pagesos que són com nosaltres. Perquè el tipus de producció és molt semblant a la nostra, no? nosaltres fem fruita i verdura, no? i fem venda directa...pues, toooots els pagesos de la comarca, si no són ells, a tots els hi queda algo de venda directa, però és que els seus pares tenien parades al mercat, tota l'estona. I això és agroecològic, no? és a dir, aleshores no se li deia així...però.....

- **P:** sí, sí...
- **R:** Clar, és que..l'agroecologia què és? és agricultura ecològica, o què és? Té una part, no? la part de l'agricultura ecològica....aquí és més fàcil definir-se, no? Perquè la majoria no fan agricultura ecològica, no? però no estem parlant d'això, estem parlant d'algo més, no?...doncs amb aquests "algo més" hi ha molts punts comuns amb ells, en realitat. Per això han defensat el Parc Agrari, han defensat tota aquesta sèrie de coses.... amb la Unió de Pagesos. Amb la JARC no.... la JARC són més aviat propietaris i ténen una mentalitat que no és pas de defensa de la terra. Volen fer empresa....propietaris....i si han de vendre la terra se la vénen...i no ténen una visió d'*agricultura pagesa*. Encara que ho són...però ells tenen una visió de propietari....mmm això...no t'estic responent...però...és que....és que no hi ha gaire resposta. És a dir, quan hem intentat fer un discurs agroecològic, intentant separant-nos de l'agricultura convencional....això és una cosa molt teòrica, no? i som 4 que no som representatius. Som 4 perquè a més només som del sector de la fruita i de la verdura pràcticament....bueno, de la verdura. I a més comercialitzem molt, tampoc no som el prototip de pagès.... per tant... tampoc no hi ha gaire....llavors, existeix un sector ecològic a dins de la UP...pero no...no treballa gaire, la veritat. I no li interessa...defensar molt el tema de....de...d'això, de transformar les relacions entre productor i consum, d'analitzar el camp com un espai més polític també, més de....de relacions, no? o sigui, ells ho veuen com a pagesos, que ténen un segell, que comercialitzen... que segur que tenim molts punts en comú...però no li pots dir transformador ni agroecològic. I representen, sobretot, com una primera generació de pagesos que van fer agricultura ecològica aquí, que estan a la UP, però no interactuen amb moviments socials...no ho fan. Nosaltres ho hem fet perquè estem molt lligats a cooperatives de consum,....però no estem estructurats. Llavors anem a individualment i no....i amb qui et trobes allà és amb la UP, a nivell sindical.
- **P:** Bueno, llavors...
- **R:** Llavors el que volem fer nosaltres és, pum! Ens hem posat allà, hem fet la declaració de principis quan hem entrat, a nivell bàsicament de la Comissió Permanent de la Comarca, eh? Som un parell que hem entrat i estem amb això...perquè hem vist que per la via de moviment social i pagesos que fan venda directa i que es reconeixen que fan xarxes de productors, etc. s'està treballant més aviat de comercialització exclusivament. Però la pròpia. No una cosa comuna, vale? No és una feina sindical. Són projectes d'ajudar-se o d'intercanviar producte o de comprar junt productes que no són d'ells per completar oferta...i aquí ja no passa,

saps? són històries comercials, hem provat de de que fossin més polítiques amb la Xarxeta...!SPG i tal.... doncs, nosaltres hem estat amb això i no es pot avançar a nivell polític, ni a nivell de creació de col·lectivitat i amb els consumidors tampoc no ho hem aconseguit. Vam decidir en un moment, l'any passat, entrar a la UP, doncs per...per apropar postures, per veure si s'hi podia treballar des d'allà....doncs bueno, anem fent. És una aclimatació, no? i bueno, ens escolten, no hem xocat, ni molt menys. Sinó que entenen les nostres postures i són compartides. Ens veuen....bueno, jo crec que ens veuen com a projectes pagesos. Això és important. Què no som aquells "locos" que sortien per la tele o alguna història així, sinó que ens reconeixen com a "iguals" i que fem agricultura ecològica i que apostem per això, per crear alternatives i anar treballant. A partir d'aquí, doncs ja veurem on estan els límits. La pura realitat és que a nivell de Comarca són molt iguals tots els pagesos i no sé què...i que tota la lluita està basada en la defensa del territori, perquè tampoc no hi ha un tema de la PAC, perquè la majoria són produccions d'horta que pràcticament no ténen ajudes....i...que a més es dediquen a la venda del producte. I....la gran majoria al sindicat és....doncs coses de la PAC. I com que el món agroecològic no es fixa en això, que també hauria d'estar fixant-se....

- **P:** Clar, que també influeix,..
- **R:** Clar, com que tot és molt així de "la verdureta, la verdureta, la verdureta"...dooncss, no es treballa tot aquest tema. No hi ha sindicalisme agroecològic aquí. I el que hi ha, doncs és la UP, que està molt centrat doncs en temes burocràtics i d'intervencions i de fer d'intermediari amb la Unió Europea, no? Llavors no té la part militant, de carrer de....de construcció d'alternatives de comercialització....de que la societat estigui volcada amb el camp, també, no? És a dir, són mons separats i la feina del sindicat éeees, pues batallar per temes de subvencions, de la Generalitat que si dóna permisos, que si no dóna permisos, que si inspecciona per aquí, que si inspecciona per allà, que... que posa traves i no sé què....tot és el tema burocràtic, és una feina del sindicat que no és la feina d'aquí, eh? Aquí a la Comarca va diferent.
- **P:** Trobes diferència entre els pagesos d'una comarca a una altra segons la proximitat a Barcelona?
- **R:** Clar, clar, estem aquí totalment condicionats per defenar lo poc que queda de terra. És la lluita que hi ha. La lluita no és la PAC. Però en canvi si te'n vas a parlar amb el sector ecològic de ramader, doncs estan preocupats perquè si la PAC els hi obliga a fer tants metres, si no lis han comptat els "comunals" a dins dels metres de l'explotació, de si...de si la subvenció pujarà tant, que si no, que si paguen, que si no, que si es retrassen, que eeeh.....tot va d'axiò. De la normativa ecològicaa....dels metres de les gallines....que si ara el pinso, que si no sé què.... m'entens? tot va de normes i de coses així. I jo no veig l'agroecologia per aquí. Que segur que té a veure, perquè això ho condiciona tot. Però ho veig per la construcció d'una comunitat, no? que estigui relacionat el camp amb tot lo que li afecta al camp. Que sí, que hi ha una part que és la burocràcia, però hi ha una altra part que són les persones, no? i això no es treballa.

(pausa, suena teléfono)

- **R:** Bueno, en resum jo crec que és això. Per això els agroecològics no estan pensant en el sindicalisme tampoc, no? perquè no els representa molt.

- **P:** ajam. I el tema de la Xarxeta, que has mencionat abans...quina valoració li dones?

- **R:** Nosaltres vam marxar fa temps perquè ens interessava molt la part política, la part de l'SPG i això està totalment bloquejat, hi havia poca gent....eeem...i.....pels pocs que hi han, fora d'un o dos, que no són suficients, no veuen que la prioritat sigui la feina política. De transformació social. Llavors...no es pot treballar. Perquè la única altra feina que hi ha és el tema del producte i nosaltres el producte l'obtenim d'aquí la comarca i, si és de distribució, doncs amb un distribuïdor. Vull dir, no ens cal agrupar-nos per muntar coses...perquè ja les obtenim. Per producte no ens emboliquem en una cosa que té molt desgast i que no té un retorn de cap mena....allò era un projecte molt interessant, però que havia de caminar, o sigui, hi havia la part logística, la part pràctica, la de suport mutu, molt important....però havia d'anar cap a una organització de pagesos i cap a crear un sistema on hi haguéssin productors i consumidors i hi poguéssim interactuar, no? i això no s'ha produït. Doncs anem a intentar-ho per una altra vida, així directament.

- **P:** és enfortir aquella relació que deies abans entre camp-ciutat, no?

- **R:** clar i....i, hi han temes amb les institucions, però volem temes que siguin de reconeixement de la pagesia, d'accès a la terra, d'incorporació de nous pagesos, que els nous pagesos no seran únicament fills de pagesos....vull dir, nosaltres estem plantejant això. Volem treballar aquestes coses. Perquè és lo que té sentit....lo altre és defensar la barraqueta de cadascú. I això ja ho treballem. La lluita col·lectiva ha de ser una lluita política: com ens ho fem per incorporar nova pagesia...a mi m'ha estat fàcil perquè tenie el meu soci, que ja venia d'aquest món...però en altres casos de gent de la Xarxeta és terrible, absolutament precari, camps que no estan bé, camps sense aigua, camps massa cars, temes de comercialització a petita escala.... o sigui, projectes que es tiren anys de precarietat. Això no pot ser.

- **P:** És clar, s'ha de buscar la dignificació de la feina, no?

- **R:** Clar, i.... no se li pot demanar a la gent.. bueno, és que a més els projectes fracassen. La gent està disposada a aguantar molt i alguns sobreviuen per això, però n'hi ha d'altres que no i no es tracta de que hagi d'aguantar "tant". És a dir, ha de ser viable. Has d'anar a un lloc i dir....escolta, jo voldria fer aquest projecte i necessito terra, no? i te l'han de donar, ja està. És per alimentar a la gent, la terra no és per especular, ni s'ha d'acumular en grans empreses de producció. S'ha de donar espai perquè la gent pugui començar...és a dir...nosaltres vam començar amb 1ha....ara en portem 7ha...i....en necessitariem unes quantes més. I ja està. Però aquestes més que ens farien falta no les tenim....

- **P:** i accedir-hi és...

- **R:** és un rotllo. Aquí a Sant Vicenç no ens lloguen....ens hem anat a Sant Boi fa anys i hem d'estar amb el tractor amunt i avall i....i...no potser. Han sortit algunes finques, però llavors hauriem d'haver hagut de traslladar tot a Sant Boi, però

tampoc és viable perquè aquí tenim el magatzem i tot....és difícil. Doncs imagina't si comences i ja no trobes i has de pagar un sobrepreu i...o...potser tens un camp que no té prou aigua i tot de problemes afegits, afegits, afegits,....adjunta tot i tú et penses que, bueno, treballant molt ja te'n sortiràs, i no és veritat.

- **P:** És clar, s'ha de tenir una estabilitat per poder tirar endavant...

- **R:** Sí, això és una lluita importantíssima pel tema agroecologia i Sobirania Alimentària. Crear noves formes de relació i incorporar gent al camp. Perquè ara es jubilen tots i...ja som molt pocs i, el que he dit abans, sera substituïts per empreses més grans o s'abandonaran els camps. Ha de ser viable.

- **P:** és clar....perquè, per a tu, que el teu soci ja fos pagès de tota la vida, t'ha suposat un recolzament molt important en aquest sentit?

- **R:** clar, és un contrapès de les idees aquestes preconcebudes i massa teòriques i que al final produir necessites un "saber fer" molt important, no? No pots estar perdent el temps i ni tan sols te n'anadones de que estàs perdent el temps...

- **P:** és importantíssim això, és clar...

- **R:** Clar, això s'ha d'aprendre amb gràcia. No es fa amb llibres, no es fa amb curssets, no es fa de cap manera....es fa treballant amb persones que saben treballar. I ja està. Si això ho pots fer més ràpid, doncs millor. No t'has de menjar tant aquesta precarietat i redueixes les possibilitats de fracassar.

- **P:** I en aquest context, com plantejaríeu la lluita sindical futura?

- **R:** Nosaltres el que volem és introduir el tema. Quan es planteja amb els pagesos de la UP, la majoria no t'acaben d'entendre perquè són pagesos de família perquè ja ténen terres, ja saben treballar... no entenen el relleu com algú que vingui de la ciutat, per exemple. O sigui, aquesta via és important treballar-la perquè tothom se n'adoni de que això és important, no? i que quan es jubili pugui fer un relleu, però no per la via dels fills perquè, a vegades, no volen. Doncs si no volen, no es tracta d'obligar-los, sinó de fer una altra via que és la d'incorporar gent urbana, no? o de l'entorn rural però que no són pagesos, que s'hi posen de nou...

- **P:** és clar és revertir la despoblació rural.....

- **R:** Clar, no és una idea brillant, és que no hi ha una altra...no? Tot lo que no s'arregli així, no s'arregla. Perquè no ténen més fills els pagesos. No podem dir, "hostia, mira! procreem molt i solucionem el problema per aquí", resulta que els seus fills no volen continuar moltes vegades. És canviar aquesta mentalitat i dir, mira, doncs és possible que hi ha gent que vé de la ciutat i fa projectes i se'n surt...no? i reclamar que se'ls hi doni tot el suport. És algo que intentem treballar...almenys debate. I, després, doncs, en algún lloc o altre, doncs hauriem de poder conseguir que tot aquest món que té l'agroecologia que és molt urbà o molt neorrural, doncs ens fiquem tots en un mateix projecte de transformació i el sindicat podria ser una via. I això vol dir, doncs convèncer companys de que s'apunten i posar a l'agenda del sindicat tota aquesta qüestió. Però bueno.....és fer volar coloms.

- **P:** Home, mentres es tingui clara la direcció per lluitar....

- **R:** Aquí hi ha una cosa que no està clara, que no sabem per què...beueno, sabem que es van barallar els de la COAG i la UP i es va trencar, no? llavors...mmmm.....la COAG està ajuntada amb la JARC que és mentalitat propietaris, que això és un error de collons.... no sé qui és el lumbreras que ha fet això, però....per temes de problemes entre organitzacions, s'ha acabat agreujant, perquè la JARC no representa la Sobirania Alimentària ni de conya....o sigui....jo no sé com poden estar junts. Saps què vull dir? Que si la COAG està a la Vía Campesina...la JARC no pot estar a la Vía Campesina, és impossible. Hi hauria de ser la Unió de Pageos perquè, tot i que té molta barreja de maneres de veure i de ser, perquè és molt unitària aquí a Catalunya i es creen sectors que no tenen res a veure amb la Vía Campesina, però el sector que hi podria tenir a veure està a la UP....perquè la pagesia familiar està allà, a la UP. Nosaltres investiguem ara què es pot salvar de tot això i com es pot portar discurs allà a dins....perquè igual sí que es podria fer un sindicat més dels que defensem la Sobirania Alimentària, però de moment aquí a la comarca no en coneixem ningú. Això segur. I de moment estem així.

- **P:** I....saps per què es va decidir des de la UP d'anar per una altra banda respecte la COAG?

- **R:** De moment no ho se. Als companys que els hi hem preguntat no ho saben. El dia que veiem algú de més amunt, pam! li caurà la pregunta....sé que fa anys perquè han creat tota una organització nova, la Unió de Unions, que coordina organitzacions de la resta d'Espanya també.

(pausa, suena teléfono)

- **R:** ...El que estem fent és estar allà, aprendre i, bueno, esta en contacte perquè tots aquests temes que puguin tenir a veure amb la Sobirania Alimentària ens interessa....llavors bueno, hi ha unes intencions, unes declaracions de ciutats que estan apostant per l'agroecologia...però de boquilla.

- **P:** Com l'Ajuntament de Barcelona, per exemple?

- **R:** Clar, de boquilla, no? si hi ha reunions doncs hi anem....preguntem de què va....a l'Àrea Metropolitana intenten apostar per l'agricultura de proximitat....diuen agroecologia, però és lo que et dic, tampoc no saben lo que és....per mi és un punt de vista molt acadèmic i que s'està parlant molt alegrement...estan parlant de Red de Ciudades Agroecológicas...van a el Prat....i, mira, tant agroecològic, el Prat s'ha carregat casi totes les terres, no? és perquè està de moda....és el que toca, i això està molt bé, ho hem d'aprofitar. Però parlar d'agroecologia, per a mi, queda molt gros...

- **P:** I no s'ha vist cap actuació des de l'ajuntament o l'àrea metropolitana....

- **R:** Només papers....

- **P:** Els informes que han anat fent...?

- **R:** Sí. Sí. D'aquí a fer coses...res. Zero. Tampoc no han fet....jo els hi reclamava: mira, deixeu-vos d'històries....fer projectes, com els Mercats Verds de Barcelona....vol dir que hi ha productes de proximitat i/o ecològics....i els hi vaig criticar: no ho feu, perquè serà mentida. Porten un gran cartell, els passadissos.... i llavors cada parada diu que ha de tenir un producte o algun producte de

proximitat, o ecològic. Després....bueno, això dins de tota la oferta de la parada és com si no hi fos....però és que, a més a més, és mentida. Fas una declaració de principis, fas màrketing, però t'estàs carregant un missatge. Què és el que fem nosaltres...nosaltres diem que tenim uns criteris de producció i de consum i....i quan agafen aquests criteris i els matxaquen, doncs hem perdut un criteri, una arma.....la gent se n'adona que és mentida i se'n fot....un criteri que quan el fiques en cooperatives de consum és veritat, però quan el fiques en un mercat municipal, sense control de res i...alegrament, sense processos de cap mena...doncs has cremat una bala. I això és el que fa l'Ajuntament de Barcelona, no passa d'aquí. Llavors....és això...és que és molt difícil, no és una crítica de....oh, és que no fan res!...no, és que és molt difícil fer coses...i les coses que haurien de fer, no tenen collons a fer-les: que serien pues, accés a la terra, compra pública de proximitat però garantida....això a les cooperatives els hi costa molt i si ho fes l'Ajuntament doncs també li costaria molt...perquè li colarien gols per tot arreu....pues llavors, chitón, saps? haurien de callar...perquè sinó cremen les idees....llavors ens trobem amb això, que s'han volcat molt amb això i els hi hem d'exigir que les mesures siguin les adequades i siguin certes. Llavors, en comptes de negar-nos als mercats verds perquè sortirà malament, hem dit varies vegades a l'Ajuntament que faci una declaració de principis. A mi em serveix molt més que surti l'alcaldeessa dient que s'han de preservar els camps de l'àrea metropolitana...després com es faci és un problema, però dius que això ha de ser així i que llavors projectes urbanístics futurs hagin de tenir en compte el camp. Feu la declaració de principis....has de dir que Barcelona aposta per la proximitat i reclamar que ens protegeixin els camps, saps? estan molt interessats en el Parc Agrari, vénen molt sovint...comença a haver un canvi de la política per tenir en compte l'alimentació i l'agricultura. Puntu. Hi posaran uns dinerets i ocuparan una cadira al Parc Agrari, si entren, però això no és transformar. Però sí que hi ha un possible diàleg i és una oportunitat per estar a un sindicat i treballar temes de Sobirania Alimentària, perquè està a l'agenda.

(Fin entrevista)

➤ Entrevista EA02

(se inicia previamente una conversación informal para presentarnos e introducirnos en la entrevista)

- **R:** Doncs ara hi està entrant molta gent nova i, així com els antics participaven en el sindicat la Unió de Pagesos....o....fèiem coordinadores, vam fer una coordinadora que era la CAE que va ser la primera coordinadora que hi va haver a Espanya sobre agricultura ecològica....vull dir que, teniem interès en agrupar-nos perquè ens trobàvem molt sols i necessitavem compartir idees i tal....doncs ara la gent que està sortint nova va molt per lliure, no? i no volen saber res dels antics...."no, perquè.....jo en sé més" o, "no.....perquè jo vull fer tal o qual..." i llavors hi ha una competència molt....suposo que es fruit de la societat capitalista que tenim ara, no? i llavors hi ha una competència molt bèstia en un sector que és molt petit,

perquè els clients ecològics, els compartim els quatre que hi ha al voltant...i moltes coses, no? vull dir, en comptes d'haver-hi bon rotllo....doncs....jejejeje...

- **P:** jejeejeje....
- **R:** Doncs no n'hi ha tant, no? Em va semblar curiós que el teu treball sigui per això...eh....la gent jove que ha entrat en el sector de l'agricultura ecològica, majoritàriament no són pagesos, sinó que venen de zones urbanes. I llavors no ténen l'esperit sindicalista que teniem els que venim de pagès perquè, vulguis que no, totes les famílies de pagès, pues hem participat en trifulques i en lluites i en històries, i saben que el sindicalisme és necessari, doncs perquè la unió fa la força, no? Mentres que tota aquesta gent que està sortint nova, que està sobradament preparada...perquè casi tots són ingenyers i tenen estudis d'això, doncs consideren que...que...no. Que ells saben més, que no necessiten a ningú....i llavors van amb un esperit molt per lliure, molt individualista.... que de fet la feina de pagès, ja per sí és individualista, no? perquè dels pagesos no n'hi ha cap de que es porti bé amb els seus veïns, no? però depués, si hi ha un problema que afecti en el sector que tú estàs, doncs llavors et dones compte que tú sol no fas res....perquè ni et rebrà ni el Conseller d'Agricultura ni res..... en canvi, si vas en representació d'un grup....doncs després tampoc et fan cas igualment, jeejejeje...però almenys et reben, t'atenen i et miren d'una altra manera....tens altres eines de parlar i de comunicar-te, no? i ara els que vam començar fa molt anys ens coneixem més o menys, perquè havíem participat en sindicats i moltes històries, i els que han sortit ara nous, pues la majoria és que van per lliure tots i les agrupacions que fan són només per interessos econòmics, per intercanviar-se producte els 4 amiguets que ténen bon rotllo, però a part d'aquí, no ténen cap interès en reivindicar res, ni l'ecologia ni res, els hi interessa doncs tirar endavant i ja està, no?...és la diferència principal que jo veig entre la generació d'ara i la que vam començar fa 30 anys fent agricultura ecològica...molt diferent.
- **P:** Ajam....i com vas decidir fa 30 anys començar en agricultura ecològica?
- **R:** eeehmmmm....bueno, una mica per portar la contrària a la família, no? jo a casa meva, el meu pare també feia horta, intensiva, al Maresme....i va ser els anys en el que va començar el boom dels productes químics, no? van començar a haver una sèrie de plagues que no....que no havien existit mai aquí i...llavors, pues eh..va arribar la mosca blanca, va arribar la minadora, va arribar la...bueno, va arribar tota una sèrie de coses que no...i llavors venien els comercials de...."buah, aquest producte tal...." i aleshores es feien més resistents, i hi havies d'utilitzar un producte més potent i....i jo dintre de la família, doncs era l'encarregat de fer els tractaments, no? Acabava intoxicat, varies vegades. Algún veí va acabar a l'hospital, també intoxicat....s'utilitzaven d'una manera en aquell moment productes....súper heavy... productes que ara estan prohibits...hasta en el desert....i en aquell moment, doncs es feia servir per desconeixement. Perquè no sabies com tractar aquelles plagues que eren noves i llavors venia el comercial i deia...."buaaah, això, doooncs, mata tot".... i sí, sí, mata tot, començant pel pagès, no?....i bueno, jo veia que....per aquesta via no podia seguir. Li vaig dir al meu pare

i em va dir "això no pot ser, perquè tal...". I llavors vaig marxar de casa i me'n vaig anar a la muntanya, aquí al Montnegre, a uns camps enmig del bosc i vam començar a llegir llibres que venien de fora i a practicar i....bueno, doncs a poquet a poquet ens en vam sortir, no? i llavors per això hi havia la necessitat, de com que ens trobàvem tan sols i anàvem tan a contracorrent i dintre de la UP doncs al Maresme hi ha en Pep Riera i tota aquesta colla, que els seus fills ara tots fan cultiu ecològic. Però en aquell moment, jo era la ovella negra al sindicat...deien "on ta va aquest hippie aquí què ens ha de venir a ensenyar...." i bueno, en aquell moment anàvem molt a contracorrent de tot i, per això, hi havia la necessitat dels 7 o 8 d'ajuntar-nos i dintre de la UP doncs vam fer una secció d'agricultura ecològica....i feiem reunions molt periòdiques i...també en aquell moment no hi havia cap reglament a Espanya que regulés l'agricultura ecològica ni cap segell....i llavors vam haver d'elaborar el protocol...per fer el reglament.... el primer reglament que es va fer aquí a Catalunya...después a Espanya... bueno, vull dir, que va ser una època molt intensa de molta activitat, de moltes reunions,....mmm.....vam crear una cooperativa també de pagesos que fèiem cultiu ecològic, "Hortec", i llavors, doncs, feiem moltes coses. Clar, vam veure la necessitat de fer una cooperativa per comercialitzar, vam veure la necessitat de fer una agrupació dins del sindicat per fer arribar les necessitats que teníem, no? i llavors tota la gent que vam participar en això, pues èrem tots els que hi havíem en aquell moment, fèiem agricultura ecològica, tots erem pagesos, fills de pagesos....teníem més o menys un coneixement de com...de com era tota la història, no? i per aquí va anar.... - deu n'hi dó! va ser dels primers a fer agricultura ecològica per aquí....

- **P:** sí... i, a l'Hortec, encara hi continues?
- **R:** bueno...jo no. No perquè hi va haver....bueno, dintre del procés sindical...jejeejeje...hi solen haver branques més radicals, menos radicals, més ehhh... i llavors jo estava en una branca d'aquestes i llavors hi va haver una lluita i hi vaig marxar. Primer vaig ser el president d'Hortec, después vaig ser el gerent durant dos anys i...bueno, después hi va haver aquest canvi, molts dels socis, tot i que feien agricultura ecològica, no vivien de l'agricultura, sinó que tenien la sort doncs que la seva companya, la seva parella, doncs treballava a l'ajuntament o era arquitecte i llavors....doncs podien viure, i viure tranquils....llavors els que realment depeníem del camp, pues ho veiem d'una altra manera, no? I llavors, pues clar...dins de la cooperativa, dins dels seus inicis, hi havia un sector més romàntic, potser...i un altre sector més....que volia rendiments, no? perquè havien invertit un capital, per crear la cooperativa i volien uns rendiments immediats, no? mentre que els altres, els que defensàvem...pues, la nostra feina i poder comercialitzar el nostre producte, no veiem tant la necessitat d'obtenir un rendiment, sinó de poder treure producte, no? Perquè en aquell moment aquí a Catalunya no hi havia mercat de producte ecològic i casi tot ho teníem que vendre a Alemanya...a França....és clar, llavorens per fer exportació, doncs havies de tenir un volum gran...i això va fotre molts pals, perquè no em teníem ni idea....i llavors a Alemanya són molt exigents en quant a la qualitat....i això...i bueno, vam aprendre a base de les garrotades que ens van fotre, no ? però bueno, així s'avança....jejejeje

- **P:** jejeeje si.. i el pas d'agricultura ecològica a fer agroecologia, incorporant potser aquesta vessant social i a nivell....?
- **R:** Bueno, jo penso que és una progressió, no? eh...a veure, actualment el que és el segell, el CCPAE, és un segell que està fet per...per una credibilitat pels productes ecològics, perquè la gent veu el segell i sap que allò és ecològic, però també és un...és un negoci, no? perquè s'ha creat una màquina burocràtica bestial. Aquesta s'ha de retroalimentar d'alguna manera i ho fa amb les quotes i les taxes i....clar. A llavors, quan et venen les...inspeccions, pues clar, anar a mirar els camps, pues són 5 minuts i....i ens passem 5 hores mirant els comptes i això...que quadri això amb això...i ostres...jo...jo em pensava que això era una altra cosa, no? Mentre que aquests aspectes de...que engloba més l'agroecologia, més ecològics realment, de responsabilitat amb un medi, de responsabilitat amb les persones que treballen...doncs aquests, no compten pel segell. Només es mira els resultats a l'hora de comprar...aquest té el segell, aquest no t'ha el segell...aquí...pam...pum...i bueno, no sé, jo em vaig trobar molt desubicat i ara la reglamentació europea, que si et demana que tinguis el carnet d'aplicador de fitosanitaris, o el carnet de no sé què.....dic pues mira, s'ha de mirar, s'ha de mirar...passo. I llavors pues fa....fa dos anys que m'he sortit del CCPAE i continuo fent agricultura ecològica i agroecologia, però perquè jo vull i és lo que jo considero, no? Com que tampoc tinc d'anar a vendre enlloc que em demanin el segell...mmmm.... tampoc tinc la necessitat d'anar ensenyant segells, no? Perquè ara també pels segells...qualsevol producte ecològic, ara ja porta tantes etiquetes i tants segells que....que arribarà un punt que la gent es perdrà, no? això és ecològic?...clar, no, i llavors.....mira aquest (referència a un bote de mermelada que hay encima de la mesa)...aquest encara en té pocs...jejejejeje
- **P:** sí, sí jejejejeje en té el CCPAE, Agricultura Ecològica...sí, sí...
- **R:** és una cosa que s'ha fet molt mercantilista perquè clar, hi ha molts supermercats que no hi creuen, però que veuen que hi ha una demanda de producte ecològic i... llavors pues, s'hi volen ficar.... i és clar, llavors, el producte ecològic per gent que no coneix de què va la història...doncs "té segell", ah, pues vale....no té segell, pues... pues, no...i ja està.
- **P:** és clar, és una marca més, no?
- **R:** sí.... totes les coses quan es fan molt grans pues es dilueixen...es dilueixen. I llavors perd una mica el que és el sentit, el sentit del per què estem fent això....clar, si ho fas per convenciment, vale.... si ho fas per negoci....doncs a Andalusia hi ha finques de 300-400ha d'empreses d'inversió que han vist que això era un bon lloc per invertir.... pues bueno, aquesta gent quins criteris té? pues té criteris de resultats econòmics....ecologia i tal...pues sí, fan agricultura ecològica però amb criteris mercantilistes i capitalistes i llavors no sé...és la polèmica que hi ha, no?... jejeje

- **P:** ejejeje i tant!.... i com veus el moviment agroecològic desde la producció, aquí a Catalunya?
- **R:** Bueno, ha fet una pujada en els últims anys molt forta, molt forta, molt forta,....vull dir que, en els últims anys ha entrat realment moltíssima gent...vull dir que....per exemple, en aquest tros de Mataró i les Cinc Sènies, aquesta zona agrícola que queda...que és de les poques que queda al Maresme....vaig començar jo sol fa 20 anys i, ara, fent cultiu ecològic ja som casi 25 o 30...en una àrea molt petita, no? i tots anem a comercialitzar allà mateix, no? és clar, llavors....jo vaig començar amb la meva parella anant al mercat de Mataró i va ser la primera parada ecològica que hi havia al carrer i, ara, de parades ecològiques a Mataró pues....n'hi ha una a la Plaça Gran....a la Plaça de Cuba n'hi ha 5....i....después hi ha tota la gent que fa cistelles i comercialitza així, que són uns 10-12....que ha crescut molt, tant per la part de producció com per la part de demanda, no? fins a quin punt això serà una cosa amb continuïtat o no, no ho sabem, no? però bueno, esperem que continui perquè és maco, no? que hagi crescut tant, tot i que sigui així tant desorganitzat i tant desunit, no? perquè com t'he dit, cadscú va pel seu bàndol i mirant de trepitjar l'altre....perquè clar, quan hi ha tanta competència i tan junta, doncs el que es fa és desprestigiar als altres, no?"ah, no...perquè jo ho faig millor,....perquè jo faig no sé què....em miro les constel·lacions i l'altre no....jo perquè em miro...". Bueno, arribarà un moment en que la gent dirà tal...també ara et trobes de que la Casa Ametller té producte ecològic, els supermercats de Cal Fruitós també té producte ecològic...el Carrefour també té producte ecològic....el Alcampo té ecològic, o? llavors...mmm....potser que arribarà un moment en que....que quedara molt diluit, no? Quant tardarem en que arribi això, no ho se..?...també l'altre part és que l'agricultura convencional ja no és tan agressiva com fa 30-40 anys, ara està super controlada perquè la Comunitat Europea ha anat retirant tots els productes...només que tinguin un tufu que sigui nociu per algo ja està prohibit...vull dir que.... i ara arribarà un moment en que l'agricultura integrada i l'agricultura ecològica, pràcticament es tocan, no? només els separa actualment el tema dels herbicides...que amb la integrada se'n poden fer servir i amb l'ecològica no. Però per productes i tècniques amb insectes i demés...les tècniques són molt similars, no? ara està més controlat i has de tenir carnet d'aplicador....cosa que els meus pares no necessitaven....ara és una agricultura més tecnificada i més controlada.... ara jo estic tranquil perquè el mateix tècnic que tinc a l'ADV és el mateix tècnic que porta l'agricultura integrada i, bueno, el tècnic sap el que pot fer servir el veí, el que puc fer servir jo....vull dir, que no hi ha tanta problemàtica amb que el veí em contami ni el camp com passava abans....que era molt heavy....
- **P:** i quines han estat, doncs, els principals problemàtiques que t'has trobat com a productor?
- **R:** bueno, en tota la història hi han hagut diferents etapes. Clar, al principi com que no en sabem, veniem de l'agricultura convencional, però no en sabem res de l'Ae...doncs la primera etapa va ser de coneixement. En aquell moment, quan es va crear la CAE, es van fer uns cursos a l'Escola Agrària de Caldes de Montbui...en

aquell moment es van començar a fer cursos d'agricultura ecològica i van venir tècnics de fora...Anglesos, Francesos...d'Alemanya...i , clar, anàvem a aquestes xerrades tots els que estavem fent Ae....i clar, vam anar aprenent diferents tècniques, i vam veure les que podiem aplicar....perquè el que va bé a Alemanya no va bé aquí a vegades.... i bueno, tota la part d'assajar la pràctica....i quedar-te amb les coses que funcionaven. Perquè tot el que et dèien els llibres d'Ae....doncs això és un recull de diferents tècniques i tu el que has de fer és agafar ñles tècniques que millor s'adapten a la teva terra, al tipus de cultiu que tú fas, i a la teva filosofia, doncs has d'agafar les tècniques que s'adapten...no has de fer totes les tècniques, això és un disbarat....has d'anar provant, experimentant, posant en pràctica...tot això, no? A la segona etapa, doncs un cop ja has posat en pràctica tot el procés productiu, vé el procés de comercialització...es dóna el problema de que tens un producte que no en saps bé què fer....s'ha de començar a contactar amb cooperatives de consumidors que es començaven a crear a Barcelona,....i bueno, a partir d'aquí ja està la segona part, no? que de fet, són dos feines diferents: pagès i comercialitzador. I et trobes que has de fer les dues tècniques, perquè no hi havien cooperatives, no hi havien canals....perquè, per exemple, si tú anaves a Mercabarna, no? pues, clar, si tu enviaves producte ecològic era igual. No hi havien parades especialitzades en producte ecològic. Al no haver-hi canals diferenciats, pues una mica t'havies de fer tu els canals, no? t'havies de buscar la vida i això...llavors van ser les dues etapes més....més dures, no? Després un cop ja...tens la comercialització una mica més controlada, doncs ja pots anar veien quines producció són rendibles, quines no....perquè una de les coses que et trobes és que clar, a tu t'agradaria plantar moltíssimes coses, però després al mercat aquestes verdures no ténen valor....perquè la gent les ha deixat de consumir, perquè els hàbits han canviat....llavors, clar, la tercera etapa és adaptar-te...no a fer lo que tú vols, sinó adaptar-te a lo que demanda el mercat. Perquè si produeixes productes que no teénen sortida, és una frustració perquè has invertit feina en llavors, temps,....i no té resultats. És l'adaptació a la realitat una mica del què és el consum....que ha anat canviant en els últims anys i hem d'adaptar-nos al consum actual....cada cop hi ha famílies amb més pocs membres, antigament eren més nombroses...antigament hi havia algú a la família que es dedicava a cuinar tot el dia, avui en dia no....doncs, una mica, el que el pagès ha de fer, al menus els que fem horta....perquè fruita i així és diferent....doncs una mica adaptar-nos a la demanda del mercat, no? Llavors, pues...pues has de fer molta cosa d'amanida, de consum ràpid...d'enciam, mongeta, tomàquet. ceba tendra i coses així de cocció ràpida....mentres que les verdures de cocció lenta, que abans es feien servir mooolt, que feien servir les nostres àvies, doncs ara van...van perdent. Primera perquè la gent no té temps de cuinar i,, segona perquè la gent per sota de 40 anys, la majoria tampoc no ténen coneixements de cuina....llavors moltes vegades, el tenir aquest contacte directe que teniem nosaltres moltes vegades al anar al mercat...en plan, "ai, coliflor, ai que bé!...i com, com es menja, com es prepara?"....i tú estàs allà i dius, clar, jo sóc pagès...i vinc aquí al mercat a vendre...però si ara t'haig d'explicar com han de cuinar la coliflor.... potser.... mmmm.... ja..... jaaa és una altra etapa...jejejeejj. Per això ara estan tant de moda tot això dels cuiners, i els concursos aquests de cuina....perquè és, és una necessitat, no? s'ha perdut una mica la saviesa que teníem de les àvies que es

dedicaven a cuinar, que hi era a moltes cases així...que hi havia molta família...i el haver-se perdut aquesta riquesa, no? perquè era una riquesa....sabien aprofitar moltes verdures....i clar, pues ara et trobes que molta verdura ha acabat desapareixent per això, perquè la gent no sap com es menja...o és molt....molt laboriosa de preparar....la gent va a lo fàcil i a lo ràpid. I bueno, doncs això és també un altre procés, no?

- **P:** perquè la comercialització que feu vosaltres és a mercat sempre? o com ho organitzeu?

- **R:** bueno....tenim....tenim diferents vies, no? no pots tenir una sola perquè....t'estrellaries, no? Venem a mercat, venem a botigues, venem a cooperatives de consumidors...i llavors, molts dels cistellaires aquests pues clar, també veuen de que a l'hivern o....hi ha temporades de que els hi falta producte perquè....perquè el tema de que la cistella funcioni és de que hi hagi variació durant tot l'any.... si sempre els hi poses col, llavors hi haurà un moment en que la gent aburrirà la col, no? i llavors es troben en que han de fer intercanvis, no? eeeh....a l'hivern vénen molts cistellaires sobretot, perquè nosaltres tenim un microclima al estar a prop del mar, no? i clar, venen, molts cistellaires del Vallès, que se'ls hi ha glaçat la verdura i llavors venen aquí a buscar la verdura per les cistelles i, bueno....hi ha molt de moviment. Hi ha gent que vé a comprar aquí directament, perquè els hi fa gràcia venir aquí....és tot una barreja, no? no pots dependre d'una sola via, perquè és un mercat tan.....tan poc fidel..vull dir, tot i que en teoria representa que el consumidor ecològic és conscienciat i demés...és molt poc fidel, no? vull dir, a l'estiu desapareixen tres mesos....o van provant...van canviant...van i venen...per temporades...no pots dependre d'una cosa sola, no? has de tenir diferents coses, no? les cooperatives de consumidors de la ciutat van molt bé, però bueno, si hi ha una setmana que hi ha pont, doncs tú que fas amb el producte aquella setmana? tot és un conglomerat....i ho has de gestionar. perquè clar, aquesta és una finca mitjana. No és de les grans per lo que es...per lo que és Catalunya. En aquest moment són 8ha...i treballem aquí 10 persones, clar. Per mantenir la finca és de lloguer....llavors els treballadors...tots ténen nòmina, no? llavors és un gasto....mensual bastant important, no? llavors no pots anar fent el pajarito...has de tenir les coses molt ben estructurades i tenir diferents canals, diferents sortides, i...i llavors juguen moltes coses, perquè si jugues a una banda, si aquell canal per lo que sigui, se't tanca, llavors què fas, no?

- **P:** és clar...s'ha de mirar aconseguir una estabilitat...

- **R:** sí, sí...i tot i així....perquè al camp sempre estàs... quan no depens del temps, depens d'altres factors, no? que algú viu del camp, també és lo que ens agrada, no? vull dir, que mai saps lo que et passarà demà, no? perquè clar, cada dia és una incògnita, no? vale que és un treball dur....però a qui ens agrada ens compensa, no? perquè la monotonia no existeix...si no és una cosa és l'altra i sempre hi han coses a fer no...?

- **P:** és un estil de vida....

- **R:** sí, sí sí....i t'ha d'agradar...perquè si no t'agrada...no tens vacances...no tens dies de festa....clar, vull dir, que si no tens molt clar que t'agrada...acabes suuuper cremat, no? que és lo que molts dels que s'hi estan posant a fer agricultura ecològica que venen de la ciutat....pues clar, llavors, "aaah és que nosaltres fem vacances"...ah...i podeu deixar el camp? "siii....deixem el camp i no passa res..."...i dic, ostres, jo això no...no he pogut fer mai, no?...vull dir, és un altre tipus de mentalitat mplt diferent, no? si t'has criat de pagès, no has tingut mai festa...has estat al camp...estàs a gust, no? és com una espècie de vocació religiosa...jejeejeje
- **P:** jejejeje i tant!.... i em parlaves que la finca que porteu és de 8ha....
- **R:** sí, aquesta que estem ara sí....
- **P:** i.....com trobes la qüestió de l'accés a la terra....sent de lloguer, i amb la proximitat a Barcelona...?
- **R:** Bueno, és complicat.. Vull dir....bueno. Per desgràcia ara hi han moltes finques buides perquè hi ha hagut gent que ha hagut de plegar perquè els hi han embargat...i bueno, et trobes moltes finques en venda....La problemàtica és que al ser zona tan.....periurbana....el preu de la terra no és el preu de la terra agrícola, sinó pel valor urbanitzable que pugui tenir en el futur. I és clar llavors els pagesos no podem accedir a comprar terres, no poden. Perquè lo que et demanen és un disbarat. És clar, això sí que....ho trobem a faltar. La diferència, per exemple, a França....les excursions que hem fet a veure a pagesos de Perpinyà o aixís....doncs l'Estat té bancs de terra. De terra agrícola. Llavors tú acabes la carrera....i vols fer agricultura o lo que sigui, vas i l'Estat et lloga una finca per 40 o 50 anys....el temps perquè et jubilis i llavors tú saps que aquella finca la treballaràs tots aquests anys i...i ja està, no? No la vendran....perquè és de l'Estat i, ja està, ja estàs tranquil, no? Pots fer inversions...i d'això, no? És clar, aquí la problemàtica que tenim és aquesta, no? no podem comprar terra....ni treballant 50 anys...una finca d'aquestes d'aquí del Maresme...un pagès no la pot comprar. Llavors què has de fer? Doncs llogar....i què passa? doncs com que són zones molt llamiteres...doncs "bueno, si un dia ens ho venem....doncs, clar, no et podem fer un contracte llarg, perquè clar, llavors la finca es devalua, no? i llavors, "saps què? doncs que et farem un contracte de precari"....ah!....i....però és clar, llavors no podré fer inversions perquè no sé el temps que podré estar aquí...."no, no és clar. No volem que facis inversions....que facis hivernacles...no facis res...no plantis arbres...no"....i llavors, clar, estàs en una situació de, "o lo tomas, o lo dejas". O ho agafes, o busques una finca al Vallès, en que les condicions climàtiques seran unes altres i en les que, si tu vols fer horta, doncs hauràs de fer una altra cosa, no? Aquest és el joc una mica que hi ha aquí al Maresme, no?....a la zona del Parc Agrari del Baix Llobregat, doncs com que també s'han trobat la mateixa problemàtica, ja hi ha un Parc Agrari i allà sí que està protegit els camps i no es poden vendre per altres usos que no siguin agrícoles, no? Llavors allà sí que està entrant gent jove, no? pero aquí, per exemple, en aquest sector, com no està protegida la zona agrícola aquesta, llavors la gent jove que

vulgui entrar aquí ho té complicat perquè no li faran contracte de lloguer a llarg plaç, estaràs a precari, mai podràs comprar la terra....i això d'accedir a la terra és un problema general a tota Catalunya. Perquè, què ha passat? Pues que...casi totes les finques agrícoles que tenien casa, les ha comprat gent urbana només per la casa. No per les terres. I llavors, què ha passat? que la majoria de cases de pagès, ara són segones residències. Això ha fet fora a molta gent que voldria dedicar-se a l'agricultura si trobés una casa, no? Per treballar la terra i dedicar-te a l'agricultura necessites una inversió en maquinària bestial en agricultura, no? Necessites moltes eines, llavors si no tens un lloc on deixar les eines, on viure on.....tot és una problemàtica, no? Les condicions de la gent que aconseguix terres de lloguer està en una condició molt més dura, no? Perquè continuament estàs amb la batalla aquesta, no? i això és un problema a tot Catalunya, a l'Empordà, a la Garrotxa...vagus on vagis. Jo ara aquíestic de precari, però ja porto 17 anys aquí de precari. Bueno, però sempre estàs amb el neguit de, bueno, el dia que es mori el propietari i això passi als hereus...doncs tenen clar que s'ho liquidaran, no? i llavors on vas? no? perquè agafar tota la maquinària, totes les eines...on vas a buscar, no? realment és un problema....aquí hi ha hagut molta especulació i ha passat això....es mantenen les finques agrícoles com una inmersió...saps que si te la lloguen,te la lloguen, però el dia que ells vulguin fer un polígon o el que sigui, doncs tú has de callar, i marxar....

- **P:** ja.... i amb aquesta perspectiva, ja has anat mencionant problemàtiques des dels inicis amb l'aprenentatge d'agricultura ecològica, la comercialització, l'accés a la terra....
- **R:** sí...ajam....
- **P:** ...mmm...doncs quin paper creus que juga el sindicalisme agrari, o que podria jugar, en tot cas?
- **R:** bueno, des del sindicalisme agrari s'ha reivindicat moltes vegades el tema aquest del Banc de Terres. Però no s'ha aconseguit mai perquè hi ha una pressió molt gran allà al darrere. Bueno, també pels polítics...fins ara tots els polítics més o menys han estat del costat dels especuladors que no de nosaltres, no? llavors, si algun dia hi hagues realment un govern d'esquerres, potser s'ho plantejarien, no? però fins ara no....no ha passat. Eh....hi ha algún tipus de fundació....hi ha una fundació....de La Caixa, em penso....que sí, ara està començant a comprar finques agrícoles per preservar-les i dedicar-les a l'agricultura, però és clar, són casos molt i molt puntuals, no? són fundacions, que potser compren una finca molt gran....però no és això, no?i el sindicalisme pues ara el...el problema que té és que cada vegada som menys pagesos en actiu...des dels anys 70 no sé tant per cent, però moltíssim,...vull dir que ara queden poquíssims pagesos, i que cada vegada aniran desapareixent més...perquè la majoria de pagesos de Catalunya, ara estan pels 50-60 anys, no? vull dir que de gent jove n'hi ha poquíssima, no? i...clar, llavors, també la força que tindrà el sindicalisme, cada vegada serà això, no? Clar, la única manera d'aturar això serà que el sindicalisme agrari s'ajunti amb moviments ecologistes urbans, i que junts facin la reivindicació aquesta de conservar els espais agrícoles,

no? Clar, llavorens sí que es podriaaa fer una pressió prou suficient, no? però és que ara els sindicats agraris ténen tan poca força, perquè són tan poca gent....que no són representatius, no? la seva única arma és fer tractorades i fer merder...perquè de qualsevol altra manera....i ni així, ni així se'ls escolta, no? Mentre que si....si l'aliança amb grups ecologistes forts i potents fos prou gran es podrien preservar àrees prou grans...i aquesta és la única opció que n'hi ha, perquè cada vegada hi ha menys àrees d'aquest tipus i si no es fa algo, doncs desapareixeran...

- **P:** i saps si s'està....si s'està fent res per aquesta aliança que menciones?
- **R:** en casos puntuals, quan hi ha una finca concreta o algo així....en casos puntuals sí s'ha fet. Però no hi ha una estratègia global a tota Catalunya de preservar àrees, no? Hi va haver el moviment a Gallecs, per exemple. Però va ser puntual, perquè es volia urbanitzar....però són casos puntuals. Hi va haver Gallecs, el del Baix Llobregat....a la zona aquesta del Maresme també es volia fer un Parc Agrari, però no hi va haver prou presió i, de moment, la zona aquesta està mig protegida però depèn molt de...dels canvis polítics que hi hagin en els ajuntaments. Segons el partit que hi hagi es preserva o no. És un continu estira-i-arronça.
- **P:** i quin diries, doncs, que és el principal repte que podeu tenir els productors agroecològics de cara al futur?
- **R:** jejeje. Home...són varis, no? Primer el de la cohesió. Que ja et dic, ara en aquest moment, el que no hi ha és cohesió. Llavors en aquest moment hi ha molta gent que està fent agricultura ecològica i agroecologia, però tots pel seu...per la seva banda. No hi ha ni interès, ni ganes ni iniciativa de fer algo. Algo. Perquè tothom es dedica a anar a la seva i ja està, no? Ara en aquest moment, un repte seria això, no? que tota aquesta gent, que ara som tant...quan vaig començar seriem 20...i ara en tota Catalunya deuen ser 300 o més...comptant amb fruticultura, ramaderia, etc....que tota aquesta gent s'unís tots a una, doncs es podrien reivindicar moltes coses, no? però de moment no es veu cap motivació per enlloc, no?....ii.....bueno, aquest seria el principal repte. Si no hi ha unió no es pot plantejar res. Es podrien plantejar moltes coses, protegir zones agrícoles, tenir canals de comercialització més unificats i més directes...no sé, es podrien tenir molts plantejaments, no? A través d'una de les mancances que hi havia, que era la formació, pues ara hi ha...a través de les ADVs...doncs ara hi ha moltes que fan assessorament sobre el tema ecològic, i molta de la gent que hi ha doncs té carreres i hi estan més o menys preparats...doncs això s'ha solventat, no? Però ja et dic que altres no...el tema de la comercialització....a veure, a Mercabarna actualiment n'hi ha 5 empreses que facin distribució ecològica. La única cosa que aquests sí que es posen d'acord és per pactar preus...perquè tots ténen el mateix preu de venda, no? Per pagar al pagès no, però a l'hora de vendre sí, no? Llavors les empreses que comercialitzen producte ecològic, llavors estan unides per conservar el seu negoci, el seu mercat i mantenir els mateixos preus. Una de les coses que es critiquen és que el producte ecològic és moooooolt més car que el convencional, no? Això és per dos raons. Una que el producte convencional s'està pagant moolt per sota del preu de cost digne

pel pagès. I el pagès ha de vendre perquè no pot fer una altra cosa, no? I en canvi, el producte ecològic té un rang de preu molt per sobre, no? Fora lògic la diferència d'un 10-15% entre un i l'altre, però ara hi ha un 200-300%....no quadra. És per haver-hi aquestes empreses de distribució ecològica pacten preus, mentre que les altres no ho fan, fan molta més competència en la distribució. En ecològic, a ser pocs comercialitzadors, poden jugar amb això dels preus. I això crea que hi hagi aquesta diferència de preus de cara al consumidor. Encara, potser es podria vendre molt més producte ecològic del que es podria vendre ara actualment, però al haver-hi tanta diferència de preu, hi ha molta gent que compra coses puntuals, però no tota la compra en ecològic. Els comercialitzadors s'aprofiten una mica que al haver-hi tanta desunió entre els pagesos també, doncs se n'aprofiten, no? Perquè ells vénen car, però paguen barato. O que paguen amb retràs també, no? perquè conec moltes empreses que paguen a 3 mesos, 4 mesos.....6 mesos....

- **P:** ja...un cop adquirit, ja , no?
- **R:** sí, sí sí....clar, el pagès no sap fins al cap de 6 mesos a quin preu li han pagat l'enciam.....i al cap de 6 mesos ja no pots anar a fer res...perquè si t'ho diuen el mateix dia tú pots dir, ah, ja no planto més enciams, perquè no em surt a compte....i tal....l'enciam que estan venent en ecològic, per exemple els majoristes el venen a 0.8....les botigues a 1.4-1.60....i al pagès li paguen a 30 o 40 cèntims....i comença havent el diferencial de preus que va fer plegar a tanta gent de l'agricultura convencional, no? En fi....és una de les coses més injustes del sector agrícola, tant ecològic com convencional....per desgràcia portem molts anys lluitant contra això i no crec que poguem arribar a canviar-ho.... aquí el sector polític ha considerat que no s'havia d'invertir en agricultura, perquè Catalunya havia de tenir indústria i turisme, no? i que l'agricultura era de països pobres, no? Llavors els agricultors sempre han estat els més deixats dintre de Catalunya, no? Així hem acabat, no?...es lo que hay.....
- **P:** deu n'hi dó...és complicat....
- **R:** Sí....és que el tema agrari és bastant complexe....té moltes vessants i llavors, segons amb qui parlis t'explicarà una vessant perquè és el que ha viscut...i jo, bueno, per sort o per desgràcia, com que ja he passat tantes etapes, doncs bueno, arriba un punt en que ja et prens les coses amb una visió més àmplia.... - i tant, ja és molt positiu poder entrevistar-te perquè m'expliquis tot això des de l'experiència. Molt important.... llavors, una coseta més et volia preguntar, que m'he quedat amb el dubte. Abans has parlat de la Unió de Pagesos, de quan vas començar amb ecològic i tal...
- **P:** Sí... Llavors, et volia preguntar, estaves abans militant a la UP?
- **R:** Sí, sí, sí....bueno, encara estic.
- **P:** Ah, vale, vale....estava amb el dubte si encara hi participaves...

- **R:** No, no...el que passa és que abans participava activament, dintre de la UP, a nivell comarcal i a nivell de sector ecològic, però després em vaig desvincular perquè, clar...si agafes responsabilitats...que és el que em va passar a la cooperativa, no? Doncs si agafes responsabilitats, durant una sèrie d'anys no em vaig cuidar de la finca...i és clar, els demés van anar progressant....i jo, pues clar, jo m'ahvia de cuidar de la comercialització, i, a sobre, mai ho fas bé....perquè el gerent és el que s'emporta totes les bufetades si la cosa va malament, però si va bé, doncs la cosa no és gràcies al gerent, sinó que és gràcies als socis que han aportat productes...llavors el gerent mai és bo jejejejeje. I llavors arriba un moment que t'acabes cremant...escolta, jo aquí m'estic deixant les hores per anar a fires, per anar a fer això i tal...i els demés s'estàn sortint, perquè clar, jo he deixat la meva finca abandonada i...clar, això no és lògic, no? i....llavors no t'ho plantejes. T'impliques molt a nivell sindical, o a nivell cooperatiu i tal... i has de dedicar-hi moltes hores, no? Clar, si són famílies consolidades en que es poden repartir la feina d'estar al camp amb la de fora, doncs vale...o si fan feines, pues, clar....els cerealistes, o els que ténen fruita....o els que ténen una època de l'any que es poden dedicar a lo que sigui perquè, clar, no ténen feina per fer al camp....pues clar, en el cas de l'horta...i més a l'horta intensiva com fem aquí al Maresme...és molta feina constant. I clar, si m'en vaig, queda això sense timó, no? I llavors és una contradicció, no? perquè arriba un moment, que clar, què has de triar? La visió romàntica de voler ajudar als demés i tal està molt bé, però mentre tú t'estàs dedicant a anar a fer reunions i tal...doncs els demés s'han dedicat a prosperar...i tal...i clar, això no està repartit, no? I clar, arriba un moment que dius...bueno, m'haig de dedicar a la família i a tirar endavant lo meu, i els altres que facin....llavors vaig tenir la meva etapa de sindicalista activa...i ara estic en una etapa en que continuo al sindicat, però ens dediquem, de tant en tant, a votar...i a poca cosa més, no? i llavors, pues és això...has de tenir temps per dedicar. Si vols tenir una vida activa, no?

- **P:** és clar, és molt de temps...ç

- **R:** siii....és un tema de prioritats. Si tens la vida resolta, doncs bé....és el que et deia abans amb la cooperativa, no? els que viviem només de l'agricultura érem uns, i els que tenien la seva paprella treballant fora, doncs tenien una altra visió, no? Mai podíem estar d'acord, no? I va haver un moment en que això és tenia que trencar...i bueno, és lo mateix amb això del sindicat, no? Hi ha uns que per lo que sigui tenen una empresa consolidada amb la seva producció venuda i demés...doncs aquest tipus de gent, poden dedicar més temps....els que no, doncs ens hem de dedicar a l'horta i mirar de tirar endavant....

(final entrevista)

➤ **Entrevista EA03**

(presentación inicial y empieza la conversación a partir de allí...)

- **R:** (...) bueno, és una mica com ell, no? fins que no fas la xarxa...eh....fins que no fas, fins que tu no aprens l'ofici, no fas la xarxa, no sé què, no sé quantos...bueno.

- **P:** És clar, no és gens fàcil....

- **R:** Bueno, perquè tothom es pensa que és una feina molt fàcil això de fer de pagès. I avui dia no és fàcil. És molt tecnificat. No és només anar a cavar. Al contrari....el que has de fer és cavar lo mínim possible, no? De fer servir les eines i instruments que existeixen....i mentres no els tens, bueno, pues, has de fer una mica el que pots....però amb perspectiva de....o sigui, per què els pagesos són una generació rere l'altre? Perquè començar de zero és difícil.....necessites molta infraestructura, i tot val molts calers i no en guanyes prous. Costa molt.....Llavors, clar, hi han els pagesos de tota la vida que s'han passat a ecològic....perquè, és clar, què és agroecologia?

- **P:** jejejeej. Bona pregunta aquesta, eh?

- **R** doncs és clar....no sé si jo ho sóc, saps? això....a vegades no ho se.... a veure, diga-m'ho i et diré si ho sóc....

- **P:** uff... jo tampoc ho sé, la veritat...jeejeje. Al màster ens van propetre que algún dia ho entendríem...però....jejejeje.....està complicat....Són molts factors i moltes realitats que s'han de trobar...Però bueno, jo entenc, com estan les coses avui dia, el primer dels passos és fer un canvi en el maneig a una agricultura ecològica, en quant substitució d'insums....insums es diu en català?

- **R:** insums....és insums sí!

- **P:** doncs substitució d'insums químics per...

- **R:** orgànic, sí...

- **P:** exacte....i la resta és ja una mica, entenc, anar teixint una xarxa social amb consumidors i amb altres productors....entenc que l'agroecologia és un procés cap aquí, no? buscar relacions directes,...estratègies així, no?

- **R:** Bueno, evidentment has de fer agricultura ecològica, no? Però, a la vegada, per ser eficient, necessites tecnificar-te també....o sigui, d'alguna manera sí que necessites...potser no tants insums basats en el petroli....però bueno, també en necessites...perquè, al final, necessitem anar amunt-i-avall i amunt-i-avall i no ens en podem escapar....i no sé, he vist que ho lligaves amb el sindicalisme també, no?

- **P:** sí...exactament, És a dir, a meva idea amb aquesta entrevista és veure una mica, des de el vostre origen, com heu acabat fent això, perquè agroecologia....i lligar-ho amb la qüestió del sindicalisme agrari....no sé la vostra vinculació als sindicats, de militància...

- **R:** sí, sí....és que, a més, jo hi havia treballat abans de fer de pagesa, havia fet de tècnica. Vaig estudiar enginyeria agrícola perquè em semblava que m'agradava aquesta feina....i com que volia fer de pagesa, doncs vaig pensar, home, al menys, agafa quatre nocions teòriques, no? perquè...si no tens la pràctica ni la teoria, serà molt difícil, no? I bueno, havia treballat, en aquest cas a la Unió de Pagesos i....allà vaig aprendre molt, de la política agrària....i ara ja no estic tant al dia, perquè canvien cada dos per tres i...bueno. Vaig ensopegar just quan vam entrar al Mercat Comú, al 86....per allà.....O sigui, vaig entrar amb totes les repercussions...i vulguis que no vaig fer una xarxa de contactes de tot Catalunya i de tots els sectors. I això, sembla que no, però reps molta informació...perquè a les reunions de sindicalisme sí que es parla del que s'havia de parlar....però entre mig es parlava del que feia cadascú...si he fet això, allò o lo altre i, tal....i a l'hora de posar-t'hi, tens informació que no hi sabies i la comences a relacionar. Llavors el fet de venir a aquesta comarca, d'alguna manera hi tenia coneguts ja.....A més a més, vaig tenir la sort de caure a Santa Pau, on hi ha un grup de pagesos fesolaires, units pel producte local i això, quan encara això ni se sabia...i bueno, era una mica u bitxo raro...perquè era una dona, feia agricultura ecològica, en una comarca on lo normal és més....és més dedicar-se a la ramaderia i això....i bueno, en aquest sentit vai tenir molta sort. Perquè vaig connectar ja amb els convencionals, d'entrada. I després, bueno, he anat contactant ja amb els altres....o bueno, els altres han anat contactant més amb mí....ha estat més al revés, no? jeejeje I després els que....van apareixent....bueno, van contactant, no? I també hem fet un grupet així de pagesos que fan agricultura ecològica, no? Però....però bueno....Clar, jo veig que en general....bueno, en aquest cas va ser al revés....va ser amb el sindicalisme que vaig fer els contactes amb el sector...no? Però veig que per la majoria és al revés. Primer contacten amb nous i vinguts i pringats...i no sé què....no s'interactua gaire amb els de tota la vida...i.....pues es creen més aliances amb els nous i vinguts, els de primera generació....i bueno, potser a la llarga, quan ja està moooooooooolt consolidat el tema, pensen en lo del sindicalisme. D'entrada diria que no. A més hi ha polèmica, no? En el cas del sindicalisme català....la UP és el majoritari...vale, és unitari, independent, i bueno, això, català....i aquestes coses, no?....però el que unia era un tipus d'explotació. En aquest cas aquest cas en dèiem explotació familiar, no? Però l'explotació familiar en aquest cas ha evolucionat, no? Ha evolucionat en el sentit en que abans hi havien molt membres de la família que ajudaven, etc. no? I, ara cada vegada més, hi ha menys gent que s'hi vol dedicar i, una part de la família treballa fora....doncs s'està assalariant. Moltes cases de pagès, n'hi ha un, dos, de la família que hi treballen....i un treballador assalariat, no? Perquè, bueno, perquè no hi han elements de la família, no?...els fills, tots estudiant i marxen po ahi....llavors marxa algún avi....ja no tots viuen a la mateixa casa.....ha canviat la vida, no? I...bueno. Això del sindicalisme pues....ara potser amb aquesta última moguda, en vaig veure més de gent....diguem-ne. A la tractorada que es va fer a Barcelona...no aquesta...

- **P:** A, vale....l'anterior, la de febrer o por ahí...no?

- **R:** Sí....la de la nevada, diguéssim. Vam coincidir uns quants, i tal....Però clar, com hi ha molts pagesos que fan agricultura convencional, hi ha molts d'agricultura ecològica que es pensen que no s'han de barrejar amb aquests. Cosa que jo penso que és un gran error, però bueno. Perquè, és clar, al final, la majoria lo que intenten és anar

treballant per sobreviure i tal...i és clar, molts dels que fem agricultura ecològica és perquè hem començat de zero. A mi m'agradaria saber, tots els que fan agricultura ecològica, si sirguessin fills de pagesos, si farien agricultura ecològica i tinguessin la finca i les terres, tan...no sé què...i manegessin....amb 20, 30, 40ha....si s'atrevirien a fer el pas, no? Vull dir, en aquest sentit casi trobo més valents els convencionals de tota la vida que s'han passat a ecològic, que els que hem començat de zero...perquè de zero, goita, ja te'n pots atrevir, no? No tens res darrere per fer....per fer malbé, no? És que.....a veure, tu també pensa que la generació anterior a la meua, han herbejat a mà. I han descobert l'herbicida, però sabent el que era herbejar a mà....llavora'ns, és clar....és que et tornes boig, no? el que era un progrés econòmicament, i els hi ha fet avançar....doncs, clar, veure't allà herbejant...al·lucinen paperines, no? I després hi ha un altre tema, i és que, no necessàriament, el increment de preu compensa, no? Clar, jo per exemple. porto una hectàrea de fesols...no? Clar, els que fan convencional en fan 3-4ha...clar, jo tinc aquest tope, i no puc fer més....a no ser que posi més gent...perquè he d'herbejar a mà, no? Clar, no val el meu fesol 4 vegades més que els altres....perquè els altres fan 4 vegades més kilos....per tant, 4 vegades més ingressos....també tenen més despeses...però bueno, les despeses en aquest cas són....força similars. Perquè el que es gasten en herbicida, jo m'ho gasto en hores de treure-ho...màquines i tot això, no? I...això....ho veuen ells, m'entens? Ells veuen que l'agricultura ecològica no compensa....i clar, aquí a la Garrotxa....tu saps la de l'herba? neix sense res...ni escopir a terra perquè neixi...tenim pluviometria invisible, la terra es molt fèrtil....germina tot, lo que vols i lo que no vols....

(interrupción, pausa)

- **R:** Bueno, no sé.... a part de fotre't jo el rotllo, que ja te l'he fet...no sé pregunta'm tú, que sabràs millor per on dirigir l'entrevista....

- **P:** no, no....això es tracta de que sigui una conversa, ja van sortint poc a poc els temes que vull tractar, està bé que em fotis el rotllo ejejejeje Bueno, doncs, m'has parlat de....

- **R:** Per exemple, els sindicats agraris, què hi ha? Hi ha els pagesos que volen fer servir transgènics i els que hi estem en contra. Llavora'ns els que no..doncs diuen, oh, jo no em vull barrejar amb aquests que volen fer servir transgènics....Però bueno, aquí...si guanyes poc, com a mínim t'has de sentir amo del teu temps....tots, ecos o no ecos. Llavors....clar, si has de fer motes vegades projectes que han sigut més col·lectius....doncs moltes vegades han fallat per això. Doncs entre que hi ha pocs ingressos i sents que no pots fer les coses ben a gust, perquè no t'acabes de posar d'acord amb els altres....no s'hi poc aguantar. T'hi has de sentir lliure, encara que no ho siguis...però t'hi has de sentir.

- **P:** i doncs, com veus el moviment agroecològic a Catalunya...?

- **R:** No, bueno, bé....hi van havent coses.... hi ha cooperatives de consum, que això són els grans aliats....eeeh....però bueno, és més aviat....no una anècdota....cada vegada menys anècdota....però és que no sabia dir-te....clar, jo més o menys els conec tots i tal....però bueno, l'altra cosa és que el roce a vegades fa amics i fa enemics....quatre

hortelans que hi ha...dius, hòstia, com a mínim podríem fer això, allò altre, tal i qual...però després tots van al mercat, han de vendre...i si un té moltes pastanagues, se les ha de treure de sobre....ha de baixar el preu....i al final també.....perquè no es pot ser generós perquè no es guanya prou. Aquesta limitació dels ingressos fa que els principis ètics....bueno,...eh.... van quedant apartats. Hi ha hagut temps molt macos, però jo crec que sempre acaben petant per allà,no?...el tema una mica econòmic....també hi ha graus....el que comença té unes necessitats....els que porten 5 anys o ...tenen unes altres.... els que porten ...tal..... llavors, no sé, aquí fins i tot vam fer una associació agroecològica aquí a la comarca...i fèiem activitats i així...i, clar, jo representa que era la consolidada, no? Però...bueno, em veien...perquè feia més anys...però clar, consolidada no....vaig fent, saps? Si ja fa anys...sembla que ja te'n vas sortint, no? Però no.

- **P:** Clar, és molt complicat tirar endavant....

- **R:** Cada vegada és més complicat....jo vaig començar i....i lo que li passa als convencionals que han perdut ingressos...també ens ha passat a nosaltres....i cada vegada més....perquè cada vegada hi ha més oferta....i cada vegada vegada els preus són més en funció de la oferta i la demanda, i no com al principi que eren preus més..."polítics", no? En el sentit de dir...goita, més o menys això em costa tant...i podré vendre'l a aquest preu...i la gent estava disposada a pagar-ho, no? Però la gent, amb el menjar....volen estalviar. Excepte els que diuen, un grup de gent....els consumidors més convençuts, que diuen "no, no...primer m'ho gasto amb alimentació....després vé tot lo altre"....sobretot gent jove, amb fills....hi ha algun que no, però, en general gent amb un sou una mica més...."guapo", no?

- **P:** sí, sí....això es nota bastant el perfil social de la gent que es planteja aquestes alternatives, no?

- **R:** Bueno....però és que....tu et plantes menjar llagosta quan menges cada dia...però si no menges cada dia...primer et plantes menjar cada dia. Ja després pots dir....saps què? variarem. És això, m'entens?...

- **P:** Sí, sí....

- **R:** I bueno, mica en mica....doncs anem així.

- **P:** I tant....i et volia preguntar...ja m'has comentat problemes com l'economia, etc. no? però, pel contrari, quins diries que han estat les principals èxits?

- **R:** Bueno...jo, a veure. Clar, nosaltres vam venir aquí i vam dir això, que fariem horta....vam tenir la sort d'anar a parar a un lloc amb un producte local consolidat...que en aquest cas són els fesol de Sta. Pau...i això és loteria, ben tocada.... feia horta i aquest conreu que és complementari, a la majoria de moltes explotacions ramaderes.....doncs, bueno, tenien un conreu més o menys d'horta que feia caliu, no? Ja....en el seu moment ja vam pensar de fer un obrador per fer conserves i tal...i bueno, de terra no en tenim gaire....i la terra que trobem necessitava, aigua i plàstic...perquè si no, clar, la temporada és massa curta, no? I llavors viure tot l'any

treballant només 6 mesos....doncs no es pot fer. I en aquest cas vam decidir això de les conserves, i a més a més ha estat un encaix perfecte. Llavors el fesol, mentre no tenia altra feina, podia anar coent...i així mica en mica, doncs bueno, em generava feina per tot l'any, no? Feia conreus que més o menys anava fent en conserva....però el coixí gran éren els fesols...que bueno, feies el sac i vas coent, no? I...bueno, hem anat fent lo que hem pogut, no? Després de 15 anys de fer de pagesa....finalment vai trobar un camp una mica decent...perquè sempre, d'entrada, el que trobes és terra marginal...o sigui, el que ningú vol...i ara ja tampoc la vull jo, perquè per algo és marginal jeejeje

- **P:** jejeeje

- **R:** Clar, és que bueno.... aquest és també l'error que cometem molts, no? Clar, ens fa tanta il·lusió que agafem lo que ningú vol, però per algó és això...perquè no dóna, perquè no s'hi arriba bé en tractor, perquè està a tocar del bosc i llavors els animals mengen més bé ells que no pas tú....bueno, m'entens? Que costa més de treballar. Tot és molt més difícil, no? I veus, jo al ser de l'associació, hem anat fent caliu amb els de sempre de per aquí, no? I....ara diria, bueno...al cap de.... ara ja fa 20 anys, a la que es va fer la Denominació d'Origen Protegida...això ha fet un salt qualitatiu ara...es valora més....i tots els fesols de Sta Pau, que es trobaven al súper i que tenien el nom de Sta Pau, però no ho eren, doncs ara no ho poden fer....i a partir d'aquí, doncs bueno, jo sóc la única conservera...i això m'ha fet fer un salt...econòmic, que això fa anar una mica més bé...no?

- **P:** és clar....perquè les conserves són només de fesols, doncs?

- **R:** No, fai més coses....O sigui, jo segueixo fent la meva línea....que són dels meus conreus....de mongeta tendra...dels espinacs....de....les cremes, formatge, patates, porros...o sigui, segueixo fent més o menys el que ja feia, però, clar, tinc ara el coixí dels fesols. A més a més, ara també en coc per altres marques. O sigui, ara ja sóc una mica més "indústria"...però tampoc no del tot, no? Segueixo fent el camp, no? Però tinc feina extra....i des de que tinc feina extra, doncs ara tinc una persona contractada, que vé dos dies a la setmana.

- **P:** va millor la cosa...

- **R:** Bueno, més que així és fixe, i segur i compleixo...que si no, no compliria amb lo que fai pels altres....així surten els pots als que t'has compromès...i ja està, no? I això és des de fa un any i mig....ara, aguantaré fins....em queden 10 anys per jubilar-me....aguantaré fins els 65? no sé que dir-te....perquè els preus van baixant...i cada vegada has de ser més eficient, treballant....i ja ho ets perquè tens més experiència....però hi ha d'haver un mínim....En el fons no deixa de ser un business, un negoci, un chiringuitu....tenim aquesta condició que en el fons ets empresari, ets treballador, ets contable, ets mecànic, ets....de tot, no?...llavors no sé si ho aguantaré...o no....però no m'amoïna, eh? el dia que ho hagi de fer, tancaré i a buscar feina d'una altra cosa....no hi estic preparada...perquè no vull pas que passi....però s'ha de tenir present, no tenir apegó a les coses...perquè si no va bé....doncs bueno, ho has de tenir en compte. En aquesta feina de pagès és especialment necessari tenir-ho en compte....tú fas la feina....però tú no manes...Clar, jo em peto de riure quan no poden

agafar l'avió perquè el volcà d'Islàndia deixa anar cendres....saps? "oooh, això no pot ser...." o hi ha neu i la gent no pot circular....bueno pues sí, és clar.....A la nostra feina això...amb això t'hi trobes....passen pedregades....passen coses....Passen coses que, si ho vius massa....et tallaries les venes...Si la veus, una pedregada..."pum!!!"...i veus com t'ho trinxa tot....? Clar, et quedes...."eh!???"....què n'has de fer....clar, passar pàgina i torna-hi, i això fa que, en aquest sentit, siguis com...bueno, més humil, no? Perquè no tot depèn de nosaltres. I com no tot depèn de nosaltres, doncs no t'ho prens com un fracàs....És clar, a collita passada tots sabem quin és el dia que havíem d'haver collit...quan has collit o no has collit.....Bueno, passen coses, coses que tú no controles....I amb el bestiar ja ni te digo!

- **P:** jejeej ja.... no teniu bestiar, però, no?

- **R:** no...un parell de gallines...i així, que ens fan companyia... però bueno... ara t'ensenyaré una cosa....

(pausa)

- **P:** per cert, parlaves abans de la infraestructura, la mecanització....però com trobes l'accès a la terra?

- **R:** Fatal. Fatal....jo crec que....que la gent...a vegades més per la il·lusió...et fots en llocs sense mirar-ho bé....i començant de zero no ho pots fer. Perquè no és rentable. I la il·lusió i les ganes, fa miracles, però fins a un cert límit, no?

(pausa)

- **P:** I has parlat de qüestions com l'accés a la terra, la mecanització, temes tecnològics....creus que el sindicalisme agrari està donant resposta a aquestes coses?

- **R:** No pot. Jo quan volia fer de pagesa, llegint el diari, recordo que vaig llegir que la Unió de Pagesos proposava fer un banc de terres....T'estic parlant dels anys....80. I....no se n'han sortit. M'entens?.....No...i la problemàtica que ara es viu a Barcelona de qui pot comprar les cases no és qui vol viure....doncs fa....50 anys que es viu al sector agrari. Qui pot comprar les finques, no són pagesos. No és gent fent de pagès...mmm...costa molt. Sí que n'hi ha algún, eh? Que han fet calers....perquè als anys 60 hi ha algun que va fer calers...i que van poder comprar la finca, i tal....però a la Catalunya Vella, que és Catalunya de masos i d'arrendataris....cap, tú...perquè aquí qui compra les finques, no són precisament pagesos....perquè, què val una finca? No va lligat amb el rendiment que en treus. Si la gent no fa calers....clar, aquí, qui compra? Al contrari, van molt buscades les finques agrícoles...no la terra, en general...però sí les Masies...després la terra que els hi fa il·lusió...que....però és que clar, no és el mateix treballar en arrendament, que treballar en propietat, no? amb l'arrendament és...,bueno, vai traient, vai fent....però fai lo mínim...no t'atreveixes a fer inversions fortes. És lo que t'he dit...jo havia de fer un pou i posar un hivernacle en un camp que no era meu? Doncs vai fer l'obrador aquí...almenys aquest trosset era nostre...i bueno, la inversió...doncs com a mínim no l'he perduda.
-**P:** ja.....totalment....

- **P:** i després, què més...l'agricultura ecològica....si la majoria de pagesos fan l'altre....Clar, en el fons un sindicat què defensa.? Que la gent es guanyi la vida...fent la feina que fa. Es guanyi la vida i les condicions....laborals i polítiques, siguin les més adequades, no? O sigui, sí....però...clar, molta gent agroecològica és nouvinguda, no? I això és un fenomen que ha sigut nou....Llavors qui s'ha d'incorporar a qui? Els sindicats s'han d'incorporar als nous o són els nous els que s'han d'incorporar al sindicat? Doncs jo ho tinc claríssim....

-**P:** Els nous s'han d'incorporar al sindicat?

-**R:** Clar, clar....de la mateixa manera que els immigrants els hi diem que s'adaptin....som nosaltres, som els nous els que hem de...

(pausa, conversación por el vídeo de la granizada. Que no funciona)

- **R:** Bueno, estàvem amb això del sindicalisme, no? de qui s'ha d'adaptar...Bueno, jo crec que ha de ser aixís, els nous s'han d'adaptar als que ja hi eren...llavors, és un instrument vàlid? Bueno, què els hi passa als sindicats i....d'allò, no? Bueno, que han fet una estructura i una infraestructura....i qui la manté aquesta infraestructura? Pues els propis afiliats, no? Que utilitzen els serveis i tal...i llavors, bueno...passen a ser menys reivindicatius, no?

- **P:** ajam...sí. I amb aquest procés que m'estàs descrivint...quins són els mecanismes que ténen els sindicats o, bueno, concretament a Unió de Pagesos, si ho coneixes millor...per garantir la participació de les pageses i dels pagesos que hi ha afiliats? és a dir, us sentiú representats dins del sindicat?

- **R:** De fet hi ha un sector d'agricultura ecològica...però bueno, no? Tornem-hi, no? Hi ha dels que eren els convencionals i s'han passat a gent molt situada, no?Bueno, clar, aquí un ha de saber....potser som, en general, potser els més de primera generació i, aixís més d'allò...tot i que potser no és tal qual un sindicat, és més un moviment....potser són més propers a l'Assemblea Pagesa, no?

- **P:** ajam....l'Assemblea Pagesa es....

- **R:** ideològicament. Perquè és la que va recollir per fer la ILP contra els transgènics.... i.... bueno, en aquest sentit té més...però, clar, a veure...eh...un sindicat, això ho deia a la UP en el seu moment....un sindicat és un instrument, un sindicat no és ningú..és el que la gent vulgui. Llavors si tu aquell tractor el vols tenir parat, pues el tens parat. Si els pagesos diuen...."hòstia, hem de fer algo i no sé què..." ...doncs ja tens una eina, no? Per fer pressió, per organitzar-te,..... però no la fan anar els dirigents. L'ha de fer anar la gent. I la gent, bueno.... està molt desanimada.....està, està, la gent que fa de pagès està molt....bueno, és que no sap si arribarà tothom... hi ha molta gent que no sap si arribarà a jubilar-se. M'entens? Hòstia....ho entenem? De vegades sí que hi ha algun sector que va bé i tal...però estan que no....la gent està cansada.Ja està. Tothom

està cansat. És així....I, la població, que més del 80% té més de 55 anys....jo ja sóc d'aquests. M'entens? Home....què...quèè.....dius, que tiri el jovent....però el jovent està per altres coses.....jo què sé....

- **P:** Bueno, el que tu deies, quan arriba gent de nova generació, no s'adapten, no? A això, anar a buscar donar-li un ús a aquesta eina....

- **R:** Bueno, és que tens l'altra feina que és la de la supervivència. I llavors aquesta....pues, clar, vol dir destinar hores....i....destinar temps a una cosa que...no saps si serveix o no serveix, no? Llavors costa molt...és molt difícil engrescar a la gent. I a més a més....l'Administració fa lo que li passa....vull dir, que, en fi. Clar, has de moure't molt....perquè et facin una miiiiiiiica de cas. Vul dir, a veure, en aquest país ha manat qui ha manat. Ha manat qui afavoria als de Freixenet, a Codorniu, a....no? Nooo als petits pagesos, no? O sigui...massa esforç, m'entens? Per aconseguir...no saps massa què? I, a més, és molt fàcil desanimar...perquè tú fas una mobilització i a l'endemà no has aconseguit res...necessites temps per aconseguir les coses, no?...sinó....a veure, jo me'n recordo de les primeres manis, les primeres tractorades de pagesos...que demanaven...la tretzena paga. O sigui, demanaven que els jubilats pagesos, cobressin la tretzena perquè només em cobraven 12.... bueno....llavors al cap d'uns anys van cobrar...la tretzena....i al cap de 20 anys....van cobrar la catorzena, no? I, a sobre, és la jubilació més baixa de tots els sectors...saps? que ja és súper baixa....Clar, tot costa tant...i costa tant veure-ho...que cada vegada som més que volem resultats immediats de les coses...pues....això ha de ser pacient, vinga i vinga i vinga.....o sigui, no sé què s'ha de fer per animar....però està cardadillu...

- **P:** sí, t'anava a preguntar justament, això....que...quina estratègia creus que s'hauria de seguir...o com creus que es podria....

- **R:** Jo, ehm...jo amb això seria...jo crec que una de les coses que el sindicat ha de demanar és que desapareixi la Conselleria d'Agricultura. Tot lo contrari de lo que sempre volen. Que és parlar....que hi hagi un conseller d'agricultura. Doncs no, jo crec que ha de desaparèixer.

- **P:** i després com....

- **R:** A Itàlia, se'l van carregar i ningú l'ha trobat a faltar. pffff.....perquèè.....és un....com se'n diu allò? Un diplodocus, l'administració agrària catalana. Ja sé que és lo de Brusel·les i tal...però és una cosa....Això ha marejat molt a la gent, saps? Els papers.....per tot et demanen papers.....treballar ha e ser més fàcil. Que foten impostos, no sé què....i a sobre amb papers i no sé què....

- **P:** sí, el que comentaves abans, no? Que un pagès ha de ser administrador....i també ha de ser economista...ha de ser de tot una mica, no?

- **R:** Bueno....ara ja és normal perquè si ets amo de....no? Però....però bueno, clar. No sé. Aquí ens arriben 2 MB...i estem a 4 km d'Olot....nosaltres fa 20 anys quan vam venir aquí...no hi havia llum...l'últim pla d'electrificació rural que es va fer l'any 2002-2005 o algo aixís...que van acabar d'electrificar les masies d'aquí, no? totes més o menys tenien llum, però una llum d'aquella.....l'aigua corrent, l'aigua potable...bueno, perquè aquí hi ha fonts...però bueno, la xarxa va ser a l'any 2000 i tal...no? S'ha anat fent, eh? Però...bueno, sempre anem enrere, no? Bueno, està difícil per això, cada vegada som menys a sobre...

- **P:** ajam, i a l'hora de teixir llaços amb els consumidors i la ciutat, més enllà de les cooperatives de consum....seguiu algun tipus d'estratègia? O sigui, amb això que em dius, eh, per exemple...sou menys pagesos....

- **R:** Bueno, hi han iniciatives, eh? Per exemple del sindicat.....de...la Unió de Pagesos, té una cosa que es diu...."Terra Pagesa"....eh? Però és clar, crees instruments, però després si la gent no els vol agafar, pues es queden allà....també, per exemple, els d'ASAJA tenien no sé què del KM0, productes KM0...

- **P:** ASAJA això?

- **R:** Sí....eeeh....vull dir, a veure, ho aprofita qui ho aprofita i ho fa qui ho fa. Això de Terra Pagesa per exemple aquí a les Comarques de Girona ens ho havien proposat, per veure quines accions podíem....però bàsicament s'ha muntat alguuuna cosa per allà per Tarragona, eh? Bueno, no hi ha hagut interès, no? eeh....ffffff...No sé...pel que sembla, potser serem llestos a partir d'ara per haver tret els tractors aquests dies que per totes les tractorades que s'han fet fins ara... ostres, veus tots els vídeos de "què ben parits els pagesos, que tal i qual.....", fins ara, quan feiem una tractorada erem uns fills de puta que paràvem el trànsit, no? O sigui que....bueno, no sé... potser haurà fet més per ser ben vistos..... hi haaaa..... a veure, la gent de ciutat, que no s'entera.... més o menys hi havia una cultura rural....

- **P:** clar, el concepte de les coses, els valors, han canviat molt, no?

- **R:** Bueno....és un món desconegut, no? per a la gent de ciutat.... llavors, bueno.... Més aviat sembla que se n'han hagut d'adaptar a nosaltres... per exemple..."no es pot tirar fems el dissabte i no sé què".... doncs es tiren quan es poden, saps?

- **P:** Sí, sí....això m'ho vaig trobar amb entrevistes al Pallars Sobirà pel projecte final de carrera que t'havia comentat abans... molts dels ramaders havien hagut de canviar el seu estable a les afores del poble perquè la nova gent que havia anat arribant, que tenia cases de vacances i tal.... s'havia queixat perquè el bestiar cagava al carrer i van fer normatives municipals per moure els estables fora del casc urbà dels pobles.... a mi això em va sobtar mogollón, eh?

- **R:** Bueno, és una mica el "de fora vingueren, de casa ens tragueren", no?

- **P:** Sí....

- **R:** i llavors això fa enfadar. Això fa a vegades que encara hi ha algú que digui, "doncs el diumenge en tiro!", no? Saps? No sé...està....com que no és un sector alegre....alegre en el sentit econòmic, no? Aquí hi havia gent amb explotacions guapes i tal.... i mira. Mira, l'altre dia, hi havia uns amb una màquina i que tenien una de les finques "guapes", no? I encara deien...."mira, menys mal que ja tinc 63 anys....ja només em queden dos anys per arribar, com pugui als 65"....no? "Hòstia si en tinguéssim 40 anys....no sabia si ho podria aguantar....però bueno, 2 anys els aguantaré", volien dir. I també ara a la que ha tornat a haver una mica més de feina....doncs tot aquest jovent ambientalista i biòleg i no sé què.... doncs han trobat feina i ja han plegat.

- **P:** Sí....

- **R:** Jo crec que has de saber molt bé quin és l'ofici. L'has d'haver après.....

-P: És clar....i això cada cop és més difícil.... si cada cop hi ha menys pagesos....

- R: Sí, però bueno... la gent paga unes burrades pel màster i....i no volen anar a treballar un any gratis a una casa de pagès.... puees.... no sé..... si és que això és lo que t'agrada, saps? Potser has de fer això.... no? I després, veient-ho, veuràs més clar cap a on has d'anar... què vols.... què t'agrada, què no t'agrada.... veus el dia a dia... lo pesat que és... o no.... m'entens? Vull dir, que la pagesia està idealitzada. I bueno, sí, és molt maco viure fora i estar a fora... però bueno.... Potser cada dia no, saps? O potser decideixes anar a treballar a una explotació d'aquestes que ja funciona... i que et paguin un sou.... la majoria de treballadors de granja i així... vénen de fora, no? En fi, no sé si t'he contestat...

- P: Sí, sí.... de fet, ja es tracta que sigui una conversa això... bueno, veig que està força negatiu el tema, però....

- R: No, no és que... a veure, diuen que un pesimista és un optimista ben informat. Val? O sigui....que la cosa no sigui tot lo alegre que hauria de ser, no vol dir que la gent no disfruti, ni que no li agradi, ni.... bueno, potser parléssis amb els del taxi, també et dirien...bueno, és que faig 40.000 hores i.... bueno, suposo que els autònoms ja ho tenen. El drama nostre és que tampoc cobrem a l'hora.... els autònoms que posen preu a l'hora, encara mira.... nosaltres no ho sabem. Conec a un pagès que ho fa... i em sembla que ho ha deixat de fer ja. Els anys que anava bé la cosa... em sembla que anava a 3 euros/hora o algo així....

- P: ah, encara em pensava que seria menys i tot....

- R: Els anys que anava bé, dic.... Ara, encara ens sortirà a -1.... però bueno, clar.... a lo millor un altre model, més agroecològic, se'n sortiria molt més bé... Si trobes el canal.... és que, a veure, també en aquesta feina és important el coneixement i tot... les condicions de la terra.... l'estructura que puguis tenir... però després la dimensió. O sigui, quina dimensió has de tenir per guanyar... i això no està escrit. Això depèn de lo que tens, de les teves ganes de penjar, de l'edat.... ara jo, segons quina dimensió no l'atrapes.... o ets poc eficient treballant.... m'entens? això és.... això és.... I dintre de la dimensió, doncs, com comercialitzes.... Clar, pots trobar... però has de tocar moltes tecles. Moltes, moltes moltes.... O sigui, has de produir, però has de trobar... la dimensió aquesta és d'1 persona treballant.... vale, vull créixer una mica... però això és ja una persona més.... o....? O sigui, trobar aquest equilibri entre quanta gent treballant i que per hores treballades sigui lo més rentable possible.... que surti lo màxim.... clar, això és.... uff... clar, plantar es fa molt de pressa... però collir és una altra cosa, es fa molt a poc a poc. Llavors has de saber què plantes, com ho plantes.... has de trobar aquesta dimensió, saps?.... Lo millor....vaig veure un documental amb un hortet que.... també vénen directe y als preus del Canadà, eh? Bueno, són una gent amb.... no arriba a 1ha... súper ben organitzat amb pum pum pum.... amb un hivernacle amb calefacció per avançar el planter perquè tot estigui ben organitzat.... siguin el màxim d'eficients....

- R: (pareja de la entrevistada)... Sí, però jo.... quan divideixes, l'enciam allà surt a 10 euros....collons!

- P: jejejejejejeje

- R: (pareja de la entrevistada).... ven tú aquí un enciam a 10 euros....

- R: (entrevistada) Sí, si el vens a 1 euro ja s'enfaden....

- **P:** (entrevistador) Sí, amb aquesta lògica, hi havia el documental de "La ruta del tomàquet", no sé si l'heu vist, no? Doncs sortien també els hivernacles a Holanda... també amb calefacció i molts treballadors i... bueno, venien sota preu a Mercabarna, quan era l'estiu, que també es produïen aquí tomàquets, a zones com el Delta del Llobregat, etc...no? O sigui, venien a un preu més baix a Mercabarna, que els tomàquets propis d'aquí.... i, clar, ostres, per fer això, no sé quin tipus de relacions..... bueno, per començar laborals de la gent que està treballant allà, no?.....

-**R:** igual són més bones que les d'aquí, eh?

- **P:** sí? tú creus?

- **R:** hòstia, no sé....a Holanda?

- **P:** Sí.... però bueno, també depenien de molta migració d'Europa de l'Est....

- **R:** És que qui treballa el camp aquí també?... i, a veure, és que el conveni del camp és.... és que clar, dóna per lo que dóna el tema... clar, potser guanya més un treballador que... que l'amo, no?...jejeje Saps? Però bueno, clar... si necessites un treballador, a aquest li has de treballar lo que toca. És un tema de rendiments, no? No sé com es planteja al documental aquest....

- **P:** Sí, bueno.... es planteja més que res, la incongruència de que tomàquets que vinguin tan lluny, molts cops, siguin més barats que els que es produeixen aquí....o què.... parla una mica de com està tota la distribució agroalimentària globalitzada, no?

- **R:** Bueno, perquè això sí que veus que s'ha....definit....bueno, políticament no perquè el tema de la Sobirania Alimentària.... que.... bueno, el tema que hem de ser eficients amb lo que som eficients.... eh.... pues... home, resulta que els de Gàmbia no mengen arròs seu, no? Clar, compren arròs.... bueno, aquí hi ha l'interès comercial... les empreses... no?

- **P:** Sí, sí... totalment. I vosaltres la producció com la veneu.. a venda directa.... o amb algún canal específic?

- **R:** Sí... jo.... la producció la venc amb un intermediari. Jo no vaig a vendre directament perquè no puc fer tantes coses... Les conserves, etc. Jo no tinc cap distribuïdor.... ho venc a botigues, però lo que és el transport a on hi ha la gent, no? A Barcelona i d'allò.... eeemm.... pues he trobat maneres així una mica solidàries, no? Doncs d'algun pagès que sí que baixa.... i llavors em baixa lo meu, em fa el transport, a no preu de transport.... sinó un preu, diguéssim de complement seu.... i bueno, aquí en guanyem tots, no? Doncs així, cada setmana, em baixo els meus propis productes amb aquesta ajuda.... moltes vegades venem a les mateixes botigues i, al revés, algun client que em surt a mi, doncs en aquest cas, és ell el que ho aprofita més, no? si em surt un client a mi... doncs també és ell el que ven lo seu, no? A vegades no surt a compte, perquè si només et demanen una caixa, doncs evidentment anar a repartir una caixa a Barcelona no... però si són 5 o 6 ja surt més barat.... i ja li surt més a compte a ell.... i anem fent així. Si hem d'anar gaire lluny, i ho haig de fer en transport convencional.... doncs no hi arribo.

- **P:** i tant.... doncs molt bé.... i ja, l'últim que et volia preguntar... per la qüestió de ser dona i pagesa, has notat algún tipus de...?

- **R:** Jo no.... els altres respecte a mi, no ho sé. Això ho hauries de preguntar als altres. Jo no. Per ser dona, no. Diria que he tingut més handicaps per no ser del lloc, en el sentit que no pensin mai en tu... per això de buscar terra.... d'allò.... fins que no et fas visible, passa molt i molt de temps.... que no pas per ser dona. Això com és una cosa inevitable, per mi... és com aquell que ha de portar ulleres.... docns les porto i ja està. I.... amb els fesolaires que són amb els que més en contacte i tal.... per això, cap problema. Per fer agricultura ecològica.... bueno, els hi surt allò, a vegades, que en el fons, encara que no ho diguis... doncs, bueno.... els hi sap greu, que puguis fer aquell plus, quan ells no ho poden afegir... però bueno, per ser dona no. Per exemple, m'hi he trobat alguna vegada el "sí, sí, jo sí que et conec a tu...".... i ara ja m'ho diuen, "home, no n'hi ha gaires de manejant el tractor, com tu....".... vol dir que algun dia van mencionar "sí.... hi ha una noia...."..." és més des de l'altra banda, que des de la meva... no? Si no em fan cas, crec que és perquè tenim diversitat d'opinions. Jo interpereto que no em fan cas perquè no els hi agrada lo que he dit. Que no hi estan d'acord amb els arguments que he donat. Perquè jo als fesolaires, estic a la junta i.. més o menys remenem... però quan no em fan cas, jo em penso que no em fan cas perquè no els hi agrada lo que he dit... no perquè sigui dona, saps? Jo ho veig així. Però bueno.... els pagesos ja són molt així, eh? Tu dius.... "jo faré... no sé què".... i ho fas un any, l'altre, l'altre.... i no ho pots vendre, ho han de veure. En aquest sentit és molt senzill: d'entrada no.... ho has de demostrar. Quan ho demostres, doncs ja està.... Ara deuen dir, ja, que sóc la que li va millor de tots... com que no he plegat.... deuen dir... "bufff.... a aquella sí que li va bé".... però bueno, ja funciona així.

➤ Entrevista EA04

- **P:** Vaig veure que vas començar al 2002 amb la producció que feies, no? i.... ara encara fas producció per consum?

- **R:** Bueno, vaig tancar l'explotació de Can Draper.... i després aquí m'he redimensionat, bàsicament perquè la superfície que tinc és la que hi ha... i m'ha anat de puta mare... perquè si hagués tingut 1ha, estaria fent 1ha... M'explico: llavors....és una superfície d'una quartera, 3300...1/3ha...i aquí hi ha molt poca aigua... però això és el meu laboratori. O sigui, això em serveix per seguir produint... però bàsicament el que m'interessa és que faig cultius a una escala que és assimilable a la industrial, perquè ja veus que hi ha certa quantitat.... i amb això vaig testant fertilitat del sòl, productivitat i consum d'aigua... i bueno, estic una mica treballant tot això, no? Bàsicament... amb aquest sistema. I evidentment produint, és clar... en aquest camp, aquest any sortiran 12-13 tones de verdura...en un any. Dec collir, pràcticament 1000 i pico quilos de patata... 2000 de carbassa.... casi bé 3000 de ceba...saps? que... bueno.

- **P:** I això ho comercialitzes a....

- **R:** A la Magrana.

-**P:** Ah! a la Magrana?

- **R:** Sí. Sí. Bueno... i també comercialitzo a altres llocs, però majoritàriament és aquí....és lo que em va més bé... i lo més ràpid, fàcil i tot funciona.

- **P:** I com vas decidir....ficar-te en aquest món?

- **R:** Bueno,...ser pagès hi neixes. El que passa és que no te'n dones compte...clar, i fins que no ets conscient de que ho ets... doncs, vas estudiant... vas fent ambientals.... vas perdent el temps pel món... i.... i... al final arriba un dia que dius: no, no...jo... sóc això. I.... bueno, i vaig començar amb un hortet de 100 metres quadrats... i al cap d'un any ja portava 1ha.... sí, sí... la transició va ser molt ràpida...i vaig començar fent cistelles.... com fa.... 13-14 anys, tothom. Feia cistelles tancades... o sigui, jo produïa més o menys el que la gent em deia... però feia cistelles i durant tot l'any ho feia. I amb un cicle tancat... és a dir, amb varietats locals i, a més a més, només posant el que produïa jo....amb 13 anys, he comprat 20 enciams fora de l'explotació.... Un sí, bueno, va entrar un senglar i se'm va carregar una pila i.... i vaig comprar 20 enciams perquè la gent... bueno, volien enciams. Llavors he treballat amb cicle tancat i amb les meves llavors, tot lo que faig és llavor meva. Allà, a l'altre cantó que portava 1.5ha allà, vaig arribar al 80%, més o menys, de... d'autosuficiència i aquí és el 100%. Aquí tot lo que faig és llavor meva... excepte, bueno, el calçot... que el calçot la llavor ja és millorada... i ja no ho pots fer, no? Però tot el que és la resta, és tot meu... la carxofa és la morada... les mongetes també, els tomàquets... tot, tot. És això.

- **P:** Ajam.... i vas aprendre pel teu compte? o ja venies de família pagesa....?

- **R:** Bueno, el meu avi ho era...me mare va tancar la masia als 20 anys.... i sempre hi havia aquest background, no? Però sí... una cosa és el que t'expliquen ells, i l'altra és aprendre tècniques modernes i ser completament autodidacta.... formant-me, evidentment, llegint, però....però lo que t'ensenya més és posar-te davant d'un camp i dir: vinga! i... i tenir llibres bons. O sigui, que jo el que trobava a faltar és que hi havia molts llibres, però cap era un llibre pels agroecològics, no? O sigui, per explotacions petites, però que alhora han de generar rendiment... o tenies llibres d'horts o...la gran agronomia química i industrial, no? I no tenies aquest entremig.... i bueno, em vaig anar formant, com vaig poder... i quan vaig tenir prou coneixement, he fet un llibre. Que és el que m'hauria agradat tenir a mi quan vaig començar. I ja està.

- **P:** I durant aquests anys, quins han estat els principals reptes que has tingut com a productor?

- **R:** Primer, la transició d'un terreny convencional de purins i herbicides a un ecològic. És a dir, fer la transició aquesta del sòl... i entendre com fer-la. Aquest va ser el primer repte, no? És a dir, fer la transició del sistema convencional a ecològic, del sòl, eh... i un cop estabilitzada la producció, després entomar la crisi. És a dir, quan vaig tenir la producció allò a tope... després va venir el 2008....sí el 2008 va ser la hòstia i llavors va ser...redefinir tot el model. És a dir, de tenir cistelles fixes, de gent convençuda, pam, pam pam....de cop i volta, crisi...es desmorona tot i reconstruir tot el sistema i anar a coses més flexibles. És a dir, les cistelles van desaparèixer...va aparèixer la carta...saps el "vull això, vull allò...", eeh.... ampliem molt més els clients, obrir una botiga virtual... saps? O sigui va ser com una transició d'un model molt stalinista, saps? A un model absolutament neoliberal..saps? o sigui, va ser aquest canvi, no? va ser això.... de saber que el que produeixes ja ho tens venut... a passar a obert i amb uns preus molt més alts perquè, clar, hi ha una incertesa... una inseguretats i tal. I, amb tot això, també

la Magrana. Va ser la consolidació de la Magrana, que jo personalment, per mi ha sigut clau, no? Perquè un producte fixe, constant i bé. Ha sigut un equilibri, no? Ha sigut passar d'un model completament Magrana i cistelles.. a un model Magrana que ha anat creixent i a aquest més neoliberal. Que és el que he eliminat quan he pogut, no? Quan he vingut aquí tota aquesta part de web i tot això, me'l vaig carregar. Perquè ho trobava frívol... és a dir, ja poden anar al Veritats si volen això, no? Que al final els agroecològics hem anat transformant-nos i passar de cistelles a mercats, a vendre a l'explotació i tot això... però no era la meua filosofia i, per tant, com que no ho era... doncs l'he eliminada. Perquè he pogut. Per la meua formació i tot allò, he decidit anar més cap a la part més d'assessorament i tot això. Però sinó segurament hagués diversificat cap a una altra banda. Per no haver de fer de vendre al detall i, a més a més, amb uns preus una mica exagerats. Però és que si no, no sortien els números.

- **P:** I creus que si no tinguessis aquesta altra formació que t'ha permès diversificar-te per aquí... t'hagués estat possible tirar endavant amb l'explotació?

- **R:** Sí.... jo on estava, vaig decidir que no destinaria més del 50% del meu temps en produir. Per tant, vaig fer-me com un topall horari. I amb aquelles hores feia el que podia. Si hagués destinat el 100%, sí que en podria viure... sí, sí.. però també em perdria moltes altres coses, no? I sempre vaig mantenir aquestes dues potes, no? I... ara, no. Ara això m'ocupa un 20% del meu temps i, la resta és... bueno, doncs consultoria.... que és una renúncia? No, bueno... jo ho veig com una adaptació. Això és una explotació agrícola? Per mi, no, no ho és... és a dir, sí que té filosofia d'explotació agrícola... Sobretot agrícola en ecològica, no? I sobretot ancestral, no? De tancar cicles, de pam, pam pam... però per dimensió i per número d'ingressos... doncs no. Això genera a l'any... uns 10.000 euros d'ingressos, però si descomptes despeses i tal i tal... 5-6.000 euros. Si fos el 100% del meu temps, docns clar, fes una regla de tres i ja veuries com es podria viure... és així.

- **P:** I com veus, doncs, a Catalunya el moviment agroecològic des de la producció?

- **R:** Jo crec que... que...és a dir, al moviment agroecològic, la crisi l'ha afeblit molt. O sigui, l'ha castigat molt. Però ara està en un moment crucial. És un moment que si no se surt de l'individualisme i de la producció petita i es fa un salt... en 5 anys no en quedarà ni un. Perquè molts dels agroecològics actuals, diguem.... la producció és molt petita.... està entrant massivament a ecològic moltes produccions grans... d'Almeria, etc.... que estan transformant a saco. I, aquí, mira més o menys anavem aguantant perquè tot lo que es fa a Almeria es fa a l'estiu... i hi havia un cert marge perquè aquí es feien les coses d'hivern... les patates, les cebes... bueno, no hi havia tanta competència amb això. Però és que ara tot lo que és la Rioja alabesa, Navarra,...tota la part de producció hortícola d'aquella zona... estan saltant a l'ecològic i estan saltant a l'ecològic amb una mecanització terrible... perquè venen del convencional industrial mecanitzat a piñón. I estan arribant productes d'hivern, amb uns estàndards de qualitat....mmmm..... molt bèsties. No vull dir que sigui sostenible. Però estàndards de qualitat molt bèsties en un sector, amb uns preus increïbles. I això està fent que els agroecològics d'aquí, la única opció que tenen és rifar, comprar i vendre. I produir quatre cosetes. Per tant, si no hi ha un procés de mecanització i de.... no de

mecanització, però de fer més competitives les explotacions.... o sigui, hi haurà gent que tindrà camps, que farà coses... però la gran quantitat de producció serà comprada. Jo a la Xarxeta...ja la coneixes la Xarxeta?

- **P:** Sí, n'he sentit a parlar...

- **R:** Jo era crític amb la Xarxeta perquè jo defensava un model d'explotacions tancades, d'explotacions sostenibles, d'explotacions rentables amb elles mateixes... i no fer un monocultiu programat, no? Perquè en definitiva lo que fa la Xarxeta és una especialització productiva, i tendeix a reduir la diversitat.... bueno, per, per, mil històries. Però és que, tal i com pinta ara, en aquell moment... potser no tenia tant sentit, però tal i com pinta ara, no només s'haurà de fer això, sinó que, a més a més, s'haurà de mecanitzar. Pot ser agroecològic i mecanitzat? Sí. Però s'haurà de mecanitzar molt més. És a dir, ara mateix estic planificant una finca. De 6ha d'horta. Mecanitzada fins les orelles.... en ecològic, amb algunes varietats locals... perquè puguin entrar al lineal de preus que s'estan movent. O sigui, és que és així. Llavors... clar, com, com afrontes això, no? Jo aquí a la comarca, ja et dic. Les 10-12 iniciatives agroecològiques que hi han, jo només en veig dues, com a molt.... que puguin aguantar... 2 o 3....

- **P:** I quines diries que són?

- **R:** Can Quimet Gall. Que ells tenen 1ha de producció i compren i venen tot. I tenen quatre mercats i venen a saco. Però això els hi dóna el marge econòmic per seguir mantenint la producció. I l'altre, la que veig més...ah... Cal Cerdà, de Cardedeu...i després jo crec, que depèn com... que La Kosturica... depèn de com s'enfoquin... també se n'aniran a pique... Però bueno, això és la meva opinió, eh? Tampoc no conec els seus números ni res... però simplement ho dic pel... bueno, sobretot per aspectes productius. No, perquè mira, és molt senzill... ells tenen molt volum, tenen molts treballadors, però tenen un tendó d'Aquiles, que és la producció. És a dir, jo per exemple aquí, fent patata, d'un quilo plantat, en cullo entre 35 i 44 quilos.... doncs ells estan a 1 a 8... és a dir, per molt volum que tinguis i molt d'allò, si no tens uns estàndards de producció mínims.... t'estàs morint d'inanició. El meu cost de fer patata aquest any aquí ha sigut de 65 cèntims... l'he venuda a 1 euro... El seu cost de producció, potser és d'1,20 euros....però la deuen d'estar venent a 1 euro... aquí està el tema. No és tant per la filosofia, per la mentalitat.... no, és que hi ha un tema, també, de costos productius. És a dir, és un equilibri, no? Tu pots tenir la part social molt ben muntada... però si la part productiva falla... doncs, és lo que hi ha. Quin és el meu tendó d'Aquil...les aquí? L'aigua. Doncs tinc el pou sec. És clar.

- **P:** i com ho soluciones això de l'aigua?

- **R:** Matèria Orgànica.

- **P:** Ah, sí.... m'enrecordo de l'hort que portaves abans, tinc la imatge del sòl que tenies, era una passada....hi enterraves fusta també, no?....

- **R:** Sí, això és fusta compostada. Estem analitzant el sòl pel tema de veure si amb uns compostos tan carbonatats, tan rics en carboni...eh... la respiració del nitrògen és viable en el sòl....i.....olora....a veure què et recorda...

- **P:** mmmmm..... a terra....

- **R:** A terra de bosc, oi?

- **P:** mmmm...sí, sí, i tant!

- **R:** Doncs aquest és el meu truc, fer un compost a base de Matèria Orgànica vegetal, a llarg termini, i que acabi generant això. Una matèria orgànica que quan l'apliques al sòl reté l'aigua, reté els nutrients i, a més a més, genera tot un seguit de simbiosis amb tota la flora i la fauna del sòl.... que el que fa és que... potser aquí no hi ha molt nitrògen, però quan el poses en coordinació amb tota la flora i la fauna, bacteris, fongs, etc...tens més respiració de nitrògen i de carboni en aquests tipus de sòl i de compost, que no el camp del costat que hi tiren purins.

- **P:** Clar...

- **R:** Que la teoria, diu, "no no, al camp del costat hi ha més respiració de carboni i nitrògen perquè hi ha més nitrògen soluble i, per tant, el índex de respiració és més alt...". Doncs no. Ho hem respirat al laboratori i aquest respira més. És a dir, metabolitza més nitrògen i carboni, que no pas en un sòl convencional. D'altra banda, tampoc no cal ser gaire científic, eh? Mires al bosc... i és que està passant això mateix. Està passant això mateix... L'únic que aquí ho fem forçat... Mira, en aquest camp de col mateix, vaig fer dues desherbades, i.... i ahir, em vaig posar a ruixar amb bacillus, perquè hi havien forats, i em pensava que l'oruga de la col hi havia atacat... Que és aquesta papallona blanca, que és la.... Queries Brassicae. Doncs no n'hi havia ni una. Ni una. Els atacs eren de cargols... i.... per què no n'hi havia ni una, quan hi havien postes.... doncs perquè, aquí, hi ha una estructura de mírids i círfits que parasien els lepidòpters... Per què? Doncs perquè està equilibrat. El sòl està equilibrat i vaig pim, pim pim....Vaig tractar. I així, quan estava mig tractat, vaig dir.... a tomar pel cul! Vaig marxar cap a dins perquè no calia.... saps? Els cargols evidentment que estaven fent forats, però, no calia, no calia.... I això què és? Un sistema immunitari de la planta, bo, sa, equilibrat perquè... això està bé.... i té la millor qualitat... i a més a més, aquest vigor, sense aigua. Estic regant 10 minuts cada dia.

- **P:** Deu n'hi dó...

- **R:** Clar, però cada gota l'aprofites aquí. Eh? Vull dir...és... és el canvi de paradigma, no? És com fer una agricultura basan-te en els mínims insums, no? Veus... tot això són llimacs i cargols i les papallones, tot aquest vol de papallones...això... bueno, cap problema!

- **P:** Ajam... i serien aquestes justament el potencial paràsit de les cols, no? Són aquestes que havies dit, no?

- **R:** Sí sí... Bueno, aquestes posen unes orugues que... bueno, es cepillen la col.

- **P:** Ajam..

- **R:** Una mica la clau és aquesta... aprofitar recursos. I.... sense fertilització, evidentment, eh? O sigui, jo el que faig és una rotació, que començo el cap de la rotació amb un cultiu exigent i, llavors, vaig posant cultius que no són tant exigents en recursos... i així aprofites al màxim el potencial del sòl i, així, redueixes també els costos... O sigui, no té sentit anar fertilitzant a piñón cada cultiu.... fins i tot pot ser contraproductiu.

- **P:** i tant..

- **R:** I aquí això.... tenia un camp de carbasses que anaven súper bé de producció. Eren brutals les carbasses..... però em vaig quedar sense aigua i es van morir...i, tot i amb això, he fet unes 28 tones/hectàrea.... està molt bé. En feia normalment 51-52... però bueno. Aquí la gràcia és això, veus? Una mica anar modificant l'estructura del sòl perquè cada cop sigui més rica en carboni i faci aquesta esponja, quedi tova i el complex orgànic sigui potent... ara he fet una passada ràpida per matar la mala herba i... això ara ho deixaré així i... em plantejava fer un adob verd, però no crec que li falti...

- **P:** O sigui, ho deixaràs així...

- **R:** Bueno, després, de cara al mes que vé, començaré a fer ceba tendra. Ceba tendra i, després, ceba seca. Com aquí hi havien les cols, vaig començar fent això: ceba tendra i vaig anar venint amb ceba seca cap aquí... i on hi han les mongetes, hi havia patata i... veus que han quedat petites? Allà abaix estan bé... doncs lo mateix, em vaig quedar sense aigua i no han tirat tant... però bueno, també en colliré...

- **P:** Ajam... i bueno, parlaves abans, de bueno, d'aquest canvi d'escala de les petites produccions a.... articular d'una altra manera l'agroecologia des de la producció, no? emmm... quin creus que pots ser el paper del sindicalisme agrari en aquest context?

- **R:** Jo crec que.... que hi ha d'haver un nou sindicalisme agrari. L'actual sindicalisme agrari és un ens supra-pagès que explota el pagès. És a dir, a França, el gran explotador dels pagesos no és el Monsanto, no és la Bayer.... són les cooperatives agràries.... És a dir, les cooperatives agràries s'han convertit en monstres que acaben fagocitant el pagès. Com el fagociten? Doncs amb maneres molt diverses... és a dir. Et diuen, "no et preocupis, no ets eficient amb la producció de les terres? Doncs ja et donarem llavors, ja et direm quina varietat has de plantar, i nosaltres et llaurarem, et fumigarem i et collirem"...m'entens? Per tant, la terra, en el fons, ja no és del pagès, sinó és de la cooperativa. I la cooperativa, està ficada en un món que és de la competència, dels mercats globals.... ja sabem com va, no? Per tant, el tema és que com el cooperativisme agrari s'ha anat transformant avui en dia, millor que no existís. És a dir, s'haurien d'ensorrar les grans cooperatives agràries, per poder crear un nou sistema i afavorir a això, al pagès.... Per tant, jo no hi crec amb el model actual de cooperativisme agrari, ni de conya....amb el model de fa 100 anys? Sí, perquè realment eren pagesos

que eren sobirans, no? Que s'unien per ser més eficients, no perquè la mateixa estructura se'ls mengès a ells, no? No sé... Jo ho veig, així, eh? No crec que sigui la solució a res, en el sentit agroecològic, eh?

- **P:** ajam... vale... i, és clar, parles de grans cooperatives com la cooperativa de Guissona....

- **R:** La Cooperativa del Vallès...

- **P:** Aquesta també funciona de manera similar?

- **R:** Sí... mira, la Cooperativa del Vallès és la principal comercialitzadora de mongeta del ganxet. En una reunió que un dels pagesos que assessoro va anar, em va dir, "és que la cooperativa volia que li vengués tota la mongeta a ella i llavors ella ja la distribuïria"... i el pagès li va dir "cooperativa, jo et compro tota la mongeta que tinguis a disposició, et dono 1 euro de marge, i ja la vendrà jo". O sigui aquest pagès és un tio que remena molta mongeta, no? I va arribar a plantejar a la cooperativa això, al revés. Li va arribar a parar els peus a la cooperativa... o sigui, estan fent el paper absolutament contrari de la cooperació... estan prenent el poder, la capacitat de gestionar el preu dels mercats, no?

- **P:** Clar, es dediquen a ser un més dels intermediaris....

- **R:** Clar, es generen un sistema que gira al voltant d'automantenir-se... llavors hi ha dues vies, o explotar al soci o mantenir un mercat local que els sostingui... i com que no hi ha mercat local, doncs exploten al soci.

- **P:** és clar.... però et volia preguntar.... d'organitzacions agràries tipus Unió de Pagesos, la JARC, la UPA....

- **R:** Això són sindicats...

- **P:** Sí... quin paper creus que desenvolupen avui dia...?

- **R:** Bueno, clar, fan de lobby... però tampoc són nets... ténen uns posicionaments, de vegades, que s'arramben molt a la indústria. Jo dic a nivell agroecològic, eh? Si estiguéssim parlant del sector porcí d'Osona i de la internacionalització.... et diria: Unió de Pagesos ho estan fent de puta mare, perquè estan intentant obrir mercats a la Xina i... de puta mare. Però per agroecologia? No serveixen de res aquests sindicats... Un sindicat que es posiciona a favor dels transgènics... què pot ajudar a l'agroecologia? Sí que hi ha la secció d'ecològic a Unió de Pagesos, eh? Sí que hi és... Té socies i socis... i són batalladors... però... però el problema no és si els sindicats o les cooperatives funcionen, sinó que l'estructura del país és de neoliberalisme. En tots els sentits. Llavors, tan si és un sindicat com una cooperativa, estan inmersos en el model neoliberal. Per tant, l'agroecologia què és? És un sistema productiu.. que trenca això. Que busca una altra filosofia econòmica. Que no sé si seria més anar cap al... cap al comunisme o....cap a... depèn, no? Depèn de com la plantejis. Però no lliga amb aquest sistema imperant. És a dir, tots els instruments que hi ha avui en dia, no

serveixen... has de crear de nous.... n'has de crear associacions o cooperatives o el que li vulguis dir, però amb els criteris aquests...La Magrana és un exemple d'això. És un exemple de una nova cooperativa, en aquest cas de consumidors, però també de productors... que té unes altres regles, que té un altre sistema de funcionament més democràtic, no? Llavors, clar...

- **P:** I de quina manera es relacionen els productors a la Magrana?

- **R:** Doncs s'acorden preus i s'acorden cultius. I tu t'has de comprometre a portar allò. Si no pots, hi ha un segon que...se'l truca i se li diu "ei! vols portar això, que l'altre no ha pogut?" i ja està... Que hi han tensions? Sí... sí que n'hi han. Clar. Però moltes vegades són tensions que es resolen més fàcilment. Perquè som ben pocs i es parlen. Clar, potser t'estic destrossant una mica el...

- **P:** No, no pas. Precisament el que busco són les opinions de gent com tu, que estu treballant el dia a dia al territori i a les relacions amb consumidors i amb altres productors. Llavors, hi han "x" eines avui dia.... ja siguin sindicats agraris, eh...em trobo a molta gent militant, per exemple a Unió de Pagesos, que també tenen produccions agroecològiques...

- **R:** I amb ells els hi va bé?

- **P:** Bueno, una de les....diguem, idees comunes que s'estan compartint és que... bueno, una mica això que els sindicats agraris poden ser una eina interessant per plantejar un canvi d'escala desde la producció, per assolir una altra dinàmica amb la ciutat, amb els consumidors.... però que la força de la pagesia avui dia era tan baixa que no.. no s'estava emprant, vaja. Bueno alguns d'ells, deien això....vaja....

- **R:** Bueno, és que no interessa....

- **P:** Bueno, això, bàsicament, la idea, amb certa part catastròfica, que és això... que tard o d'hora s'haurà d'acabar tancant la barraca, no? I... com articular aquestes eines cap a una sostenibilitat de la pagesia, tenint en compte que la població activa és aproximadament de l'1,6% a Catalunya... un pes social fluix, no? Doncs com poder fer aquest salt d'escala desde la pagesia...?

- **R:** Bueno.... no sé... no tinc solucions màgiques. El que sí que tinc clar és que.... això, si no està lligat amb molts altres canvis... És a dir, de què em serveix a mi Unió de Pagesos, o de què em serveix a mi relació camp-ciutat, si jo estic produint això i tot el meu entorn compra al Condis, no? Evidentment hi ha d'haver una educació, escola, no sé què, no sé quantos... però....però clar, és que... és com l'educació, no? Si hi ha educació en certs àmbits, es resolen molts problemes... molta gent passaria per aquí per comprar les meves cols, o interessar-se pel producte local. Potser això ajudaria més que no pas polítiques ni sindicats... sinó que la gent fos conscient que ell té uns diners i els pot posar aquí o en aquí. I si posa els diners aquí, està afavorint un determinat model... És a dir, jo no vull que em paguin subvencions. Jo no vull que es facin grans polítiques d'ajuda... no, no, no... què collons? Que vingui la gent i em paguin el preu. I ja està. I em deixin d'hòsties. M'explico?... Que s'ha d'afavorir, sí...

Però lo més important és això, no? La mentalitat del consumidor... Per fer la política real, que és la real, no? Decidir on poses els diners... aquí o allà? És lo mateix... els fots al Triodos o a la Caixa? Bueno, Triodos... o Fiare, no? Per dir algo més net....jejejeeje No sé, suposo que és això..., multiple choice, no?...

- **P:** Sí, és clar... per això em parlaves de La Magrana.... bueno, de fet la Magrana té molts socis, no?

- **R:** 150.

- **P:** És la major de Catalunya, crec...

- **R:** Clar. Sí, sí... Clar, llavors una cosa aixís... si tingués una Magrana cada ciutat mitjana... només La Magrana ja arrosega... 5 o 6 productors. Imagina't, 5 o 6 per 40 capitals de comarca.... 200. Cada any s'incorporen 800 joves agricultors. I en pleguen 2000, així que és clar.... en 10 anys se'n va a pique el sector agrari... perquè es jubilen en 10 anys el 50% de la població activa agrària.

- **P:** Està molt envellida, sí.... I, per què creus que, en aquest cas a Granollers, La Magrana s'ha desenvolupat fins a aquest punt? Què hi ha de diferent a Granollers?

- **R:** No hi ha res de diferent... La única diferència que hi ha és que hi havia un senyor que es diu Hilari, i un grup de gent al seu voltant que van dir.. "Ens creiem la idea i hi invertim hores..." i ha funcionat. No sense problemes. És que la Magrana, a més, bueno, al final de mes hi ha problemes... la gent no cobra al final grans sous...i tot plegat, no? Però és vocació, no? Vull dir, tothom hi aporta u granet de sorra. I al final és just i s'equilibra per tothom, no? Jo crec que hi podrien haver moltes Magranes a Catalunya... però hi falta algú...falta l'energia que l'impulsi. Qui la crea aquesta energia? Una persona, dues, un grup... que s'ajunten i tenen aquest tipus d'energia. Jo en tinc una altra, jo hi colaboro com a productor... no em feu anar a fer inventaris i tal... però la meva energia és això: intercanviar verdura per altre menjar i.... diners? Clar sí....

- **P:** Clar, llavors tú compres allà tot?

- **R:** Clar, jo compro allà les llegums que no puc produir, tot lo altre.... el sabó....tot. És a dir, jo amb això tinc el 100% d'autosuficiència. La part que em menjo i la que extrec de la Magrana. Mira, només he entrat a un supermercat per anar a buscar bolquers pel nen. Però durant 10 anys vaig estar sense anar a una gran superfície. No em calia. Si tothom fes com jo.... no n'hi huria cap en aquest país, no? Bueno, evidentment això és impossible, no? Però que cadascú foti el que pugui...

- **P:** I el tema, des la producció... és a dir, l'accés a la terra... com ho trobes?

- **R:** Fatal.... clar, aquest camp, estava ocupat per un pagès que l'únic que feia era abocar fens i treure'n un rendiment de gra. Mínim. Patètic. Bueno, vaig tenir sort i vaig aconseguir aquest tros de terra. En general, és un problema. Perquè el sistema agroindustrial acapara les terres, i afavorit per la normativa. Clar, si tu tens granges de

porcs a tot arreu, has d'abocar aquestes dejeccions... i si les has d'abocar, aquella terra ja està hipotecada per anar a ecològic...perquè no pots. Per tant, el sistema agroindustrial... temen que hi hagi un desenvolupament agroecològic o de coses així alternatives. Per tant, necessita aquesta terra, l'acaparen. Sigui a través dels purins, sigui a través de comprar-la... del que sigui, no? Per això, som com illots, dins d'aquest mar de...d'acer verd que hi ha. Som els al·lèls recessius a l'espera de que hi hagi un canvi i...ens despleguem o desapareixem. Ja es veurà.... ja es veurà...

- **P:** sí... i de cara al futur, doncs, com veus el desenvolupament del moviment agroecològic?

- **R:** És això. Si no hi ha una convicció de que s'han de fer estructures més fortes i, sobretot, deixar de produir com....ho sento, eh... però molta gent produeixen com al parbulari, eh? O sigui... es pensen que l'agroecologia i l'agricultura ecològica és... és fer i.... bueno, Dios dispondrá, no? És a dir, si no hi ha una professionalització real, se'n va a pique. És a dir, associacionisme i, sobretot, el tema de produir. Jo per sort o per desgràcia em dedico a assessorar moltes explotacions. L'any passat en vaig portar 20 o 30. D'aquestes, et diria que només un 20% veies que allò tenia futur, no? Perquè estaven mecanitzats, eren conseqüents... tractaven bé el producte... gestionaven bé el sòl.... Clar, jo he arribat a explotacions... Mira, a l'Empordà, una noia que conec. La vaig anar a veure i "Jordi, és que no me'n surto... no me'n surto....". Arribo al camp, arrenco una col, i les arrels de la col no havien sortit del tac del planter... i dic "I quant fa que són plantades"... "Doncs mig any". I li dic, "què has fet aquí?"... i diu "doncs, això, això, això i això...." i dic "ja saps el que havies de fer aquí, no?" i diu "jaaaa.... però és que es clar.... perquè no tinc diners... no sé què....". Però clar, no tens diners perquè no gestiones bé el sòl. I això que tens aquí és un forat negre de diners. I li vaig dir, "mira, has de fer això, això i això...i ens tornem a veure al cap de mig any". I al cap de mig any em deia que nos sabia com vendre la producció, perquè no donava a l'abast de vendre el producte. M'entens? Com pots haver estat cinc anys llençant literalment els diners? És a dir, hi ha d'haver professionalització i esperit de produir amb criteri i amb qualitat.

- **P:** I... aquest accés a aquests coneixements... caldria una mena d'articulació per intercanviar coneixements?... Clar, per exemple una pagesa que vaig entrevistar em parlava que les assemblees sindicals servien també com a espai comú d'intercanvi de coneixements i, mica en mica, s'anaven aplicant al camp...i era una experimentació i intercanvi comú, no?

- **R:** Bueno, ara per coneixement hi ha moltíssimes jornades PATT, que jo crec que per informació... no és el problema. El problema és com trasllades tot aquest fluxe d'informació al teu tros. I aquest és el paper... Jo crec que el meu paper ara és aquest... extendre tota aquesta experiència que he aconseguit, tant per un tema econòmic com per un tema de sentit comú....

➤ Entrevista EA05

- i, bueno, el que m'agradaria preguntar-te una mica com van estar els inicis vostres en agricultura ecològica... i com vau començar amb l'agroecologia?

- Nosaltres, personalment veniem de pagesos... i havíem fet agricultura convencional tota la vida... el pare també, etc... i... per tema familiar doncs vam fer un canvi, no? Al naixement del quart fill, una nena, vam canviar el sistema del que menjàvem i vam canviar la nostra planificació... perquè, clar, feiem monocultiu i vam deixar de menjar carn i peix i llavors teníem el nostre hortet per alimentar a la família i... bueno, vam anar canviant, no? Vam fer un canvi molt personal. I arriba un moment en que no quadrava el modus vivendi, com ens guanyàvem la vida, que era amb productes convencionals ruixats, i que nosaltres en menjàvem productes ecològics, no?... No vol dir que jo els meus monocultius en que plantava espícnacs, bleda i raves, també me'ls menjava, no? Perquè considerava que dins del convencional, no era molt destraler... perquè feia una lluita integrada... però, tot i això, no era amb ecològic, era amb convencional...eeeh... i bueno, finalment vam fer l'aposta familiar de provar, veure si podíem fer una part en ecològic i l'altre en convencional, però per tema normativa era molt complicat... no es podia barrejar la infraestructura, frigorífics, maquinària,... de convencional i ecològic. Llavors era o tot o res. I vam decidir fer-ho tot. Vam fer el canvi radical a tota l'explotació. Llavors vam canviar la manera de produir i la manera de comercialitzar els nostres productes, no? L'aprenentatge de fer de convencional a ecològic, va ser bàsicament llegir i preguntar. Però tampoc, fa 10 anys no hi havia tanta agricultura en horta com la que hi ha ara.... era difícil trobar gent amb experiència per poder-te assessorar o anar preguntant... per tant era anar provant. Tota la bibliografia que vaig llegir... del Mariano Bueno... però aquest és molt de jardí, molt d'hort urbà, no és una agricultura professional, però bueno, algo arplegaves per allà, no? L'altre que era més agricultura professional, era molta literatura del nord d'Europa, que no és la mateixa agricultura que nosaltres, per clima ni per conreu, no? Però bueno, ja arplegaves alguna informació. La primera lògica va ser la rotació de conreus. El fer rotació de conreus ens va impedir vendre els nostres productes al mateix lloc que veníem en convencional... Sobretot els dos primers anys que havia de fer la pràctica en ecològic i la venda en convencional, que és el punt més durillo, no? Perquè... la producció no és la mateixa. La primera perquè teníem les terres empobrides de matèria orgànica, en teníem 0,5 de MO... al cap de 3 o 4 anys ja en teníem 2 punts, no? I això és molt complicat perquè les terres són molt... molt fines. És un delta, d'un riu. No és com.... com si te'n vas a la Garrotxa, que tenen 4-5% de MO sense fer res, no? La terra que tenen....per sí sola ja té molta MO. Aquí no. Aquí és molt complexe perquè s'oxida molt ràpid. Per la venda també.... fa 10 anys teníem més capacitat per vendre en ecològic encara que no estigués tan maca, no? En canvi el convencional, no... vendre per convencional volia dir tenir un aspecte immaculat, però amb tècniques ecològiques... això és inviable. Per tant... no... estàvem abandonats de la mà de Déu. Perquè les terres que teníem en convencional eren conduïdes al quiròfan, no? tractades amb suero...I les arreglavem fent-li tractaments a tort i a dret i desinfectant....desinfectàvem amb bromur.. després quan vam prohibir-ho... doncs

altres insecticides súper agressius, no? I tot anava del mateix....i tot per l'aigua de reg, perquè el terra no el treballavem de cap manera. La vida del terra estava sota mínims... no hi havia ni llombrius... ja no sé de fongs i bacteris... Però vam fer el canvi. El canvi... vist en perspectiva... al començament tot era un desastre, una ecatombre... però bueno, mica en mica, i fent rotacions, al començament el que eren moltes malalties que teniem molt sovint i molt bèsties, van desaparèixer... Van desaparèixer perquè... de fer raves 11 cops/l'any a fer raves un cop cada 3 anys...i fins i tot ni això. Per tant totes les enfermetats de terra, van desaparèixer del tot. I bueno... en mica, en mica, en mica, en mica.... entre la rotació, fermentar la matèria orgànica al compostador, un compostador que té oxigen per sota... ens permet fer un compost molt maco que elimina les males herbes.... i permet tenir menys herbes per dedicar menys estona a desherbar, que és una de les feines que més dispara els costos de producció....s'ha de ser més competitiu, entre cometes, respecte la resta del mercat, no? I... l'altra és l'animalada que sempre havíem fet, no? Agafar gran maquinària, grans giradores,.... que si pots clavar-la a mig metro molt millor, no? Però el que feies era oxidar i matar aquella poca vida que quedava a 50cm... i la que hi havia a 10cm... la foties a mig metro de fondària i no quedava ni l'apuntador. Semblava que tot era molt maco i, el que estavem, cada cop més, era empobrir les terres. Per un excés d'oxigen, un excés d'oxidació i un volteig d'un tipus de vida amb unes necessitats de llum i aigua, d'arran de terra... i uns altres que estave a 30,40,50 i invertir-los... això era nefast. El que estaves fent era carregar-te lo poc que tenies, no? Nosaltres, ara, tan de bo poguéssim fer, com diu algú llibre d'aquests....per un hortet o un jardí... doncs de no utilitzar el moticultor ni cap tractor, poder... perquè no hi entra maquinària per recollir res i, per tant, no compacta amb el pes de les tones... i després perquè és una cosa petita i que no cal mecanitzar, no? Llavors sí que t'ho pots permetre... arribar a la panacea del que sigui una agricultura biodinàmica o molt més sostenible, no? Però llavors, tens els paràmetres que pots jugar, amb les eines que tens... .Has d'agafar el menys mal possible a la terra, però mecanitzant una mica perquè, si puc portar 5ha amb 5 persones... doncs millor que no pas 7 o 8... perquè aquestes persones més de nòmina... eh.... em faran ajustar que a final de mes arribem, no? És tot anar trampejant amb aquesta història... del què seria perfecte i com puc arribar jo aquí... Llavors et dones compte, al cap de 10 anys, com porto jo, que problemes el que tens sempre són els aeris... Llavors, pots tenir un atac de mildiu, un excés d'humitat... una pedregada com a dimecres passat.... atacs a la fruita, al tomàquet... algún trip.... alguna coseta d'aquestes, en quant a insectes... però les enfermetats que són les més difícils de combatre, que són al sòl, al terra, d'això no n'hi ha res...S'ens han reduït molt, molt i molts problemes.... I llavors, la venda....al tenir que fer rotació de conreus, vaig tenir que buscar un altre sistema de vendes, no? Mercabarna no servia...i vaig haver de fer la venda directa, no? Vam començar venent a casa, amb una petita botigueta molt senzilleta i, de mica en mica anar creixent...

- Aquesta d'aquí, no?

- Sí...abans només hi veníem 4 enciams i 4 cols i 4 coses, no? I mica en mica vas fent més, la gent t'ho demana i... per acabar de fer bullir l'olla.... vale, si tens algún producte més que acompanyi.. doncs la gent a més a més...en comptes d'agafar una

pastanaga, una ceba... i tal i qual... doncs agafa una mica més, un arròs... i ja fa la compra sencera. I això ens ajuda a arribar a final de mes, no? Llavors, a més, 5ha per una botigueta petita, la botiga no té prou capacitat per treure el producte, no?... llavors el que vam fer és la venda directa per internet, no? Fa 10 anys feiem cistelles tancades, perquè és l'únic sistema que hi havia.... les pàgines online no eren tan flexibles i no sabíem arribar-hi. I llavors ja... fa 5 anys aproximadament, vam poder accedir a aquesta eina de treball i vam passar de la cistella tancada a la cistella oberta, no? I els hi enviem a casa seva si és dins de l'espai en que nosaltres ubiquem el nostre repartiment, no? I bueno, això ens fa tenir una clientela més o menys fixa....I ja està.... I la tercera pota és una mica l'engròs, no? Perquè.... les produccions nostres, són productes precedents... i el temps ens afecta molt, no? Tenim una muntanya russa... a part de quan fa fred o fa calor... a vegades en culls més del que et pensaves... segons el clima... I clar, si fas 300 coliflors, però només en tens 100 venudes.. doncs si tens un peu a l'engròs, sempre et pots dedicar, quan tens aquest producte, a vendre a l'engròs, no? I llavors intentes això... pel meu punt de vista ja era molt bo tenir un 70% al detall i un 30% a l'engròs, de mitja.... potser a l'estiu és un 50-50... i a l'hivern és un 90-10...doncs això. Ja va bé, perquè nosaltres tenim una producció molt desigualada pel temps. Llavors has de calcular bé per no deixar a la gent de la venda directa enlaire, no? L'has de mimar molt. Especialment perquè només tenim productes de temporada. Amb l'hivernacle l'estirem una mica. A la llarga ens ajuda molt... per tenir a la gent més contenta amb més temporada de tomàquets, pebrots... la gent valora més les solanàcies. Se'n mengen masses. I quan els hi retalles les solanàcies, comencen a queixar-se una mica.. però bueno, mica en mica, anem canviant els hàbits, no? I bueno, hem de mantenir tota l'economia de km0, cuidar del territori,... tot això, no? I bueno, la guerra aquesta....ara amb el sindicat, nosaltres, en l'ecològic, sols no la guanyarem... perquè no arribem al 2% de la població activa i no som... a nivell econòmic... l'agricultura, l'horta... en aquest cas l'horta, al Maresme, gira pocs calers, no? Encara que... que endrecem molt del territori, econòmicament són pocs diners i, si només ho mirem en el tema econòmic, som un zero a l'esquerra. En canvi, si ho mires, com dir "hòstia.... si ens podem alimentar...u 20, un 30, un 40 un 50%... la població catalana... per què ho hem de fer amb productes de fora. Quan... fa 50 anys ho feiem?".... Som dos milions més, tampoc no son tants. Però... fa 50 anys, quan encara no hi havia Mercabarna, tot era al Born de Barcelona, el 100% de verdures tot era de Catalunya. Venia alguna lleguminosa i blat de fora... però l'horta era bàsicament del Maresme, el Baix Llobregat i el Vallès, no? Com és que abans ho podíem fer, i ara no alimentem el 10% de la població, no? És una bestiesa, no? i... el tema de la petjada de CO2....amb 2000...5000km avall..., quan aquí tenim clima...aquí podríem alimentar Barcelona...però sols no podem. Per tant, ens hi hem de ficar tots. Els pagesos, que hi hagi un relleu generacional i que hi hagin pagesos, l'administració cuidant una mica aquest relleu generacional i la població, que pensi que realment val la pena menjar productes de proximitat i no de no sé on, no? Hi han d'estar els 3 sectors, no? Sector agrari, sector polític i la població, no?

- És clar... i ara que dius que s'ha de defensar la pagesia, entre tots.... com articularies aquesta defensa de la pagesia? És a dir, òbviament ara, avui dia, la majoria de la gent mira d'esquenes al camp, no? Com creus que es podria donar un punt d'inflexió amb això?

- Mira,... la pagesia, de ser un ofici més o menys, menyspreuat fa 20 anys, quan vaig anar a estudiar agrònoms. A ara, que encara som una part de la societat i ens han de tenir en compte....es va veure a les tractorades de l'altre dia. Però no tendria que ser per això, que se'ns reconeixès la nostra feina. Hauria de ser realment pel que la gent consumeix dels nostres productes.... Llavors, per respondre a la pregunta de com motivar el nostre sector... Doncs, primer, directament no ho pots fer... No es pot subvencionar de certes maneres, la Unió Europea hi és darrere, no? Però indirectament, pots fer mil coses... I pots afavorir i fer que l'Administració no sigui tan rebuscada a l'hora de fer paperassa.... que som empreses petites, que no tenim una secretària, un objectiu... ho tenim que fer tot nosaltres. Som empreses familiars, molt petites. Agilitzar això. Indirectament ajudar amb tot el que es pugués.... no a cop de talonari. Amb les peonades no s'ha solucionat un problema que teien al sud d'Espanya, no? Anar pagant a tort i a dret.... no s'arregla fent això. La gent s'apalanca en el sistema. S'han de buscar mil fòrmules... i aquestes es busquen, per exemple, demà mateix tenim una taula concertada amb l'administració i el sector ecològic, per treballar i anar tots a una. Buscar la promoció de producte de proximitat, no?... S'ha de fer molta pedagogia social.... Val? Per tant, no s'ha de donar diners directament... però s'ha de fer aquesta pedagogia perquè la gent valori els productes del territori i ecològics. Diria que pràcticament és la única manera. No hi ha més històries. La gent s'ha de creure que té un patrimoni que és el sector agrari. Clar... eines que ens falten... Un banc de terres. Ho estem demanant des de fa anys i anys i anys... pel pagès la terra és una eina. No és un bé especulatiu. I llavors si la eina està a uns preus inaccessibles... perquè estan a preus d'aquí a 20 anys per quan els vendràs per fer pisos o el que sigui... doncs això no pot ser. Ha de fotre mà l'Administració. Tots els mals usos que s'estan fent a zones agrícoles, l'administració hauria de fotre mà. Clar, els nous pagesos... el primer que es troben és que han de llogar terres.... amb un ofici que les inversions són a molt llarg temps...el reg, hivernacles, llocs on guardar la maquinària... això no es paga en un lloguer de 7 anys.... per tant, la gràcia és que l'administració pugui garantir un preu just per treballar i guanyar-t'hi la vida, i assegurar el lloguer fins que pleguis. Això seria la rehòstia... perquè molts espais que no tenen ús a l'actualitat, podrien tenir activitat un altre cop. I, a partir d'aquí, altres coses s'han d'arreglar... si tens un banc de terres, però no tens nous pagesos... doncs, home, Escoles Agràries. Però escoles agràries amb eco, que no existeix. A Manresa i au. Si només està aquesta... malament... t'ho has de plantejar dos cops per poder enviar a un fill allà.... També la versió d'agrònoms, però amb la branca en eco....etc. Anar fent. De coses se'n poden fer moltes, moltes. Ens en adonem, cada cop més, el que vam fer el canvi, que ens van enganyar molt, no? Igual que van enganyar als nostres pares....

- I amb tot això que m'has comentat.. i ja que m'has comentat abans que érets afiliat a Unió de Pagesos, quin és el paper dels sindicats agraris?

- Sí... sóc afiliat de sempre, perquè el pare era... coordinador de la UP, i bueno...l'autònom i la quota de la UP van juntes, sempre... és un pack. Si ets pagès, has de ser de la UP. Encara que estem emprenyats amb la resta de la Unió de Catalunya....
- Sí?

- Sí, bueno, per històries... de quan hi va haver un canvi de dirigents a les eleccions.... i, la UP Maresme anem a la nostra sempre. Perquè ells van convertir el sindicat, van convertir-lo com la UGT o....la CCOO... que és un sindicat de serveis. Quan fas un sindicat de serveis, contractes molta gent perquè et donin servei, no? La paperassa necessita molta mà d'obra. Quan un sindicat té molta gent contractada, necessita molts de calers a final de mes. Quan.... no t'arriben els calers de les quotes... has de demanar-ne... a l'administració. I l'Administració, al començament és un..." si tu agafes aquestes feines, que fem nosaltres, ja te les pagarem...". Ja però, és que, si fas això, el dia de demà, tu tindràs personal. I el marró el tindràs tu. Per tant, sempre hauràs de posar la mà. Per mantenir la teva infraestructura. I, llavors, el dia que t'hagis d'agafar els tractors al carrer, no tindràs la força que teniem abans, quan no necessitàvem calers de ningú... Doncs això no ho van entendre. I van caure.... van caure... en el fallo de fer això. D'agadar diners de l'administració, de l'Extensió Agrària. Se'ls van carregar...al principi va anar molt bé... perquè rebien calers, bla bla bla... però és clar, llavors sempre has de parar la mà. I aquí... al Maresme, creiem que no havíem d'anar tant per aquí. Que teníem que ser més altruistes... que, la UP havia de ser una cosa més sindical. Quan hi ha un... mal ús de l'Administració, fotre-li canya. No quan diguin ells...

- Justament abans estava llegint notícies de la època... no sé si va ser al 2001 o per allà quan va venir la...

- La devallada, sí. Es van fer 25 anys, i es va passar a ser un sindicat amb múltiples serveis i clar,... quan passa això...

- Es baixa la conflictivitat...

- Clar, no pots parar la mà i després mossegar la mà que et dona de menjar, no? Aleshores no pots ser tan crític quan l'administració no fa la seva feina.... Bueno, de la seva manera, remenen molts calers i el sindicat funciona... com a estructura. Després, com a sindicat, deixa de funcionar...I és una altra història... Però bueno, això és la història que es repeteix a molts sindicats... També perquè per tal que el sindicat funcioni... has de pensar massa. Ha de ser gent molt altruïsta que penqui.... Vol dir que... que també cansa a la gent, lògicament. Però com que... la quinta dels meus pares, van pillar la transició... doncs encara tenien ganes de fer coses, no? S'ho van permetre, no? De fer la feina i la del sindicat. Portàven les dues coses...carregant també amb les conseqüències familiars: estàs més a fora que dins, no? Però bueno, ni una cosa és la panacea, ni l'altre tampoc, no? El que sí s'ha de reconèixer quina és la situació i fer un balanç del que comporta cada cosa.... Ho reconeixem? Vale. Què volem? Doncs això.... I és clar, el sindicat, per a mi... per a mi és una eina per reivindicar coses. Quan s'estan fent malusos... quan l'Administració no fa una feina com l'hauria de fer, no? Llavors, cal el sindicat? A veure, si l'Administració s'hi posa, no cal el sindicat. El sindicat té que ser algo molt puntual. Per quan algo es torça. Pam! És una força de presió. Això és el sindicat.... Per anar a negociar coses que, per sí soles, tindrien que ser...eehmm... Administració, anem tots a una? Clar, anem tots a

una...llavors estan les sectorials, cada "x" mesos ens trobem... anem pactant, anem acordant, anem mirant quants calers hi ha... on els podem posar....què és el que és més necessari... potenciar joves agricultors, nova gent... potenciar el banc de terres... potenciar, no sé... què és el primer, no? Potenciem més l'agricultura ecològica els seus primers anys de reconversió perquè són molt malparits...el CCPAE, en comptes de deixar-lo penjat i pagar el 100% els pagesos la quota com a socis...que sigui una aportació, com quan fa 4 anys.... però com va venir la crisi.... Doncs pagar també amb diners públics.... estem assegurant una seguretat alimentària, que és un bé comú.... Doncs totes aquestes coses són les que... les que ens hem de posar les piles. I anar tots a una...

- ajam...i....t'anava a dir... t'hi sents part de la Unió de Pagesos?... i... quins mecanismes té per garantir la teva veu a la presa de decisions?

- Jo UP....ja et dic. Com que ja portem 15 anys...que ens hem separat molt....emmm... amb la UP, la oficial, no hi tinc feeling, no hi tinc representació, no hi ha res... En canvi, amb la UP del Maresme, és aquella que quan els sindicat ens truquen..."Escolta'm, que demà hi ha reunió a tal lloc, que hem de parlar d'aquest tema...". Doncs hi vaig a aquella reunió i a aquell tema. "Escolta'm... fem algo, fem no? o portem tractors? Demà tots a tal lloc amb el tractor"...Pum! Allà hi som amb el tractor. Això és el que hem fet. Militar. Però quan hi ha problemes. Són problemes de la comarca: d'aquell que li han fet una rotonda on no tocava.... d'aquell que....tal. I ara ho estem dinamitzant amb el tema de la problemàtica de la Independència de Catalunya, no? I utilitzem el sindicat per veure què fem. Estem utilitzant l'eina del sindicat per agrupar-nos i organitzar-nos. Tenim per això el sindicat ara mateix. Que era l'origen de la UP. Clar, a la nostra comarca no... però a sectors com el cereal... que fan la subvenció... que fan el no sé què...llavors, necessiten mooolt de paper per cobrar. Llavors els hi va bé el sindicat que faci aquestes feines, no? O contracten una gestoria, o al sindicat.

- I, doncs, aquí al Maresme feu algun treball específic d'agroecologia o d'agricultura ecològica...en diferència de les altres comarques del sindicat?

- No... a veure, aquí és com tot. Hi ha moltes noves explotacions agrícoles que no venen de fill de pagès. Jo sóc un dels pocs que vinc de fill de pagès i... amb una explotació de 5ha, amb hivernacle i tot...ja muntat. Posa que tots els que hi havien fa 7 o 8 anys... a la que van començar és això, amb la crisi.. jo agafo mitja hectàrea, 1ha....un muticultor... faig cistelles sense certificar... les venc aquí... mica en mica agafo un tractor de segona mà... ara ja em donc d'alta del CCPAE, i.... llavors, 10-15 pagesos van venir aquí al Maresme.... no som més de 20 al Maresme en total. A excepció de ma germana, jo, en Salicrú,...i poc més. Els altres no venen de fills de pagesos. Per tant, són gent que, aaaaaa comença algú, a començar a coordinar-nos, a través de la UP. Però no estan afiliats. Però hi participen. Quan hi ha una mani, quan s'ha de treure un tractor....etc. Ja és un primer pas, no? I costarà, perquè.... perquè molts fills de pagesos continuem a UP perquè el pare ja hi era. Però clar, ells no. Ells no vénen de pagès...llavors, clar, estan molt desconnectats. I bueno, i ara comença a haver-hi una mica més de lligam, en el tema sindicat. En el tema intern nostre, com que tot això s'ha

començat amb aquesta crisi molt bèstia, de 2008, 2009, 2010, 2011.... sota mínims...eh i sempre amb una mà al davant i una al darrera... mig legalitzats, mig d'estrangis... facturant aquí... per poder arribar a final de mes, no? I mica en mica, quan ja ho tens més segur, ja ho vas fent més legal, no?... però, al començament, si no tens ni per viure, què collons has de fer, no? Clar, doncs a aquesta gent tampoc no els hi pots demanar... més del que fan. Així que, mica en mica, que van facturant... etc.... ja van començant a crear despeses que no són productives, sinó que són legals.... que tots les hem de fer, no? I estan en aquest pas que en 4 o 5 anys estan començant a respirar una mica, no? I tampoc no pots començar a donar canya amb el sindicalisme... has d'esperar una mica. I llavors ja estan.... a la cooperativa.... i coses així. Aquí lo maco seria que pagesos que no se n'acaben de sortir en convencional, que desde fora, desde l'administració, se'ls fotés un cop de mà...però clar, se'ls hi ha de dir com han de fer-ho. Perquè tampoc no sabran fer-ho... perquè puguin fer aquest canvi, no? I....em van trucar per aquesta xerrada... i em van venir el conseller i no sé què...Bueno, i els hi va agradar com ho tenia, i els hi vaig explicar i em van trucar, "hòstia, pots venir i tal... pel que ens vas explicar a nosaltres, poder-ho explicar a més gent...perquè ens va interessar la manera en com es podien fer les coses....". Què vol dir? Que ells tampoc no ho saben, no? Van cecs, no? I anar amb els ulls tapats, anar fotent pals de cec... doncs tampoc és que no vulguin fer-ho moltes vegades, no? Tampoc no saben què fotre, no? Per tant, seria molt interessant que qui pogués aportar alguna cosa, que ho fes, no? Perquè s'han de reconduir els mitjans que tenim, no...?

- I.... com veus el futur?

- El futur... eh.... la població està canviant per moments. Eh... fa 10 anys, quan vam fer el canvi, hi havia molta gent que venia per tema salut. I llavors hi havia algun hippie, que era molt bohemí, i llavors ho feia pel bé comú....però els podies comptar amb una mà... I... ara, comença a haver-hi gent que realment, se sent molt millor alimentant-se d'una altra manera... eh... el tema de la obesitat.... de quin tipus de menjar mengem i de quina qualitat mengem...Sí, que... a priori, primer mires el teu melic, el "jo vull estar sa", però ja no t'ho trobes tant... comença a haver grups socials, que ja hòstia, que està fent el canvi i que s'ho comença a creure. Llavors hi ha molta pedagogia. Sí que hi ha molta contaminació i algunes maneres de tapar... però ja entra dins de la moda de l'alimentació, no? Sempre hi entra la moda. Però, a part d'això, hi ha molta gent que comença a ser conscient. Per què? Perquè quan comences a fer el canvi ho notes. Et comences a sentir millor, etc. I bueno, per tant, el consum està augmentant, està augmentant. Com anirà.... en aquest aspecte?... Que tot això estigui agafat per grans multinacionals? Aquesta és la gran por...aquesta és la gran por... A nosaltres tampoc no ens toca molt... el tema de horta i instensiva... perquè és un producte molt més perceder i encara es pot defensar una proximitat... però tots aquells que fan, manipulen productes... hòstia. El tema d'elaborar galetes, patès, tota aquesta història... els cereals... pastes... això ja està més fotut. Però bueno, això ja no podem fer res nosaltres... no cal atabalar-se amb aquest tema. Això és el no parar de la globalització. I millor no pensar-hi... perquè si pensem en aquí ja ens posem malalts... ja arribar a aquests nivells ja.... ens fotem un tret. Per tant, això millor deixar-ho... ja arribaran altres....altres més més engrescats,.... jo ja no. Per tant, jo crec que sí.. va creixent tot, cada cop més...

- Ojalà s'agafi més aviat aquest model d'agricultura ecològica que no pas el de només una substitució d'insums...no?

- Passa que s'agafaran els dos. Perquè aquell és molt pràctic i fa molts diners... i, aquest, perquè jo crec que cada cop s'entèn més aquest model des de la societat....i des de... la política, no? Per tant, jo crec que quan ho expliques... la gent que t'escolta diu, "hòstia, pues és veritat, teniu raó...". És bo. Perquè és més rentable invertir una mica ara, que no el dia de demà tenir això abandonat. Si haguéssim fet el mateix amb la gent que treballava els boscos... que feien pastures, que tallaven llenya, etc... ens estalviariem una de calers en lluitar contra incendis...i mal de caps.... Amb això passa el mateix a l'agricultura: hem d'aprendre a valorar el veí... no hi ha relleu generacional,... els fills de pagesos no volen continuar veient com estan de fotuts els pares...la població activa del Penedès està... tots jubilats...el relleu? Què passarà amb aquelles terres? Què passarà amb el Penedès? Clar, no seria millor fer unes polítiques de mantenir això....com el model Norueg, em sembla que és.... que l'Estat garanteix un sou mínim pels pagesos d'allà... si, pel que sigui, t'ha anat malament un any... se t'ha fet malbé la collita, o el que sigui... l'estat et complementa el sou fins a arribar al sou mínim.... És completament diferent al que s'ha promocionat aquí...amb les subvencions i les Duquesas de Alba,...i tot això....Per tant, la política agrària l'hem de fer entre tots. És pel territori i tenir cura de la gent que se'n cuida de gestionar el bé comú, no?

-És clar.... sempre que he parlat amb altres pagesos i feien referència al Departament d'Agricultura, parlaven que era algo monolític....que no hi havia...

- Sempre ho ha sigut. Cada cop menys. I em penso, que cada cop menys, segons el meu punt de vista, perquè aquests últims anys s'han jubilat molts dels de la quinta dels nostres pares... i el relleu són de les nostres quintes... gent de 30-45 anys. I ara quan parlo amb gent de l'administració, són de la meva quinta. Gent de 40 anys... i estem al mateix nivell, ens entenem. Quan jo vaig començar, que en tenia 20-25... parlava amb gent que en tenia 50 i pico, l'edat dels meus pares....i és que no ens enteníem, de cap de les maneres... perquè era una altra generació. Ara hi ha hagut un relleu generacional, que també han entrat a l'administració....i tenim coses en comú i ara es pot parlar molt bé amb molta gent de l'administració. T'escolten... abans no...

- hi ha esperança, doncs....jejejeje

- sí.... jejejejeej

- bueno.. doncs més o menys això ja és el que tenia pensat preguntar a l'entrevista...

- Si, no quan vaig veure que volies fer l'entrevista sobre el sindicalisme....és clar, és que el sindicat està molt separat de...de l'eco que hi ha per aquí. Per això et dic...perquè no en venen de fills de pagesos i no hi ha aquesta relació. I també perquè jo crec que el sindicat no té que ser només un mitjà de comunicació amb l'administració... sinó una mena de força... No tenim la necessitat de tenir un sindicat per parlar amb l'administració... és que.. hòstia! És absurd... no és la funció de que jo per parlar amb l'administració fer servir un sindicat... un sindicat és per quan m'emprenyi amb l'administració fer de força de pressió per quan l'adminsitració fa algo que no toca...

- clar, per dir "fins aquí", no...?

- Fins aquí, sí....Però... el vincle amb l'administració té que ser sense sindicats. Un vincle constant. Es pot reconduir també amb el sindicat perquè és més fàcil pels

pagesos? Bueno... potser sí, potser no... potser pel tema eco el sindicat està molt penjat....mmm.... pot haver-hi pagesos afiliats o no afiliats... però no té per què passar tot per l'aro del sindicat... Sobretot aquí que som pagesos.... ehm.... amb tema fruita és una altra història. Perquè a fruita, o ets fill de pagès o... per tenir 10ha i tota la inversió... no pots començar de zero. Res és fàcil... però.... hi ha hagut molt de mercat, sobretot per les exportacions, sobretot amb la fruita d'hivern..... a més tens més marge, per frigorífics, etc... tens més temps... En canvi, a l'horta, si no culls avui, es fa malbé aquest producte....L'horta és una muntanya russa. Quan jo tinc, tothom té.... i al revés.

- i tant.... i... una altra cosa que m'ha vingut al cap... però... teniu alguna manera d'articular-vos entre pagesos... o hi pot haver alguna, passant o no pel sindicat?

- Nosaltres vam tenir la necessitat de, hòstia... tornar-nos a reunir... érem una generació nova, i de conèixe'ns més... ens coeníem d'algún curs....de fer alguna història...però poc. I vam fer un macro-sopar... reunint 100 i pico pagesos, per aquí al costat. I llavors... vam obrir... un whatsapp i... allò, l'utilitzem... de moment, per fer un contacte. Però van sortint coses, per comunicar... utilitzem les noves eines perquè hi hagi lligam....

➤ **Entrevista EA06**

-(...) bueno, i m'interessava una mica saber, primer de tot, com va decidir fer el pas cap a ecològic...perquè veníeu de l'agricultura convencional, no?

- Sí, però hi ha un moment que les terres amb agricultura industrial acaben perdent fertilitat i problemes, i presència de plagues i....un desastre. A la família ens trobàvem molt malament perquè a banda de menjar el que ruixes, doncs també ho respires, ho tractes i....bueno, ja altres companys havien fet lo camí molt abans i deien, això saps per què et passa, no? les terres estan podrides de químics, ja no hi ha vida, ja no hi ha res....A més, el que més em va impactar de tot va ser un dia, que el xiquet tenia 14-15 anys i deia.... "on puc trobar llombrius?" i deia, doncs a terra...."doncs no en trobo pare, eh."....cop d'eixada i..."no en trobo, eh, no en trobo..."....i la llombriu, clar, es lo bitxo més gros de la terra, no? els altres microorganismes que tú ni veus...imagine't com devia d'estar, no? i m'hi comença a torbar llombrius a certes ombres que quedaven a zones hermes on no hi arribaven els braços de la ruixadora....allò era un problema de les terres....que si no subsolaves cada any dos vegades...plantaem enciam dues o tres vegades, quan regaves...allò tot enxarcat...i s'ofegava tot...no percolava...eren terres qu eren argiloses totalment...i havien perdut la capacitat de...de drenatge i llavors ja dius....això no pot continuar, s'han de fer canvis. I els canvis han sigut fantàstics, no? Si veus que no llences abonos químics, sense insecticides....i veus que no hi ha problemes i dius...hostia tio quin engany, no? hem tingut durant tants anys.....pensava que l'agricultura només podia ser d'aquesta manera, no? el que es va inculcar a la revolució verda....un engany interessat...

- i tant...i quins diries que han estat els reptes més importants que s'han hagut d'afrontar per fer aquest canvi al llarg d'aquests anys?

- L'herba. L'herba....les males herbes. Que no ho són, però clar, si vols fer enciams, que és una planta petita....doncs....si vols fer panís o alguna altra cosa, el panís ja puge, ja està, no? però jo em penso que és l'assignatura pendent en agricultura ecològica el tema del control de l'herba...quan tú vols fer un cultiu. I aquest clau, hem d'entrar amb l'acolxat plàstic...tot lo biodegradable, molt més car...posem 8 vegades més...se trencave....i llavors, estem encara avui, fent un acolxat plàstic de polietirè negre que...finet, de 60 galgues....i bueno, quan l'arregues, ho revaloritzes en plantes de transformació d'energia...ja no tens tan mal cor, però saps que això no és sostenible tampoc, no? saps que si tothom s'estigués acolxant amb plàstic....és insostenible.

- ajam.... i a nivell de donar sortida als productes, com va ser el canvi a ecològic?

- bueno, com que mai hem volgut lo certificat...la gent que....que confia que ho fem en ecològic bé i, si no, pues que es foti. Però com que això aquest canvi el vam fer no per l'interès econòmic, que és el que fa molta gent, sinó perquè no podies continuar d'aquella manera....les terres no podies canviar de terres, tenies molt poca terra aquí, 10ha i estave tot podrit i no podies canviar a més lluny...aquí tens el magatzem...la terra al voltant és la principal, perquè la proximitat del tipus de cultiu, no? i havies de tornar sanejar les terres, i és lo que hem fet.

- ajam...molt bé. I llavors amb els consumidors teniu una relació més o menys directa? bé, veig que teniu també l'agrobotiga, no...?

- ara sí...però quan vam fer els canvis, veniem a tots els mercats d'Espanya....Mercabarna, Mercamadrid, mercagalicia, Mercasevilla.... i allí no és directe és a través dels assentadors, no? però clar, això va caient, perquè tots aquests mercats estan caient en desgràcia, perquè les grans multinacionals ja no van a mercats d'aquests, sinó que van a grans empreses que produeixen, fan aquestes aliances...per tant hem tingut d'anar més cap al mercat més directe, més de barrejes d'herbes i d'enciams per a la restauració, i....si no cap a la línia de plantes medicinals...que aquesta ja és la venda directa total cap al consumidor, no? no hi ha més via que aquesta, que tu pugues arribar al consumidor final. Tot lo altres és anegar el sector agrícola.

- i com veus aquí a Catalunya tot aquest moviment agroecològic entre consumidors i productors...?

- Sí, però això s'ha d'arribar a fer d'una forma potent, no? Si algún dia, alguna administració potencia això, pues bueno, als voltants de cada ciutat hi haurà grans anells verds per alimentar localment a aquella ciutat, no? i d'això no estem parlant de cultivar blat de moro i porc. Sinó de cultivar llegums, verdures de tot tipo...això és lo bàsic de la humanitat.És fàcil alimentar una ciutat amb anells verds de llegums, verdures, fruites....

- i doncs, veus possible, doncs, aquesta transició local cap a una sobirania alimentària, potserr més....

- és que no hi ha cap més. Passe que bueno, ha d'anar cap aquí, sinó serà la...la desfeta.

- sí...i des de la ciutat com veus que s'està plantejant això?...

- a la ciutat a gent és molt còmode....té la seva feina i lo que volen no és solament que els hi portis a casa...sinó que els hi obris la boca i els hi donis...doncs se n'han de fotre, eh? que pateixen i que vinguin cap a les zones rurals, o bé que s'espavilin i que facin cooperatives de consum....grups de compra...vull dir, que un pagès prou feina té en fer el que està fent... així que....

- ajam....i amb aquesta conjuntura, creus que el sindicalisme agrari pot tenir un...algún paper rellevant per donar respostes des de la pagesia?

- Ni un. Per a mi, cap ni un o molt poc. S'han convertit en estructures de poder. Com els partits, com els grans sindicats obrers....i s'han tornat inútils....

- i un altre tipus de sindicalisme agrari, seria possible?

- eh, sí. Clar, però ha de ser un sindicalisme agrari molt localitzat. Hi ha un gran projecte que és "Foodtopia", que és cuinar, allí on hi ha la necessitat de menjar, però sempre i quan es compromet el sector agrícola a dir, jo alimento les grans fàbriques per producció d'aliment ecològic, que pot alimentar molt més barat, que fent-se un individualment a casa, no? Foodtopia de Múrcia, no sé si n'has sentit a parlar?

- No, no pas....

- Un projecte impresionant. Foodtopia. Aquests produeixen aliment sa, ecològic, a un euro el plat....

- És clar, és accessible per a tothom...que també és...

- Sí, més barat que si t'ho cuines a casa. I amb una diversitat de ingredients que tú no tens a casa...perquè no tens temps, no pots cuinar, no pots tindre tantes estanteries de llavors, ni d'espècies....Van fer un experiment gran a al Centre Tecnològic de Múrcia, allí dintre de la Universitat...1800 plats al dia. I clar, pues ja hi ha marge per tot amb 1800 plats al dia. I clar, ells compren ecològic, de segones...que les primeres van als que ténen molts mitjans econòmics...les èlits que hi ha....i les segones no les vol ningú. Que són millors que les primeres. Però les segones, ells t'argumenten que quan una poma està picada per una carpocapsa, aquella poma fa accions de defensa...això són antioxidants. Quan ataca un fong a la fulla, que després ho resisteix...aquella fulla después és molt més nutritiva, no? és qüestió de traure la part afectada i, pam....això vol dir que poden produir molts plats al dia...és un model de menjar barat i ecològic i no escanyar el pagès, no?...si el propi consumidor és incapaç d'autoorganitzar-se, doncs llavors hi haurà potser una empresa de tipus social, pel bé comú....que pugui...amb aquest model, per exemple, gestionar grans quantitats d'aliment en base a la producció ecològica de l'entorn. Ja no només és vendre-li a cada família, sinó a una empresa, una cooperativa, això...que produeix aliment per a tot l'entorn d'un barri o un poble....o per exemple pels menjadors escolars i demés, que ara hi ha càterings que s'han fet amb xanxullos amb l'administració, no? doncs és abarcar aquest sector social que no té temps per cuinar, no? doncs aquests cuinen amb grans tancs hermètics...a baixes temperatures, a 80-100 graus i calenten amb aigua calentada solarment. Els aliments que sobren es pasteuritzen i poden aguantar 8-10 dies.... i així s'evita el malbaratament. És un sistema impresionant i aquesta mateixa gent diu que si tothom mengéssim amb aquest sistema, no caldria treure extreure ni un litre de petroli del terra per tot el procés de transformació, d'envasat, de transport que hi ha a l'actualitat. És a dir, alternatives ja n'hi ha de fetes....d'alternatives que fèiem abans en

temps de la dictadura...los sindicats obrers, que eren mooolt batalladors perquè volien emergir...què feien? creaven uns economats. Unes empreses. Los sindicats obrers encomanaven un camió de patates i llavors ho repartien a preu de cost als treballadors. Que avui dia a les fàbriques ja es podria fer, no? però com que els sindicats estan defensant les pobres caixeres del Carrefour...això seria anar contra el Carrefour i llavors perdriem empleos, no? això....defensen sempre el funcionariat, o el treballador....però podrien crear espais de compra a les grans empreses, comprant barat als pagesos ecològics que no poden vendre casi, no? podrien fer la funció que fa Foodtopia, només de distribució en aquest cas, no? Llavors quina és la vostra feina sindicats agrícoles, sindicats pagesos? Han perdut ja el nord. Han perdut el nord...Per tant, no crec en el sindicalisme ni pagès ni obrer. Han d'eixir altres fòrmules, eh? vull dir, que....s'han convertit en empreses de serveis....de funcionaris allí...les minories no compten per a res...perquè sempre la majoria aplasta la minoria...amb els partits polítics, religions, sindicats...les minories normalment són les més actives i aquestes no poden realitzar mai el seu projecte si estan dins d'una estructura....què hem de fer? Sortir...i fer altres històries...i tindre molt clar que no ens hem de convertir en estructures.

- home, és un repte important...la històrica s'acostuma a repetir, sempre, no? les tendències revolucionàries s'acaben convertint...

- convertint en èlits....la professionalització de la política, del sindicalisme, de les religions....eh, sempre estan a dalt los mateixos,. Les famílies grans, siguin d'esquerres, de dretes, sempre les mateixes famílies. S'ha de fer l'autoorganització, l'autosuficiència...aquest model que et dic de Foodtopia m'agrada...els economats que t'he parlat també, perquè el que feien era abastir aliment barat i sa als treballadors de les empreses d'aquells moments... amb tot s'hi podria fer igual...les idees surten o continuem cap a l'apatia que hi ha actual cap a la política, cap al sindicalisme....hem de fer noves eines. Les que hem conegut fins ara, no han servit...

- ajam, sí...tot i això, molts dels pagesos que he entrevistat que porten produccions agroecològiques, que busquen aquesta relació directa amb els consumidors, que fan, bueno....tot una mica aques procés....

- Lo consumidor és un malparit....a excepció de minories...que són les cooperativetes de consum....molt exigents també...perquè clar, jo pago, jo m'autogestiono....tu me portes això...pues....clar, no compren els mesos de vacances,....ojo, eh! Hi han d'haver altres sistemes.

- ajam....i com veus les polítiques que s'estan portant avui dia per incentivar coses com els productes de proximitat...?

- l'Administració hi ha anat cap aquí quan, des de Slow Food, des de Dolça Revolució...aquí vam començar amb aquestes campanyes fa anys...i ara van a remolc. Però ha estat la societat el que ha fet viure això, no? Clar, hem recuperat varietats per exemple, aquí a Lleida, amb l'Slow Food, de la cabra, de pebrots...de olives, de vinyes...i clar, l'administració hi va darrere a preguntar quines són les varietats que hem trobat....una merda, cabrons! perquè vosaltres ho pervertireu com a administració, no? Llavors, tot això de proximitat, o de kilòmetre zero...pues bueno, feu, que nosaltres ja anem pel davant...Però bueno, això és la pròpia societat qui ho imposa...perquè entèn que si no, no hi haurà treball, de res...relocalització de

l'economia per tirar endavant. Lo bàsic, ...alimentació, energia, lo diner....Coop57...doncs tots els intents de relocalitzar-ho, no? Les idees hi són. Si això pete...que ojalá se'n vagi a prendre pels collons....però aquí ha estem aprenent a com organitzar-nos. La gent estarà acollonida, però podrem dir, tranquils, natres ja ho hem sapigut resoldre això, home....les alternatives hi són.

- ajam. I tant....però, bueno, sempre hi ha el risc de que passi aquest procés de professionalització o perversió que havies dit abans, no? al final dóna la sensació que pot ser una cadena de transmissió tot, no?....

- hem de ser conscients de que això pot tornar a passar amb qualsevol altre invent que surti, no? i si ja des de bon principi diem no volem tornar a això, no volem ser verticalistes, volem ser horitzontals, eeh...pues, bueno....aquesta vocació si hi és en una associació, en un grup...sempre pots dir...ei, que no volieu relacions horitzontals?...perquè torneu a crear verticalisme, no?...ah, clar, a la genètica d'aquests nous moviments ja hi ha de tornar a sortir aquest aire de...o compartim o competim, no? Això la teoria. Pot ser dins de l'Economia del Bé Comú...tota aquesta història...i bueno, hi ha moltes d'empreses que actuen pel bé comú...tot i que siguen S.L. o S.A....estan per consolidar la seva estructura. El problema és quan diuen, ara em va bé, ara volem fer franquícies...ja l'has cagat. Nosaltres aquí tenim ara uns 150 comerços, botiguetes que ens demanen això, no? però no els permetem que diguin que són una franquícia nostra...que tinguin llibertat total, no han de dependre de nosaltres. Per altra banda, a nosaltres ens van expulsar d'Unió de Pagesos. A la comarca de la Noguera, a tots els dirigents de la comarca ens van expulsar. Anàvem per lliure. Nos trobàvem que quan hi havia el consell nacional de la UP, nosaltres, per exemple, perdiem les votacions. Lo que s'acordava a dalt, les comarques, encara que hi discrepéssim, havíem de fer lo que digués la majoria. I vam dir que no, s'ha acabat. Començàvem a portar iniciatives pròpies, que no estàven ben vistes per la direcció nacional, però nosaltres ens volíem equivocar....teníem lo dret a equivocar-nos, no?....al nostre àmbit. Doncs no...."perquè esteu en contra de la línia majoritaria del sindicat, que diu han d'actuar tots igual...". Una merda. I una vegada, dos i tres i ens expulsen. Bueno, llavors creem Som Lo Que Sembrem, no sé si et sone...

- Sí, sí...

- Primer, primer, l'Assemblea Pagesa, va ser. Ens vam reunir tots, no solament pagesos d'aquí de la comarca, de Lleida, i alguns de Barcelona...perquè enteníem que la relació pagesos i ciutadans en general hi ha de ser....amb una Assemblea Pagesa era un nom una mica....sectari, que només semblava que d'allò...però dintre potser hi havia un 30-40% de gent no pagesa, que influïa en lo que nosaltres podíem reivindicar o fer. Perquè el pagès si no té lo feeling amb la societat, no sap lo que vol, no? Però bueno, això era esforç també. Tota Catalunya...t'havies de patejar-la, i poc a poc se va diluint fins que...fem la proposta de Som Lo Que Sembrem pels transgènics. Tornem a fotre una gran moguda a tota Catalunya, 800 actes....amb col·lectius que ni et coneixies però que ets afin. Doncs bueno, consciència per un tema. S'acabe això, doncs Slow Food aquí. eh. Érem lliures....no teníem per què seguir sempre en tot. Som Lo Que Sembrem continua, en mínims però continua. L'Assemblea Pagesa pues ara...ha ressucitat per fer aquests grups d'autodefensa de la independència.....mmmm....gent més radicaleta de les comarques estae en aquests grups...doncs bueno, són aquestes xarxes....després d'Slow Food, pues bueno, vam constituir l'Slow Food d'aquí Lleida i bueno, comencem

a recuperar varietats d'oliveres, de vinya,...la Generalitat ha anat nostre com a bojos, per veure on éren aquestes varietats atigues, per donar-les a Torres o a Reventós, eh? Són uns fills de puta. Això a nivell de vinya....a nivell de l'oli doncs hi ha lo Pujol i aquella empresa....de....de fer un clon d'arbequina que van vendre per tot lo món....i ara han exportat l'oli d'arbequina...que havia de ser només un oli fet aquí Lleida...les arbequines...aquests cabrons a nivell polític, doncs mira, l'ego de tal....quan ho toquen aquests poders, doncs ho globalitzen. Ho volen globalitzar....La cabra catalana....estava extingida? Una merda estava extingida! Buscant, buscant, vam trobar un pagès pels pirineus de 90 anys, que se mon anave....doncs vam poder recuperar la cabra catalana. Que és més resistent, etc. Això ho hem fet la societat, amb Slow Food, això no ho ha fet l'Administració. La mateixa cosa va passar amb Dolça Revolució que creix com u bolet, ràpid, i comencem a tindre gent que vol fer Dolça Revolució a Andalusia i, volen crear també la....la verticalitat. Doncs no. S'ha acabat. Dolça Revolució només està a Balaguer. Nosaltres podem compartir tot el coneixement, com plantem, com esqueixem, com sembrem....aquestes coses, lo altre...i espavila't. Autònoms. Fem una red invisible i, si la Dolça Revolució està fotent problemes a nivell farmacèutic i polític i....si li foten una hòstia i desapareix, quedaran ara, cents d'iniciatives que són similars a la nostra. "No, és que si som grossos no s'atreviran....". Hombre, no s'atreviran! Una bèstia econòmica...a una associació, un sindicat.....entenem que la fortlesa no està en lo volum d'una associació o d'un sindicat sinó en que la idea ha sigut potent i s'instal·li a molts llocs, de forma autònoma.

- o sigui, en certa manera, tot això està suplint el paper que tradicionalment han jugat els sindicats agraris? tot això que ara ja no fan, s'està estructurant al marge, no?

- ara només miren els convenis....cobrar una miqueta més, els preus agraris...aquesta lluita ha fracassat totalment...però clar, fan les declaracions de la Renta, fan les PACs,...que han estat la ruina de l'agricultura perquè una persona tingui una subvenció sense treballar....no té iniciativa, no? ara hi ha granges de vedells que cobren subvencions però estan buides, no? Això és empobrir l'activitat econòmica i social....

- És clar, de fet la PAC defineix a un agricultor en funció que rebí subvencions....

- Clar, nosaltres no hem rebut mai subvencions perquè fem horta....i ens hem espavilat. De fet a l'horta de Balaguer treballem més gent aquí en aquest trocinet, que a tota l'horta de Balaguer....perquè t'espaviles, eh, si no tens subvencions, si vols viure....

- i contra la fragmentació del territori i el model d'especulació sobre la terra, com es pot lluitar...?

- Mira, a França ténen un model semblant al nostre, però, com a mínim, si no ets pagès, no pots comprar terra. Quan algú vol vendre terra a França, primer té dret a comprar-lo un pagès i l'administració facilita que li comprin...té els preus controlats. Aquí no. Aquí s'especula....però la terra és limitada, no és un bloc de pisos que pots fer créixer set pisos amunt. La terra és limitada i ha de complir una funció social...i has de facilitar que el pagès hi accedeixi....que la gent que no són pagesos, però que volen començar...els neorrurals...podem canviar el món si hi tenim accés a la terra.

- és clar, de fet es nota, en l'àmbit agroecològic, moltes iniciatives que comencen, es repliquen amb facilitat...però al poc temps han de tancar la barraca perquè no els hi surten els números, no?

- la gent que vol fer de pagesa ha de tindre el dret d'accès a la terra. I el que la porti malament se l'expropia. Hem perdut en uns anys el 20% de superfície cultivable....potser estarà millor de bosc, no? però...aquí hem d'alimentar a la població nostra, no? de bosc n'hi ha molt. La terra cultivable no té per què passar a ser bosc. Perquè s'abandona, o la tens allà per invertir el dia que...perquè la terra no baixa de preu. Tot lo podrido capital està allí. La terra no perd valor....la deixo herma i, mentre la deixo herma se regenera i llavors la podré calificar d'ecològic i...mira...puteria total. Hi hauria d'haver normes pel bé comú. Però cada dia en queden menos....

- i com es podria actuar per apropar l'administració i les polítiques públiques?

- la reivindicació...única i important. La primera de la UP era el banc de terres. Similar a França. Que això ni era atacar a la propietat privada....era simplement, en comptes de que te la compri un industrial especulant, te la comprarà un pagès...."ah, però és que jo vull especulaaaaaar."....la terra és per qui la treballa. uff...jejejeje. Pues bueno, la UP ha renunciat a això...i ens ha fet veure que teníem una graaaan entesa de l'Administració i la UP, com a sindicat majoritari....mentida podrida...no es podia renunciar al Banc de Terres....s'havia de tenir una actitud virulenta amb l'Administració i no s'ha fet....i quan ho plantejàvem, se'ns expulsaven....

- sí....doncs parlava precisament ahir amb un pagès del Maresme, que em comentava que, en certa manera, funcionava al marge de les direccions nacionals d'UP..no?

- allí van constituir l'Assemblea Pagesa i juguen amb dos cartes. Quan interessa fer algo reivindicatiu, Assemblea Pagesa....però, oh.... envieu a la merda la UP...feu només Assemblea Pagesa...! Però bueno, com els pagesos en general són conservadoretos també....home, home homeee....doncs, bueno, és lo que hi ha. Bueno, com a mínim, Maresme....estan al 50%, juguen amb les dos eines. Aquí noomés juguem amb una....

- i l'Assemblea Pagesa com funciona, doncs?

- noo...és la idea...i bueno, allí la funcionen...al Pallars doncs també hi ha gent hi funciona d'aquesta forma....no tenim estructura.

- és a dir, no hi ha cap mecanisme per coordinar-se?

- no....hi ha les xarxes de contactes...i quan s'ha de facilitar contactes per moure tractors per lliure....doncs es fa a través dels contactes de l'Assemblea Pagesa...perquè la UP només volia fer la tractorada oficial quan tocava...quan deia l'ANC...eh? i l'Assemblea Pagesa la va disparar quan li va donar la gana. Si ho estructures i ho vertebrades, doncs tornem a estar al mateix...són xarxes que han de ser perquè hi vols ser i poder actuar amb molta llibertat. Ara s'han fet els CDR, aquests grups de resistència per la Independència i...totalment autònoms, eh? no volem aquí consignes de....de l'ANC..... Com en base a tota la gent que es va moure a les primeres eleccions democràtiques als ajuntaments després de la dictadura, va ser la UP que hi havia encara una filosofia extraordinària allà als inicis...d'aquell sindicalisme unitari, horitzontal...i moltes alcaldies es van guanyar gràcies a la base del treball fet per la UP organitzada: políticament, econòmicament, etc....un cop fetes les eleccions, els principals líders comarcals ja són alcaldes i estan a l'administració i lo que volen és

controlar el sindicat....lo que volen és que la UP sigui domèstica de la política. I el poble no ha de ser domèstic de la política. La política no ha de ser professional. I ho és. El sindicalisme no ha de ser professional. I ho és. Bueno....

- i tant.... i quins diries que són, en aquest context, els reptes més importants futurs?

- Bueno, hi haurà problemes de....d'autosuficiència, alimentària, sanitària....és lo bàsic. Alimentàriament, pues anem cap a fotre'ns de cap, el càncer....les diabetes...les malalties rares...tota la merda d'alimentació que fem els pagesos per les indústries alimentàries....això va cap aquí....i si no ho avancem, doncs és molt lent. Acabar de fer desaparèixer un model productiu, un model d'alimentació, farmacèutic....és amb la pràctica diària del ser humà, no? No necessitem una estructura, sinó milers, millions de persones, que segueixin aquestes consignes, no? Sobirania Alimentària, energètica,....s'han de fer possibles les alternatives a les grans empreses. I hi són... SomEnergia, per exemple...SomConnexió....Dolça Revolució....Slow Food...i d'altres moviments que hi ha d'autosuficiència....la Cooperativa Integral....fa cèl·lules, va lent, però es canvia així, no? són canvis d'arrel i no hi ha cap més solució. L'altre és ser cada dia més esclau, més malalt, etc. O sigui, que possibilitats totes....no s'acaba mai la feina. Hem de provocar independència, de noves tribus, de noves relacions...de noves col·lectivitats.

➤ **Entrevista EA07**

- Doncs, bueno, per començar, et volia preguntar com vas iniciar-te en el projecte productiu que estàs portant ara....?

- ehhh.... bueno, t'explico una mica la trajectòria....

- Sí..

- Bueno...vaig estudiar... a l'Escola Agrària de Manresa. Però volia entrar a estudiar agrònoms, però no podia per nota i...bueno... Vaig intentar parlar amb el degà de la Universitat, no em va deixar entrar i, llavors... vaig començar a fer filosofia... i, durant aquell primer any, vaig trobar l'Escola Agrària de Manresa, que era la que tenia orientació en ecològic aquí a Catalunya. Per tant, no és un títol universitari, però bueno... era una titulació i era una pràctica, no? Per aprendre...i.... a partir d'allà, bueno, vaig estudiar, i vaig anar a experimentar a un mas que hi havia aquí al costat, a Massanet de Cabrenys, aquí a la muntanya... i d'allà vaig començar a projectar que podia fer per guanyar-me la vida... Perquè clar, una cosa era experimentar, i l'altra cosa era dedicar-me a algo.... i... bueno, res, hi havia el tema de la ramaderia, que em tirava molt... volia tenir un ramat de cabres. Però també era molt lligat...i... bueno, molt esclau i vaig dir, bueno, tiraré més per l'horta. I allà on estava no podia, per les condicions, hi havia poca aigua, era molt muntanya i tal.. i, llavors vaig decidir baixar aquí a la plana... Bueno, va sortir la primera oportunitat d'unes terres que vaig començar a fer cigró i cereal. I llavors, anava fent rotacions de llegum i cereal. I, bueno, era un cultiu extensiu, i estava lluny de casa, i tampoc era ben bé lo que volia... i vaig dir, ah, doncs començaré amb l'horta. I vaig començar així, a aplicar lo que sabia en l'horta. Llavors va coincidir que hi havia un ex-professor de l'escola agrària també aquí

a l'Empordà, em vaig ajuntar amb ell i amb un altre company que ell coneixia, d'aquí de la zona. I bueno, els tres com a grup vam començar a tirar el projecte endavant. És a dir, cadascú tenia la seva finca, cadascú tenia els seus clients, o no... feiem en format cistelles sobretot... i, a partir d'aquí, cadascú va encarrilar lo seu, però recolzant-nos els uns amb els altres... La idea sempre ha sigut aquesta, no? No només ser un productor sol i mantenir tota la producció, que és moltíssima feina, sinó ser varios i... i intercanviar producte, no? Llavors feiem això, 5 o 6 productes cadascú, segons la època de l'any i, llavors ens els intercanviavem. I així és com va néixer, una mica, no? A grans trets... Llavors és com ha anat derivant. Perquè, de fet, amb aquell grup ara mateix no estem junts... bueno, va introduir-se més gent, i llavors ens vam acabar separant.. i amb un d'ells sí que treballa, però amb l'altre no.... treballa amb més distància i bueno... segons també les condicions de cadascú, les prioritats de cadascú, s'ha anat transformant també una mica... I....bueno, treballa en format cistella i mercats.

- ajam... i encara col·labores amb altres productors, tot i que no sigui amb aquesta gent del principi?

- Sí, sí, això sí. He conegut a altra gent, de més a prop, que això també és lo interessant, com més local, millor.... també hi ha gent de la Garrotxa que.. bueno. O sigui, hi ha gent més propera i també gent més llunyana..però bueno. I sí, sí, sí... el tema és col·laborar els uns amb els altres... això sí que ho tinc molt clar. Clar, posar-te tu sola a fer-ho tot és impossible. I la gràcia és tenir un bon ventall d'oferta, no? Perquè si no acabes molt limitat amb les quatre coses que et pots fer tu. I bueno.. inclús treballem amb gent de Lleida, pel tema de la fruita, o de València... per això també, no? Aquí a l'Empordà es fa poma ecològica des de fa parell d'anys, però no es fa res més... Llavors, bueno, intentes anar una mica més enllà...

- I.... vaig veure que també estàs dins de la Xarxeta?

- Estava.

- Estaves? ara ja no...i com va ser la cosa?

- Bueno... perquè... mmmm.... ha estat una mica curiós tot plegat, no? Jo crec que va deixar de donar-me lo que... lo que jo necessitava en aquell moment, no? Bàsicament. Eh... de fet, quan es va iniciar la Xarxeta, jo hi era... que va ser al 2007. Que abans ja era Xarxeta, però era més productors i consumidors i... i molts tipus de productors i ramaders, i d'allò tal i qual i, bueno.... la vam anar acotant... al 2007... i la vam iniciar com a productors hortícoles, sobretot. També n'hi havia fruiters, en aquell moment. Llavors, bueno, vam anar creixent tots amb allò, no? I hi va haver un moment súper interessant i molt potent, que realment moviem molt de producte, i hi havia molt de transport intern... o sigui, tenia un sentit real, no? Pràctic, més que res. Més que res era el pràctic. I llavors... va anar derivant més a un sentit polític... i... està molt bé que fem política, evidentment.. però jo en aquell moment... fa un parell d'anys, em sembla que ho vaig deixar o.... no, un any... farà un any ara. I llavors ha anat derivant més cap a un sentit polític que no a un sentit pràctic... i veia que el meu espai no estava en allà. I tenia molta energia a deixar aquí i, llavors,... bueno, era complicat, no? haver-me de derivar en altres coses... i, bueno, vaig decidir que... que no era el meu moment, i ja està. Bàsicament això.

- I a nivell polític... com s'articulava?

- Bueno, polític... o ideològic. Bueno, perquè polític, de fet, no es feia cap pràctica política, eh? Sí, potser seria més ideològic... Ehhhh... es va estar treballant molt en un tema de segell participatiu. Que també va ser molt interessant... però tampoc arribava mai enlloc, no? Eren moltes veus i... i, al final sempre eren les 4 mateixes que parlaven... i és això, i la teoria era molt, molt interessant, però no hi acabava d'haver-hi una qüestió pràctica, no? També s'havia parlat de fer tallers... i tal. Havíem fet algun taller, cosa que també estava molt bé... pues de plagues, malalties, de fongs,...o de fer planter, no? Però... s'havia anat deixant tot això. I llavors era més, doncs això... filosofar...

- Més abstracte, no...?

- Sí... i bueno, està molt bé. Però amb els quatre que estem aquí ja podem fer-ho. No cal anar.... clar, teníem assemblees cada "x" temps, llavors, clar, hi ha una implicació... jo tinc família... i llavors, clar, era tota una història que... bueno, al final has de decidir una mica, no? Les teves prioritats i... bueno, no sé, va derivar cap aquí. Tot i que em va costar, i em va doldre perquè, bueno, hi havia molta feina feta i molta gent amb la que crees vincles, no? Però bueno, va acabar així... I, de fet, hi ha gent amb la que em continuo relacionant, eh? Però bueno, més a nivell de... de producte, de què té cadascú i... i poder abastir-nos d'allò.

- I durant aquests anys, doncs, quins diries que han estat els principals reptes que has hagut d'afrontar per poder tirar endavant....?

- Els principals reptes...? Mmmmm... Bueno, hi ha el tema de la venda. Bueno, clar és molt complicat... A veure, hi ha la producció, que també sembla que sigui molt fàcil...no? I dius, va, si m'agafo un tros de terra... passa arreu, de sortir pagesos com a bolets, no? I sobretot, en ecològic... I... no, no és fàcil. Realment ja no és només tenir una formació, sinó és tenir una pràctica. És súper important tenir una pràctica. I llavors, el repte és que el lloc on et trobes, el coneguis i t'hi facis a ell, no? És una mica una simbiosi, no? Amb aquell espai... I encara estic en camí, eh, d'això?... Allà on estic, bueno, vaig començar al 2007, però de fet he anat canviant de terra per qüestions d'aigua... i ara, on estic, porto des del 2010... i... tot i així, ara començo a entendre moltes coses i començo a veure molts dels resultats. Llavors, el primer repte és aquest, jo crec. Conèixer l'espai on estàs treballant... i entendre què és el que pots fer... o pots fer tot, però llavors coses que millor i coses que pitjor... llavors, saber llegir què es produeix millor, en aquell lloc, no? i, després,... la venda també és un repte, no? Perquè clar, comences a cultivar, però no saps si vendràs o no ho vendràs... i... bueno, és anar-te fent... la clientela, anar-te fent l'espai i conèixer el lloc. Jo no sóc nascuda aquí, sóc de Barcelona... o sigui que també era un repte, no? El tirar-me a la piscina i dir, bueno, va, començo i a veure si me'n surto... però bueno, és posar-hi les banyes, suposo, i... i anar fent.... He tingut problemes a nivell de senglar, per exemple, no? Em va entrar el senglar i m'ho aixecava tot.... m'agafava la rega i m'ho anava aixecant i era un desespero, no?... o alguna plaga que t'hagi fet algo... o... o el temps, no? Que també hi ha hagut un company aquí que... bueno, li ha passat al menys dues vegades, crec... perquè aquest any li ha passat per segona vegada... que una pedregada li va destrossar tot. Clar estàs....a expenses de lo que pugui passar, no? una mica... i bueno, has de mantenir el cap dret i aixecar-te i tenir la moral de dir..."vinga, tornem-hi", no? I

també és un repte amb tu mateix a nivell personal, no? De... dir, ah, doncs t'aixeques i continues i tirar endavant.... o no.... o ho deixo aquí perquè no aguanto la presió, no? Que també és una altra opció i és molt lícit. Però bueno, jo crec que aquests dos reptes serien.... seria una mica això, jo crec.

- ajam.... i amb.... i amb els senglars? Que m'ha sortit la curiositat una mica... perquè a l'hort que teniem a la universitat, a l'Hortet de l'Autònoma, també ens ho trinxaven tot, no? m'ha sortit així una mica la curiositat de com ho has fet amb els senglars, no? perquè no hi havia manera...

- jejeeje bueno... jo vaig aconseguir.... vaig posar boles de naftalina al voltant, que em van dir que anava bé...

- sí, sí... també ho vam provar...

- No, no.... no funcionava. Després, em deien també, hi ha com un sebo de oso... que és una cosa curiosa... que no sé si és que fa olor a os, o no sé què... però ho vaig provar... cabells... cabells humans que m'havien dit que funcionaven... vaig anar a una perruqueria...i tampoc....i, al final, em va funcionar el pastor elèctric. Això sí que em va funcionar... El que passa és que bueno, també si tenen molta gana... si no plou, he descobert també, perquè aquí m'han arribat a entrar també... i no tinc tancat... però m'entren en les èpoques de sequera.... si no hi ha aigua, bàsicament, si no hi ha llocs humits...doncs t'entren i et furulen. Llavors, allà vaig aconseguir això, pastor elèctric. Pastor fi, baixet.... però bueno, si tenen molta gana, te'l peten, això és veritat.

- Sí, sí... és que era una escabetxina, sempre...

- Sí... és una putada.... després de tota la feinada... ja saps de què va... jejeejeej

- Sí...jeejeej l... bueno, aviam... m'havies parlat abans, que vens de Barcelona...entenc que la terra que treballes actualment no és de propietat teva... ni...

- No.. buscant... Fent arribar veus, buscant.... i molta sort, jo crec.. les coses quan tens molt clar que vols anar cap allà... doncs, s'encaminen. Però és a base de preguntar i preguntar i preguntar... perquè... on estava primer vaig començar... perquè vaig tenir la sort de que havia estat treballant de jardineria amb un noi.. i ell tenia un terreny i em va dir, bueno... jo tinc aquest espai, per començar, pots treballar aquí si vols. I bueno, no era gaire gran, però està bé... i llavors es va declarar aquell any en decret de sequera, perquè no va ploure... i jo regava pel canal de... d'aquí de Boadella.... i llavors, doncs bueno, vaig haver de buscar una altra terra. l... parlant amb la propietaria de la casa on jo hi vivia... doncs em va dir, "ostres, doncs jo tinc un terreny!"... tampoc ho sabia que ho tenia.... i tenia un pou...i bueno, vaig poder fer el canvi... però el pou tampoc era... lo que havia de ser. Llavors vaig poder estar allà una temporada. Però d'allà havia de saltar. I llavors vaig començar a buscar aquí. Sabia que Castelló era bona terra... i vaig començar a buscar i a donar veus... hasta que vaig trobar el lloc que vaig buscar. I vaig trobar, primer la terra i després la casa. Llavors, hi va haver un temps, que estava mig allà mig aquí... i, al trobar la casa, ja em vaig instal·lar aquí del tot. Però veus, veus, veus... i no és fàcil, perquè, a més, hi ha molta gent que té terreny... i, encara que sigui només per plantar gira-sol per cobrar la subvenció... doncs tiren cap aquí i ja està...llavors, bueno... jo crec que és un cúmul de situacions... tenir sort, tenir la làbia i el caure bé.... Perquè també era una dona, no? Per un cantó tenia un freno, sobretot això m'ho vaig trobar molt més al principi, no?...després suposo que jo també

he passat molt més i, llavors ha sigut algo que no...que no era una càrrega, no, per la situació?... però sí que hi havia molta gent que, al principi, no donava un duro perquè jo....fes lo que estava fent..."aquesta no durarà dos dies..." i no sé què... no? I ara, inclús, em trobo gent, no? I que, a més, era veí meu a Massanet de Cabrenys... i m'ho va dir molt clarament, em va dir "eh, eh... jo pensava que no duraries...i encara veig que continues..." i el tio, doncs... hòstia, doncs guai, no? Bueno, per què no? no? Però bueno... que veus inclús en gent de la teva edat... i evidentment en gent més gran... aquest prejudici que encara hi és molt, de fet, no?

- Sí....

- Però bueno, tot i així, a base d'insistir... en aquí vaig aconseguir trobar terra. I ara és això, des del 2010 que estic en allà... i estic súper bé i... de moment, no... que duri... jejeje Sembla que no em volen fer fora.

. jeejeje i... i com has viscut això de...de... d'aquest prejudici per ser dona? Com ho has viscut?

- Bueno, al principi, em rebotava molt més, no? També al ser més jove hi havia la ràbia aquesta...no? de Hòstia!... però és una mica la perseverància de la que parlàvem abans... tu tens clar una cosa i tires cap allà.... llavors és igual. És un, bueno... digues lo que vulguis, que jo vaig cap aquí i... i intentar que et rellisqui lo que diuen. Però sí que hi ha una presió realment... i encara hi és, eh? Te'n vas a xerrades que vas, o... sí, sobretot associacions de pagesos o... mira, la Unió de Pagesos mateix.. hi ha molt de home.. Sí que cada cop hi ha més dones, això és veritat... però hi ha molt de home, a tot arreu, no? O et veuen portant el tractor i diuen... "ostres!"... es sorprenden, no? Clar els xoca... I entenc que els hi pugui xocar perquè realment és un món com més d'homes... no? Però bueno... jo puc mantenir la meva feminitat i portar el tractor, no? Cap problema, no?...i bueno, al principi, em costava més també per una qüestió també de joventut, no? Hi arriba un moment que et fas una cuirassa i dius, "bueno, m'és igual, jo tiro pel dret, vaig a la meva i... i ja està".

- I tant.... i parlaves ara de la Unió de Pagesos... ehm... estàs afiliada al sindicat, o a algun altre...?

- No, no, no, no...

- Ajam... i... i com percebs els sindicats agraris avui dia aquí a... a Catalunya?

- Mira, no m'hi he ficat mai... I... i crec que estaria bé, eh? ficar-me, segurament? Però no... no ho he fet... Suposo que està bé, que... que bueno. Sí que he fet algún curs, que han pogut fer ells i l'he fet... O em vaig haver de treure un curs de.. de no me'n recordo de què era... i eren tos homes i hi era jo... i tots eren de la Unió de Pagesos.... No sé. No... crec que està bé. Crec que està bé... però com quan formava part de la Xarxeta.. Bueno, és una cosa molt diferent, no? Però no deixa de ser, doncs un grup de pagesos amb els que pots intercanviar impressions... i.... i bueno, doncs és gent que fa, que està fent el mateix que tu... o sigui que és interessant. Però no m'hi he ficat mai... sé que hi han els... els Joves Agricultors... que estaria bé, potser, mirar-me en algún moment... però el dia a dia em porta a un ritme que no... que no arribo. Suposo que si hi hagués un grup de pagesos ecològics... seria més fàcil. De fet, bueno... hem creat una associació... així sí que estic dintre d'algun grup, sí. És veritat.

- aaah...mira jjeje

- El que passa que és molt nou, també. Es va crear una associació de pagesos ecològics d'aquí de Girona, de les comarques gironines. També per poder crear una ADV, una Associació de Defensa Vegetal... que és que hi hagi un tècnic, no?... que... que supervisi els cultius i que et pugui assessorar en quant a tractaments o pràctiques agràries i bueno.. tal. I... i per poder crear l'ADV es va crear l'associació. Està tot una mica... encara a les beceroles, eh? S'esta acabant de crear. Però sí que... bueno, és veritat, es va crear aquesta associació i estem caminant cap aquí. Llavors una mica és... tractar el tema de comercialització. Que estem amb gent de França... eh... bueno, buscant maneres de tenir lligams amb el Rosselló, no? amb la Catalunya Nord... i... bueno, el tema també de l'ADV... que vagin voltant i ens puguin també assessorar. El que passa també és que són dos tècnics... i... bueno, hi ha un que és molt jove, bueno i l'altre... és molt jove en quant a... formació. Llavors bueno, se'ls hi ha de donar una oportunitat, no? I que vagin fent el camí que han de fer... i... estem treballant, de moment, a part de lo de França... en comercialitzar aquí en conjunt amb... supermercats o botigues ecològiques... eh... bueno, oferir el nostre producte i, bueno, poder també tenir un espai amb lo nostre, no? I també doncs és una manera de donar-ho a conèixer i de que ells no ho hagin de gestionar. Perquè també és una cosa que ens trobem. Bueno, aquí hi ha molts Nanas, no sé si coneixes el Nana?

- No....

- Bueno, és una cadena que està més aviat a Girona i... tenen producte fresc... però el producte fres que tenen és... terrible. Clar, arriba el primer dia i està guapíssim, però és que el segon i el tercer i el quart dia, encara segueixen allà i.. té un aspecte terrible, no? Llavors això tampoc... tampoc dóna bona imatge al producte fresc ecològic... I... bueno, és una mica anar a canviar tot això, no? I dir, vale, doncs tenim un producte i el gestionem nosaltres. Treieu el vostre... benefici, evidentment.... però la gestió la fa el propi pagès... que no hi hagi... que l'intermediari que hi pugui haver enmig... és simplement la botiga que té l'espai, no? I bueno... una mica, una de les primeres coses que es volen fer és aquesta... vull dir que, això.

- O sigui, vas buscant comercialitzar la teva producció tan per venda directa, entenc... per,...per, repartiments de cistelles i demés... com peeer.... bueno, buscant aquestes botigues... no?

- Sí. La meva idea principal, o... el meu funcionament principal és la venda directa: faig cistelles... a domicili... que sobretot serveixo a cooperatives de consum i... llavors, mercats. Això és lo principal. Llavors dintre d'aquesta associació en la que ens hem ficat...eh... bueno, hi ha aquest altre format, que també està bé... però bueno, és un tant per cent molt baix... bueno, ja ho veurem. Però bueno, lo principal és la venda directa... i, sobretot els mercats, que és on estableixes més la relació directa amb el consumidor... la cistella, al cap i a la fi, hi ha gent amb la que ni et veus. Tens contacte... via internet, però no et veus. Llavors, la gràcia és el mercat. Comparteixes situacions, receptes... et pregunten, t'expliquen... vull dir, tot això és.. fantàstic, no? Realment és molt enriquidor per les dues parts, jo trobo... I que és la gràcia que el consumidor final pugui tenir... aquesta part de contacte amb el productor i, a més a més, tenir el producte a un preu més assequible, no?... A la botiga, vulguis o no, ja hi

ha un plus més, que sempre s'encareix... tan a nivell econòmic, com a nivell...més enllà, no? el tema del mercat..?.

- i... parlaves de França abans...quina relació intenteu establir amb ells? És a dir, molts dels pagesos que he entrevistat... sempre fan referència a França a nivell de normatives, a nivell de... que funcionen amb una altra dinàmica, no? Així, com establiu contacte amb ells? O quin és l'objectiu que seguiu...?

- Bueno, eh... en el nostre cas aquí... al sud, tenen una escola molt potent en quant a agricultura ecològica.... d'experimentació. I... clar, pots aprendre moltes coses en aquest sentit, no? Avançar cultius, o com fer el tema del planter més...més enriquit, per exemple, no? Perquè el planter sigui més potent... o pugui... arrelar més fàcilment... Bueno, hi ha tot un tema d'experimentació que estan avançats. I... i en quant a demanda de producte. No sé si és que ells tenen menys productors... o també hi ha la qüestió climàtica, suposo, que aquí hi ha productes que s'avancen... llavors a ells els hi interessa també tenir producte abans...i.... bueno, hi han maneres diferents. Clar, el tema normativa ja això sí que ja ho desconec. Sé que hi ha una normativa diferent... però... no sé....

- Clar, em parlaven sobretot, de qüestions com l'accés a la terra..no? Especialment pel que fa l'especulació de la terra.... com dient que allà una mica que... l'ús prioritari que té la terra és l'agricultura... això deien...com que França recolza una mica més, no, el tema agrícola?

- Ah, mira, no ho sabia això, veus? No, perquè el vincle tampoc és d'anar a produir allà, en el nostre cas... El vincle és que el producte d'aquí pugui venir allà i que el producte d'allà pugui venir aquí... però, el que de moment s'ha establert és que el producte d'aquí vagi cap allà. Però bueno, és gent amb la que... el grup de pagesos de per aquí, els més o menys connectats que es mouen per aquí... ja fa temps que estan en contacte amb ells...Han fet xerrades aquí... hem anat a fer xerrades allà.... i a explicar el projecte també de la Xarxeta, vam anar a explicar allà....i.... bueno, més anar fent contacte. També, a nivell de tècnics, són més potents allà.... pel projecte aquest d'experimentació que tenen. I llavors està molt bé perquè a nivell de plagues i malalties i tot allò.... pues, en saben força més ells i... bueno, una mica recreant aliances en aquest sentit. I, llavors, hi ha un grup que està venent producte allà a...Biocoop.... i s'està portant també producte que a ells els hi falta. Per tant, mira, jo no estic en aquest grupet... però sí que els que estan treballant treballant amb ells, el que hi ha d'alguna manera és fer una aliança amb l'associació de pagesos ecològics que hi ha per aquí. Crean vincles bàsicament.

- i.... abans parlaves de que.... potser podia ser una cosa interessant, no? Afiliar-te a un sindicat com la UP, JARC, o... el que sigui...

- ajam...

- doncs... de quina manera creus que et podria ajudar en el teu dia a dia. això?

- Doncs, no sé... com que tampoc m'ho he mirat, tampoc sé molt bé... com em pot ajudar... Però, sobretot per tenir contacte amb altres pagesos... per veure el que es mou per aquí... o no... Passa que clar, pagesos ecològics, ja estem en contacte els ecològics... llavors, clar, el convencional tampoc és que m'interessi massa, no? És una visió completament diferent a la que jo estic fent... Bueno, no sé ben bé... ja et dic,

com que no m'hi he ficat... potser si hagués sapigut que em pot aportar alguna cosa ja hi estaria ficada, no? Provablement.... de moment, no sé... és algo que tinc allà i ja veurem.

- ajam... i quines diries que han de ser les prioritats de treball per a tu...?

- En el meu projecte...? eh....

- Bueno, en el teu projecte i en el conjunt de projectes agroecològics, també una mica, no?

- ajam... Bueno, treballar més per donar a conèixer lo bo de consumir ecològic, no? O sigui, tot això i més pedagogia que això és una laguna que tenim, jo crec, com a productors... i que costa. Costa molt. I... bueno, mirar d'abaratir costos, per també poder baixar marges... una mica treballar cap aquí, no? I... treballar més en conjunt. O sigui, no deixar de treballar conjuntament, perquè realment és molt interessant. No sé...una mica això. No sé si et responc, o...

- Sí, i tant! i tant! ja anem parlant de les coses que tenia en el cap... i, doncs... a nivell de projecte teu, penses continuar una mica com estàs, amb tema horta, la localització, créixer... articular-te amb altra gent....a part d'aquesta línia que ja m'has comentat...?

- No, de moment no. De moment la idea és anar cap aquí i... estic oberta per si es presenten coses... doncs sí... Sí que hi havia una mica la idea de fer més activitat a l'hort...de fer més, de obrir-ho... de totes les branques que es puguin derivar d'això, no? Fer alguna activitat concreta... no sé ben bé què... eh? tampoc, ja et dic. Però sí que, de vegades, em ve i se'm en va la idea perquè... perquè porta molta feina el que estic fent i, aleshores, és obrir un altre canal.. i porta molta feina obrir un altre canal i... i el temps no hi és, no?... Però bueno, no tanco portes... si surten propostes, o alguna idea de fer més... visites... o... sí que algun cop m'havien proposat de fer, menjars, no?... Per exemple a l'hort, allà in situ...un menjar per un grup de gent. Llavors, coses així... curioses. I... seguir amb el tema de treballar més en els mercats, en quan a millor producte i més relació amb el client. També m'he trobat en que he volgut treballar molt, en quant a... involucrar al client, no? el consumidor final... al projecte... i costa molt que la gent respongui... Normal, supososo. La gent té el seu dia a dia... i va a lo seu i ve, compra i se'n va, no? A vegades sí que hi ha algú que respon... però costa.. Una idea que teniem era fer una enquesta, per exemple, de què trobes a faltar, què t'agradaria... no sé... fer una sèrie de preguntes en forma d'enquesta perquè la gent pugui contestar i poder millorar nosaltres, també, no? Del que sigui.. des de... presentació... fins a... no sé, introduir productes nous o... jo què sé... el que sigui. Però et trobes que la resposta de la gent costa molt... és com quan fas jornades de portes obertes, n'he organitzat varies i, hòstia, si no et fots un àpat, la gent no ve... costa molt. En vaig fer una, i van venir dos. Eren dos que eren clients, uns marxaven a viure a França, però venien perquè tenien ganes de veure l'hort... i... dos més que venien perquè eren amics d'una de les noies que venien. No tenien res a veure amb allò, ni vivien aquí ni res... era perquè, mira, estaven amb aquesta i venien a veure'l, no? Allò

va ser... un fracàs total... Llavors, clar, també dius.. bueno. Et molestes, inverteixes el teu temps en fer unes jornades de portes obertes i... i la gent tampoc et respon, no? I encara vaig fer unes que estaven dintre de lo que és la "Setmana Bio", vaig fer una bicicletada... des de Castelló fins a l'hort... i a l'hort hi havia... bueno, tapetes i tal, amb producte ecològic... llavors sí que va portar gent... ja... hi haurà àpat, hi haurà tal i, llavors la gent sí que venia... és que hòstia, és com els iaïos... si no hi ha menjar, no vé ningú... és terrible jeejejej

- ejejeejejej

- I llavors bueno.... no n'he tornat a fer... no tinc ganances.... sí que tinc ganances sobretot de les cooperatives de consum, que vinguin, i de xerrar i treballar més conjuntament. Això sí. I són les que... algunes responen, però algunes també els hi costa molt de respondre....Llavors, bueno....

- Clar, perquè... la teva relació amb les cooperatives, és directa... us trobeu, parleu, hi ha contacte...perquè abans has parlat, per exemple, de l'SPG de quan estaves a la Xarxeta... això no va acabar de tirar endavant, entenc...?

- mmmm... No, almenys quan jo hi era.. no. No sé com està ara... Es va fer, i es van fer una ronda de visites...i... bueno, està a l'inici, però no va acabar de... era més una cosa interna. Que també estava bé... però el que volíem era, potser, que hi hagués una auditoria, o que hi hagués una cosa més... externa, perquè pogués ser una cosa més vàlida de cara... a la gent de fora, no? al client? Però bueno, allò era una cosa. I, a part, bueno, estic a dintre del CCPAE... Al principi no hi era... i era mooooolt reàcia a ser.hi... sí, perquè crec que no fa falta, si fem les coses bé, no...? Tot el discurs aquest, no? "Per què he de pagar jo, si faig les coses bé? Per què no els altres, si estan contaminant...". Bueno, tot això...

- Clar... i que, al final... és queda molt per la part administrativa, no...?

- Totalment. Totalment. El dia que vé el tècnic és... papeleo, papeleo, papeleo.... jo ja porto dos visites que no em fan l'analítica... i casi m'emprenyo. És que hòstia, prefereixo que m'agafis producte. I si en trobes... no sé. Que si en trobes alguna contaminació m'ho puguis dir... Jo ja sé que jo no en tiro res... però... hòstia, la teva feina és analitzar-ho. És que.. joder. Suposo que per retallades, i coses de pressupostos i tot plegat... doncs... no es fa això, o es fa en casos que... que porten indicis de problemes... però bueno... llavors què estem fent, no? Jo per què estic pagant un tant a l'any... i hi han controls, simplement de si planto planter ecològic, de si sembro... llavor ecològica i si... i què faig i què deixo de fer en tema d'adobs i productes fitosanitaris... que me sembla molt bé, però bueno, comprova-ho... A més, inclús hi ha productes que, al cap de 15 dies canvien la seva composició... que això ja és impossible de detectar-ho, que això ja me vaig quedar... planxada...hòstia, és que llavors no entenc res... què coll feu, no? com a ent??... i bueno, vaig dir, doncs és igual... al final què passa? Era molt reàcia i tot això... però.. jo m'hi fico perquè també t'obre portes...

Tinc gent que em ve a la parada i... "és ecològic?"... sí.... "té el segell?"... doncs mira, aquí el tinc el segell, no? I si no hi ha el segell, no ho volen...no? O restaurants, o botigues... sobretot és això. I dic, bueno, abaixo el cap, em fico pel tubo i.... ja està. És una porta més que tinc oberta. Igualment, el discurs que tinc és això... és contacte directe amb el productor... vine a veure la terra, treballa amb mi... o sigui, veus? tot això perquè realment te'n refiis...inclús tinc clients que se'n... se'n malfien del segell... "I lo de l'Aldi... és bo lo de l'Aldi...?"... oblida't, aquí tot depèn... jo tinc la meva visió de les coses i sí que crec que cal saber d'on vénen... i com més local millor. I, fins i tot, tot i ser ecològic.. mira els ingredients... és que, hòstia, fas una salsa de tomàquet i porta sucre... ha de portar sucre? "Sí per l'acidesa, per no sé quantos...". Vale. Tu has de saber que porta sucre...i has de poder decidir si t'ho vols fotre o no t'ho vols fotre, no? O sigui, que no perquè allò porti l'etiqueta a de ser bo allò. És una mica incentivar-nos l'esperit crític aquest que moltes vegades no el tenim, no? i... anem... anem així. O sigui, vaig entrar per una qüestió purament de tenir les portes més obertes i poder entrar a certs llocs... però no hi congrego massa...

- És una eina que de moment et serveix... però bueno...

- Exacte...

- Clar, de fet, la relació amb el consumidor és el que tu dius, no? Sempre costa trencar amb aquesta cultura de consumir-lleçar, no?

- Sí... exacte..

- Clar, i això també quan et plantejes un SPG, també requereix una part molt important de compromís per part del consumidor, no?....

- Sí, sí, sí sí....Clar, aquí no hi és la consciència. Te'n vas a França i sí... molt més. Te'n vas a qualsevol lloc. L'altre dia vaig estar al mercat de Saret, a França.... està aquí mateix... però és que parades de bio, n'hi ha 5 o 6... aquí, a Empuriabrava, només hi estic jo... i potser és més gran el mercat d'Empuriabrava que l'altre... Clar, és veritat, te'n vas més cap al nord...i hi ha molt més de consum bio. Nosaltres, no estem tant conscienciats... però bueno, ja arribarà.... A més, la normativa francesa segur que és diferent... ja només ells cuiden molt més al petit artesà... però aquí no pots fer mermelades, perquè et cau sanitat i et diu que com estàs fent mermelades a la cuina de casa, no? I... això no ho pots vendre... has d'haver fet una inversió de 15.000 euros o no sé quants, per tenir la cuina "x" per poder complir la normativa... i després espavila't, ja n'aprendràs i ja t'ho faràs per vendre-ho, no?... allà ho cuiden molt més... la normativa és molt més flexible, a part de que està molt més recolzat i tot això...però bueno, estem en un moment molt crític... i ja veurem com canvia això.

